

*0: EK
*1: 2008-2009
*2: 25
*3: WordXP
*4: 25ste vergadering
*5: Dinsdag 17 maart 2009
*6: 09.30 uur

**

Voorzitter: Timmerman-Buck

Tegenwoordig zijn 73 leden, te weten:

Asscher, Van de Beeten, Bemelmans-Videc, Van den Berg, Biermans, Van Bijsterveld, De Boer, Böhler, Broekers-Knol, Doek, Dölle, Van Driel, Dupuis, Duthler, Eigeman, Elzinga, Engels, Essers, Franken, Goyert, De Graaf, Haubrich-Gooskens, Hendriks, Hermans, Hillen, Ten Hoeve, Hofstra, Holdijk, Ten Horn, Huijbregts-Schiedon, Janse de Jonge, Van Kappen, Klein Breteler, Kneppers-Heijner, Koffeman, Kox, Kuiper, Lagerwerf-Vergunst, Laurier, Leijnse, Leunissen, Van der Linden, Linthorst, Meindertsma, Meulenbelt, Meurs, Noten, Peters, Puffers, Quik-Schuijt, Rehwinkel, Reuten, Rosenthal, Russell, Schouw, Schuurman, Slager, Slagter-Roukema, Smaling, Strik, Swenker, Sylvester, Tan, Terpstra, Thissen, Timmerman-Buck, Vedder-Wubben, Vliegthart, De Vries, De Vries-Leggedoor, Werner, Westerveld, Willems en Yildirim,

en de heer Verhagen, minister van Buitenlandse Zaken, de heer Timmermans, staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, en de heer Heemskerk, staatssecretaris van Economische Zaken.

**

*N

De voorzitter: Ik deel aan de Kamer mede dat geen berichten van verhindering zijn ingekomen.

De ingekomen stukken staan op een lijst, die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

**

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het einde van deze editie.)

De voorzitter: Op verzoek van de fractie van de SP heb ik de heer Smaling aangewezen tot lid van de commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschapsbeleid in plaats van de heer Vliegthart.

**

*B

!Liberalisering postmarkt!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Regels inzake de volledige liberalisering van de postmarkt en de garantie van de universele postdienstverlening (Postwet 20..) (30536).

De voorzitter: Ik heet de staatssecretaris van Economische Zaken van harte welkom.

**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer Asscher (VVD): Mevrouw de voorzitter. Ondanks het getreuzel van het kabinet en enkele fracties in deze Kamer zou de aanhef van dit wetsvoorstel een liberaal zoals ik met warme gevoelens moeten vervullen. Daarvoor moet dan wel aan enkele voorwaarden worden voldaan, omdat er anders eerder sprake is van een dilemma dan van een opkomend gevoel van waardering voor dit wetsvoorstel.

Laten wij eens kijken naar het kader van dit wetsvoorstel. Wij mogen wel constateren dat het qua chronologie geheel verkeerd is behandeld door het kabinet. Er lag immers op tijd een wetsvoorstel dat al was aangenomen door de Tweede Kamer. Ook daar waren mijn geestverwanten oorspronkelijk blij met de liberale kant van dit voorstel die verder ging dan alleen de korte samenvatting van de titel. Mijn geestverwanten aan de overkant van het Binnenhof werden echter onaangenaam verrast door de derde nota van wijziging die ertoe leidde dat in een wet een bepaling is opgenomen dat de staatssecretaris kan ingrijpen in de arbeidsvoorwaarden van deze sector, en niet omdat er regelingen waren getroffen die ver boven de code-Tabaksblat uitgingen, nee juist om regelingen te kunnen treffen aan de onderkant van het salarisgebouw. Uiteindelijk heeft dat onze fractie in de Tweede Kamer doen besluiten om tegen dit wetsvoorstel te stemmen. Men zou wellicht kunnen constateren dat de VVD fractie in deze Kamer voor een dilemma staat: consequent meegaan met de overkant van het Binnenhof of de liberalisering toch de doorslag laten geven. Wel, mevrouw de voorzitter, onze fractie zal hierin zoals gebruikelijk haar eigen afweging maken.

Ik had het over de chronologie en daarin wil ik mede betrekken het uiterst ongelukkige feit dat dit kabinet de behandeling in de eerste Kamer zo lang heeft opgehouden dat de feitelijke liberalisering nu plaatsvindt op een conjunctureel ongelukkig moment. Immers, het opheffen van een monopolie gaat altijd met saneringen gepaard, met reorganisaties die het gevolg zijn van een te lang en ten onrechte genoten protectie die uit den boze is voor de consument en het bedrijfsleven. Ik wil niet voorbijgaan aan de positieve effecten die de veel te hoge prijs voor de post tot 50 gram heeft gehad zowel op de beloningsstructuur van de postmedewerkers van TNT als op het bedrijfsresultaat van TNT. Maar zoals bij elk monopolie is dat wel het gevolg van de veel te hoge prijs die het monopolie in rekening brengt.

Hadden wij het in dit huis kortgeleden nog over de Warmtewet en hoe schandelijk het was dat circa 280.000 huishoudens misschien enkele tientjes per jaar te veel hebben betaald voor stadsverwarming, nu hebben wij het over miljoenen burgers en het gehele bedrijfsleven die naar schatting wel 200 mln. per jaar te veel betaald hebben. Het uitstel heeft tot gevolg dat de reorganisaties nu vallen in een snel verslechterende conjuncturele situatie die het veel moeilijker maakt om mensen te herplaatsen binnen of buiten de onderneming TNT. Naar wij uit de pers vernomen hebben, is er bij TNT een nieuwe cao in de maak waarbij TNT een werkgelegenheidsgarantie schijnt af te geven. Dat is een positieve ontwikkeling. Het is ernstig dat dit gepaard zou gaan met een daling van de salarissen en het is dan ook logisch dat wij vele honderden emails hebben ontvangen van de werknemers van TNT Post en vooral van de postbestellers.

Voorts heeft TNT er voortdurend bij de regering en deze Kamer op aangedrongen om de liberalisering uit te stellen. Sterker nog, ook de voorzitter van de raad van bestuur is bij de commissie EZ geweest om dit wetsvoorstel zo lang mogelijk tegen te houden vooral wijzend op het gebrek aan "level playing field". Ondertussen heeft een en ander al geleid tot een geheel nieuw distributiekanaal van TNT "het Netwerk VSP". Dit is gericht op lagere tarieven en lagere beloningen voor de medewerkers.

Maar allereerst terug naar de procedure van de staatssecretaris. Natuurlijk had hij niet behoren te verzoeken om de behandeling in de Eerste Kamer aan te houden. Hij had het wetsvoorstel moeten laten behandelen en dan de invoering kunnen opschorten totdat aan de voorwaarden die hij gesteld had en de Kamer eventueel zou stellen voldaan was. Dat was een correcte manier van handelen geweest. Het ware te prefereren geweest dat ook sommige collega's in de commissie EZ van dat staatsrechtelijke inzicht hadden getuigd.

Dat de staatssecretaris zelf wel heeft gemerkt dat zijn mededelingen in de pers dat de liberalisering plaats zal vinden per 1 april aanstaande in het kader van het bovenstaande ongelukkig waren, blijkt ook wel uit zijn brief aan de Kamer d.d. 20 februari jl. waarin hij bij herhaling meldt: "mits dit wetsvoorstel door uw Kamer wordt aangenomen."

Tot zover, mevrouw de voorzitter, het ongelukkige begin van de behandeling van dit wetsvoorstel. Laten wij eens kijken naar de inhoud en daarna naar de uitvoeringsbeschikkingen.

De voorwaarden die gesteld zijn aan de liberalisering waren er in grote lijnen slechts twee: een level playing field in Europa en sociaal aanvaardbare arbeidsvoorwaarden voor de postbezorgers bij de nieuwe postvervoerbedrijven. Allereerst de onverwikkelijke gang van zaken in Duitsland dat er alles aan gedaan heeft en nog steeds aan doet om de liberalisering zo lang mogelijk tegen te houden en de Deutsche Post te beschermen. Het algemeen verbindend verklaren van een hoog minimumuurloon was wel het sterkste staaltje van protectie. Wat vindt de

staatssecretaris er eigenlijk van dat de Duitse regering in cassatie is gegaan tegen het onrechtmatig verklaren van de algemeenverbindendverklaring zoals die door de Duitse rechtbank en het Duitse hof is uitgesproken?

Wat vindt de staatssecretaris ervan dat de Duitse regering een wetswijziging overweegt om de algemeenverbindendverklaring alsnog mogelijk te maken? Is dit niet geheel in strijd met zo niet de letter, dan toch zeker wel de geest van een interne open markt binnen de EU, ook voor de postmarkt? Weet de staatssecretaris ook welke doelstellingen worden nagestreefd door die regering om de concurrentie op de postmarkt zo veel mogelijk tegen te gaan? Ook wat betreft de btw-vrijstelling zijn er nog verschillen in behandeling van de Deutsche Post en de concurrenten. Verwacht de staatssecretaris dat de Bundesrat de regeling zoals die ook in Nederland geldt, vervroegd zal invoeren?

In het Verenigd Koninkrijk doet zich een bijzondere situatie voor: alleen Royal Mail is vrijgesteld van btw de concurrenten niet. De Britse regering wacht op een uitspraak van het Europese Hof van Justitie hierover. Wat ik wel zeer opvallend vond, is dat enerzijds in het rapport-Hooper bekend wordt gemaakt dat Royal Mail wel een zeer inefficiënte organisatie is en dat anderzijds TNT bekend maakte wel een aandeel te willen nemen in die organisatie. Hier blijkt wel heel duidelijk dat een organisatie in handen van de overheid die ook nog een monopolie heeft alleen leidt tot inefficiënt opereren. Alleen de vrije markt kan efficiency bevorderen, dat is nu eenmaal de tucht van de markt. Alleen een monopolie kan inefficiënt blijven opereren. Geen wonder dat TNT in die organisatie wil stappen, er valt nog veel te verbeteren.

Dat is iets waar ik hier nogmaals wel op wil wijzen. Er is veel kritiek op de vrije markt en deze tijd wordt door sommigen ter linkerzijde wel geschetst als op zijn best het einde van de vrije markt en de privatisering en op zijn slechtst het failliet van het kapitalisme. Wel, mevrouw de voorzitter, de situatie in Engeland met Royal Mail is een mooi voorbeeld hoe het niet moet. Een monopolie in staatshanden dat een uiterst inefficiënte organisatie ten gevolge heeft. Of zoals Gerrit Zalm enkele dagen geleden in de NRC zei: "als je Albert Heijn nationaliseert, weet je zeker dat de melk niet meer op tijd geleverd wordt."

Mijns inziens is dit nu juist de tijd waarin wij de vrije markt gepaard aan maatschappelijk verantwoord ondernemen beter kunnen combineren. Daarbij zou sprake moeten zijn van een herbezinning op verantwoordelijk handelen, niet alleen in het bedrijfsleven maar ook in tal van andere maatschappelijke organisaties of, zeer actueel, de woningbouwcorporaties. Dit geldt echter ook voor de overheid. Het is duidelijk dat als geld de belangrijkste stimulans is voor mensen om hun werk te doen er soms ook onaanvaardbaar grote risico's worden genomen. Er is een nieuw elan nodig dat een beroep doet op de ethische kant van het ondernemen in al zijn opzichten en het verwerpen van het nemen van onaanvaardbare risico's of het afwentelen van die risico's op derden.

En dan kom ik aan het tweede onderwerp, namelijk dat van de arbeidsvoorwaarden. De staatssecretaris heeft het zelfs over de wens tot fatsoenlijke arbeidsvoorwaarden en daar heeft hij gelijk in, tenzij hij heeft bedoeld te zeggen dat de OvO, de Overeenkomst van Opdracht, niet fatsoenlijk zou zijn. De OvO wordt door velen geaccepteerd en in vrije wil afgesloten. Zij wordt in tal van vormen gebruikt.

De vraag bij de postbezorgers was eigenlijk alleen of er niet zulke hoge eisen werden gesteld aan de productie dat van een fatsoenlijk inkomen geen sprake kon zijn. Het stukloon heeft natuurlijk dat risico. Maar laten wij die vraag nu niet meteen bij de nieuwe postbedrijven leggen, want inmiddels heeft TNT een heel netwerk opgericht dat op dezelfde leest geschoeid is. Het is mij bekend dat mensen die daar werken heel moeilijk aan het minimumloon voor vergelijkbaar werk konden komen. Wat dat betreft, zijn wij nu een stap verder: er komt een cao die in de komende 3,5 jaar toegroeit naar gewone arbeidsovereenkomsten in plaats van OvO's op basis van normale beloningen. Mijn vraag aan de staatssecretaris is onder welke voorwaarden er bij een OvO géén sprake is van een arbeidsovereenkomst volgens het BW.

Door de liberalisering komen er andere organisaties die efficiënt kunnen werken op basis van nieuwe arbeidsovereenkomsten. Het is vooral de onderkant van het loongebouw dat nu beschermd zal worden door die toekomstige cao. Mijn fractie vindt het veel te ver gaan dat de staatssecretaris de gemaakte afspraken in de cao wil ondersteunen met wettelijke maatregelen. De werknemers, vertegenwoordigd door de bonden, en de werkgevers zijn mans genoeg om er samen uit te komen en het is niet juist dat de overheid in kan grijpen met een stok achter de deur. Dat is liberalisering van de verkeerde soort. Dat is nu precies de reden waarom mijn collega's aan de overkant van het Binnenhof uiteindelijk besloten hebben, tegen dit wetsvoorstel te stemmen. Mijn fractie betreurt het dan ook dat de staatssecretaris deze weg op is gegaan. Hij zegt dat het kabinet maatregelen zal nemen om de beoogde zorgvuldigheid te bereiken ten aanzien van aanvaardbare arbeidsvoorwaarden in de postsector en dat nog wel op verzoek van de bonden. Wij betreuren het dat het kabinet op deze manier de mogelijkheid geschapen heeft in te grijpen in de arbeidsovereenkomsten zoals die tussen gelijkwaardige partijen worden afgesloten. Vervolgens kan hij eenzijdig daarin veranderingen aanbrengen. Voor ons ligt hier een probleem: is de staatssecretaris bereid met de grootst mogelijke terughoudendheid om te gaan met artikel 8 en de mogelijkheid in te grijpen in de arbeidsvoorwaarden? Kan hij nu al aangeven wanneer en onder welke omstandigheden hij overweegt in te grijpen? Hier ligt voor ons een belangrijk punt om dit wetsvoorstel eventueel toch te kunnen steunen.

De heer Schouw (D66): Dit is een belangrijk punt. De staatssecretaris zegt dat hij die stok achter de deur echt nodig heeft. Uw fractie kan blijkbaar alleen

met het wetsvoorstel instemmen als die stok niet gebruikt wordt.

De heer Asscher (VVD): Dat is een niet geheel juiste interpretatie van mijn woorden, mijnheer Schouw. Ik wil weten onder voorwaarden de staatssecretaris overweegt om in te grijpen. Ik plaats hierbij de kanttekening dat ik vind dat de bonden en werkgevers evenwichtige en gelijkwaardige partijen zijn, waardoor deze mogelijkheid niet nodig en, sterker nog, ongewenst is.

De heer Schouw (D66): Dan kan ik niet anders dan concluderen dat u het principe van de stok achter de deur accepteert.

De heer Asscher (VVD): Integendeel, ik accepteer niet het principe van een stok achter de deur waarbij de overheid van mening is dat zij moet ingrijpen in de collectieve arbeidsovereenkomst tussen gelijkwaardige partijen. Ik vraag de staatssecretaris onder welke voorwaarden hij wel van plan is om in te grijpen. Indien hij van mening is dat hij hierbij voldoende terughoudendheid kan betrachten, dan kunnen wij verdergaan met de liberalisering van de postmarkt.

Mevrouw de voorzitter. Ik dank de heer Schouw dat hij mij deze gelegenheid heeft geboden om dit nog eens uit te leggen.

Onze fractie heeft ook verder inhoudelijk nog een reeks vragen en opmerkingen over dit voorstel, waarvan wij ons inmiddels afvragen of het wel geschreven is met een echte open markt en volledige mededinging als doelstellingen. Het riekt nog steeds naar bescherming van de universele postdienstverlener, in deze dus TNT Post, en gebrek aan controle op de concurrentie. Het derde deel van mijn betoog zal dan ook geheel gaan over de controle en de bevordering van de concurrentie.

In de eerste plaats de positie van de NMa versus de OPTA. Wij vinden dat de staatssecretaris hier wel heel makkelijk overheen loopt in zijn verschillende reacties. Is de staatssecretaris met de VVD-fractie van mening dat een zo belangrijk en ingewikkeld onderwerp als de postmarkt eigenlijk een sectorspecifieke toezichthouder nodig heeft? Is het niet zo dat door een deel van de problematiek voor te leggen aan de NMa, deze opnieuw de kennis zal moeten vergaren die al bij de OPTA aanwezig is? Ook al is mij inmiddels gebleken is dat er bij de NMa over dit onderwerp nu al veel kennis aanwezig is, toch meen ik dat het onderbrengen van de controle op de concurrentie beter geheel zou kunnen worden ondergebracht bij de toezichthouder die toch al kennis heeft vergaard in verband met de opdrachten die deze wet beoogt te geven aan de OPTA. Een duidelijk onderscheid is bijvoorbeeld in de ex ante-benadering van de OPTA versus de ex post-benadering van de NMa. Een sectorspecifieke toezichthouder kan acteren als hij vindt dat de markt zich in de verkeerde richting begeeft. De NMa kan pas acteren als dat onomstotelijk vaststaat, maar dan kan het kalf natuurlijk al verdronken zijn. De NMa accepteert zo bijvoorbeeld dat Netwerk VSP aanloopverliezen

maakt die door haar moeder TNT Post worden genomen en zou pas in actie komen als die verliezen "te groot" zouden worden. De OPTA had zeer waarschijnlijk al op voorhand onderzoek gedaan naar aanloopverliezen van Netwerk VSP, omdat TNT Post een meer dan dominante marktpartij is met een monopolie. Is de staatssecretaris bereid, te bevorderen dat de NMa ook ex ante onderzoek doet naar de situatie op de postmarkt?

De NMa stelt zich de vraag of er "marktwerking" is. De OPTA stelt zich de vraag of "de markt werkt". De vraag van de NMa wordt al positief beantwoord als er überhaupt concurrentie is, waarna zij de zaak rustig kan laten liggen. Het antwoord op de insteek van de OPTA is een stuk complexer. Waar ik mij vooral zorgen over maak, is de snelheid waarmee de NMa kan reageren.

Met de cao-postverspreiders in gedachten is een pleidooi voor een sterke toezichthouder relevanter dan ooit. De gemiddelde opbrengst van de nieuwe postbedrijven zal immers moeten stijgen om de cao te kunnen bekostigen. Nu zou dat normaal geen probleem zijn omdat de nieuwe postbedrijven na volledige liberalisering immers het dure marktsegment van de concessiepost kunnen betreden. De tarieven in dit segment liggen 30% tot 70% hoger dan in de segmenten van wat nu de vrije sector is. Als TNT Post via zijn dochter Netwerk VSP de prijzen aan zijn concurrenten kan blijven dicteren en de neerwaartse spiraal niet ten einde komt, wordt dit natuurlijk wel een erg lastige, zo niet onmogelijke opgave. Reden te meer de bevoegdheden van toezichthouders op postmarkt nog meer onder de loep te nemen. Is de staatssecretaris van plan, hier verder kritisch naar te kijken?

Het wetsvoorstel houdt zich wel uitgebreid bezig met het zogenaamde pricecapsysteem, maar dit betreft de maximale tarieven. Ik maak mij bezorgd om de onzichtbare minimale tarieven. Immers indien de universele postdienstverlener via zijn netwerken parallelle diensten aanbiedt tegen voordelige voorwaarden kan zij de concurrentie zo scherp maken dat de nieuwe aanbieders uit de markt gedrukt worden. Als de NMa dan even traag blijft optreden als nu het geval is, dan houden de nieuwe aanbieders op te bestaan, ook al worden zij later in het gelijk gesteld.

Dit is wel een zwart-witvoorstelling van zaken, maar dit geldt evenzeer voor het in mindere of meerdere mate beperken van de concurrentie door onderbieding waardoor de nieuwe aanbieders Sandd en Selektmail onvoldoende rendement kunnen maken om te groeien en de nieuwe cao's te betalen. Onze fractie maakt zich eerder zorgen over de concurrentie van onzichtbare lage tarieven dan over het ingewikkelde pricecapsysteem. De nieuwe tarieven worden vooralsnog toch vast gesteld op die van de huidige tarieven.

Een ander technisch punt waarin ik de mening van de staatssecretaris niet deel is die van de toerekeningsystematiek. De OPTA vraagt deze systematiek niet alleen te laten baseren op kosten maar ook op de opbrengsten. Zonder inzicht in deze laatste categorie kunnen bijvoorbeeld geen

gefundeerde uitspraken worden gedaan over het behaalde rendement op de omzet of over de vraag of de universele dienstverlening al dan niet nettokosten oplevert. In de ontwerpregeling ontbreekt een voorziening die duidelijk maakt op welke wijze kosten en opbrengsten bepaald moeten worden. De staatssecretaris neemt deze wens van de OPTA niet over omdat hij deze niet in overeenstemming vindt met het uitgangspunt van de wet. Hoe verhoudt deze stelling zich tot het aangenomen amendement-Van Vroonhoven-Kok/Crone over artikel 21?

Deze wet voorziet in toezicht achteraf in plaats van vooraf. Is de staatssecretaris niet met de VVD van mening dat juist bij de opstelling van de administratieve organisatie de OPTA vooraf haar goedkeuring zou moeten kunnen geven? Immers, indien de toerekeningsystematiek achteraf onvoldoende duidelijk blijkt te zijn, kan deze nauwelijks meer helder gemaakt worden. De universele postdienstverlener kan daardoor kosten en opbrengsten versluieren waardoor de facto het toezicht achteraf bemoeilijkt wordt, zo niet onmogelijk. Ook hier denk ik juist weer aan de versluierende mogelijkheden van aanbiedingen waardoor een economisch minimumtarief omzeild wordt of niet duidelijk is. Alleen het feit dat de accountant jaarlijks een verklaring geeft over de wijze van inrichting en toepassing van het kostentoe rekening systeem is onvoldoende om dat systeem ook transparantie te geven.

Overigens terzijde: bij de conceptregeling van de staatssecretaris houdende regels betreffende de universele postdienst wordt begonnen met een beperkt aantal begripsbepalingen. Hieraan zou mijns inziens moeten worden toegevoegd het "college", zijnde de Onafhankelijke Post en Telecommunicatie Autoriteit. Immers er zijn in Nederland op bestuurlijk gebied vele colleges aan het werk en het begrip "college" wordt in de conceptregeling bij voortdurend gebruikt zonder de OPTA specifiek te noemen.

Dan heb ik ook nog een vraag over het gebrek aan sancties: zo wijst het college er bijvoorbeeld op dat de universele dienstverlener niet mag overgaan tot nieuwe tarieven indien het college deze niet heeft goedgekeurd. Wat zijn de sancties indien de universele dienstverlener dat wel doet? Tot slot nog een vraag over de financiering van de OPTA. Deze stelt zelf dat het college met de huidige bemensing en het huidige budget uit de voeten kan. Is de staatssecretaris bereid om middelen ter beschikking te stellen indien blijkt dat de werklast van de OPTA zodanig toeneemt dat er meerdere fte's moeten worden aangesteld met een daarbij horend budget?

Mevrouw de Voorzitter. Deze liberalisering van de postmarkt is een belangrijke zaak. Dit is een van de laatste bolwerken van een monopolie en het is goed dat dit monopolie wordt opgeruimd. Maar echte liberalisering moet gepaard gaan met een oog op concurrentiebevordering. Deze staatssecretaris heeft vooral oog gehad op het level playing field in het buitenland en daarmee het monopolie in het binnenland zo lang mogelijk willen beschermen.

Deze staatssecretaris heeft te lang en te intensief gekeken naar de arbeidsvoorwaarden en wil te veel laten controleren door de overheid en te weinig overlaten aan het maatschappelijk veld waarin gelijkwaardige spelers opereren, namelijk de bonden en de werkgevers. Die hebben geen stok achter de deur nodig. Maar vooral, mevrouw de voorzitter, verdient de liberalisering van de postmarkt een inzet die de echte concurrentie maximaal bevordert en het onmogelijk maakt dat de universele dienstverlener niet volledig transparant is. Mijn conclusie is dan ook dat de liberalisering van de postmarkt een betere, meer heldere en transparante wetgeving verdient had.

Wij zien de beantwoording van onze vragen met gemengde gevoelens tegemoet.

*N

De heer Elzinga (SP): Mevrouw de voorzitter. Met uw welnemen wil ik graag de postbodes op de tribune van harte welkom heten. Zij hebben alle reden om dit debat bij te wonen. Als het aan de regering ligt, wordt de postmarkt vrij, maar de postbodes worden vogelvrij.

De pas tussen TNT en de vakbonden overeengekomen cao-- een enorme aanslag op de arbeidsvoorwaarden -- is immers een rechtstreeks uitvloeisel van de liberalisering van de postmarkt. Ik kom er straks uitgebreider op terug. Ruim een jaar geleden, bij de eerste verjaardag van dit vierde kabinet-Balkenende, schreef Wouter Bos in zijn rol van PvdA-leider, een stuk onder de titel: "Er is echt wat veranderd". Hij bedoelde het regeringsbeleid. Één van de kantelingen die hij zag betrof en ik citeer: "de ontideologisering van marktwerking en privatisering (...) De ideologische stellingname dat meer markt altijd goed is voor consument en burger wordt door de feiten gelogenstraft." Het zou fijn zijn als de staatssecretaris deze opmerking van zijn partijleider ter harte nam bij de postmarkt.

De historische verkiezingsoverwinning van de SP het jaar ervoor leek ertoe bij te dragen dat het neoliberale marktdenken enige wind uit de zeilen werd genomen. Hoewel CDA en PvdA uiteindelijk voor elkaar kozen met de ChristenUnie als derde partner, kon men de SP-kiezers niet zonder meer negeren. Het huidige regeerakkoord reflecteert daarom meer dan de drie voorgaande kabinetten-Balkenende elementen van het gedachtegoed van de SP. Hoewel het niet is zoals VVD-leider Rutte het zag: dat het kabinet wordt gegijzeld door de PvdA die aan de leiband loopt van de FNV. En dat de FNV op haar beurt weer achter de SP aan loopt. Dit is vanzelfsprekend een simplistisch en weinig waarheidsgetrouw beeld. Was het in dit geval maar waar, zou ik bijna zeggen!

Wat zeker wel waar is, is de conclusie die hoogleraar economie Lans Bovenberg eveneens een jaar geleden trok: "De bevolking is hervormingsmoe en de markt heeft een slechte naam - mede dankzij de excessen rond de topsalarissen." Hij kon toen nog niet weten dat er later nog veel meer excessen aan het licht zouden komen en het hele financieel-economische systeem

bijna op instorten zou komen te staan, dat in bepaalde markten een sterke roep om herregulering opgeld zou doen en dat marktleders van voorheen zouden worden generationaliseerd. De grote vraag is echter of het beleid door dit vierde kabinet-Balkenende nu inmiddels echt over een andere boeg is gegooid of blijft het bij retoriek in het coalitieakkoord en is alleen het discours op Financiën veranderd? Daar gaat het vandaag eigenlijk over.

Toen de SP in 1994 voor het eerst de Tweede Kamer binnenkwam, moest de partij een strijd tegen de bierkaai voeren. Het neoliberalisme, al werd het nog nauwelijks zo genoemd, vierde hoogtij; alles moest geliberaliseerd, geprivatiseerd en gedereguleerd worden. De markt was immers heilig verklaard. Om binnen de historie van de postmarkt te blijven: het was onder Paars I dat KPN, de in de jaren '80 reeds verzelfstandigde PTT, geprivatiseerd werd. Daar was toen nauwelijks weerstand tegen. Toenmalig VVD-leider Bolkestein kenschetste die tijd als volgt: "Iedereen is tegenwoordig liberaal, behalve de SP van Jan Marijnissen". Vervolgens werd tijdens Paars II, toen Wouter Bos als staatssecretaris het vak mocht leren, concurrentie toegelaten op een deel van de postmarkt. Inmiddels is Bos partijleider van de PvdA en in deze veranderende tijden heeft hij aangegeven dat hij vindt dat marktwerking in elk geval maatwerk moet zijn en is hij afgestapt van het idee dat de markt altijd goed is.

Er zijn natuurlijk nog wel wat hogepriesters van de vrije markt te vinden, ideologische verdedigers van het neoliberalisme, bijvoorbeeld de JOVD, de VVD-jongeren, die onlangs bij hun 60-jarig bestaan beweerden dat de kredietcrisis te danken was aan te weinig vrije markt. Maar zij zijn, na wat wel de val van het Amerikaans kapitalisme is genoemd, tegenwoordig een minderheid. Ook de JOVD-ouderen. De VVD-fractie in deze Kamer, zo begrijp ik uit het betoog van senator Asscher, schaart zich bij deze minderheid. Een betoog zoals wij zojuist hebben gehoord, wordt langzamerhand zeldzaam. Hoewel ik ook begrijp dat de heer Asscher vindt dat de liberalisering op een verkeerd moment komt. Hij kan, als hij dat wil, het moment beïnvloeden, door het stemgedrag van de VVD-fractie aan de overkant van het Binnenhof te volgen.

De heer Asscher (VVD): Ik ben heel blij met de oproep van de heer Elzinga dat wij onze geachte collega's aan de overkant van het Binnenhof moeten volgen. Ik wil echter nog even terug naar de liberalisering van de postmarkt. Stel dat wij daartoe overgaan, wat zou dat betekenen? Tegen de tijd dat de liberalisering door Europa wordt doorgevoerd -- eind volgend jaar -- zullen de nieuwe postbedrijven waarschijnlijk niet meer bestaan. Als dat de liberalisering is die de heer Elzinga voorstaat, dan ben ik het daar helemaal niet mee eens.

De heer Elzinga (SP): Ik kom hier straks uitgebreider op terug. Als u en ik van mening zijn, overigens op verschillende gronden, dat

liberalisering geen goed idee is, dan kunnen wij daar "nee" tegen zeggen.

De heer Asscher (VVD): U hebt gehoord dat ik kritisch ben over dit wetsvoorstel. U bent daar ook kritisch over, maar op andere gronden dan ik. Ik zeg niet a priori dat wij dit wetsvoorstel van harte zullen of moeten steunen, maar wij moeten heel goed de belangen van de consument en het bedrijfsleven in het oog houden. Wij moeten die belangen zorgvuldig afwegen tegen de belangen van de markt en de werknemers van TNT, maar ook de werknemers bij de andere postbedrijven.

De heer Elzinga (SP): Dat ben ik vanzelfsprekend geheel met u eens. In mijn betoog zal ik duidelijk maken dat zowel de consumenten, de werknemers als het bedrijf er uiteindelijk niet mee gediend zijn.

Ook in het liberale voorland Amerika zelf vind je heus nog wel iemand die beweert: de huidige crisis "is a government problem, not a market problem", maar zo iemand wordt tegenwoordig zelfs door de Financial Times weggezet als "hardcore Republican hold-out". De algemene opinie, zelfs in de USA, is dat er een nieuw tijdperk is aangebroken. Ik citeer nogmaals de Financial Times: "The Obama era (...) will be built on (...) the evident and acknowledged failure of 'market fundamentalism' (...) The consensus view is that, as Alan Greenspan, former Fed chairman, confessed in his influential congressional testimony in October, there was a 'flaw' in the model." Dat zouden onze Nederlandse besluitvormers in de oren moeten knopen. Hoewel ik ook niet wil beweren dat marktwerking altijd verkeerd is, moet ieder geval afzonderlijk op zijn eigen merites beoordeeld worden.

In het geval van de postwet moeten wij goed bedenken dat nutsvoorzieningen niet voor niets zijn uitgevonden. De postmarkt is indertijd gestandaardiseerd en onder overheidscontrole gebracht omdat zij oorspronkelijk niet slaagde te voorzien in wat wij nu een universele postdienst noemen. Helaas is een dergelijke taakopvatting van de overheid de afgelopen 30 jaar in een kwade reuk komen te staan. Maar nu de markt in de financiële sector jammerlijk blijkt te falen, wordt intussen weer verwacht dat de overheid probeert te redden wat er te redden valt. Dat is liberalisme in de praktijk: de overheid mag de verliezen opvangen, terwijl de winsten steeds worden geprivatiseerd.

Je zou denken dat er bij de Nederlandse bewindslieden in het licht van de huidige wereldwijde systeemcrisis toch ook een lampje zou zijn gaan branden; een lampje dat aangeeft dat het misschien toch niet zo'n heel erg goed idee is om sectoren met een nutsfunctie nog verder uit te verkopen aan de markt.

Elders lijkt het besef dat een universele postdienst een dienst is van algemeen nut en dus de moeite van het beschermen waard, wel meer door te dringen. Om te beginnen, zijn er in veel andere EU-landen überhaupt nog geen serieus gevorderde plannen om de postmarkt te liberaliseren. In België, waar er wel plannen in die richting zijn, wordt de oppositie tegen dat

voornemen steeds groter. De postbodes hebben er op voorhand uit protest het werk reeds drie dagen neergelegd. In Engeland, waar de markt juridisch al is geliberaliseerd, is Royal Mail nog voor 100% in overheidshanden. Nu Labourminister van Handel Peter Mandelson de gedeeltelijke privatisering van Royal Mail probeert door te drukken, hebben inmiddels meer dan 140 parlementariërs, afkomstig uit zijn eigen partij, zich tegen die plannen gekeerd. Overigens is de belangrijkste kandidaat om een aandeel in Royal Mail te kopen volgens de staatssecretaris het eertijds "onze" TNT. Ik kreeg de indruk dat hij dat toe zou juichen. Klopt dat?

Er zijn enkele voorbeelden van landen waar de postmarkt is geliberaliseerd voordat het ideologische tij begon te keren. Die voorbeelden dragen een waarschuwing in zich, want er is daar zeker geen sprake van succes alom. Ik noem het voorbeeld van Zweden, waar de postmarkt volledig is geliberaliseerd en het voormalig staatsbedrijf geprivatiseerd. Het maakt nu echter wel verlies, terwijl het eerder winstgevend was. Bijkantoren zijn gesloten en banen verdwenen. De winst voor consumenten is uitgebleven, de postzegels zijn duurder dan elders in Europa. Ik vraag de staatssecretaris of Zweden ons voorland is. Een weldenkend mens zou zeggen: er is genoeg reden voor een pas op de plaats en misschien zelfs om te zoeken naar coalities om de Europese Postrichtlijn ter discussie te stellen, maar niets van dat al. Nederland lijkt in plaats daarvan weer eens hard op weg om opnieuw een van de braafste jongetjes van de Europese klas te worden en de richtlijn lang voor de EU-deadline door te voeren. Of om met de Volkskrant van afgelopen zaterdag oud-hoogleraar Van der Zwan aan te halen: om weer eens "kampioen in een kampioenschap met één deelnemer" te worden, waarmee hij bedoelt dat Nederland bij liberalisering graag vooroploopt, terwijl de rest van Europa liever helemaal niet volgt. Dit gold voor de energiesector en dit zal nu bij de postmarkt weer gelden.

Toch ontstond er bij de regering en de Eerste Kamer twijfel, na een snel traject door de Tweede Kamer. De opening van de Nederlandse postmarkt is niet voor niets al verschillende malen uitgesteld. De voor "onze kampioen" TNT belangrijkste markten, de Duitse en de Engelse postmarkt, boden en bieden nog een verre van gelijk speelveld, mede omdat deze en andere Europese landen niet zo hard stonden te trappelen om de Postrichtlijn de facto in te voeren. Intussen zijn de nieuwkomers die onze markt penetreren vooral een positie aan het verwerven door ondermaatse arbeidsvoorwaarden te bieden. Dit signalerende, wilde de staatssecretaris niet tot liberalisering overgaan voordat het gelijke speelveld, met name in Duitsland, een stap dichterbij was gekomen en voordat er tussen oude en nieuwe werkgevers en werknemers een overeenkomst zou liggen die concurrentie op arbeidsvoorwaarden moest tegengaan.

Inmiddels zijn wij zover gevorderd dat wij in deze Kamer over de Postwet spreken, kennelijk omdat het kabinet, deze staatssecretaris, inmiddels van mening lijkt te zijn dat aan de genoemde

randvoorwaarden is voldaan. Dan wordt het van belang om zorgvuldig de voorwaarden en de gevolgen van de liberalisering van de postmarkt langs te lopen. Wij zullen moeten bezien of er één Europese markt komt, of er in het Verenigd Koninkrijk en in Duitsland sprake is, dan wel op korte termijn zal zijn, van een gelijk speelveld en hoe het staat met de arbeidsvoorwaarden en de concurrentie in Nederland.

Ik ga er daarbij van uit dat liberalisering geen doel op zich is. Ik hoop toch dat ik ten minste mag aannemen dat de staatssecretaris het met zijn partijleider eens is dat de markt het niet altijd beter doet en dat het mantra van liberalisering en privatisering her en der is doorgeschooten. Dit betekent dat liberalisering een middel moet zijn voor andere doelen. Ik zou het bijzonder op prijs stellen indien de staatssecretaris nog eens kort zou willen opnoemen wat nu eigenlijk de beoogde doelen van deze wet zijn en hoe die middels deze wet behaald zouden moeten worden. Als het beoogde doel voornamelijk efficiencywinst is, is de weg die nu wordt ingeslagen niet de juiste. De vakbonden en de fractie van mijn partij aan de andere kant van het Binnenhof hebben er al vaak op gewezen dat het bezorgen van dezelfde afnemende voorraad brievenpost niet efficiënter wordt als er in dezelfde straat drie of vier postbodes actief zijn. Één postbode is dan echt veel doelmatiger. De ervaringen in Zweden duiden ook niet echt op meer efficiëntie. De winst en de werkgelegenheid zijn gedaald, de prijzen voor de consument verhoogd. Wellicht dat de inkomens van de topmanagers daar nu wel meer marktconform zijn, een ander woord voor excessief, maar ik geloof niet dat dit tegen de nadelen opweegt. Graag de visie van de staatssecretaris op waar de eventuele efficiencywinst vandaan zou moeten komen.

Is het volgens de staatssecretaris nu inderdaad zo dat wij in Europa, in het Verenigd Koninkrijk en in Duitsland voorop, daadwerkelijk een gelijk speelveld kennen? In het Verenigd Koninkrijk heeft TNT zich weten op te werken tot de belangrijkste concurrent van Royal Mail, kennelijk ondanks de beschermde positie van dat bedrijf. Is dat voldoende bewijs van een gelijk speelveld? Graag een reactie van de staatssecretaris.

In Duitsland is TNT een steeds belangrijker concurrent van Deutsche Post. Echter, de activiteiten van TNT in Duitsland zijn nog niet winstgevend. Is dat voor de staatssecretaris de belangrijkste reden om van het gelijke speelveld in Duitsland één van zijn belangrijkste voorwaarden voor het opengooien van de Nederlandse markt te maken? In elk geval wordt de schijn gewekt dat de dochter van Deutsche Post, Select Mail, pas in Nederland om de lucratieve brievenmarkt mag meedingen, als omgekeerd TNT in Duitsland zijn graantjes mee mag pikken.

Als het om marktopening gaat, is de staatssecretaris, in overeenstemming met zijn positie als minister van Handel in het buitenland, kennelijk bereid het spel hard te spelen. Dat is als het gaat om de verdediging van de arbeidsvoorwaarden helaas een heel ander verhaal.

In Nederland wordt de suggestie gewekt dat met de invoering van de Postrichtlijn een verslechtering van de arbeidsvoorwaarden op de koop toe moet worden genomen. Waar de Nederlandse overheid nog enkele jaren postbezorging door middel van een OvO, Overeenkomst van Opdracht, tegen een beloning onder het wettelijk minimumloon wil toestaan en een verlaging van de lonen van postbezorgers in vaste dienst zelfs lijkt toe te juichen, wordt er door de Duitse regering intussen hard gewerkt aan een wetswijziging om de cao tussen Deutsche Post en de bonden, die sectorbrede fatsoenlijke minimumarbeidsvoorwaarden moet garanderen, alsnog algemeen verbindend te kunnen verklaren. Wat vindt de staatssecretaris van deze Duitse actie?

Hoe beoordeelt de staatssecretaris de hoogte van het minimumloon, €9,80 per uur, dat de Duitse regering voor de sector wil laten gelden? Lees ik in zijn brief van 20 februari jl. werkelijk goed dat hij het feit dat TNT een hoger beroep heeft gewonnen om dit minimumloon niet te hoeven betalen positief beoordeelt? Hoe strookt dat met zijn kennelijke standpunt dat hij concurrentie op arbeidsvoorwaarden niet wenselijk acht? Of mogen wij alleen hier niet concurreren op arbeidsvoorwaarden en in het buitenland wel? Het is duidelijk dat TNT het Duitse minimumloon te hoog acht, aangezien het bedrijf hiertegen al twee keer heeft geprocedeerd, helaas met succes. Dit weerhoudt TNT-topman Peter Bakker er intussen niet van om hard uit te halen naar zijn concurrenten Sandd en SelektMail omdat zij met hun stukloon het minimumloon in Nederland ondermijnen. Dat klopt natuurlijk, maar dit is toch echt een pot-verwijft-de-ketelverhaal, want Bakker doet intussen met TNT-dochteronderneming Netwerk VSP net zo hard mee aan die praktijken. Ik mag toch hopelijk aannemen dat de staatssecretaris met mij van mening is dat TNT en topman Peter Bakker een hele berg boter op het hoofd hebben? Graag een reactie.

Ik hoor ook graag een reactie op het volgende: wat geldt voor de staatssecretaris als een acceptabele minimumbeloning voor Nederlandse postbodes? Waarom wil hij pas eventueel na drieënhalve jaar afdwingen dat elke postbezorger een arbeidsovereenkomst krijgt en daarmee recht heeft op minimale arbeidsbescherming? Is hij bereid om binnen het kabinet te bevorderen en bij de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid te bepleiten, dat de wet op het minimumloon zo wordt aangepast dat iedereen die met een Overeenkomst van Opdracht werkt, recht heeft op ten minste het minimumloon?

De staatssecretaris schrijft in zijn brief van 20 februari jl. aan de Eerste Kamer over zijn afweging ten aanzien van de ontwikkeling van de arbeidsvoorwaarden in Nederland. Hij noemt de cao tussen de nieuwe postbedrijven en bonden van 12 november jl. een belangrijke constructieve stap. Hij vergeet echter gevoeglijk te melden dat de AbvaKabo, de belangrijkste vertegenwoordiger van postbodes, geen handtekening onder deze cao heeft gezet. Vervolgens memoreert hij de brief die de vakbonden ons op 17 december zonden, waarin

zij aangeven dat zij niet verwachten dat verder uitstel iets zal opleveren voor de postbezorgers van de nieuwe bedrijven. Daarbij verzuimt de staatssecretaris te vermelden dat FNV Bondgenoten, de belangrijkste vertegenwoordiger van deze groep, nooit a priori voorstander is geweest van liberalisering van de postmarkt, vanwege het al eerder genoemde argument dat drie postbodes in één wijk niet efficiënter zijn dan één die dezelfde post rondbrengt, dat het niet verwonderlijk is dat de drie samen ongeveer net zo veel verdienen als eerst die ene en dat de gevolgen van de liberalisering van de postmarkt voor de werknemers in de optiek van FNV Bondgenoten niet in verhouding staan tot de veronderstelde voordelen.

De staatssecretaris schrijft ons verder over de stok achter de deur waar de vakbonden om hebben gevraagd en hoe hij mogelijkheden ziet om zo'n stok te creëren. Kan hij hier toezeggen dat de AMvB die deze stok moet vormen, zal worden voorgehangen? Ik mag aannemen dat Tweede en Eerste Kamer hier te zijner tijd graag hun licht over laten schijnen. Hierbij wekt zijn brief echter ook een bepaalde suggestie, namelijk dat de bonden door deze stok achter de deur ineens enthousiast voorstander van liberalisering zouden zijn geworden. Echter, op het moment dat de staatssecretaris deze brief schreef, kregen wij in de Eerste Kamer van AbvaKabo een schrijven waarin omstandig uiteen wordt gezet waarom AbvaKabo juist geen voorstander was en is van liberalisering van de postmarkt. Intussen zouden wij volgens de staatssecretaris een cao en een aanvullende wettelijke stok achter de deur moeten interpreteren als zou er een bodem in de arbeidsvoorwaarden wordt gelegd die een race to the bottom zal voorkomen.

De heer Doek (CDA): Voorzitter. Misschien heeft de heer Elzinga brieven van AbvaKabo die ik niet heb. Dat zou ik vervelend vinden. Spreekt hij over de brief van 19 februari jl. die gestuurd is door FNV Bondgenoten en ondertekend is door zowel het CNV als door FNV Bondgenoten, ik dacht mevrouw Snoey, waarin zij instemmen met het resultaat dat er op het ogenblik ligt? Hij verwacht deze brief wellicht met een brief van 19 januari van AbvaKabo, waarin die dat nog niet van plan was. Ik begrijp de stelling van de heer Elzinga niet dat AbvaKabo nu tegen zou zijn.

De heer Elzinga (SP): Ik spreek over een brief van 19 februari, zeg ik uit mijn hoofd, die inderdaad van AbvaKabo afkomstig is en niet van de andere onderhandelaars. Ik overhandig de heer Doek straks graag deze brief om te kijken of hij dezelfde brief heeft ontvangen.

De heer Doek (CDA): Dit is een brief van FNV Bondgenoten, ondertekend door CNV Publieke Zaak, AbvaKabo, FNV mevrouw Snoey, BVPP en CNV BedrijvenBond. Dit is volgens mij de brief waarnaar ook de staatssecretaris verwijst.

De heer Schouw (D66): Mevrouw de voorzitter. Ik heb de meest recente brief, die was van gisteren, 16 maart 2009. Ik kan niet anders dan de heer Elzinga gelijk geven, want daar staat AbvaKabo niet onder. Wellicht kan de griffie de brief van AbvaKabo opvragen, want het lijkt mij een relevant detail dat die vakorganisatie zich in elk geval niet kan vinden in het onderhandelingsakkoord.

De heer Elzinga (SP): Dank u wel, dit lijkt mij een goede suggestie. Ik sluit mij er graag bij aan.

Ik vervolg mijn betoog. Zoals ik heb gezegd heeft AbvaKabo ons geschreven geen voorstander te zijn van liberalisering van de postmarkt. Intussen heeft AbvaKabo wel een akkoord gesloten met TNT, maar dat was onzes inziens met de rug tegen de muur en dat is een direct gevolg van deze liberalisering van de postmarkt. Daarover heb ik in het begin van mijn betoog gesproken.

Wij zouden deze cao en aanvullende wettelijke stok achter de deur moeten interpreteren als zou er een race to the bottom worden voorkomen. Dan gaat de staatssecretaris eraan voorbij dat die race nu al plaatsvindt! Kent de staatssecretaris de nieuwe cao bij TNT dan niet? Het enige dat is bereikt, is dat de bodem uiteindelijk niet ver onder, maar op het wettelijk minimumloon zal liggen, behalve voor 20% van de werknemers die nog op een OvO mag blijven werken. Vandaar dat ik mijn vraag aan de staatssecretaris herhaal: vindt hij het Nederlandse minimumloon een redelijke beloning voor de Nederlandse postbode?

Ik vind het een grote schande dat dit de uitkomst moet zijn van een cao, al moge het voor de postbezorgers bij de nieuwe bedrijven een verbetering zijn. Het is een nog veel grotere schande dat het wettelijk minimumloon voor sommige harde werkers blijkbaar niet door de wetgever wordt gehandhaafd. Wat is dit voor een uitruil waarbij 4300 fte voortaan normaal recht krijgt op een minimumloon ten koste van 26.000 werknemers bij TNT die tot 15% van hun salaris mogen inleveren? Dat zou vanzelfsprekend moeten zijn. Wij hebben hier de taak om fatsoenlijk werk te beschermen. Dat mogen de postbodes hier van ons verwachten, dat mogen de honderden postbodes die ons geschreven hebben van ons verwachten en dat mogen wat mij betreft alle postbodes in Nederland van ons verwachten! Voor hen betekent 15% minder inkomen in voorkomende gevallen verplicht verhuizen of een streep door de opleiding van hun kinderen. Ik reken dan ook op mijn medesentoren om deze liberalisering op deze gronden tegen te houden. Ik roep de staatssecretaris op om bij zijn Europese collega's het terugdraaien van de Postrichtlijn te bepleiten. Beter alsnog ten halve gekeerd dan ten hele gedwaald.

*N

Mevrouw Sylvester (PvdA): Mevrouw de voorzitter. Vandaag behandelen wij plenair de liberalisering van de postmarkt. Het laatste stukje van een proces dat werd ingezet onder het kabinet-Lubbers

II, op grond van de uitkomsten van het rapport van de commissie-Steenbergen uit 1985. Dat rapport bepleitte de privatisering van het Staatsbedrijf PTT, het huidige TNT Post. De privatisering was een noodzakelijke voorwaarde voor de liberalisering van de markt. Als deze wet door de Eerste Kamer wordt aangenomen, verliest TNT het laatste deel van haar private monopolie over de bezorging van poststukken tot vijftig gram. Een historisch moment, omdat post in Nederland vanaf 1799 een monopolie van de nationale overheid is geweest. Post moest inkomsten opleveren voor de schatkist en dit gold ook voor de telegraaf en de telefoon vanaf 1915 die in dezelfde overheidsdienst, het Staatsbedrijf der PTT, waren ondergebracht. In 1989 werd dit staatsbedrijf verzelfstandigd en omgezet in een naamloze vennootschap. Post en Telecom werden in afzonderlijke dochtervennootschappen geplaatst.

Bij de post heeft de door Europa afgedwongen liberalisering langer op zich laten wachten. De datum voor volledige liberalisering is nu door Europa gesteld op 1 januari 2011. Immers, in februari 2008 hebben de Raad van Ministers en het Europees Parlement Richtlijn 2008/6/EG aangenomen, waarin is vastgelegd dat per 31 december 2010 alle lidstaten hun nationale postmarkt vrij moeten geven. Dat is dertien jaar later Telecom. Post is minder bepaald door technologische ontwikkelingen, het monopolie is beter te handhaven en post is daarbij ook relatief arbeidsintensief. Op dat laatste aspect, het arbeidsintensieve karakter van post, ga ik nader in.

Daar waar TNT Post haar private monopolie verliest en het laatste deel van de markt wordt vrijgemaakt, ontstaat er ruimte voor nieuwe toetreders. SANDD en SelektMail zijn eerder genoemd, de laatste is een dochter van de Deutsche Post, maar het kunnen ook tal van andere bedrijven zijn. De postbezorgers van deze nieuwe bedrijven hebben geen arbeidsovereenkomst en worden betaald op basis van stukloon. In de praktijk leidt dat voor mijn fractie tot ongewenste situaties. Ik citeer: "Op een grijze decembermorgen levert een bestelauto van postbedrijf Sandd dertig zware plastic kisten vol zware enveloppen af bij de ingang van het flatgebouw van Sally Mens in het Utrechtse Kanaleneiland Zuid. () Dertig kisten waarvan de inhoud binnen een dag moet zijn rondgebracht. En dat alles voor ongeveer vijf euro per uur, waarbij de postbode voor zijn eigen fiets of auto, werkruimte, sociale lasten en pensioen mag zorgen. Het postbedrijf heeft de bezorgers zelfs niet verzekerd voor wettelijke aansprakelijkheid. Alle kosten zijn afgeschoven op de werknemer in zijn rol van vrije contractant," aldus Maarten Huygen in het NRC Handelsblad.

Dit laatste is bepalend geweest voor de wijze waarop mijn fractie het wetsvoorstel tot nog toe heeft behandeld. Mijn fractie is geen voorstander van een private monopolist. Met de liberalisering krijgt de afnemer meer keuzemogelijkheden en worden in de zakelijke markt -- zojuist is het wordt "consumenten" gevallen, maar volgens mij gaat het hier over de zakelijke markt -- lagere prijzen verwacht voor

postdiensten voor goede doelen, verenigingen en het mkb. De private monopoliepositie van TNT verdwijnt. Ik hoop in mijn betoog tot nog toe te hebben duidelijk gemaakt dat die beslissing tot privatiseren en daarmee liberaliseren al jaren geleden onder het kabinet-Lubbers II is genomen. De PvdA staat achter het opheffen van de private monopoliepositie van TNT.

Een race to the bottom in de arbeidsvoorwaarden, zoals hierboven is geschetst, als gevolg van de liberalisering moet coûte que coûte worden voorkomen. De liberalisering dient zorgvuldig te gebeuren. Dit betekent dat een tweetal zaken moet worden geregeld.

Ten eerste. De Overeenkomsten van Opdracht (OvO's) moeten in beginsel worden afgeschafte en in de gevallen waarin zij nog zijn toegestaan, moet het minimumloon inclusief vakantiegeld worden gegarandeerd.

Ten tweede. In de gehele sector dienen fatsoenlijke arbeidsvoorwaarden te worden gewaarborgd. Wij moeten hiervan verzekerd zijn en dit dient de AMvB te garanderen. De werknemers in de postsector, of het nu gaat om postbezorgers of om postbodes -- dat loopt in de discussie tot nu toe door elkaar -- dienen niet onnodig aan risico's bloot te staan.

Ik zal nu nader ingaan op deze twee aspecten.

Dit wetsvoorstel ligt nu bijna een jaar voor behandeling in de Eerste Kamer. Het standpunt van de staatssecretaris, dat er geen liberalisering dient plaats te vinden zonder dat de arbeidsvoorwaarden adequaat en effectief zijn geregeld heeft de steun van mijn fractie. De marktopening is een aantal keren uitgesteld. Dit getuigt van lef en onder die druk is er in de afgelopen periode veel bereikt. Op het gebied van de arbeidsvoorwaarden liggen voorstellen die door de bonden worden gesteund. Tevens is het kabinet bezig om een AMvB op te stellen, zodat er een stok achter de deur is, mocht het op het gebied van de arbeidsvoorwaarden toch niet goed gaan in de toekomst.

Ik ga in op de arbeidsvoorwaarden.

De bonden en de postbedrijven hebben afgesproken dat minstens 80% van de postverspreiders van de nieuwe bedrijven binnen drieënhalve jaar na de opening van de postmarkt een arbeidsovereenkomst moet hebben. Gebeurt dat niet, dan heeft de regering de mogelijkheid om het bedrijf te dwingen een arbeidsovereenkomst voor alle postverspreiders, dus 100%, af te sluiten. Mijn fractie wenst meer duidelijkheid over dit percentage. Zolang niet is verzekerd dat 80% betrekking heeft op het aantal daadwerkelijke contracten met postverspreiders, bestaat het risico van symboolwetgeving. Kan de regering bevestigen dat hiervan geen sprake is?

Voorts heb ik de indruk gekregen op grond van de brief die de staatssecretaris naar de Eerste Kamer zond op 20 februari jl, dat er wel een cao ligt maar dat het ingroeimodel nog moet worden opgesteld. Kan de regering aangeven hoe de groei naar arbeidsovereenkomsten in de postsector gaat verlopen? Mijn vraag is dus of er heldere stappen per jaar worden afgesproken en of

er afspraken worden gemaakt over de percentages arbeidsovereenkomsten per jaar. Zijn deze percentages van het ingroeimodel straks tevens terug te vinden in de AMvB? Mijn fractie acht dit van serieus belang, omdat het ingroeimodel stappen dient te bevatten op weg naar de afschaffing van de Overeenkomsten van Opdracht. Monitort de regering per jaar de vorderingen in het proces van het afschaffen, of pas na drieënhalf jaar? Grijpt de regering na een jaar in als het betreffende percentage voor dat jaar niet is bereikt, of pas na drieënhalf jaar? Graag de reacties van de regering op deze vragen.

Over de mogelijkheid die de regering wenst om in te kunnen grijpen, heeft mijn fractie moeten constateren dat artikel 8 van de wet een goede basis biedt voor tijdelijke maatregelen. De erbij behorende Algemene Maatregel van Bestuur waarmee de postbedrijven verplicht worden om met alle postbezorgers een arbeidsovereenkomst af te sluiten, moet echter nog definitief worden opgesteld. Is deze binnenkort gereed? Immers, de wetgevingsprocedure dient te worden doorlopen en consultatie van betrokken bedrijven en bonden moet nog plaatsvinden. Als partijen niet concreet een ingroeimodel afspreken, wordt er dan een nadere concretisering in de AMvB opgenomen? Graag een reactie van de regering op dit punt.

De AMvB is van belang om uiteindelijk een race to the bottom op het gebied van de arbeidsvoorwaarden te kunnen voorkomen. Ik hoor graag een duidelijke reactie. Slaat de regering de AMvB en is er met de AMvB geen ontsnappen mogelijk? Hoe voorkomt de regering dat postbedrijven in de toekomst alleen studenten en gepensioneerden gaan inzetten voor een aantal uurtjes per week om de werkzaamheden te verrichten? Immers, zo kan de arbeid goedkoper worden verricht.

TNT heeft in de media gesteld dat een niet waterdichte cao kan betekenen dat er 15.000 banen op de tocht komen te staan. Immers, na de liberalisering kan het bedrijf er ook voor kiezen om toch te gaan concurreren op arbeidsvoorwaarden, zoals dat elders in de sector ook gebeurt. Deze situatie ontstaat alleen als de AMvB niet waterdicht is. Is de regering zich bewust van dit risico? Is de regering met mijn fractie van mening dat in de postmarkt reguliere arbeidsvoorwaarden moeten blijven gelden?

Ten slotte geef ik op dit onderwerp een casus. Denkt u even met mij mee. De markt is geliberaliseerd en wij zijn drieënhalf jaar verder. Van de uitvoering van het ingroeimodel is niets terecht gekomen en van 80% arbeidsvoorwaarden evenmin. De afspraak is dan dat de regering ingrijpt en de sector tot 100% arbeidsvoorwaarden dwingt. Hoe gaat de regering dat afdwingen? De bonden kunnen naar de rechter stappen, maar wat kan de regering concreet doen? Zou het niet zo moeten zijn dat de regering niet na drieënhalf jaar, maar eerder ingrijpt? Graag een concrete reactie op de hier bovengestelde vragen.

Ik stel de regering nog een aantal vragen over de universele dienstverlening, het level playing

field in Europa en de verdere procedure. Ik begin met de universele dienstverlening.

De uitwerking van de universele dienstverlening moet worden vastgelegd in een ministeriele regeling. Op dit moment is deze uitwerking nog niet geheel bekend. Voor welke periode wordt TNT Post aangewezen als uitvoerder van de opgedragen postdienst? Hoe vindt in de toekomst evaluatie van de universele postdienst plaats? Gaat de regering eventuele tekorten afdekken, mocht de postdienst verliesgevend blijken? Het wetsvoorstel voorziet in de mogelijkheid tot het geven van een aanwijzing indien er met TNT Post problemen ontstaan over de universele dienstverlening. Kan TNT Post een eventuele aanwijzing van de regering negeren? Kortom, kan de regering garanderen dat de post in de toekomst blijvend wordt bezorgd? Immers, na de liberalisering zal TNT de universele dienstverlening niet meer moeten uitoefenen, het wordt het bedrijf opgedragen. TNT Post is een gewoon bedrijf geworden, net als de andere bedrijven en zal daartoe een zakelijke afweging maken.

Ik vervolg met het level playing field. Collega's hebben daarover eerder vragen gesteld en ik sluit mij daar graag bij aan.

De heer Elzinga (SP): Ik begrijp dat mevrouw Sylvester klaar is met het verhaal over de arbeidsvoorwaarden.

Mevrouw Sylvester (PvdA): Dat ben ik al enige tijd. Ik ben overgestapt op het onderwerp universele dienstverlening, maar ik luister graag naar de vraag van de geachte afgevaardigde.

De heer Elzinga (SP): Ik dacht dat mevrouw Sylvester er misschien nog op terug zou komen. Zij wil terecht dat de postbezorgers een arbeidsovereenkomst krijgen om op die manier een race to the bottom te voorkomen, maar de wettelijke bottom wordt dan het wettelijk minimumloon. Terecht zullen alle werknemers op dat niveau beschermd moeten worden. Ziet de PvdA-fractie dat concurrentie binnen deze sector nog steeds op arbeidsvoorwaarden plaats zal vinden en dat the race to the bottom, maar dan het minimumloon, nog steeds zal plaatsvinden. Vindt zij -15% voor de TNT-werknemers fatsoenlijk?

Mevrouw Sylvester (PvdA): Dank voor deze vraag. Ik vraag om te beginnen of de heer Elzinga zich bewust is van de ontwikkelingen in de wereld en in onze omgeving. Er wordt steeds meer gemaaid en er zijn sorteermachines gekomen. De wereld in de post is in beweging. Ik vind dat ieder fatsoenlijk bedrijf zich daarvan dient te vergewissen en dient te borgen dat de arbeidsvoorwaarden voor de werknemers op een adequate manier worden geregeld. Waar de heer Elzinga en ik van mening verschillen, is dat ik vind dat die wereld verandert en dat TNT derhalve maatregelen moet nemen. Dat betekent in dit geval een cao afsluiten met 15% minder salaris, om het totale

werkgelegenheidsplaatje van TNT in stand te houden.

Ik ga even in op zijn tweede vraag. De heer Elzinga sprak ook over postbezorgers en postbodes. Ik ben blij dat hij dit onderscheid nu maakt, want in zijn eerdere inbreng heb ik dat onderscheid niet gehoord. Ik ben van mening dat wij in Nederland ordentelijke arbeidsvoorwaarden hebben, als het gaat om postbodes. De heer Elzinga gaf zojuist zelf aan dat TNT genoodzaakt is om in deze tijd, vanwege veranderingen, daarin aanpassingen aan te brengen, nogmaals, gewoon voor het behoud van de gehele werkgelegenheid van het bedrijf.

Mijn tweede opmerking gaat over de postbezorgers. Ik heb het dan over de onderkant van de markt. Mijn fractie is van mening dat je ook daar de zaken ordentelijk dient te regelen. Ik stel mij voor dat de heer Elzinga dat met mij eens is. Ik noemde zojuist het voorbeeld van Sally Mens. Dat zijn schandalige toestanden die mijn fractie niet wenst. Wij moeten ervoor zorgen dat de OvO's uit de markt verdwijnen. Dat is mijn stelling.

De voorzitter: De heer Elzinga, kort graag en daarna mevrouw Sylvester ook heel kort.

**

De heer Elzinga (SP): Ik ben het natuurlijk met mevrouw Sylvester eens dat wij het voor de OvO - postbezorgers goed moeten regelen. De wetgever heeft daarin primair een taak om dat fatsoenlijk op te lossen.

Mevrouw Sylvester (PvdA): Dat is niet een taak van de wetgever, dat dienen de bonden en de bedrijven samen overeen te komen en de regering dient een ordentelijke stok achter de deur te hebben, zodat de regering kan ingrijpen, als zij er niet uit komen. Ik vind het geen taak voor de regering om te zorgen dat er fatsoenlijke arbeidsvoorwaarden liggen. Dat is in eerste instantie aan de bonden en aan de sector.

Mevrouw de voorzitter. Ik vervolg mijn betoog ook vanwege de tijd.

De heer Elzinga (SP): Ik had nog een vraag. Ik vind het een taak van de wetgever om minimumarbeidsvoorwaarden, zoals in de wet staan, te handhaven. Maar los daarvan, begrijp ik dat mevrouw Sylvester gezien de veranderde marktomstandigheden het ordentelijk regelen vindt als TNT een cao-afspraken maakt van -15% voor de postbodes.

Mevrouw Sylvester (PvdA): De heer Elzinga heeft mij horen zeggen dat ik vind dat een beetje bedrijf dat de omgeving monitort het lef moet hebben om in te grijpen om de totale werkgelegenheid van het bedrijf te handhaven. Het kan niet zo zijn dat een ondernemer ziet dat er veranderingen zijn in de markt, geen aanpassingen doet en zich vervolgens op termijn geconfronteerd ziet met het massale ontslag dat er dan moet plaatsvinden.

Ik vervolg mijn betoog. Ik denk dat wij hier nog wel op terugkomen in de nadere discussie,

want ik voel wel dat er hier een verschil van mening ligt.

Voor welke periode wordt TNT aangewezen als uitvoerder van de opgedragen dienst? Hoe vindt in de toekomst evaluatie plaats van de universele postdienst? Gaat de regering tekorten afdekken? Het wetsvoorstel voorziet in de mogelijkheid tot het geven van een aanwijzing indien er met TNT Post problemen ontstaan over de universele dienstverlening. Kan TNT Post deze aanwijzing negeren? Kortom, kan de regering garanderen -- dat was mijn vraag op dit punt -- dat de post in de toekomst blijvend wordt bezorgd?

Ik stap over op het level playing field.

Europa heeft besloten de postmarkt op 1 januari 2011 te openen. Duitsland en het Verenigd Koninkrijk zijn op papier al geopend, maar in de praktijk beschermt de overheid deze markten. Er lopen rechtszaken.

Ook in hoger beroep heeft de Berlijnse bestuursrechter op 18 december 2008 geoordeeld dat de Duitse regering niet de bevoegdheid heeft om een cao algemeen verbindend te verklaren voor die werknemers voor wie al een andere cao geldt. Het hoge minimumloon van €10 is daarmee onwettig. Het kan nog steeds met terugwerkende kracht van toepassing worden als in cassatie wordt verloren. De cassatieprocedure is aangekondigd, maar nog niet gestart. Een uitspraak wordt begin 2010 verwacht.

De definitieve uitspraak van het Europese Hof van Justitie inzake de btw-heffing op postdiensten moet nog komen. In het Verenigd Koninkrijk zal pas na de uitspraak van het Hof duidelijkheid worden of de btw-vrijstelling verleden tijd is. Het wetsontwerp in Duitsland dat een eind zou moeten maken aan de concurrentiebelemmerende btw-vrijstelling van Deutsche Post is inhoudelijk niet waterdicht. Alle zogenaamde openbare tarieven worden vrijgesteld van btw-heffing. Deze formulering geeft Deutsche Post de ruimte om de btw-plicht te omzeilen door alleen met dat soort tarieven te werken.

Ten slotte. Meer duidelijkheid over de toekomst van het huidige systeem van toegang, access, in het Verenigd Koninkrijk zal pas in voorjaar van 2010 ontstaan. Kortom, van een level playing field in Europa is nog geen sprake, zo merkt mijn fractie, of denkt de regering daar anders over? Wat kan de regering richting Europa doen om ervoor te zorgen dat er ten aanzien van het ontstaan van het level playing field voortgang wordt geboekt? Welke aanwijzingen heeft de regering dat in deze situatie van economische crisis de implementatie van de Postrichtlijn en daarmee de liberalisering van de postmarkt in landen als Frankrijk, België, en Oostenrijk nu serieus ter hand worden genomen? Is met de collega's hierover overleg gevoerd en wat is de uitkomst?

Ik wil nog kort stilstaan bij de inwerkingtreding van de wet op 1 april aanstaande. Artikel 88 van de wettekst stelt dat de wet in werking treedt op een bij Koninklijk Besluit te bepalen tijdstip. Het Koninklijk Besluit dient aan beide Kamers nog vier weken te worden

voorgehangen. Kan de regering schetsen hoe de verdere planning eruitziet? Kan de datum van 1 april überhaupt wel worden gehaald, gelet op de normale procedure die dient te worden doorlopen? Graag ontvangen wij op dit punt duidelijkheid.

Met de liberalisering van de postmarkt verliest TNT het laatste deel van het private monopolie op de bezorging van poststukken tot 50 gram en dat is toe te juichen. Dit proces dient echter wel heel zorgvuldig te worden afgerond. Met name de arbeidsvoorwaarden dienen adequaat, sluitend en effectief te worden geregeld. Mijn fractie is van mening dat er in het afgelopen jaar veel is bereikt. Er is zo veel bereikt, dat de bonden de nu voorliggende voorstellen steunen. Ik heb in mijn betoog aangegeven dat mijn fractie van mening is dat het ingroei-model moet uitharden en dat de algemene maatregel van bestuur verankerd dient te worden. Dit geldt ook voor een sluitende definitie van de 80%. De meest prangende vragen hebben daar betrekking op.

Graag ontvangen wij van de regering duidelijke antwoorden op de door mij gestelde vragen.

*N

De heer Van den Berg (SGP): Voorzitter. Ik voer het woord namens de fracties van de SGP en de ChristenUnie.

Vorige week heeft er een unieke gebeurtenis plaatsgevonden. Voor een belangrijke groep universele dienstverleners, de postbodes en postbezorgers van TNT, is in overleg met de bonden een loonsverlaging overeengekomen van 15%. Overigens moeten de ledenraadplegingen hierover nog plaatsvinden. Let wel: deze loonsverlaging heeft volgens TNT en de bonden niets van doen met de recessie. De ingreep is volgens beide noodzakelijk omdat de postmarkt structureel krimpt en nieuwe concurrenten de markt betreden. Voor tienduizenden werknemers wordt de koopkracht aangetast, naar onze mening voor een belangrijk deel als gevolg van de voorliggende Postwet.

Dit is dan ook een belangrijk moment om alsnog af te wegen of het aannemen van de Postwet een verstandige stap is, mede gezien de zorgelijke economische omstandigheden. Het is de vraag of de overheid er goed aan doet om in die omstandigheden een liberaliseringsslag af te maken. Naar onze mening is dit op zijn minst dubieus. Vandaar een tweetal algemene vragen aan de staatssecretaris.

Heeft de kredietcrisis en de daarop volgende economische crisis invloed op de ontwikkelingen op de internationale postmarkt, meer in het bijzonder in Duitsland en het Verenigd Koninkrijk?

Is de staatssecretaris met ons van mening dat van een koopkrachtdaling voor 40.000 mensen op dit moment een negatief signaal uitgaat in verband met de economische recessie?

In ieder geval vinden de fracties van SGP en ChristenUnie het van belang om een paar zorgpunten langs te lopen, in de hoop dat de

staatssecretaris onze zorgen kan wegnemen of verkleinen. Achtereenvolgens zal ik opmerkingen maken over het proces tot nu toe, de internationale problematiek, en de arbeidsvoorwaarden en de daarmee samenhangende werkgelegenheid op de postmarkt.

Allereerst geef ik een kort resumé. In 1989 is het postbedrijf van de toenmalige PTT verzelfstandigd in verband met de liberalisering van de markt in Europa. Nederland heeft de privatisering voortvarend aangepakt, zodat TNT vandaag het enige volledig geprivatiseerde Europese postbedrijf is. Dit bedrijf wordt beconcurrereerd op de zakelijke markt, hetgeen het bedrijf in vijf jaar tijd ongeveer 13% van het volume aan zakelijke post heeft gekost. De zakelijke postmarkt is van cruciaal belang, omdat de consumentenpost onder andere door de opmars van e-mail en telefoonverkeer momenteel alleen maar verder wegzakt en nog slechts een gering deel van de totale postverwerking uitmaakt. De zakelijke post biedt echter wel de mogelijkheid om een goede service voor de consumentenpost te blijven leveren, zoals gevergd wordt van de universele dienstverlener, namelijk om de post zes dagen per week huis aan huis te bezorgen.

Door de nieuwe Postwet komt de concurrentiepositie van de universele postdienstverlener in de verdrukking, enerzijds internationaal gezien, in de verhouding met vooral Duitsland, en anderzijds op het terrein van de arbeidsvoorwaarden. Deze twee thema's waren tot nu toe redenen om de Postwet nog niet te laten ingaan. Dat was naar de mening van de fracties van SGP en de ChristenUnie een verstandige beslissing van de staatssecretaris. Eerst wilde hij op deze twee onderdelen nader onderzoek verrichten. Dat is inmiddels gebeurd. De uitkomsten zijn bekend gemaakt door zijn brief van 20 februari jongstleden. Voor hem is de kous nu af, maar wij vinden dat aan dit breiwerk nog minimaal twee losse draden hangen.

De eerste losse draad betreft de internationale situatie. De situatie in Duitsland, met name op het vlak van de cao-regels, is door de staatssecretaris onderzocht. Terecht constateert hij dat de rechtszaak die TNT heeft aangespannen gewonnen is. Zoals bekend is de Duitse staat daartegen in beroep gegaan, maar ook in hoger beroep is gebleken dat de cao onrechtmatig is in relatie tot andere loonafspraken die al tot stand zijn gekomen, zoals de loonafpraak die TNT eerder is overeengekomen. Tegen de uitspraak in hoger beroep is de Duitse staat nu in cassatie gegaan. De uitkomst is dus allerminst zeker. Het valt op dat de staatssecretaris dit aspect in zijn brief wel noemt bij de internationale ontwikkelingen, terwijl vreemd genoeg het aspect van de cassatie achterwege blijft in zijn integrale afweging. Dat is naar onze mening vooral vreemd omdat de uitkomst dit jaar wellicht niet meer te verwachten is. Al zou de uitspraak echter pas in 2010 komen, dan is dat nog ruimschoots voor het moment dat deze liberalisering voorzien is, nu de Europese Raad van ministers er recentelijk mee heeft ingestemd om de Europese liberalisering uit te stellen tot 2011.

In zijn brief van 20 februari jongstleden stelt de staatssecretaris het volgende: "Aan de openstelling van de postmarkt zijn door dit kabinet twee heldere voorwaarden verbonden: een level playing field in Europa -- in het bijzonder Duitsland -- en sociaal aanvaardbare arbeidsvoorwaarden voor postbezorgers bij de nieuwe postvervoerbedrijven."

De staatssecretaris geeft in zijn brief zelfs drie onzekere factoren aan.

- a. De Duitse staat is in cassatie gegaan, en uitspraak volgt wellicht pas volgend jaar.
- b. De Duitse regering beziet tevens de mogelijkheden om de algemeenverbindendverklaring door a aanpassing van de wet nog mogelijk te maken, maar het is niet duidelijk of dat doorgezet wordt en of het parlement dat vervolgens zal goedkeuren.
- c. Er is nog onduidelijkheid over de btw-problematiek en over de datum van eventuele inwerkingstelling op 1 januari 2010 dan wel 1 mei 2009.

Dit brengt ons tot de volgende vragen aan de staatssecretaris. Vindt de staatssecretaris dat ondanks al deze onzekerheden voldaan is aan zijn eerste voorwaarde, namelijk een level playing field in Europa? Welke toezegging kan hij doen om de fracties van ChristenUnie en SGP het vertrouwen te geven dat hij kan en zal ingrijpen als de uitkomst van de onzekerheden negatief uitvalt? Als hij in dat geval zal ingrijpen, op welke wijze zal hij dit dan doen?

De tweede losse draad in het geheel en een punt van zorg zijn de arbeidsvoorwaarden. De staatssecretaris vond in het verleden dat de positie van werknemers bij de nieuwkomers op de postmarkt onvoldoende gewaarborgd was. Door de fracties van ChristenUnie en SGP is deze positie zelfs sociaal onaanvaardbaar genoemd. Het werken met overeenkomsten van opdracht, de zogenaamde ovo's, waarbij men op stukloon wordt betaald, leidt er niet in alle gevallen toe dat een postbezorger die aan de gestelde normen voldoet ook daadwerkelijk het minimumloon inclusief vakantiegeld verdient. Dit is een reden voor het kabinet om de openstelling van de postmarkt niet zorgvuldig te vinden.

Inmiddels zijn er enkele stapjes gezet op dit terrein. Enkele postaanbieders hebben met een paar vakbonden een cao afgesloten. Daarin is weliswaar vooruitgang geboekt, maar deze is wel flinterdun: het uitgangspunt is dat 80% van de postbezorgers drieënhalve jaar na de volledige opening van de postmarkt werkzaam zal zijn op basis van een arbeidsovereenkomst en dat het tempo door een ingroeimodel wordt bepaald. Het is verbazingwekkend dat een dergelijk lange termijn nodig is, gelet op het feit dat elk bedrijf in Nederland gehouden is om meteen volgens een cao te werken en het wettelijk geregeld is dat een arbeidsovereenkomst van kracht is zodra iemand tegen betaling van loon voor een ander persoonlijke werkzaamheden verricht, ongeacht of deze arbeidsovereenkomst is opgesteld, en de wet vermoedt dat er sprake is van een arbeidsovereenkomst indien iemand gedurende drie

maanden wekelijks dan wel twintig uur per maand tegen betaling werkzaam is. Daarbij wordt in een algemene maatregel van bestuur ook nog eens een overgangstermijn geregeld. Het laatste, gevoegd bij het feit dat rekening gehouden moet worden met het traject dat de algemene maatregel van bestuur zal moeten doorlopen, betekent dat er pas na ruim vier jaren door de overheid kan worden ingegrepen. Daarmee is men de eerste periode van volledige marktwerking voorbij.

De fracties van SGP en ChristenUnie stellen in dit verband de volgende vragen. Vindt de staatssecretaris met onze fracties dat door inwerkingstelling van de Postwet de concurrentiepositie van de universele dienstverlener, die gehouden is naast de zakelijke post ook dagelijks de consumentenpost aan te nemen en te bezorgen, ernstig wordt aangetast?

Kan de staatssecretaris aangeven op welke wijze hij kan waarborgen dat de hoogwaardige dienstverlening van de dagelijkse postbezorging niet zal worden aangetast?

Vindt de staatssecretaris met ons dat het concurreren op arbeidsvoorwaarden in de huidige crisis ernstige gevolgen kan hebben voor de arbeidsmarktpositie van TNT-medewerkers?

In de brief van de staatssecretaris van 20 februari jongstleden loopt de staatssecretaris in de paragraaf "Integrale afweging" feitelijk vast in zijn eerste alinea. In de eerste zin stelt hij: "Door het kabinet zijn steeds twee voorwaarden gesteld om tot een zorgvuldige opening van de postmarkt te komen". Die zin wordt gevolgd door de volgende: "Ten aanzien van deze voorwaarden zijn belangrijke vorderingen gemaakt". Waarvan akte, zou de reactie van onze fracties zijn. Voor de staatssecretaris is dit echter geen reden om voorlopig een punt te zetten. Hij komt tot de conclusie "dat aan de gewenste zorgvuldigheid met betrekking tot de volledige openstelling van de postmarkt is voldaan". Dit is een merkwaardige conclusie, gezien het feit dat aan de beide eerdergenoemde voorwaarden naar onze mening nog niet is voldaan. Voor de fracties van ChristenUnie en SGP is dit reden om vraagtekens te zetten bij de invoering van de wet per 1 april aanstaande.

Soms verloopt een politiek proces zodanig dat het beslissende punt naadloos aansluit bij de maatschappelijke werkelijkheid. Dat geeft de politicus het gevoel dat hij of zij een duwtje kan geven in de goede richting. Een finaal debat is dan een waardige afsluiting van het gehele proces. In dit geval ontbreekt dat gevoel nog geheel. In het huidige tijdsgewricht, waarin de economische spanning oploopt en grote bedrijven naar warmte en beschutting zoeken, wordt door deze wet een belangrijke speler in de gure wind gezet, zowel internationaal als nationaal gezien. Uiteraard willen de fracties van de ChristenUnie en de SGP met respect spreken over de partners op Europees gebied en gunnen zij de ruimte aan nieuwkomers op de markt. Dat laat echter onverlet dat er vandaag een wissel wordt omgezet die binnen enkele weken gevolgen kan hebben voor een bedrijf met duizenden werknemers.

Voor de fracties van SGP en ChristenUnie is het van cruciaal belang op welke wijze de staatssecretaris op de door ons gestelde vragen zal antwoorden, alvorens wij tot een finale afweging kunnen komen.

*N

De heer Laurier (GroenLinks): Voorzitter. Wij spreken vandaag over het laatste stukje liberalisering van de postmarkt. Op zichzelf is dit een logische stap, in het licht van een aantal dingen die eerder gedaan zijn, waaronder de verzelfstandiging van het postbedrijf. Het is ook een bijzondere omstandigheid dat het wetsvoorstel voortvloeit uit Europese regelgeving en dat onze collega's later vandaag het Europadebat zullen voeren.

Er zijn een aantal omstandigheden waaronder de besluitvorming vandaag plaatsvindt. In de eerste plaats zien wij de trend van de vermindering van het aantal poststukken als gevolg van het elektronisch verkeer. Het was op zichzelf merkwaardig om te merken dat de actie "Redt de postbode" vooral per e-mail werd gevoerd, zoals wij allemaal hebben kunnen merken. In de tweede plaats is het een uitermate bijzondere omstandigheid dat wij op dit ogenblik in een felle economische crisis zitten. Dat baart mensen financiële zorgen, maar zal ongetwijfeld ook consequenties hebben voor het postverkeer en het rendement voor bedrijven die op deze markt actief zijn. Afgelopen zondag zei de heer Bakker van TNT in Buitenhof dat het een uitermate ongelukkige samenloop van omstandigheden is dat op dit moment, bij zulk moeilijk economisch tij, de laatste liberalisering plaatsvindt. De vraag aan de staatssecretaris is dan ook of hij in het licht van deze bijzondere omstandigheden liberalisatie van de postmarkt op dit moment wel verantwoord acht. Graag hoor ik op dit punt de reactie van de staatssecretaris.

Een van de belangrijke voorwaarden voor de staatssecretaris om daadwerkelijk tot liberalisatie over te gaan -- collega's van mij spraken hier al eerder over -- is het internationaal gelijke speelveld. Wat is er op dit terrein in de afgelopen maanden gewijzigd? Wij zien dat de discussie over het minimumloon in Duitsland nog steeds loopt; de btw-kwestie is daar niet geregeld. Overigens moet mij wel van het hart dat de opmerking dat het wettelijk minimumloon als een bijzondere bescherming van de markt en daarmee als concurrentievervalsing opgevat kan worden, toch wel wat merkwaardig is. Misschien kan de staatssecretaris dit toelichten.

In ieder geval kunnen wij constateren dat er in Duitsland nog weinig veranderd is, terwijl in het Verenigd Koninkrijk nog steeds de btw-vrijstelling voor Royal Mail bestaat. Wij zien op dit punt wel ontwikkelingen. Er wordt gesproken over eventuele deelname van TNT in Royal Mail, maar voor zover wij dit hebben kunnen volgen, levert dat nog niet veel enthousiasme in het Verenigd Koninkrijk op. De reacties zijn heftig. Gelet op de reacties in Duitsland en het Verenigd Koninkrijk, kunnen wij

ons afvragen of Europa inderdaad wel toe is aan de liberalisatie van de postmarkt. Graag ontvang ik op dit punt een reactie van de staatssecretaris. De vraag dringt zich op -- de heer Elzinga sprak er ook al over -- of Nederland op dit punt niet het braafste meisje van de klas wil zijn.

Een tweede belangrijk punt bij het overgaan tot liberalisatie van de postmarkt betreft de arbeidsvoorwaarden voor de mensen die in de postbestelling werken. Er ligt nu een cao bij TNT, die echter nog goedgekeurd zal moeten worden door de leden, zoals de heer Van den Berg al opmerkte. Ik denk dat dit nog wel een pittige discussie zal worden, als je ziet wat er feitelijk in die cao wordt afgesproken.

Het tweede nieuwe feit -- dat is eigenlijk het basisargument waarop de staatssecretaris zich baseert om nu tot liberalisatie over te gaan -- is dat er perspectief is dat de arbeidsvoorwaarden bij de nieuwe toetreders op de Nederlandse postmarkt fatsoenlijk worden geregeld. Hier en daar werd gesproken over getreuzel door de Kamer en getreuzel door het kabinet, maar wij moeten ook constateren dat het heel lang heeft geduurd voordat de afspraken op dit terrein er lagen. Wij kunnen er niet omheen, collega's voor mij hebben er ook al over gesproken, dat het bij deze liberalisatie vooral lijkt te gaan om een concurrentie op arbeidsvoorwaarden.

Een belangrijk argument voor de staatssecretaris is de brief van 19 februari jongstleden, geschreven door een aantal gezamenlijke bonden. Het eerste dat opvalt, is dat in die brief stevige kritiek wordt geleverd op het kabinet. De schrijvers merken op dat aan het proces van liberalisering door de vorige kabinetten geen sociale randvoorwaarden zijn gesteld op het vlak van werkgelegenheid en de arbeidsvoorwaarden. De arbeidsvoorwaarden van postbezorgers zijn hierdoor volledig door de bodem gezakt. Dat zijn stevige uitspraken van de gezamenlijke bonden.

Wij zien dat de bonden met een enorm dilemma hebben moeten wordstelen. Aan de ene kant worden zij geconfronteerd met collega's die werken onder normale arbeidsvoorwaarden, op basis van ovo's, en bieden de gemaakte afspraken zicht op herstel, maar aan de andere kant zijn er de voorwaarde van de liberalisatie en de tijd die de nieuwkomers zeggen nodig te hebben. Er is afgesproken dat zal worden gewerkt op basis van een ingroeimodel, maar dat ingroeimodel kennen wij nog niet. Het ingroeimodel biedt het perspectief dat na drieënhalf jaar 80% van de postbestellers onder de arbeidsvoorwaarden zal werken. Mijn fractie wil graag weten hoe het ingroeimodel er precies uit zal zien. Hoe kijkt de staatssecretaris aan tegen de termijn van drieënhalf jaar? En vindt hij het niet merkwaardig dat toetreders tot een markt als deze een dergelijk lange periode de gelegenheid krijgen om te voldoen aan de normale arbeidsvoorwaarden? Ik zal niet verhullen dat mijn fractie uitermate kritisch is op dit punt.

Het laatste punt dat ik aansnijdt betreft de universele dienstverlening. Door de universele dienstverlening te regelen in deze wet, geeft het

kabinet aan welk bijzonder karakter de postmarkt heeft. Het gaat hier om een heel belangrijke nutsfunctie en die willen wij gegarandeerd zien. Op dit punt is sprake van een enigszins verwrongen constructie, want er zijn ook allerlei regelingen op het gebied van prijsstelling. In beginsel zullen de tarieven niet verder stijgen dan met de inflatie. De vraag die zich opdringt, is of met dit stelsel nu werkelijk aan de condities is voldaan om de universele dienstverlening ook te garanderen. Per slot van rekening wordt de universele dienstverlening bij een particulier bedrijf neergelegd. Dat bedrijf zal dus altijd de vrijheid hebben om die dienstverlening wel of niet uit te voeren en daar ook zijn eigen rekensommen op los te laten, om te kunnen nagaan of de dienstverlening nog verantwoord is. Onze vraag aan de staatssecretaris is of hij kan garanderen dat op de wijze zoals een en ander nu geregeld is, ook de universele dienstverlening gegarandeerd is.

Mijn fractie wacht met meer dan gewone belangstelling de beantwoording van de door ons gestelde vragen door de staatssecretaris af.

De vergadering wordt enkele minuten geschorst.

*N

De heer Doek (CDA): Voorzitter. Het heeft even geduurd, maar vandaag behandelen wij het wetsvoorstel waardoor de postbezorging van geadresseerde brieven tot 50 gram wordt geliberaliseerd. Immers, al op 26 april 2006 werd het wetsvoorstel ingediend bij de Tweede Kamer, die het na enige amendering op 5 juni 2007 heeft aangenomen. Nu, bijna drie jaar later, spreekt de Eerste Kamer zich uit over het wetsvoorstel. Aanvankelijk was het de bedoeling om de liberalisering per 1 april 2007 te laten ingaan. Dat werd vervolgens 1 januari 2008 en als alles goed gaat, wordt het nu 1 april 2009.

Tijdens deze lange periode tussen de behandeling in de Tweede Kamer en in deze Kamer ging het debat in de Tweede Kamer door, alsof de wet al was aangenomen door de Eerste Kamer. Dit is toch een bijzonder verschijnsel. Als ik goed geteld heb, zond de staatssecretaris na juni 2007 nog elf brieven over dit onderwerp naar de Tweede Kamer, werden er vijf AO's gehouden, de laatste nog op 11 maart jongstleden, is een tiental moties ingediend en zijn er een paar plenaire debatten gevoerd. Ook wij zijn al bij stuk nummer T van 20 februari 2009. Wij zouden kunnen zeggen dat dit voor de staatssecretaris de bevrijdende brief is. De regering meent dat de volledige marktwerking in deze sector op 1 april aanstaande kan ingaan. Achteraf gezien maakt het uitstel van de behandeling in dit huis niet zo veel uit, omdat ook de regering onvoldoende reden zag om de postmarkt eerder vrij te geven.

Voordat ik overga tot de bespreking van het voorstel, wil ik kort stilstaan bij het fenomeen marktwerking en het CDA-standpunt hieromtrent. Voor de CDA-fractie is de eerste vraag niet: hoe moet de economie zijn ingericht? Voor ons is de eerste vraag: welke samenleving is gewenst en

welke waarden dienen daarin bepalend te zijn? Het gaat ons niet om de eenvoudige vraag "markt of overheid?", maar om een zodanige wijze van handelen dat een evenwicht ontstaat, waarin mensen en bedrijfsleven zodanig kunnen functioneren dat welvaart en welzijn niet ten koste gaan van de samenleving en haar omgeving. Om die reden kan de CDA-fractie zich ook goed vinden in de brief van de minister van Economische Zaken van 18 februari 2008, met welke brief zij het rapport "Onderzoek marktwerkingsbeleid" aanbood aan de Tweede Kamer. Het rapport beschrijft de ontwikkelingen in elf sectoren, waaronder de postvervoersector, na de invoering van marktwerking in die sectoren. De minister schrijft in haar brief: "Ik zie marktwerking niet als doel maar als middel om publieke belangen te verwezenlijken. Het gaat om de vraag hoe de overheid die publieke belangen borgt." Het rapport geeft duidelijk aan dat marktwerking per sector andere eisen stelt aan de vormgeving. Met andere woorden: marktwerking moet maatwerk zijn, zoals de minister in de aangehaalde brief schrijft.

Uit de uitvoerige behandeling van dit wetsvoorstel blijkt dat gestreefd is naar maatwerk, niet alleen bij de invoering. Zelfs wordt in de wet vastgelegd dat binnen een bepaalde periode de arbeidsvoorwaarden op orde moeten zijn.

De CDA-fractie heeft in de schriftelijke voorbereiding onder andere aandacht gevraagd voor het level playing field en voor de arbeidsvoorwaarden. Onze fractie heeft op zichzelf geen moeite met het sluitstuk van de liberalisering van de postmarkt, te weten het vrijgeven van de markt voor geadresseerde brieven tot 50 gram. De enorme opkomst van het mailverkeer en overige internettoepassingen, zoals het elektronisch bankieren, het boeken van reizen en het afsluiten van verzekeringen hebben reeds tot grote veranderingen in poststromen geleid en dit zal nog doorgaan. Van groot belang is dat de verzorging van de universele postdienst in dit wetsvoorstel wordt gegarandeerd, waardoor de brieven op ten minste zes dagen per week zullen worden besteld. Als men wat meer buiten Nederland heeft gewoond, kan men vaststellen dat wij op dit punt redelijk uniek zijn in de wereld.

De omvang van de universele postdienst, de verplichtingen voor de universele postdienstverlener, in casu TNT Post, de aansprakelijkheid van de postdienstverlener en de financiering van de universele postdienst worden naar het oordeel van onze fractie adequaat geregeld in de wet. De vraag is echter of de voorgehangen postregeling -- die zal waarschijnlijk de Postregeling 2009 gaan heten -- afdoende de regelgeving vormgeeft. Het advies van Opta van 25 november 2008, gegeven op basis van de uitvoeringstoets die Opta heeft uitgevoerd, kan men bepaald kritisch noemen.

De kritiek van Opta betreft een groot aantal aspecten, maar verontrustend is het om te lezen: "Het college stelt thans vast dat de voorliggende ontwerperegeling wel op punten afwijkt van dit eerdere ontwerp, maar dat daarin en vooral op

cruciale punten voorbij is gegaan aan zijn eerdere advies". Het voorgehangen besluit staat vandaag niet op de agenda, maar onze fractie meent de staatssecretaris in dit debat uitdrukkelijk om een reactie te moeten vragen op het advies van Opta. Daarbij realiseer ik mij dat in de toelichting op het besluit wel wordt ingegaan op de opmerkingen van Opta, maar dat deze toelichting niet zonder meer overtuigt. Met name doel ik op de vaststelling van het tarief op basis van "return on sales" in plaats van op basis van "return on assets". De Opta toont naar ons inzicht overtuigend aan dat de laatste norm tot een meer objectieve vaststelling van de tarieven leidt. Dit geldt onzes inziens eveneens voor de inrichtingseisen van de administratie die noodzakelijk zijn om tot een goede toetsing door Opta te kunnen komen. Gaarne horen wij op dit punt de reactie van de staatssecretaris.

Twee zaken hebben ertoe geleid dat de openstelling van de markt iedere keer werd uitgesteld: het tot nu toe ongelijk geachte speelveld voor de huidige monopolist TNT in met name Duitsland en het Verenigd Koninkrijk en het ontbreken van een goede regeling van de arbeidsvoorwaarden voor postbezorgers in Nederland. De CDA-fractie is tevreden met de positie die de regering heeft gekozen met betrekking tot het gelijke speelveld. Nederland loopt met de nu voorgestelde liberalisering immers vooruit op de verplichte opening van de postmarkt per 31 december 2010. Het is verheugend dat de regering in dit dossier het level playing field wel als een van de voorwaarden heeft aangemerkt. Immers, in het energiedossier -- ik zeg dit met enige spijt -- is daar nauwelijks tot geen sprake van geweest.

In de brief van 20 februari 2009 geeft de staatssecretaris een overzicht van de gang van zaken op het gebied van de btw in het Verenigd Koninkrijk en Duitsland en van de minimumloonproblematiek in Duitsland. Geconstateerd moet worden dat in ieder geval per 1 januari 2010 de btw-heffing in Duitsland vergelijkbaar zal zijn met die in Nederland. Met betrekking tot het Verenigd Koninkrijk ligt de situatie tot nu toe iets ongunstiger, maar de verwachting is dat het Europese Hof van Justitie het advies van 15 januari 2009 zal volgen en dat vervolgens ook het Verenigd Koninkrijk zijn btw-heffing zal moeten aanpassen. Ik steun de regering in haar opvatting dat het Europese Hof van Justitie hoogstwaarschijnlijk, gezien alle andere ontwikkelingen, haar in dit oordeel zal volgen.

Ten aanzien van het al dan niet terecht algemeen verbindend verklaren van de "dure" cao in Duitsland tussen Deutsche Post en ver.di vaart het kabinet blijkbaar op de nu nog onrechtmatigverklaring door het Oberverwaltungsgericht in zijn vonnis van 18 december 2008. Niet is te voorzien hoe een en ander in cassatie zal lopen en wat dan de reactie van de Duitse regering zal zijn.

In dit verband vragen wij de staatssecretaris of de businesscase van TNT Post zo veel gunstiger wordt in Duitsland als alleen de btw-heffing wordt gerepareerd. Immers, btw is alleen

een probleem voor de levering aan ondernemingen die daarvan zijn vrijgesteld, zoals banken en verzekeraars, en uiteraard aan het publiek. Doorgaans verricht een postbezorgbedrijf activiteiten voor andere ondernemingen, ook al is het "business to consumers".

De andere belangrijke voorwaarde is een goede regeling van de arbeidsvoorwaarden voor de postbezorgers in Nederland. Het staat buiten kijf dat dit voor de CDA-fractie een belangrijke zaak is. De zorg hiervoor heeft geleid tot de toch bijzondere regeling in artikel 8 van het wetsvoorstel dat daarin bij de derde nota van wijziging is opgenomen. Bijzonder omdat in Nederland arbeidsvoorwaarden in overleg tussen werknemers en werkgevers worden overeengekomen in cao's die vervolgens, meestal op verzoek van beide partijen, algemeen verbindend worden verklaard. Zeker in sectorale wetten zoals deze Postwet horen bepalingen over de arbeidsvoorwaarden eigenlijk niet thuis.

Tegen de achtergrond van de tot nu toe door de nieuwe toetreders op de Nederlandse markt gehanteerde overeenkomsten van opdracht valt het te billijken dat de mogelijkheid van ingrijpen door de overheid is opgenomen in het wetsvoorstel. Nu kunnen wij constateren dat deze regeling heeft gewerkt. Alles wat over en weer door betrokkenen aan argumenten voor en tegen zijn gewisseld, laat ik maar even onbesproken. Ook hier gaat op: het resultaat geldt.

Met de brief van 19 februari 2009 van FNV Bondgenoten namens alle betrokken bonden is de kou blijkbaar uit de lucht. Daar zijn wij blij mee, want de afspraken moeten worden gemaakt tussen werkgevers en werknemers en niet in dit huis.

De CDA-fractie heeft met instemming kennisgenomen van de contouren van de toegezegde Algemene Maatregel van Bestuur. Ook in de brief van gisteren wordt heel duidelijk op onderdelen gespecificeerd hoe een en ander in een tijdsbestek van 42 maanden zal moeten gaan verlopen. Daar horen wij straks ongetwijfeld de staatssecretaris nog over. Het als "stok achter de deur" opnemen van een verplichting tot het afsluiten van een arbeidsovereenkomst met alle postbezorgers indien partijen niet binnen drieënhalve jaar tijd voor ten minste 80% van de mensen een eigen cao afsluiten die voldoet aan de afspraken over het ingroeimodel, achten wij een goede zaak. Wij betreuren het echter zeer dat in dit geval partijen alleen middels "stokken achter de deur" tot overleg waren te bewegen.

Voorzitter, ik rond af. Naar het oordeel van de CDA-fractie is het maatwerk geleverd. De vraag is of de Postregeling niet nog wat moet worden aangescherpt. Ook daarom wachten wij het antwoord van de staatssecretaris met belangstelling af.

*N

De heer Schouw (D66): Mevrouw de voorzitter. Het heeft even geduurd, maar uiteindelijk is het dan zover: vandaag behandelen wij definitief de marktwerking van de post. Nou ja, post? Het gaat hier om het sluitstuk van de postmarkt, de brieven

tot 50 gram, het zogenaamde brievenmonopolie. Het is jammer dat wij dat woord straks kwijtraken.

Ik wil eerst de bijzondere omstandigheid aangeven waarbinnen wij dit voorstel bespreken. Immers, voor marktwerking geldt steeds meer een kritische benadering. Onze fracties, D66 en de OSF, zijn in principe voorstanders van marktwerking in de postsector. Wij hebben daar drie voorwaarden bij:

1. Geen markt zonder toezicht;
2. Geen markt zonder concurrentie;
3. Geen markt zonder een gelijk Europees speelveld.

TNT Post verliest per 1 april zijn laatste monopolie, de bezorging van brieven tot 50 gram. Dit is goed nieuws voor bedrijven, instellingen en overheden die bijna 90% van de brievenmarkt uitmaken. Zij zijn -- dat is althans de bedoeling -- goedkoper uit en niet meer afhankelijk van een monopolist. Sandd en Selekt Mail kunnen deze markt ook betreden.

De vraag die echter bij ons opkomt, is waarom Nederland zo ver voorop wil lopen in Europa. Want is er wel een voldoende Europees speelveld? Heeft zich de laatste maanden wel een belangrijke wijziging voltrokken als het gaat om dat Europese speelveld? De EU-postmarkt moet pas eind 2010, dus per 1 januari 2011, open zijn. Die eis geldt slechts voor de oude lidstaten. Daarnaast zijn er landen die officieel wel open zijn, zoals het Verenigd Koninkrijk en Duitsland, maar die de eigen markt afschermen met drempels als btw-vrijstelling voor Royal Mail en Deutsche Post. Het is wat dat betreft echt wel gek: de markt is juridisch open, maar marktwerking, ho maar. Volgens onze fracties wringt de schoen daar pijnlijk. Kan de staatssecretaris zijn masterplan ontvouwen om de Europese ongelijkheid weg te nemen? Waarom kan de inwerkingtreding van de nieuwe wet eigenlijk niet wachten tot 1 januari 2011? Dit is een vervolg op de vragen van de heren Laurier en Van den Berg op dit punt. Wij mogen namelijk verwachten dat per 1 januari 2011 de Europese markt er echt is.

Hoe zit het met de arbeidsvoorwaarden? Onze mailbox werd deze dagen overvoerd met berichten van verontruste mensen die een structurele salariskorting van 15% als gevolg van deze liberalisering oneigenlijk vinden. Ik kan deze mensen geen ongelijk geven. Er is geen enkele beroepsgroep in ons land die 15% salaris inlevert. Dat de vakorganisaties hiermee hebben ingestemd, valt in hen te prijzen, maar welke garanties geeft de overheid dat andere aanbieders op termijn niet weer teruggaan naar betaling per stuk? Hoe hard is het akkoord eigenlijk? De achterbannen moeten nog worden geraadpleegd. Wat als achterbannen niet met het akkoord instemmen? En wat betekent dat voor de bespreking die wij vandaag met elkaar houden? Is deze bespreking niet eigenlijk te vroeg? De nieuwkomers op de Duitse postmarkt moeten de lonen gaan betalen die Deutsche Post betaalt, omdat de cao algemeen bindend is verklaard. Kan de staatssecretaris de logica daarvan eens aan ons uitleggen? Kan de staatssecretaris ons garanderen dat de postbestellers in de toekomst nimmer en nooit onder het minimumloon terechtkomen?

Een groot risico vinden wij dat, als Nederland te snel zijn postmarkt weggeeft aan de markt, TNT Post op haar thuismarkt wordt beconcurrereerd zonder dat zij zelf op andere markten kan concurreren. Graag een reactie.

Het grote voordeel van uitstel is meer zicht op een gelijk Europees speelveld en duidelijkheid over de cao. Want, is de vraag, staan de afspraken over de cao en de "stok achter de deur" van de overheid wel duidelijk in de AMvB? Welke eisen en sancties heeft het kabinet daarmee in handen? Is die stok keihard, zoals een aantal fracties wenst en eist, of is de stok van buigzaam bamboe, zoals de VVD-fractie het stelt? Wij behandelen een heel belangrijk wetsvoorstel zonder dat wij precies zicht hebben op de afspraken die in een AMvB staan. Ik weiger om vanuit mijn rol als Eerste Kamerlid om die afspraken te interpreteren op basis van een brief die wij gisteren van een aantal vakorganisaties hebben gekregen. Ik hoop dat de staatssecretaris klip en klaar zal aangeven wat erin staat, anders praten wij echt met meel in onze mond.

De AMvB is het tweede kwetsbare deel van de liberalisering. Waar is dat ding? Artikel 8 van het wetsvoorstel bevat wel een aantal condities, maar die zijn globaal. Welke criteria gelden er en hoe worden die gemeten?

Gisteren ontvingen wij een brief van de partijen die bij de cao postverspreiding zijn betrokken. Daarin werd een uiteenzetting gegeven van de AMvB waarover de Eerste Kamer zelf niet beschikt. Het is dan ook moeilijk om deze uitwerking te beoordelen. Er doemt echter wel een nieuwe vraag op: kunnen bedrijven in de postmarkt wel concurreren met elkaar als de cao voor postbezorging zo gelijk gaat lopen? Geen misverstand: ik vind het een goede zaak, maar de vraag is wel of daarbij de doelstellingen van concurrentie nog wel stand houden. Is dat per saldo niet het gevolg van een sectorale cao? Want op welke manier moeten Nederlandse partijen op de postmarkt nog met elkaar concurreren, gegeven het feit dat loonkosten een zeer groot deel uitmaken van de totale kosten van een postbedrijf? Komt er wel voldoende internationale concurrentie tot stand als er een min of meer vaste cao is in Nederland?

Ook over het toezicht zijn wij niet heel erg tevreden. Korthedshalve sluit ik mij aan bij de vragen van de heer Doek op dit punt. Er wordt gesproken over een zogenaamde "high trust"-benadering van de Opta. Deze laatste heeft het zelfs over een ceremoniële functie van handhaving van de wet. Dat kan toch nooit de bedoeling zijn? Wat is daarover afgesproken en hoe hard zijn deze afspraken?

Wij willen dit debat ook aangrijpen om in meer algemene termen marktwerking onder de aandacht te brengen. Ik heb namelijk de idee dat het kabinet een omdraaiing heeft gemaakt. Klopt het dat voor marktwerking geldt: nee, tenzij? Liberalisering -- ik zeg dit de heer Doek na -- is natuurlijk nooit een doel op zich. Het publiek belang staat voorop. Klopt de indruk bij onze fracties dat vanuit de ministerraad geen nieuwe initiatieven meer worden genomen voor marktwerking?

De heer Doek (CDA): Neemt D66 hiermee nadrukkelijk afstand van het standpunt van een van haar voormannen die ook minister was en die oorspronkelijk dit wetsvoorstel in 2006 indiende? Hij was een absoluut voorstander van marktwerking en liberalisering en liep ver vooruit op wat er in Europa gebeurde. Ik ben blij dat de heer Schouw het huidige standpunt van het kabinet omarmt. Ik wil hier graag een bevestiging van, want hij maakt hiermee wel een wending.

De heer Schouw (D66): Het is fijn dat de heer Doek hier even bij stilstaat, nadat wij al zo veel jaren met elkaar in debat gaan over de liberalisering. Over de postmarkt heb ik in het begin gezegd dat het voorliggende wetsvoorstel een sluitstuk is en dat het goed is om hierover te besluiten. Wel vind ik dat wij met terugwerkende kracht een pas op de plaats moeten maken. Men zal mijn kritische toon kennen als het gaat om vraagstukken van privatisering. In een voorgaand debat met de minister van Economische Zaken heb ik gezegd dat het kabinet eens zou moeten komen met een herijking van het Nederlandse beleid rond de verhouding markt en overheid. Er zijn ontwikkelingen geweest op het gebied van toezicht en rolverschuiving en ook in de manier waarop een aantal Europese landen is omgegaan dan wel op dit moment omgaat met de verhouding tussen markt en overheid. Laten wij dit debat aangrijpen om aan de staatssecretaris te vragen wat voorzetten te doen en vervolgens aan de hand daarvan over de hele verhouding tussen markt en overheid een goede en wat meer principiële discussie voeren. Anders blijft het debat hangen in wat kleine kattigheden over en weer van verschillende fracties. Dat lijkt mij niet heel erg dienstbaar.

De heer Doek (CDA): Deze woorden van een D66'er klinken mij als muziek in de oren.

De heer Schouw (D66): Daar ben ik heel erg blij om. Ik hoop ook dat de staatssecretaris, mede na de interventie van de heer Doek, hierop wil ingaan. Ik had namelijk op dit punt al een motie voorbereid waarin ik de Kamer vraag om uit te spreken dat men wil komen tot een herijking van het beleid en de verhouding tussen markt en overheid. Op grond van de al door mij genoemde argumenten lijkt mij dat zeer noodzakelijk.

Mevrouw de voorzitter, ik rond af. Wij hebben nog veel vragen over het voorliggende wetsvoorstel. Ons definitieve standpunt kunnen wij dan ook pas bepalen na de beantwoording en aanvullend fractieberaad. Het gaat ons om drie punten: onvoldoende speelveld, een goede regeling van het toezicht en de arbeidsvoorwaarden. De staatssecretaris zou ons heel erg tegemoetkomen als hij heel serieus wil ingaan op het punt om de invoering van de nieuwe wet op 1 januari 2011 te laten plaatsvinden.

*N

De heer Yildirim (Fractie-Yildirim): Voorzitter. Sinds enkele maanden heersen grote onrust en angst bij

de inwoners van Nederland als het gaat om werkgelegenheid en economie. Als belangrijke oorzaak hiervoor wordt de financiële crisis vaak aangewezen.

Er is echter nog meer reden tot onrust en angst als het gaat om de Europese liberale wetgeving en de gevolgen voor de Nederlandse bevolking. In de afgelopen jaren zijn twee belangrijke redenen hiervoor aan te merken. Ten eerste de invoering van de Bolkesteinrichtlijn die heeft geleid tot valse concurrentie op de arbeidsmarkt. Ten tweede verdere liberalisering van de voorzieningen waar de burger in het dagelijks leven afhankelijk van zijn zoals gas, water, openbaar vervoer, onderwijs, zorg en energie.

Door deze ongewijzigde koers van de afgelopen jaren, vaak vanuit Brussel en gesteund door het huidige kabinet en de regeringspartijen, worden de Nederlandse burgers vaak overgelaten aan de kille handelswijze van de managers en de particulieren. Hierdoor zijn de burgers steeds afhankelijker geworden van de goodwill van het bedrijfsleven en kunnen zij niet meer rekenen op hun eigen overheid. Dankzij de liberalisering kan de burger als belastingbetaler steeds minder rekenen en terugvallen op de overheid, terwijl deze zelfde overheid steeds meer verwacht van de eigen burgers. Dat is de tegenstelling waarin wij ons bevinden als wij vandaag de dag overgaan tot de behandeling van de liberalisering van de postmarkt.

Ons hebben de afgelopen vele brieven en emailberichten bereikt. Ook voor de andere partijen zal dat gelden. Ik citeer een alinea van een van de schrijvers: "De vakbonden hebben een principeakkoord gesloten met TNT Post dat resulteert in een voor het personeel onacceptabel slecht voorstel. Het akkoord behelst slechts een werkgarantie voor drie jaar, maar geen urengarantie. Dat kan betekenen dat TNT Post bij een volgende reorganisatie, bijvoorbeeld in 2010, mij in plaats van 32 uur per week nog maar 20 uur per week werk kan aanbieden. Mijn huidige loon van 100% zakt door het principeakkoord naar 85%. Gaan mijn uren daarna omlaag door een reorganisatie, dan kan dat ertoe leiden dat bij eventueel ontslag ik voor slechts 37% een beroep kan doen op een WW-uitkering."

Ook voor mijn fractie geldt dat er geen slechter akkoord bestaat dan het nu bereikte akkoord. Wij vragen ons steeds meer af hoe de vakbeweging deze vorm van eventuele overeenkomst acceptabel kan vinden. Wij vragen ons niet meer af waarom dit kabinet akkoord gaat met liberalisering van de postsector, wat slecht uitpakt voor de werknemers. Het gaat namelijk ten koste van werknemers die jarenlang zich hebben ingezet voor hun werk en bepaalde rechten hebben verworven. Door de liberalisering worden deze rechten in een keer van hen afgenomen.

Mijn fractie vindt dat opgebouwde rechten niet kunnen worden afgenomen. Daar zou de overheid voor moeten waken. In de afgelopen maanden zijn miljarden euro's besteed aan de instandhouding van omvallende managers en banken. Wij vragen ons af waarom de overheid geen geld beschikbaar zou kunnen stellen om

tegemoet te komen aan de korting op het inkomen van werknemers. Ook de postsector betaalt miljoenen aan belasting. Het zou een optie kunnen zijn om een deel van de belastingopbrengsten te bestemmen om die 15% korting, of hoeveel procent het uiteindelijk ook worden mag, te compenseren. Daarmee zou recht worden gedaan aan het onrecht dat is ontstaan door de nieuwe cao-regeling. Tevens zou dit tegemoetkomen aan de rechten van de gewone werknemers die al werkzaam zijn in de postsector.

Tot slot enkele korte vragen. Vindt de staatssecretaris het terecht dat de postbezorgers die geen managersalaris verdienen, zo veel van hun verworven rechten moeten inleveren?

Is hij het met mijn fractie eens dat het kabinet moet opkomen voor de gewone werknemers en dat de huidige cao niet mag worden aangetast?

Is hij het ook met mijn fractie eens dat de liberalisering van de postmarkt niet goed is voor de werknemer en voor de burger en dat een negatief scenario de kwaliteit van de postbezorging kan aantasten?

Is hij het met ons eens dat het toezicht en de controle bij het doorgaan van dit wetsvoorstel beter dienen te worden georganiseerd?

Tot slot, voorzitter, zijn wij van mening dat het wetsvoorstel, met alle goede bedoelingen, zijn doel voorbijschiet, het publieke belang niet dient en zeker niet het welzijn van de burger dient zoals wij dat in Nederland gewend zijn.

De voorzitter: Ik schors de beraadslaging over het onderhavige agendapunt tot na de eerste termijn van het Europeadebat.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 11.45 tot 12.15 geschorst.

*B

!Europeadebat!

Aan de orde is het Europeadebat in het kader van de behandeling van de brief van de minister en staatssecretaris van Buitenlandse Zaken met de Staat van de Europese Unie 2008-2009 (31702, nr. 1), de bijlagen bij de Staat van de Europese Unie 2008-2009 (31702, nr. 2), het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2009 (31700-V) en het wetsvoorstel Wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2008 (wijziging samenhangende met de Najaarsnota) (31792-V).

De voorzitter: Ik heet de minister van Buitenlandse Zaken, die zoals altijd nauwgezet naar mijn luistert in deze Kamer, en de staatssecretaris van Europese Zaken van harte welkom.

*N

Mevrouw Broekers-Knol (VVD): Voorzitter. Toen wij vorig jaar op 22 april het Europeadebat in deze Kamer hielden, werden wij geconfronteerd met de eerste tekenen van wat toen nog een crisis leek te zijn die zich beperkte tot de financiële instellingen. Inmiddels zijn wij, versneld sinds oktober 2008, aanbeland in de ergste financiële en economische crisis sinds de jaren dertig van de vorige eeuw. Ik doe deze constatering niet om zwartgallig te zijn, maar om aan te geven dat juist nu een gezamenlijk beleid in Europees verband van cruciaal belang is om de financiële en economische stormen te kunnen doorstaan. Namens de VVD-fractie zal ik dan ook ruim aandacht besteden aan de financiële en economische crisis en de samenwerking in de Europese Unie om die crisis het hoofd te bieden. Ik zal daarnaast nog aandacht besteden aan het Verdrag van Lissabon en de gevolgen ervan voor het institutionele evenwicht, aan Frontex, de uitbreiding, de relatie EU-Rusland en het Oostelijk Partnerschap.

Allereerst de financiële en economische crisis. Over de oorzaken van de financiële crisis is inmiddels veel geschreven. Als belangrijkste oorzaak wordt genoemd de roekeloze financiering en vervolgens securitisatie van subprime hypotheeklen in de VS. Maar zijn de Europese financiële instellingen buiten hun schuld slachtoffer geworden van deze crisis? Anders gezegd: treft Europa geen enkele blaam voor de crisis die is ontstaan? Het antwoord is ontkennend. Ook de Europese financiële instellingen, Europa, de politiek en de toezichthouders in de lidstaten kunnen zich niet aan hun verantwoordelijkheid onttrekken. Als voorbeeld herinner ik in dit verband aan de richtlijn financiële zekerheidsovereenkomsten. Dat is richtlijn nr. 2002/47/EG, de Financial Collateral Directive. In deze Kamer is het wetsvoorstel tot implementatie van de richtlijn in eerste instantie door alle 75 leden van de Kamer afgestemd vanwege de grote insolventierisico's ervan voor gewone ondernemingen. Bij grote financiële instellingen werd daarvoor toentertijd niet gevreesd en bovendien, zo werd naar voren gebracht, waren deze instellingen aan toezicht onderworpen. Een en ander is inmiddels door de feiten achterhaald.

Ik haal dit voorbeeld aan om de Europese wetgever en de nationale parlementen op te roepen om nog beter na te denken over wetgeving en de mogelijke consequenties ervan. Laat ik een voorbeeld geven. Op dit moment is het derde liberaliseringspakket energie aan de orde. Het Europees Parlement wil de elektriciteitsbedrijven volledig splitsen, in de zin dat de netwerken in handen blijven van de overheid en de productie aan de marktpartijen wordt overgelaten. De Raad van Ministers heeft op aandringen van Duitsland, Frankrijk en hun grote energiebedrijven gekozen voor de "derde weg". Die houdt in dat elektriciteitsbedrijven ook netwerkbeheerder mogen zijn, mits zij een gescheiden boekhouding hebben. Is daarbij bedacht dat er ook wel eens een energiebedrijf van buiten de Europese Unie, zoals Gazprom, partij zou kunnen zijn? Wie controleert de

gescheiden boekhouding? En als blijkt dat er geen gescheiden boekhouding wordt gevoerd, wat zijn dan de consequenties voor het energiebedrijf? Moet het energiebedrijf het beheer van het netwerk dan weer afstaan en hoe gaat dat in zijn werk? Kortom, is er wel goed nagedacht welke ongewenste consequenties zich zouden kunnen voordoen?

In de conceptconclusies van de Europese Raad op 19 en 20 maart aanstaande staat te lezen dat het Europees Parlement en de Raad van Ministers er zo snel mogelijk moeten zien uit te komen. Wat is de opstelling van de Nederlandse regering in dit dossier, mede gezien de splitsing in Nederland van netwerk en productie? Hoe beoordeelt de regering de opstelling van de Raad over het derde liberaliseringspakket energie? Of moet er over enkele jaren, in navolging van de financiële crisis, gevreesd worden voor een netwerkcrisis omdat de regeling tevoren niet goed doordacht is?

Door de financieel-economische crisis wordt de Europese Unie op de proef gesteld en het is zeer de vraag of de Europese Unie deze proef kan doorstaan. De crisis en de aanpak ervan door de Europese Unie overziende, constateert mijn fractie drie kernproblemen.

Het eerste kernprobleem is dat de Europese Commissie en ook de andere Europese instellingen, zoals het Europees Parlement, macht en invloed verliezen ten opzichte van de hoofdsteden. Anders gezegd: intergouvernementeel wint het van communautair. Er valt een significante machtsverschuiving te constateren van de Commissie naar de Europese Raad. Staatssecretaris Timmermans blijkt daar geen probleem mee te hebben, gezien zijn uitlatingen in een vraaggesprek in *Le Monde* van 30 januari jongstleden. De staatssecretaris merkt in het vraaggesprek op dat hij er geen moeite mee heeft om de Europese Raad de Europese regering te noemen. Mijn fractie hoort graag van de staatssecretaris hoe hij dit precies bedoeld heeft en of dit betekent dat hij voor de Europese Commissie slechts een bijrol ziet, nu en in de toekomst.

Zoals gezegd, wint intergouvernementeel het op dit moment van communautair. Dat is misschien begrijpelijk, omdat een crisis van deze omvang acuut ingrijpen op hoog niveau vereist, maar het is niet bevorderlijk voor de democratische legitimatie van de Europese Unie. Bovendien valt te constateren dat de grotere lidstaten, met name de grote drie: Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, de toon zetten. Juist met het oog op het vergroten van die democratische legitimatie is het Verdrag van Lissabon tot stand gekomen. Voorlopig lijkt er nog geen einde te komen aan de crisis. Betekent dit dat al die tijd de instellingen een bijrol zullen spelen ten opzichte van de hoofdsteden? En wat betekent dit voor de positie van de kleinere lidstaten? De vraag is of, hoe en op welke termijn de balans weer ten gunste van de instellingen zal uitslaan. Graag hoor ik een reactie van de regering.

Het tweede kernprobleem dat mijn fractie signaleert, is dat de lidstaten weliswaar lippendienst bewijzen aan een gecoördineerd financieel beleid, maar in feite toch ieder hun eigen kant opgaan.

Kortom, opnieuw blijkt dat het nationale hemd nader is dan de Europese rok. De Europese regeringsleiders doen hun uiterste best om in solidariteit met alle lidstaten en met behoud van de principes van de gemeenschappelijke markt, maatregelen te nemen om de financiële en economische crisis het hoofd te bieden. Dat is nog eens duidelijk uitgesproken op de speciale Europese Top op 1 maart jongstleden. Een gevaar dat dreigde en waarvoor nog steeds uiterste waakzaamheid is geboden, is het protectionisme. Of het nu gaat om het ondersteunen van de eigen auto-industrie, een slogan als "buy local" of de aansporing om vakantie te houden in eigen land, in alle gevallen valt een neiging tot protectionisme te bespeuren. De VVD is een verklaard tegenstander van protectionisme omdat uiteindelijk alleen vrije handel wereldwijd welvaart kan brengen. Tegelijk ziet mijn fractie onder ogen dat in de huidige economische situatie niet alleen door de bedrijven van de eigen regering protectionistische maatregelen zullen worden geëist, maar ook door de werknemers in een lidstaat. Maatregelen van Europa daartegen zullen het draagvlak voor Europa eerder verkleinen dan vergroten. De vraag rijst hoe deze, in de ogen van de VVD-fractie, heilloze situatie kan worden doorbroken. Welke opvattingen heeft de regering over de wijze waarop een begaanbare weg kan worden gevolgd?

De Europese Commissie heeft op 25 oktober jongstleden een mededeling gepubliceerd over de toepassing van de staatssteunregels op maatregelen met betrekking tot financiële instellingen. Verwacht de regering een vergelijkbare mededeling van de Europese Commissie met criteria om te beoordelen hoe enerzijds wel steun kan worden gegeven aan een industrie of een ondernemingsactiviteit in een lidstaat, terwijl er anderzijds geen sprake is van protectionisme en de regels van de gemeenschappelijke markt in acht worden genomen? Welke criteria acht de regering van belang? Wat heeft de Europese Top van 1 maart jongstleden in dit opzicht gebracht?

Het derde kernprobleem is dat een uitholling van de EMU dreigt, gezien de onhoudbare schuldenpositie van de zwakkere EMU-leden. Dit raakt direct aan de positie van de euro. Zo is het vertrouwen in het financieringsbeleid van landen als Griekenland, Ierland, Italië, Spanje en Portugal nog verder gedaald. Het resultaat daarvan is dat deze landen problemen zullen ondervinden met de financiering van hun overheidstekort en dat zij in ieder geval hogere rentes op hun staatsleningen zullen moeten betalen. Deze landen kijken naar sterke landen als Duitsland en Nederland om hen de helpende hand te bieden, maar het bieden van hulp aan landen die in problemen zijn, is weer in strijd met het EMU-verdrag. Aan de andere kant gaat het vertrouwen in de euro wankelen als er geen hulp wordt geboden. Wat vindt de regering van deze problematiek?

Buiten de EMU zijn onder andere de Oost-Europese lidstaten, zoals Hongarije en Letland, hard getroffen door de crisis. De lidstaten die tot de EMU behoren en vele miljarden in de Oost-Europese lidstaten hebben uitstaan, lopen een groot risico. In

dit verband wekt de opmerking van de minister-president, na afloop van de Europese Top van 1 maart jongstleden, verbazing. Ik begrijp uit de media dat de minister-president de Oost-Europese lidstaten niet speciaal te hulp wil komen in de huidige crisis. De West-Europese lidstaten hebben echter wel ongeveer 800 mld. geleend aan de Oost-Europese lidstaten. Als die landen geen helpende hand wordt geboden, is het risico groot dat zij omvallen. Dan is de ramp voor de Europese Unie niet te overzien. Ik heb het dan niet alleen over een financieel-economische ramp, maar ook over een veiligheidsramp. Kortom, de minister-president heeft een kortzichtig standpunt geponeerd. Ziet de regering dit inmiddels ook in en valt te verwachten dat de regering op de Europese Top van 19 en 20 maart dit punt met kracht van argumenten naar voren zal brengen, om de andere West-Europese lidstaten ervan te overtuigen dat een andere koers moet worden ingeslagen?

De Europese Raad concludeerde in december jongstleden dat het Stabiliteitspact, als hoeksteen van het begrotingskader, ruimte biedt voor de uitvoering van alle maatregelen van het herstelplan dat de Europese Commissie eind november jongstleden voorstelde aan de Europese Raad. Maar de vraag hoe de daardoor opgelopen staatsschuld van de lidstaten in betere tijden wordt verlaagd, is noch door de Europese Raad, noch door de Europese Commissie gesteld, laat staan beantwoord. Die vraag moet gesteld worden, mede gezien de vergrijzing en de stijgende zorgkosten. Kunnen de minister en de staatssecretaris zeggen of inmiddels is nagedacht over de herstelkant van het plan van 200 mld. en zo ja, hoe en op welke termijn het zo noodzakelijke herstel kan worden gerealiseerd? Is erover nagedacht wat de consequenties zijn als de staatsschulden van de lidstaten niet verlaagd blijken te kunnen worden?

Tijdens het Europees debat van vorig jaar heb ik namens mijn fractie gezegd dat de lidstaten die deelnemen aan de Economische en Monetaire Unie in de huidige crisis beduidend minder kwetsbaar zijn gebleken dan de landen die er alleen voorstaan. Die constatering doe ik opnieuw, zij het met de kanttekeningen die ik zojuist gemaakt heb. Het is niet voor niets dat landen als Denemarken en Zweden de invoering van de euro thans serieus overwegen. Ik heb toen tevens een lans gebroken voor een Europese financieel-economische toezichthouder, vergelijkbaar met de Securities and Exchange Commission (SEC) in de VS. Nu heeft de SEC het in de periode voorafgaand aan de huidige crisis ook lelijk laten afweten, maar dat is geen reden om niet nog eens de oproep van de VVD te herhalen. De werkgroep onder voorzitterschap van De Larosière is met een rapport gekomen waarin zo'n overkoepelende Europese toezichthouder niet wordt aanbevolen. Bij het nalezen van de Handelingen van het debat van vorig jaar, viel mij op dat de staatssecretaris exact hetzelfde antwoord op mijn vraag gaf als nu het advies van de werkgroep-De Larosière luidt. Dat doet bij mijn fractie de vraag rijzen: is de werkgroep-De Larosière met een bepaalde boodschap op pad

gestuurd of heeft de commissie opgeschreven wat zij in de hoofdsteden te horen kreeg?

Vooralsnog is mijn fractie niet overtuigd geraakt door de argumenten van de werkgroep. Kan de regering aangeven hoe de voorstellen van de werkgroep-De Larosière zich verhouden tot de ideeën van de president van de Europese Centrale Bank (ECB), de heer Trichet, die nadrukkelijk gewezen heeft op de mogelijkheid dat de ECB een rol van betekenis zou kunnen spelen in het toezicht op de financiële sector? Wat is overigens nu de opvatting van de Nederlandse regering over een Europese toezichthouder, met de kennis achteraf van de oorzaken die hebben geleid tot de financiële crisis?

Het tweede onderwerp van het debat van vandaag betreft het Verdrag van Lissabon en de gevolgen voor het institutionele evenwicht. Ook dit onderwerp is vorig jaar tijdens het Europees debat en het debat over de goedkeuringswet voor het Verdrag van Lissabon uitvoerig aan de orde geweest. De vragen die ik toen namens mijn fractie heb gesteld, zoals de vraag hoe qua gewicht de verhouding zal zijn tussen de permanente voorzitter van de Europese Raad en de voorzitter van de Commissie, zal ik niet nogmaals herhalen. De vragen die ik toen stelde, zijn nog steeds actueel. Ik heb zojuist al aangegeven dat mijn fractie op dit moment een verschuiving van de machtsverhoudingen ziet naar de Europese Raad ten koste van de Commissie. Als het Verdrag van Lissabon door alle lidstaten, inclusief Ierland, geratificeerd wordt en in werking treedt, zal de praktijk moeten uitwijzen wat de betekenis ervan is voor het institutionele evenwicht in de Unie.

Recent is een tweetal ontwerprapporten van de Commissie Constitutionele Zaken van het Europees Parlement uitgebracht. Het ene rapport, opgesteld door Elmar Brok, behandelt de betrekkingen tussen het Europees Parlement en de nationale parlementen en het tweede rapport, opgesteld door Jean-Luc Dehaene, behandelt de gevolgen van het Verdrag van Lissabon op de ontwikkeling van het institutioneel evenwicht van de Europese Unie. Het Europees Parlement heeft besloten deze rapporten op dit moment niet te behandelen omdat het niet wenst vooruit te lopen op de eventuele ratificatie van het Verdrag van Lissabon door alle lidstaten, inclusief Ierland. In dit verband merk ik op dat de VVD-fractie het zeer zou waarderen als de Ieren alsnog per referendum instemmen met het Verdrag van Lissabon. Er moet echter geen druk worden uitgeoefend op de Ieren. Zoals mijn partijgenoot Hans van Baalen tijdens het Europees debat op 6 november jongstleden in de Tweede Kamer heeft gezegd: als het niet anders kan, valt er ook wel te leven met het Verdrag van Nice. In ieder geval geldt voor de verkiezingen van het Europees Parlement van 4 juni en vervolgens voor de keuze van de nieuwe voorzitter van de Commissie en de benoeming van de Commissie -- zoals ook Graham Watson, de voorzitter van de ALDE-groep, in het Europees Parlement heeft gezegd -- het Verdrag van Nice. Er kan en moet niet worden vooruitgelopen op het Verdrag van Lissabon.

Voor Nederland betekent verkiezingen onder het Verdrag van Nice dat Nederland terugvalt naar 25 zetels. Onder het Verdrag van Lissabon heeft Nederland recht op 26 zetels. Heeft de regering erover nagedacht hoe dat moet worden opgelost, voor het geval het Verdrag van Lissabon wordt geratificeerd? Moeten er dan nieuwe verkiezingen plaatsvinden voor één zetel? Zoals gezegd, zal de praktijk moeten uitwijzen hoe de institutionele verhoudingen in de Europese Unie zich onder het Verdrag van Lissabon zullen ontwikkelen. Vooralsnog lijkt het erop dat de instellingen een harde dobber zullen hebben aan het terugwinnen van terrein op de Europese Raad.

In een artikel in het Nederlands Juristenblad van 6 maart jongstleden schrijft prof. Van Empel dat het Verdrag van Lissabon de positie van de grote lidstaten versterkt ten opzichte van de positie van de Europese Commissie. Daarbij wijst hij op de verkleining van de Commissie, waarbij de grote lidstaten altijd wel een eigen commissaris zullen houden. De kleine lidstaten zijn dan de verliezer omdat zij bij toerbeurt een commissaris leveren. Hij wijst verder op de permanente voorzitter van de Europese Raad die in totaal vijf jaar kan aanblijven -- even lang als de voorzitter van de Commissie -- en daarmee een minstens zo invloedrijke positie bekleedt. Verder wijst hij op de positie van de hoge vertegenwoordiger voor het buitenlands beleid, tevens vicevoorzitter van de Commissie. Deze zal zich meer richten op de grote lidstaten omdat het buitenlands beleid meer een intergouvernementele aangelegenheid is dan een communautaire. Wat vindt de regering van deze analyse? Wat is de opvatting van de regering over het institutionele evenwicht onder het Verdrag van Lissabon? Heeft de regering een strategie? Wordt er, buiten Benelux-verband, nauw samengewerkt met andere kleinere lidstaten om ervoor te zorgen dat straks niet enkele grote landen de dienst uitmaken in de Europese Unie ten koste van de instellingen?

In 2005 is Frontex door de lidstaten in het leven geroepen als organisatie om de buitengrenzen van de Europese Unie te bewaken in de strijd tegen illegale immigratie. Wij zijn inmiddels aanbeland in 2009. Jeanine Hennis, mijn partijgenoot en lid van het Europees Parlement, heeft tijdens het Europadebat in de Tweede Kamer op 6 november van vorig jaar vragen gesteld over de bijdrage van Nederland aan Frontex in de vorm van een fregat. Namens mijn fractie vraag ik aan de regering: is er inmiddels een Nederlands fregat operationeel? Is inmiddels duidelijk hoe de bevoegdheden verdeeld zijn tussen Frontex en de lidstaten? En zo niet, hoe lang moet er nog gewacht worden voor er antwoord komt op dit soort vragen? Het Engelse Development, Concepts and Doctrine Centre voorspelt in zijn recente Global Strategic Trends Program op pagina 72 dat de illegale immigratie vanuit Afrika vanwege droogte, mislukte oogsten en conflictsituaties fors zal toenemen. Baart het de regering geen zorgen dat ondertussen -- en ik spreek over een periode van 3,5 jaar -- de effectiviteit van Frontex beperkt is? Wat denkt de regering hieraan te doen?

Over de uitbreiding kan ik kort zijn. Daarover is door de minister en de staatssecretaris enkele maanden geleden in een debat met de Tweede Kamer uitgebreid gesproken. De enige kandidaat-lidstaat die in de komende tijd in aanmerking zou kunnen komen voor het lidmaatschap van de Europese Unie is Kroatië. Het jaar 2009 zingt in dat verband hardnekkig rond, maar om daarover geen misverstanden te laten bestaan zeg ik opnieuw: Kroatië kan alleen toetreden als het land aan alle toelatingsvereisten voldoet. Op welke termijn verwacht de regering dat Kroatië daaraan zal kunnen voldoen? Hoe is op dit moment de stand van zaken met betrekking tot de problemen met buurland Slovenië?

Wat Turkije betreft, speelt de evaluatie van het Ankara Protocol van eind 2009 een belangrijke rol. De Amerikaanse president Obama zal binnenkort Turkije bezoeken. Verwacht de regering dat dit bezoek een bijdrage zal leveren aan een positieve evaluatie van het Ankara Protocol? Het Europees Parlement heeft twee weken geleden de parlementaire voortgangsrapportage besproken. Helaas moest worden geconstateerd dat er, voor het derde jaar op rij, geen vooruitgang is geboekt, maar dat er integendeel sprake was van stilstand, met name op het terrein van de burgerlijke vrijheden. Hoe beoordeelt de regering dit?

Sinds het begin van de financieel-economische crisis wordt met enige regelmaat IJsland genoemd als mogelijke kandidaat-lidstaat van de Europese Unie. Wat is het standpunt van de regering daarover?

De voorzitter: Mag ik aannemen dat de regering blijft luisteren, met respect voor deze Kamer?
**

Mevrouw Broekers-Knol (VVD): De toch al enigszins gecompliceerde relatie van de Europese Unie met Rusland is door het conflict in Georgië afgelopen zomer en de problemen met de gasleveranties in januari verder onder druk komen te staan. Inmiddels zijn de verhoudingen in zoverre weer verbeterd, dat de besprekingen over een nieuwe partnerschaps- en samenwerkingsovereenkomst hervat zijn. Dat is een positieve ontwikkeling. Tegelijkertijd mogen wij onze ogen niet sluiten voor het feit dat Rusland als enige land, samen met Nicaragua, de onafhankelijkheid van de van Georgië afgescheiden provincies Zuid-Ossetië en Abchazië heeft erkend en zelfs van plan lijkt te zijn daar een marinebasis te vestigen. Het is begrijpelijk dat de Baltische lidstaten van de Europese Unie, met een Russische minderheidsbevolking, meer nog dan de andere lidstaten, bezorgd zijn over dit soort ontwikkelingen. Buiten het Europese continent is Rusland actief in onder andere Venezuela en opnieuw Cuba en schuwt het niet de confrontatie met Canada in het noordpoolgebied.

Ondertussen is Rusland wel heel hard getroffen door de economische crisis en dat moet voor ons een zorg zijn. Rusland zal namelijk altijd een factor blijven in de veiligheidsvergelijking in Europa. Een eventuele fragmentatie en destabilisatie van Rusland als gevolg van de

ernstige financieel-economische problemen waarin het land verkeert, moet dan ook voorkomen worden. Economisch gezien kan de Europese Unie als belangrijkste handelspartner van Rusland daarin een rol van betekenis spelen. Naar het oordeel van mijn fractie moet er met Rusland constructief worden samengewerkt. Er moet stevig worden onderhandeld en tegelijk moet er rekening worden gehouden met eventuele gevoeligheden over en weer. Hoe ziet de regering dit? Hoe verlopen de onderhandelingen met Rusland?

In dit verband is het Oostelijk Partnerschap van belang. Op voorstel van de Europese Commissie is het de bedoeling om de betrekkingen met de landen Armenië, Azerbeidzjan, Belarus, Georgië, Moldavië en Oekraïne te versterken. Vanuit het perspectief van de Oost-Europese lidstaten is dit begrijpelijk: er wordt een soort met de Europese Unie gelieerde buffer gevormd tussen de Oost-Europese lidstaten en Rusland. Tegelijk is het belangrijk om, zoals Frankrijk voorstelt, Rusland -- en overigens ook Turkije -- bij dit proces te betrekken om te voorkomen dat de Europese Unie met een zeker superioriteitsgevoel zo opereert dat Rusland zich bedreigd voelt en zich geroepen voelt om terug te slaan à la het conflict met Georgië. Hoe is de stand van zaken? Zijn Rusland en Turkije bij het Oostelijk Partnerschap betrokken? Komen enkele van de genoemde landen zoals Armenië, Azerbeidzjan, Moldavië en niet in de laatste plaats Belarus, gezien hun interne politieke constellatie, überhaupt wel in aanmerking voor versterking van de bilaterale betrekkingen met de Europese Unie? Kortom, wat is het beleid van de regering in deze?

Over enkele maanden zijn de verkiezingen voor het Europees Parlement. Laten wij hopen dat de kiezers evenveel belangstelling tonen voor de Europese Unie als wij vandaag in dit debat over de Staat van de Unie. Wij wachten met belangstelling de beantwoording van onze vragen door de regering af.

*N

De heer Van der Linden (CDA): Voorzitter. Ik zou graag willen beginnen met het uitspreken van een woord van waardering namens de CDA-fractie voor beide bewindslieden, zowel voor hun optreden als voor het beleid.

De EU wordt geconfronteerd met de ernstigste crisis in haar bestaan. In het verleden hebben crises en externe schokken de EU sterker gemaakt en verder geholpen. De energiecrises in de jaren zeventig en begin tachtig hebben geleid tot de interne markt en uiteindelijk de euro. De val van de Berlijnse muur leidde tot de politieke unie. 11/9, Londen, Istanbul en Madrid leidden tot een versterkt gemeenschappelijk beleid op het terrein van justitie en politie.

De negatieve referenda in Frankrijk en Nederland hebben de politiek met de neus op de feiten gedrukt, namelijk dat het niet om een project van de politieke elite gaat, maar dat het ons om de burgers in Europa te doen moet zijn. Deze crisis onderscheidt zich van alle voorgaande naar aard,

omvang, reikwijdte en tempo. Het is voor het eerst een crisis die wereldwijd toeslaat, waaraan geen land zich kan onttrekken. Men ondervindt de gevolgen van economische terugval en werkloosheid direct aan den lijve. De wereld is veranderd. Wij staan aan de vooravond van een nieuw tijdperk waarin duurzame structurele hervormingen nodig zijn, met meer investeringen in research, innovatie, onderwijs en infrastructuur en niet zozeer in consumptieve uitgaven. De European Round Table of Industrialists (ERT) roept de regeringsleiders op om drastische maatregelen te nemen om het tempo en de omvang van de investeringen op deze terreinen te vergroten. De topman van Philips, Kleisterlee, heeft met sprekende cijfers aangetoond dat ons land achterop raakt. Het geldt dus zeker ook voor ons land.

Dit proces voltrekt zich op een moment dat de wereldorde een fundamenteel overgangsproces doormaakt. Van een door de VS gedomineerde wereld gaan wij naar een multipolaire wereld waarin naast de VS ook andere grote wereldmachten hun positie in de wereld claimen. Dat proces is in volle gang. De bijeenkomst van de G20 in Washington was daarvan een duidelijk teken. Overigens verdient de regering een compliment dat zij heeft bereikt dat Nederland daaraan kon deelnemen. De afspraak op die G20 om niet te vervallen in protectionisme dreigde nadien tot een prachtige papieren verklaring te verworden. Sindsdien dreigt het protectionisme immers juist de boventoon te voeren in de landen buiten de EU, maar ook daarbinnen. In de lidstaten dreigt een wedloop naar meer subsidies. Dat is een zorgelijke en gevaarlijke ontwikkeling en spant het paard achter de wagen.

Het antwoord op deze globale crisis kan niet nationaal gegeven worden, maar moet Europees c.q. mondiaal zijn. Wereldproblemen zoals grondstoffenschaarste, energie, voedsel, klimaat en armoede vereisen een gezamenlijk optreden. Daarin moet de EU een belangrijke rol vervullen en ambitieus zijn. Dat kan alleen met een eensgezinde, sterke EU. Dat vereist ook spelers die zich willen binden aan internationale afspraken en sterke internationale instituties. De EU moet meer agendabepalend zijn en een voorbeeldfunctie vervullen. Meer dan ooit lijkt immers het gevoel van de noodzaak van internationale samenwerking aanwezig. Neemt de regering ook waar dat er een groeiend besef in de samenleving is dat wij Europa nodig hebben voor de aanpak van deze crisis?

Met de eensgezinde opstelling tijdens de informele bijeenkomst in Berlijn is een belangrijke stap gezet naar een gemeenschappelijke opstelling op de G20 in Londen. Met dit initiatief heeft Duitsland als grootste economie weer de leiding in de discussie binnen de EU naar zich toe getrokken. Dat valt om meerdere redenen toe te juichen, ook vanuit Nederlands belang gezien. Hoe beoordeelt de regering in dit verband de huidige Frans-Duitse samenwerking? Deelt de regering de opvatting dat ook in het Europa van de 27 lidstaten deze samenwerking fundamenteel is?

Met deze eensgezinde opstelling tegen protectionisme zijn de problemen binnen de EU

echter nog niet uit de weg. Integendeel, een aantal lidstaten voelt zich hier niet aan gecommiteerd en toont een groeiende onvrede over deze vorm van uitsluiting. Een slecht teken is dat de Oost-Europese lidstaten, voorafgaande aan de informele Europese Top van 1 maart, separaat in conclaaf zijn gegaan. Dat tekent de verdeeldheid binnen de EU. Hoe begrijpelijk het ook is vanuit de zich razendsnel verslechterende en zeer gecompliceerde situatie in de afzonderlijke landen, maar juist nu moet de Europese Commissie haar rol waarmaken.

Veel kritiek is er op de Europese Commissie over het feit dat zij te afwachtend is, te weinig initiatief toont en de voorzitter te veel bezig is met zijn mogelijke herverkiezing. Dat kan in ieder geval niet van EU-commissaris Kroes worden gezegd. Zij verdedigt de mededingingsregels en de interne markt in deze barre omstandigheden op uitstekende wijze. Juist nu moet de EU laten zien dat ze sterke troeven in handen heeft, met de verworvenheden van de mededingingsregels, de interne markt, de euro en de gemeenschappelijke handelspolitiek. Hier moet de Commissie een essentiële rol vervullen. Binnen de EU moeten alle zeilen bijgezet worden om te voorkomen dat lidstaten maatregelen nemen die henzelf bevoordelen maar de crisis verergeren. Hoe beoordeelt de regering de rol van de Commissie? Kan zij een analyse geven van de manier waarop naar haar oordeel in de gegeven omstandigheden omgegaan wordt met de Lissabonstrategie en het Groei- en Stabiliteitspact?

De Europese Raad heeft op de Top van 11 en 12 december nog eens onderstreept dat het herziene Groei- en Stabiliteitspact de hoeksteen van het begrotingskader van de EU blijft. Maar wat komt daarvan in de praktijk in een aantal lidstaten terecht? Moet er niet veel meer druk uitgeoefend worden op lidstaten die structureel de criteria ernstig overschrijden? En wat is de rol van de sociale partners? Bij de voorgaande crisis, met name onder Delors, heeft men juist de sociale partners gemobiliseerd. Ik heb het gevoel dat de Europese Commissie op dit ogenblik nauwelijks initiatief toont op dat punt. Heeft de Commissie het initiatief genomen om het tripartiteoverleg op Europees niveau te organiseren? Ik hoor graag een reactie van de regering.

Op de Europese Top van 19 en 20 maart zal de EU ook een gemeenschappelijk standpunt bepalen voor de G20-top in Londen. Hoe beoordeelt de regering de kans op een gesloten EU-front?

De minister-president heeft in een, naar het oordeel van de CDA-fractie, uitstekend artikel in de Volkskrant van 27 februari zijn inzet voor de Europese Top en de G20 uiteengezet. Mogen wij ervan uitgaan dat dit ook de inzet van de regering is? Hoe is dit voorstel bij de andere lidstaten gevallen? Opvallend is zijn optimisme over de slagingskans van een gezamenlijke internationale aanpak. Wijst nog steeds alles in dezelfde richting? Zeker, deze crisis biedt naast nieuwe uitdagingen ook kansen. De kans om onze burgers meer en beter te overtuigen van de noodzaak van internationale samenwerking en dat wij daarvoor in het mondiale geweld allereerst een sterke,

eensgezinde EU nodig hebben. Alle criticasters van de euro beseffen vandaag de dag dat wij er zonder de euro aanzienlijk veel slechter voor zouden staan. Dat is een belangrijke politieke verworvenheid binnen de EU en een sterk identiteitspunt buiten de EU. De euro viert dit jaar zijn tiende verjaardag en is inmiddels het tweede betaalmiddel in de wereld. Tekenend is ook de sterk groeiende belangstelling van lidstaten om zich aan te sluiten bij de Eurogroep. Maar als wij de stabiliteitscriteria in een aantal lidstaten op hun beloop laten, komt ook de euro onder druk. Hoe ziet de regering deze ontwikkeling? Moet niet juist de Europese Commissie op dat punt een veel sterkere rol spelen?

De minister-president noemt vier essentiële keuzen die gemaakt moeten worden. De eerste en belangrijkste is die voor een economie met moraliteit, oftewel een sociale markteconomie. Dit is voor de CDA fractie een kernelement. Europa is voor de christendemocraten behalve een gemeenschappelijke markt, vooral een waardengemeenschap. Wij zijn geen aanhangers geweest van het neoliberale model maar van de sociale markteconomie. Terecht voegt de minister-president er de morele dimensie aan toe. Deze crisis is in de kern ook, of misschien wel met name, een culturele en morele crisis. Prof. Keuleneer betoogde in de Standaard van 13 december 2008 dat de zachte corruptie het gif is van deze crisis. De markt heeft morele en ethische principes nodig. Wij hebben behoefte aan steviger regels, meer en beter toezicht en krachtiger internationale organisaties. Het voorstel van bondskanselier Merkel om te komen tot een internationaal handvest voor duurzaam economisch handelen, verdient in dit kader volle steun. Kan de regering haar oordeel geven over dit plan? Staat dit op de agenda van de Europese Top? Hoe wordt hierover binnen de EU gedacht? Brengt de EU dit in op de G20 in Londen?

Over de tweede keuze, weerstand tegen het protectionisme, heb ik voldoende gezegd.

De EU moet zich opwerpen als de kampioen van het multilateralisme en internationale samenwerking. De derde keuze betreft de solidariteit met de armste landen en de komende generaties. We moeten het tot onze eer en tot onze morele plicht rekenen om de armste landen niet de grootste verliezers van deze crisis te maken. Allereerst moeten wij dat doen voor de betrokken landen zelf, maar ook uit eigenbelang. Als we naar een stabielere internationale omgeving willen, zullen we juist in de ontwikkeling van die landen moeten investeren, zowel politiek als financieel. Het behalen van de millennium ontwikkelingsdoelen is van vitaal belang voor wereldwijde groei en stabiliteit. De G20 mogen de rekening niet deels neerleggen bij de allerarmste landen in de wereld en daarmee ook voorbijgaan aan het bijdragen aan het primaire mensenrecht, namelijk een menswaardig bestaan.

Over de vierde keuze, houdbare overheidsfinanciën, heb ik reeds gesproken in het kader van het Europees Groei- en Stabiliteitspact.

Mevrouw Broekers-Knol (VVD): Hoe ziet de heer Van der Linden in dit verband -- ik hoorde hem zojuist spreken over de morele waarden, het steunen van de armere landen enz. -- de uitlating van de minister-president op 1 maart jl. dat de Oost-Europese landen al lang blij mogen zijn dat zij überhaupt in de EU zitten en dat zij verder geen financiële steun zullen krijgen?

De heer Van der Linden (CDA): Ik zie geen enkele tegenstelling tussen de uitspraken van de minister-president over Oost-Europa en het pleidooi om de ontwikkelingslanden in de wereld niet de rekening te presenteren van deze crisis. De Oost-Europese landen hebben immers juist door het lidmaatschap van de EU in de afgelopen jaren een geweldige groei doorgemaakt. Op dit moment is het van belang om, ook in Oost-Europa, niet te zeggen dat wij geld moeten pompen in de economie met de intentie dat wij daarmee de problemen oplossen. Dat is gisteren weer gebleken tijdens een bijeenkomst in Brussel over de aanpak van de crisis. Dat is niet het oplossen van het probleem. De minister-president heeft juist gewezen op het feit dat er ook structurele aanpassingen nodig zijn. Dat geldt ook voor de Oost-Europese landen. Overigens is de situatie in Oost-Europa per land geheel verschillend. Onder andere tussen Tsjechië en Hongarije is sprake van een levensgroot verschil. Juist een land als Tsjechië, dat voorzitter is, pleit ervoor om die structurele maatregel nu door te voeren. Ik zie daarin dus helemaal geen tegenstelling.

Het is evident dat de uitzonderlijke omstandigheden een zekere flexibiliteit veroorloven, maar ook hier dient de Europese Commissie een sterke rol te vervullen en niet te schromen voor het inzetten van het instrument van de sancties. Hoe beoordeelt de regering de voorstellen van de commissie De Larosière? De kritiek is dat te veel gekeken is naar het politiek haalbare en niet naar het noodzakelijke om herhaling in de toekomst te voorkomen. Ook de heer Ruding had liever verder willen gaan. Verandert er in de praktijk iets substantieel ten opzichte van de bestaande situatie en kunnen wij met deze voorstellen ook in de toekomst herhaling voorkomen? Graag wil ik een oordeel van de regering.

Ik maak enkele opmerkingen over het Verdrag van Lissabon en stel daarover een paar vragen. Vorig jaar heeft de minister toegezegd dat hij de Eerste Kamer zal betrekken bij de invulling van het mandaat van de voorzitter van de Europese Raad en de Hoge Commissaris. Hoe staat het hiermee?

Nu duidelijk is dat het Verdrag van Lissabon op zijn vroegst eind 2009 in werking kan treden, doet zich na de Europese verkiezingen een gecompliceerde situatie voor. Ik betreur het zeer dat de behandeling van het rapport van Brok en Dehaene tot na het Iers referendum is uitgesteld, al begrijp ik dat. Daarmee wordt natuurlijk een deel van de *raison d'être* van met name het laatstgenoemd rapport van de kern ontdaan. In de ontwerpresolutie van het Europees Parlement

brengt de oud vicevoorzitter van de conventie de dilemma's in kaart en draagt hij handzame voorstellen aan om het institutioneel evenwicht vorm te geven. Samenwerking tussen de instellingen is zijns inziens een kernelement van het succes van het integratieproces van de EU.

Ik verzoek de regering om haar zienswijze te geven op de volgende kwesties. De eerste is de verkiezingsprocedure van de voorzitter van de Commissie en de wijze van betrokkenheid van het Europees Parlement. Mogen wij hierover een politiek akkoord tussen Europees Parlement en de Europese Raad verwachten? Wat is dan de inzet van de Nederlandse regering? Ik begrijp best dat wij moeten handelen overeenkomstig het Verdrag van Nice, maar wij krijgen als het goed is wel te maken met het Verdrag van Lissabon. Is het scenario over de procedure en het tijdpad in het rapport-Dehaene een realistische benadering? Deelt de Nederlandse regering de opvatting dat de procedure voor de benoeming van het nieuwe college pas kan worden gestart nadat de resultaten van het referendum in Ierland bekend zijn? Als het referendum verworpen wordt, zou dat betekenen dat wordt besloten tot een kleinere commissie dan de bestaande. Dat is in het Verdrag van Nice veel sterker vastgelegd dan in het Verdrag van Lissabon.

De tweede kwestie is de opzet en de aansturing van de externe dienst. Hoe staat het met de uitwerking daarvan?

De derde kwestie betreft de positie van het Europees Parlement bij Intergouvernementele conferenties (IGC's). Is deze in de toekomst volledig gelijkwaardig aan die van de Europese Commissie? Is er bij de IGC's nog een rol weggelegd voor de nationale parlementen? Deelt de regering de opvatting dat het noodzakelijk is om voor de organisatie van toekomstige IGC's richtsnoeren op te stellen?

Nu de Europese Raad formeel als een individuele en afzonderlijke instelling met specifieke bevoegdheden wordt erkend, lijkt het wenselijk om de relatie met het Europees Parlement in een interinstitutionele overeenkomst vast te leggen. Hoe staat de regering hier tegenover?

De huidige situatie toont eens te meer aan dat het Verdrag van Lissabon dringend noodzakelijk is. Met de goedkeuring van dit verdrag door het Tsjechisch parlement is een belangrijke stap gezet. Alles hangt af van het Iers referendum. Mogen wij er daarbij van uitgaan dat geen concessies aan Ierland gedaan worden die een goedkeuringsprocedure in de andere lidstaten vereist?

Op 1 september vorig jaar heeft minister Verhagen een belangrijke speech gehouden bij de opening van het academisch jaar voor de universiteit van Leiden. Dat is naar de opvatting van de CDA-fractie een uitstekende beschouwing over het buitenlands beleid. Met zijn opmerkingen over toenemende morele schaarste in de wereld, dat het denken in invloedsferen nog volop aanwezig is, over het belang van een stabiele internationale rechtsorde en de relevantie van multilateralisme, raakt hij de kern van de problemen. Op een paar aspecten zal ik in dit debat nader ingaan. Allereerst

ga ik in op zijn pleidooi voor meer ruimte voor bilaterale samenwerking naast dat voor sterke internationale organisaties. Zou de minister dat nader kunnen toelichten? Veel hangt immers af van de invulling van die ruimte. Het zou ook een verzwakking van de werkingskracht van de internationale organisaties kunnen betekenen. Zodoende kunnen bilaterale energiearrangementen van individuele lidstaten van de EU een gemeenschappelijk energiebeleid van de EU ondergraven of verzwakken.

Evenals de minister vindt de CDA-fractie dat de relatie met de Verenigde Staten een nieuwe impuls behoeft en dat het een kapitale vergissing zou zijn als Europa zich van de Verenigde Staten zou afkeren. Met het aantreden van president Obama zijn de verwachtingen hoog gespannen, zo niet té hoog. Wat is de opvatting van de minister daarover?

Vicepresident Biden heeft tijdens de veiligheidsconferentie in München duidelijk gemaakt dat een nieuwe episode is aangebroken die een nieuwe toon zet in de internationale relaties waarin dialoog en diplomatie de hoogste prioriteit krijgen. De ontmoeting tussen de twee ministers van Buitenlandse Zaken, Lavrov en Clinton, is zeer hoopgevend. Wij juichen deze breuk met de afgelopen periode toe. Wat zal dit de komende jaren naar verwachting voor de EU opleveren? Ik doel dan onder andere op de raketschilden, het Midden-Oosten, de WTO, Iran en Guantánamo Bay.

Daar waar de minister constateert dat door de verschuivende machtsverhoudingen in de wereld de naoorlogse, op westerse leest geschoeide internationale orde steeds meer onder vuur kwam te liggen, is het zaak dat Europa daarbij een eigen positie inneemt, naast en in nauw bondgenootschap met de Verenigde Staten. In dat opzicht was ook de expliciete steun van Biden heel belangrijk voor een verdere versterking van de rol van de EU op het terrein van defensie en een fundamenteel sterker EU-NAVO partnerschap. Ook in zijn eerder genoemde rede heeft de minister een pleidooi gehouden om te investeren in een eigen Europees veiligheids- en defensiebeleid. Dat was voor Nederland nieuw, omdat dit eerder altijd werd gezien als een verzwakking van de NAVO. Het CDA steunt deze ontwikkeling. Met bondskanselier Merkel zegt zij echter dat de bestaande capaciteiten nog niet genoeg benut zijn. Het is begrijpelijk dat de minister in deze discussie ook een onderscheid maakt tussen hard power en soft power. Soft power is een belangrijk instrument om democratie, mensenrechten en rechtsstatelijkheid te bevorderen. Hard power werkt echter niet zonder soft power. Veranderingen in landen moeten van binnenuit komen en kunnen niet van buitenaf met militaire middelen opgelegd worden. Daarom dient de ontwikkelingspolitieke dimensie ook in dit verband genoemd te worden. Interessant is dat bondskanselier Merkel in München het "Konzept der Vernetzten Sicherheit" heeft gepresenteerd. Wat is de opvatting van de minister hierover? Als ik het goed begrepen heb, was hij bij die bijeenkomst aanwezig.

Ook in de relatie met Rusland is duidelijk sprake van "klimaatverbetering". De regering in de Verenigde Staten wil een nieuwe episode in de relatie met Rusland. Biden onderstreepte dat de Verenigde Staten met Rusland op vele terreinen wenst samen te werken, waaronder op het terrein van de rakettechnologie. Verwacht de minister dat plaatsing van de raketschilden opnieuw ter discussie komt te staan? De signalen uit de Verenigde Staten zijn hoopgevend.

De reactie van de EU ten aanzien van het gasconflict met de Oekraïne en in de oorlog tussen Georgië en Rusland was veel evenwichtiger dan voorheen. De EU-Rusland Top in Nice ademde een aanzienlijk betere atmosfeer. De NAVO-Rusland Raad functioneert weer. Ook tijdens een werkbezoek van de Eerste Kamer aan de Europese Commissie viel op hoe zeer de noodzaak van een strategische relatie met Rusland onderstreept werd.

Ik sprak eerder over opkomende grootmachten die hun rol in het wereldgebeuren steeds meer opeisen. Ik noem hier China, India en Brazilië. Wat is de visie van de regering op de rol van de EU in relatie tot deze landen?

De financieel-economische crisis draagt ertoe bij dat Rusland zich ervan bewust is dat er geen grote interdependentie bestaat waar het de eigen ontwikkeling betreft. Het is mogelijk dat dit ook bijdraagt tot een grotere compromisbereidheid.

Rijkdom aan alleen grondstoffen is geen garantie voor welvaartsverbetering. In het uitstekende rapport dat de AIV op verzoek van de Eerste Kamer over de relatie EU-Rusland opstelde, onderbouwt hij de noodzaak en de urgentie van investeren in wederzijdse relaties: een zaak van wederzijds belang.

Er is zeker nog een lange weg te gaan op het gebied van mensenrechten, corruptiebestrijding, functioneren van overheidsinstellingen en de rechtstaat.

Rusland verdient een volwaardige plaats in de Europese discussie. Het is immers deel van Europa. Daarom zijn intensievere contacten van groot belang. Ik prijs de Nederlandse regering voor de belangrijke en de positieve rol die zij in die relatie speelt. Europa moet een eigenstandige politiek ten opzichte van Rusland ontwikkelen: niet naast, laat staan als tegenhanger van de transatlantische samenwerking, maar juist ter versterking daarvan en in voorkomende gevallen als bruggenbouwer. Daarom moeten ook de voorstellen van Medvedev over Europese veiligheidsvraagstukken serieus genomen worden. Wat is het oordeel van de regering over deze voorstellen en welk vervolg wordt hieraan gegeven?

Vanwege zijn geopolitieke positie, zijn militaire macht en politieke gewicht, zijn rijkdom aan energie en zijn economisch potentieel is Rusland van strategisch belang voor Europa. Ook is Rusland echter op Europa aangewezen voor zijn afzet van energie, technologische vernieuwingen en belangrijke investeringen. Hoe beoordeelt de regering de huidige relatie van de EU met Rusland, de kansen voor een versterkte strategische alliantie met Rusland en een eenduidig Europees optreden?

Dit jaar vieren wij het vijftigjarig bestaan van het EHRM in Straatsburg en het zestigjarig bestaan van de Raad van Europa. Het EHRM in Straatsburg behoort zonder twijfel tot de meest unieke instrumenten waarover een internationale organisatie in de wereld op het terrein van mensenrechten beschikt. Het is van een niet te onderschatten betekenis voor de rechtsgang op haar terrein in de 47 lidstaten van de Raad van Europa. Het EHRM dreigt te bezwijken onder zijn eigen succes. Protocol 14 zal zeker enige verlichting brengen, maar geen oplossing. Daarom is het betreurenswaardig en afkeurenswaardig dat Rusland dit protocol nog niet geratificeerd heeft. Wie de mensenrechten op het Europese continent serieus neemt, mag niet toezien dat via de kraan van de financiën dit in de wereld unieke instituut geleidelijk in zijn functioneren geblokkeerd raakt. De AIV schrijft in zijn op 5 november vastgestelde rapport over principes, praktijk en perspectieven van de universaliteit van de rechten van de mens. Hij schrijft over de kloof tussen principes en praktijk en vermeldt dat het hierbij vooral gaat om een proces waarbij de mensenrechten geleidelijk verwezenlijkt worden. Het EHRM in Straatsburg levert al vijftig jaar een ongekennde bijdrage aan dat proces. Kan de minister een verklaring geven voor het feit dat de regeringen van de EU bij de Raad van Europa dwarssliggen om belangrijke, goed functionerende instituten voldoende financiële armslag te geven en tegelijk binnen de begroting van de EU voor de komende vijf jaar meer dan 1 mld. beschikbaar te stellen voor de bevordering van democratie in de wereld? Het betreft hier dezelfde ministers. Juist de Raad van Europa kan model staan voor andere regio's in de wereld. Ik citeer graag uit de nieuwjaarstoespraak van de Voorzitter van de Senaat van 6 januari: " ... de wezenlijke taken en toegenomen werkzaamheden van de Raad van Europa, in het bijzonder die van het Hof, kunnen niet zonder voldoende financieel draagvlak." Een groter gezag kan ik als woordvoerder van het CDA hier niet inbrengen.

Wij verwijzen in dit verband tevens naar de motie die door de voltallige Kamer is aanvaard en vragen de regering om nieuwe initiatieven te nemen. Deze minister heeft het mensenrechtenbeleid tot een prioriteit gemaakt. Wat dat betreft krijgt hij de volledige steun van de CDA-fractie. Beide bewindslieden weten wat de Raad van Europa betekent en dragen dit ook actief uit. Daarvoor zijn wij hen erkentelijk. Ook willen wij niet onvermeld laten dat de bewindslieden op bilaterale basis extra inspanningen leveren. In dat verband bepleiten wij ervoor om het voor de taak te bescheiden team van de commissaris mensenrechten Thomas Hammarberg, met één kracht namens Nederland te versterken. Wij zouden het zeer op prijs stellen als de regering die toezegging deed. Ik zeg nogmaals dat ik buitengewoon veel waardering heb voor de wijze waarop commissaris Hammarberg zijn taak in de 47 landen, volledig onpartijdig en met grote autoriteit, vervult.

Het blijft overigens opvallend dat de nota's over mensenrechten grotendeels gefixeerd zijn op

de Verenigde Naties en dat er relatief weinig aandacht is voor wat er in Straatsburg gebeurt. Dat beeld verdient correctie. Nederland heeft een uitstekende en zeer actieve ambassadeur. De Nederlandse leden in de verschillende organen, zoals het Hof, de CPT en de Venice Commission, hebben een uitstekende reputatie opgebouwd. Is de viering van deze mijlpalen geen goede gelegenheid voor een herwaardering van deze waardengemeenschap? De CDA-fractie is van oordeel dat beide mijlpalen aangegrepen moeten worden om in de tweede helft van dit jaar een groots opgezette publiekscampagne op te zetten. Ik overweeg om hierover in tweede termijn een motie in te dienen. De rol en betekenis van deze organisaties en de fundamentele waarden van democratie, de rechtsstaat, mensenrechten, sociale cohesie en culturele pluriformiteit, die zij vertegenwoordigen, uitdragen en verdedigen, hebben op de dag van vandaag aan actualiteit niets verloren. Integendeel, opkomend antisemitisme, xenofobie, eigen volk eerst, groeiende onverdraagzaamheid enz. zijn des te meer redenen om juist nu deze organisaties volop te ondersteunen.

Mevrouw Strik (GroenLinks): Ik kom terug op de complimenten van de heer Van der Linden aan commissaris Hammarberg. Hij roemt zijn gezaghebbende rol. Ik deel dat volkomen met hem. Onlangs bracht de commissaris een zeer kritisch rapport uit over de situatie in Nederland, dus over de naleving van het EVRM door ons land. Is de heer Van der Linden met mij van mening dat de Tweede Kamer, de Eerste Kamer en ook de regering zich ernstig rekenschap moeten geven van de conclusies van commissaris Hammarberg?

De heer Van der Linden (CDA): De volgende zin die ik wilde uitspreken, was of de regering kan toezeggen dat zij commentaar op het rapport-Hammarberg aan de Eerste Kamer zal laten toekomen. Juist doordat het niet alleen de nieuwe democratie raakt en er ook goed gekeken wordt naar alle lidstaten, verdient het werk van deze commissaris mijns inziens zo veel waardering. Ik denk dat ik niemand tekort doe als ik zeg dat wij trots mogen zijn op het feit dat deze commissaris zo actief is en boven de partijen staat. Hij liet de menselijke kant aan bod komen in de kwestie Rusland-Georgië. Ik doel dan op het humanitaire aspect. En het gaat uiteindelijk om de menselijke kant.

Ik spoor de regering aan om nog eens te kijken naar de te ratificeren conventies. Is het juist dat de EU dreigt op te stappen bij de conferentie van de Verenigde Naties over racisme?

Met het oog op Europese verkiezingen verzoek ik de ministers -- dat geldt uiteraard ook voor de volksvertegenwoordigers en de senatoren -- om er juist nu zorg voor te dragen dat de burgers zich ervan bewust worden hoe belangrijk het is om die Europese eenheid en samenwerking in deze omstandigheden uit te dragen. Het is belangrijk om de mensen met overtuiging, visie en door kritisch te zijn, voor ons te winnen. Wij moeten ervoor zorg

dragen dat de burgers ook bij de Europese verkiezingen laten zien dat wij Europa nodig hebben. En Europa heeft ons nodig. Europa heeft de lidstaten nodig. Zonder draagvlak van de burgers kunnen wij Europa niet bouwen. In het CDA-programma staat "kracht en ambitie". Dat wens ik Europa en ons allen toe.

*N

De heer Peters (SP): Voorzitter. Collega Jean Eigeman haalde vorig jaar André Hazes aan en staatssecretaris Timmermans Kafavis. De boodschap van beiden met het oog op samenwerking in Europa was: "wees niet angstig, hou moed." Kafavis hield de staatssecretaris mij in het bijzonder voor vanwege mijn eurokritische betoog: "Ben niet bang voor de barbaren. Vanavond zal blijken dat ze er niet zijn." Wat hebben wij sindsdien toch veel barbaren zien langskomen. Iedereen spreekt er schande van. Iedereen spreekt schande over hen die hun macht misbruikten om zichzelf te verrijken en de wereld te verarmen. Ook de EU is een plek gebleken waar beleggers, bankiers en bedrijven zichzelf schaamteloos hebben verrijkt zonder acht te slaan op de gevolgen van hun handelen. De lidstaten van de EU zitten nu ook in een diepe recessie. De werknemers die ontslagen worden of die hun lonen gekort zien worden, gepensioneerden, mensen met een uitkering en al die anderen die in betere tijden geen ruime financiële buffer konden opbouwen, betalen de prijs. Zij worden allemaal het slachtoffer van de barbaren die er wel degelijk waren toen de staatssecretaris die nog niet zag. Hoe konden wij van dat ooit zo nuttige samenwerkingsverband een vrijplaats maken voor het grote financierkapitaal, zonder adequaat toezicht, zonder voldoende scepsis over de motieven achter hun handelen? Dat de staatssecretaris het juist nu nodig vindt om op een London School of Economics-symposium te bezweren dat het niet de tijd is voor euroscepsis, is tekenend voor de kwaliteit van zijn analyse. En dat hij in de Franse krant Le Monde juicht over volgens hem herwonnen enthousiasme voor de euro in Nederland -- dat is al eerder gezegd -- doet ook vermoeden dat de staatssecretaris waan en werkelijkheid nog steeds niet altijd goed weet te scheiden.

Vorig jaar zei ik in het Europadebat het volgende: "Internationale samenwerking moet. Europese samenwerking moet. Samenwerking in de EU moet, maar het moet dan wel goed gebeuren." In het afgelopen jaar is er op EU-vlak veel gebeurd en het is gepast om in dit debat daarover wat zaken op een rij te zetten. Er is voldoende stof om opnieuw een waardevol debat te voeren met de regering en de collega's van de Eerste Kamer.

Ik ga in op de crisis. De dagelijkse stortvloed van berichten over de financiële en economische gebeurtenissen stemt veel mensen somber. Ik merk dat als ik met mijn SP-kompanen op pad ga om te buurten in de buurt. Ook merk ik dat als ik bijeenkomsten bezoek, of als ik manifestaties bijwoon. Dan hoor ik hoeveel mensen

hun baan, hun inkomen, hun pensioen, hun zekerheid en hun toekomst ernstig bedreigd weten. De werknemers van DAF, Corus en de mensen bij de Post -- wie eigenlijk niet -- vrezten voor wat er komen gaat. Wij houden het wel vol. Voor ons is goed gezorgd, maar voor mensen buiten dit gebouw betekent crisis een reële kans dat zij in de kou komen te staan. Telkens horen wij de vraag waarom er miljarden cadeau worden gegeven aan banken en waarom er ruim 1 mld. wordt bezuinigd op de AWBZ. Verklaar dat maar eens aan een zaal met mensen uit de thuiszorg.

Tot nu toe staan regeringen nogal hulpeloos te kijken, ook die van ons, naar wat het vrijgelaten kapitalisme overal aan gigantische schade weet aan te richten. Dat is mede het gevolg van de door de Europese Commissie afgedwongen liberalisering, privatisering en deregulering. Maar de Commissie had geen plan B: wat te doen als het fout loopt? Mag ik van de regering weten hoe zij aankijkt tegen het optreden van de Europese Commissie in deze crisistijd? Is dit niet de facto het failliet van de huidige EU-politiek? Kan de EU in de huidige constellatie de crisis overleven? Deelt de regering mijn opvatting dat het nu de grote lidstaten zijn die de touwtjes in handen genomen hebben? En deelt de regering mijn mening dat de waardengemeenschap, zoals wij de Europese Unie graag noemen, mede door het neoliberale beleid van de Europese Commissie van de afgelopen vijftien jaar en gesteund door de meeste regeringen, ernstig uitgehold blijkt? Deelt de regering mijn mening dat het toezicht op beurzen, banken, beleggers en bedrijven in de EU schromelijk tekortgeschoten is en dat dit nog steeds tekortschiet? Zo ja, wat gaan wij daar dan aan doen? Komt er een plan B waaruit blijkt dat de EU zich heeft voorbereid op een volgende crisis? En hoe herstellen we het geschonden vertrouwen bij de bevolking, zeker in Nederland, waar een grote meerderheid van de bevolking sinds jaar en dag de noodzaak van Europese samenwerking erkent maar waar blijkens de meest recente onderzoeken, de meerderheid van de bevolking ook twijfelt aan de rol die Brussel kan en moet spelen? In Nederland vindt de meerderheid dat er niet nog meer macht van den Haag naar Brussel moet gaan, zoals in het Verdrag van Lissabon wordt bepaald!

Hoe staat het er overigens bij met het Verdrag van Lissabon, en wat vindt de regering van de pogingen vanuit Brussel om de bevolking van Ierland onder druk te zetten met als doel om in een tweede referendum toch vooral ja te zeggen? En wat vindt de minister van Buitenlandse Zaken van de oproepen van de staatssecretaris van Europese Zaken aan Tsjechië en Polen om de Ieren tot inkeer te brengen door nu zelf snel en definitief ja tegen Lissabon te zeggen?

Door de financiële en economische crisis lijken de andere crises waarmee wij te kampen hebben, op de achtergrond te raken. Ik doel op crises op het gebied van de verdeling van de armoede en de rijkdom, op het terrein van het milieu, het voedsel, het water en op het gebied van het omgaan met terrorisme en oorlogen. Die mogen wij nu toch niet uit het oog verliezen? Daarmee

verdwijnen die crises naar mijn idee immers niet. Die zullen eerder verder doorzielen.

Waarom doet de EU niet aan ontwikkelingshulp die bij de EU past? Sterker nog, waarom doet de EU niet aan ontwikkelingshulp die haar op het lijf zou zijn geschreven? Ik doel op het ondersteunen van regionale economische samenwerkingsverbanden in Afrika, zoals ECOWAS en COMESA ten behoeve van het opbouwen van een sterke interne markt aldaar.

Eén andere speciale crisis is die van de Europese veiligheids crisis. De augustusoorlog in de Kaukasus en de nasleep daarvan in Europa, hebben de veiligheidsverhoudingen in ons continent geen goed gedaan. Mede door de te eenzijdige pro-Georgische en anti-Russische reactie werd de kans op een nieuwe koude oorlog vergroot.

Gelukkig zien we hier wellicht een kentering, mede door het optreden van de nieuwe Amerikaanse regering en voorstellen van zowel de Russische president Medvedev als de Franse president Sarkozy. Komt er nog iets van de door Jaap de Hoop Scheffer gevraagde en door u, minister Verhagen, toegezegde parlementaire en publieke dialoog over de toekomst van de NAVO? Hoe oordeelt de regering over de voortgang van de inspanningen op dit vlak van de Raad van Europa, iets waarover vanuit deze Kamer onlangs kritische vragen werden gesteld aan de regering?

Voorzitter. Net als vorig jaar zeg ik: Europese samenwerking moet, is goed, maar aard, richting en tempo komen niet zomaar uit de lucht vallen. Dat is allemaal mensenwerk en moet daarom ook democratisch bediscussieerd en daarna gelegitimeerd worden. We moeten blijven nadenken over wat de beste manier van samenwerken is in Europa in de breedste zin. We mogen de samenwerking in de Raad van Europa, in de OVSE en in de NAVO niet vergeten en evenmin eenvoudiger vormen van samenwerking, bijvoorbeeld tussen buurlanden. Bij het nog eens nader bestuderen van de conventies en de bijbehorende protocollen van de Raad van Europa is me opgevallen hoe beroerd Nederland het doet met het tekenen en ratificeren daarvan. Over de Benelux-samenwerking wil ik nu niet veel zeggen. Mijn fractie werkt waar mogelijk met anderen aan een evaluatie daarvan. Wellicht kan de regering ons wel vertellen hoe een nieuw verdrag volstrekt buiten de raadgevende assemblee van de Benelux heen tot stand kon komen. Vond zij niet dat zij daarmee de parlementaire afgevaardigden naar de Benelux voor aap zette?

Mijn fractie pleit ervoor om de nationale instituties die in de afgelopen jaren onder druk van de EU ernstig zijn verzwakt weer te versterken, zodat ze hun werk weer beter kunnen doen: het parlement, de regering, de toezichhoudende instanties. Mijn fractie pleit ervoor, ons niet langer de wet te laten voorschrijven door Brussel op terreinen waar we echt zelf wel in staat zijn te beslissen wat goed en niet goed is. Europese aanbesteding van schoolboeken, onzin! Het opsplitsen en daarna uitverkopen van onze energiebedrijven onder druk van Brussel, onzin! Het totaal liberaliseren van de postmarkt om daarmee

de postbodes in dit land 15% loon afhandig te kunnen maken, onzin!

In een periode van dreigende depressie zijn oprechtheid en eerlijkheid nodig, ook als het om Europese samenwerking gaat. Mijn fractie gelooft niet in de fabel dat alles dat van of via Brussel komt, beter is -- wij zijn niet eurofiel -- maar mijn fractie gelooft evenmin dat je met een hek om Nederland te zetten, de samenleving een dienst bewijst; wij zijn ook niet eurofoob. Mijn fractie was ook nooit van mening dat Europese samenwerking alleen maar kon door steeds meer nationale bevoegdheden naar Brussel te sluisen en door zeggenschap van de overheid en de gemeenschap over te dragen aan het particuliere bedrijfsleven. Wij waren en blijven eurokritisch, ook al vindt de staatssecretaris dat niet kunnen.

Voorzitter. Het valt op hoe weinig mensen zich nog verantwoordelijk hebben verklaard voor de ontsparing van het neoliberale kapitalisme, ook in de Europese Unie. Ja, die ene valt op, gisteren, de heer Dekkers van Van Lanschot. Nóg staan veel verantwoordelijken klaar hun schuld aan anderen door te geven. Nóg hebben de verantwoordelijken hun eigen schuld niet bekend. Nóg hebben weinigen schuldbewust hun positie opgegeven. Ook dat past allemaal bij het verval van waarden dat gepaard ging met het toepassen van perfide neoliberalisme vanaf de jaren tachtig.

Een apart verhaal betreft de toezichhouders. De heer De Larosière en zijn commissieleden hebben de unieke EU-toezichthouder niet aangegeven als dé oplossing, maar wel een andere vorm van toezicht: twee toezichthouders, eentje die de macrostabiliteit van de financiële sector bewaakt en eentje die over individuele banken gaat. Dat lijkt op het Nederlandse model, dat echter óók niet gewerkt heeft. Het onderscheid tussen zeggenschap en samenwerking is hier van belang. Hoe oordeelt de regering daarover?

Bij het redden van de banken waar alle inwoners van een land tezamen de verliezen betalen, kunnen we spreken van het socialiseren van de verliezen. Bij het redden van de banken moeten we ook erkennen dat als we verliezen socialiseren, we iets moeten regelen over de verdeling van private winsten, over het afschaffen van bonussen, over het verbieden van prolongatie, over wat te doen met bedrijven die te groot zijn om failliet te gaan. Moeten die niet op de ene of andere wijze publiek eigendom zijn of tenminste onder publieke regie komen?

De regels van het huidige Stabiliteitspact staan de facto buiten werking. Immers, ze zouden de lidstaten dwingen tot recessief beleid, laat staan dat er ruimte zou zijn voor stimulerend beleid. Daarom dient het Stabiliteitspact hervormd te worden. Wat is de mening van de regering hierover?

Voorzitter, nogmaals. Europese samenwerking moet en is goed, zeker in tijden van crisis. Landen kunnen niet in hun eentje uit deze crisis komen, dat kan alleen in samenwerking met anderen. De Europese Unie is in dit verband een goed samenwerkingsverband, mits we beter

respecteren dat het een verband is en géén land, geen superstaat, geen Verenigde Staten van Europa. De Europese Unie is samengesteld uit autonome landen, wier bevolkingen samenwerking prijzen, maar vorming van een Verenigde Staten van Europa beslist afwijzen. Daar zijn ook goede redenen voor. Zo is de nationale staat tot nu toe het enige niveau waarop de democratie zich bewezen heeft. U hoort het, ik citeer René Cuperus, in sommige kranten bestempeld als PvdA-partij-ideoloog, maar overigens een verstandig man. Méér Brussel betekent daarom ook: minder democratie. Dat snappen de meeste mensen ook heel goed. Staatssecretaris Timmermans iets minder. Ik verwees al naar zijn uitspraken in Le Monde. Meer precies zegt hij daar: "Wij verheugen ons zeer over de ontwikkeling van multilateralisme op basis waarvan door de impuls van met name het voortreffelijke Franse voorzitterschap de Europese Raad een soort Europese regering wordt." Mag ik aan de minister van Buitenlandse Zaken vragen of hij zich ook rekent tot de "wij" waarnaar de staatssecretaris verwijst?

Let wel: ik heb niks tegen de Europese dromen van onze staatssecretaris, ik hoor ze graag om er de mijne tegenover te stellen. Beiden willen we de best mogelijk samenwerking in Europa, ten gunste van de Europeanen en als het kan de rest van de wereldbevolking. Wel verschillen we van mening, en stevig ook. Maar ik heb toch de indruk dat de uitspraken van de staatssecretaris in Le Monde ook in contrast staan tot de opvattingen van de regering, de meerderheid van het parlement en de Nederlandse bevolking. Graag duidelijkheid daarover dus.

Voorzitter. Enkele opmerkingen over sluipende bevoegdheidsuitbreiding. De EU heeft er een handje van, de bevoegdheden naar zich toe te trekken en die vervolgens niet meer los te laten. Veel thans Europees beleid kan echter beter nationaal of lokaal vormgegeven worden. Dat is niet alleen effectiever, maar ook democratischer. De samenwerking in grensregio's moet worden verbeterd en geïntensiveerd, bijvoorbeeld als het gaat om werk, sociale voorzieningen, openbaar vervoer, zorg, milieubeleid en politietaken. Mensen in de grensregio's worden nu vaak de dupe door gebrek aan afstemming. Ons uitgangspunt is dat Brussel niet moet regelen wat lidstaten zelf kunnen. Dat uitgangspunt moet eenduidig worden vastgelegd. Voorts moet een nationaal parlementslid meer bevoegdheden krijgen om Brusselse regelgeving in goede banen te leiden. Ik noemde daarnet de "zorg" als grensoverschrijdende samenwerking, maar sluipenderwijs tracht de Commissie haar bevoegdheden op te rekken. Zo is de EU slechts bevoegd om aanvullende maatregelen te nemen met betrekking tot volksgezondheid. De betreffende verordeningen en richtlijnen opgesteld door de Europese Commissie vinden hun rechtsbasis in artikel 95 van het Verdrag van de EG. Dit artikel regelt de harmonisering van de interne markt. Daardoor worden geneesmiddelen en hun effecten gezien en behandeld als ware het kauwgom of dergelijke producten, dus als een normale economische activiteit. Zo kan het

voorkomen dat de Europese Commissie voorstelt dat farmaceutische bedrijven direct voorlichting mogen geven aan patiënten zonder directe tussenkomst van de arts. Dat vinden wij onwenselijk. Wij wijzen elke poging van de hand om zich te bemoeien met ons nationale stelsel van zorg en zorgverzekering, behalve voor zover dit het recht op zorg voor iedereen onderstreept. Natuurlijk hoort er samenwerking te zijn tussen lidstaten wanneer zich een epidemie voordoet, maar dat gebeurt al op andere supranationale manieren, bijvoorbeeld binnen de regionale organisaties of de internationale Wereldgezondheidsorganisatie.

Ten slotte op dit punt nog een korte litanie over sluipende bevoegdheidsuitbreiding. Allereerst het flexibiliteitartikel. Er hoort geen bemoeienis te zijn van de EU met ons strafrecht! Terecht voelt minister Plasterk er niets voor om binnen de Europese Unie nieuwe onderwijsdoelstellingen af te spreken waaraan de lidstaten zich zouden moeten houden! Wij steunen het kabinet aangaande de positie van de Nederlandse woningcorporaties in zijn onderhandelingen met de Europese Commissie! Vanwege de tijd noem ik vervolgens nog slechts de bemoeienissen van de Europese Unie met de publieke omroep, de belastingen, met name de btw, en de sociale zekerheid, i.c. de richtlijn "Meeneembaarheid aanvullend pensioenvoorziening", ruimtelijke ordening, cultuur en structuurfondsen.

Voorzitter. Nog iets over financieel management, rechtmatigheid, en doeltreffendheid van het EU-beleid. De Europese Rekenkamer heeft over het jaar 2007 wederom geen positief oordeel gegeven over de wettigheid en rechtmatigheid van de transacties waarmee uitvoering is gegeven aan de EU-begroting. Van een verbetering ten opzichte van 2006 is in het rapport van de Europese Rekenkamer niet of nauwelijks sprake. De Algemene Rekenkamer, sprekend over de kwaliteit van de Nederlandse lidstaatverklaring, geeft aan dat deze in 2008 wel verbeterd is ten opzichte van 2007, maar dat betreft alleen landbouwelden. Daarentegen laten problemen bij de Europese Structuurfondsenprogramma's een financiële tegenvaller zien. Dat levert een correctie van €155 mln. op ten gevolge van EFRO-gelden. Daarenboven is er nog een tegenvaller van €48 mln. ten gevolge van btw-declaraties die al gedekt waren. Dat valt direct te lezen uit de hoofdconclusies van het Trendrapport 2009.

De Nederlandse invoering van een lidstaatverklaring zal ook in steeds meer landen gevolgd moeten worden. Het trendrapport laat echter ook zien dat het overzicht van DG-begroting niet aansluit bij de LNV-rapporten. De Algemene Rekenkamer rekent dat toe aan het hanteren van verschillende periodes, te weten een kalenderjaar en een gebroken boekjaar. Dit gaat allemaal over ruim €1 mld.! Over standaardisatie gesproken!

We nemen aan dat als de Nederlandse lidstaatverklaring door de regering voor de derde keer zal worden afgegeven, wel de juiste vergelijkingsperiodes zullen worden opgenomen. Met name is dit belangrijk omdat Nederland belooft behalve de lidstaatverklaring over de fondsen ELGF

en ELFPO van Landbouw nog drie andere fondsen over 2008 hierbij te betrekken: het EFRO van EZ, het Europees Sociaal Fonds van SZW en het Europees Visserijfonds van LNV.

Voorzitter. Een ander saillant onderwerp uit het EU Trendrapport 2009 van de Algemene Rekenkamer betreft de afdrachten aan de EU. Het aantal onregelmatigheden van de afdracht van eigen middelen is weliswaar met 25% gedaald in 2007 ten opzichte van 2006 maar het financieel belang daarvan is altijd nog €57 mln.

Ten slotte nog twee opmerkingen. Ten eerste. Bij boetes, te veel betaalde gelden en terugvordering wordt de Nederlandse Staat aangesproken. Ook al blijkt het voor Nederland mogelijk onder het EU-gemiddelde te blijven, is het goed te beseffen dat deze miljoenen euro's door de belastingbetaler worden opgebracht. Mijn tweede opmerking betreft de effectiviteit. Wanneer men bijvoorbeeld de grootste subsidieontvangers bekijkt in het Trendrapport 2009 is mijn fractie niet ontroerd gezien de positie die voedingsconcerns innemen in de top 15 van grootste ontvangers. Van de 1,8 mld. die Nederland ontvangt, gaat 1,1 mld. naar het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. De nettopositie van €4,4 mld. van Nederland die wij dus met zijn allen aan de EU betalen, komt tot stand doordat we ruim €6,2 mld. hebben afgedragen en het verschil hebben laten terugkomen volgens door de EU-opgestelde regels. Dat verschil is dus ook door de belastingbetaler opgebracht maar door de EU geormerkt. Dit is het onnodig en kostbaar rondpompen van eigen geld. Voorjaar 2008 heeft de Tweede Kamer een overleg gehad over het EU Trendrapport, waarbij tevens de Nationale Verklaring op de agenda stond. Naar aanleiding daarvan werd op 2 juli een motie van mijn partijgenoot Fons Luijben aan de overkant aangenomen, waarin de regering wordt opgeroepen om bij de onderhandelingen over de Financiële Perspectieven 2013 - 2020 -- de meerjarenbegroting van de EU --die in 2010 beginnen, het verbeteren van de verantwoording over de EU-uitgaven met alle mogelijke middelen te koppelen aan Nederlandse instemming met het resultaat.

De minister van Financiën zegde toe in de geest van deze motie te zullen handelen. Kan de regering concreter aangeven hoe zij aan deze motie uitvoering geeft?

Europese samenwerking moet en is goed. We moeten niet bang zijn, maar hoop houden dat we, samenwerkend met elkaar, op het hele continent de democratie, de rechtstaat en de mensenrechten kunnen beschermen en bevorderen. Alle samenwerkingsverbanden kunnen daarin hun rol spelen, niet in het minst het samenwerkingsverband Nederland. Deze zaal herinnert er tot vandaag aan hoe ons land ooit ontstaan is uit een confederale republiek van zeven provincies en wat zuidelijke wingewesten. Blijven koersen op de best mogelijke samenwerking is ons doel. Dat delen wij naar wij hopen met de regering en deze Kamer. Dat doel vereist vastberadenheid maar ook geduld, zo zeg ik me t name in de richting van de staatssecretaris. Speciaal voor hem nog een

strofe uit het beroemdste gedicht van Kafavis. "Als je de tocht aanvaardt naar Ithaka, wens dat de weg dan lang mag zijn, vol avonturen, vol ervaringen. (...) Houdt Ithaka wel in gedachten. Daar aan te komen is je doel. Maar overhaast de reis in geen geval."

Ik zie uit naar de beantwoording van de regering.

*N

De heer Eigeman (PvdA): De tocht naar dit spreekgestoelte werd al wat langer ...

Voorzitter. Het debat over de staat van de Europese Unie staat dit jaar in het teken van de crisis. Over welke crisis hebben wij het eigenlijk? De crisis van het bancaire management, van de vraaguitval? Gaat het over de morele crisis van het wereldwijde kapitalisme? Of hebben we het vandaag over de klimaatcrisis? Het woord "crisis" heeft in de dagelijkse spraak een negatieve lading. Van oorsprong is de term echter neutraal. Het komt van het Griekse, dus oud-Europese, werkwoord "krinomai", dat meerdere betekenissen heeft, zoals "onderscheiden", "beslechten", "richten" en "oordelen". Alles wat we op dit moment nodig hebben, zit daarin: "onderscheiden" in de betekenis van "analyse plegen", "beslechten" in de betekenis van "knopen doorhakken", "richten" in de betekenis van "koers kiezen" en "oordelen" in de betekenis van "feiten en context op rij zetten en tot uitspraken komen over wat een goede uitweg is". De columnist Hofland schrijft in het artikel "Het gezicht van de crisis" in het blad Building Business van februari 2009 onder meer het volgende. "Het is een vergissing te denken dat de crisis uitsluitend economisch van aard is. Het is evengoed een politiek en een cultureel probleem. De ongelimiteerde vrije markt, zoals we die van ongeveer de afgelopen drie decennia kennen, is, in tegenstelling tot wat de leidende politici telkens weer hebben verzekerd, geen zichzelf regulerend mirakel waarin door een geheimzinnig samenspel van krachten alles weer op zijn pootjes terecht komt terwijl iedereen rijker wordt."

In één jaar tijd is een diepe kloof ontstaan. 2008 is een jaar geweest met twee gezichten. Tot aan de zomer was er het gezicht van een onbekommerde westerse wereld, zwaar verslaafd aan de welvaart. Na de zomer kwam er verwarring en onrust, omdat die welvaart niet zo vast bleek te zijn. 2008 is ook het jaar geweest van "reinventing politics". Dat geldt voor de verkiezing van Obama, die weer werk wil maken van een overheid die werkt. Dat geldt in wezen ook voor de Europese landen in het algemeen en voor Nederland in het bijzonder als het gaat om de aanpak van de financiële en economische crisis. We hebben de overheid weer nodig, weliswaar een andere overheid, maar het denkraam mag ook weer een vorm van collectieve regulering bevatten.

We kijken vandaag vooral naar het Europese perspectief. Wat moet de maatstaf zijn als we van een succesvolle EU willen spreken? We moeten dan durven te onderkennen dat de volledig vrije markt een illusie is gebleken. Het geldsysteem

is zwaar onder druk gekomen door bancaire bedrijfsstrategieën gericht op machtsuitbreiding van banken en financiële instellingen, door extreme vormen van zelfverrijking en door een gebrek aan checks en balances. Het is te vroeg om vergaande conclusies te trekken, maar helder is dat de verhouding tussen staat en markt om herdefiniëring vraagt.

Voor de EU is die heroriëntatie ingrijpend; zij vraagt om een heroverweging van een aantal centrale elementen in de sturing. Het "level playing field" als richtinggevend principe zal opnieuw uitgevonden moeten worden. Europa is meer dan een markt. Economie is veel meer dan geld verdienen. Veel mensen in industrie en dienstverlening snappen dat internationale contacten mede bepalend zijn voor eigen kansen. Onlangs sprak ik een werknemer van Scania, iemand van de werkvloer. Hij analyseerde feilloos dat we er niets aan hebben om nu de grenzen te sluiten. Vrachtverkeer, de productie en het onderhoud van trucks kunnen alleen in internationaal perspectief worden bekeken. Nederland is geen eiland, een kernkwaliteit van het merk Nederland is juist lang geweest dat het grenzeloos kon denken. De Europese Unie is een bestuurlijk en economisch verband waar we niet zonder kunnen. Verdere afbrokkeling is voor ons land geen goede zaak.

De crisis heeft ook het belang van de euro helder gemaakt. Ter illustratie een citaat uit een recente e-mail van een goede vriend van een van onze kinderen, die een half jaar weg is voor zijn studie. Hij studeert overigens geen economie, maar gewoon medicijnen. "Anyway, zie je ook in jouw branche de effecten van DE recessie? Hier in London is het een dagelijks onderwerp op BBC News natuurlijk en het is het gespreksonderwerp van de avond als je een pint in de pub drinkt. Vooral als je het hebt over de waarde van de pound vergeleken met de euro, merk je dat de Britten een deuk hebben opgelopen in hun ego. De ooit zo sterke pound is nu maar een schamele 6% meer waard dan de euro, wat ik overigens niet erg vind!" Dit is geen triomfalisme, maar nuchter de feiten gebruiken. Het zou geen kwaad kunnen om in de publieke communicatie over Europa het belang van die munteenheid te benadrukken. Hoe kijken bewindslieden aan tegen die nieuwe communicatiewaarde van de euro?

Wat betekent de crisis eigenlijk voor de EU? Welke kansen zijn er, wat is een reëel gevaar? Ik zet een aantal tegenstrijdige signalen op rij. Ten eerste is het belang van samenwerking en integratie toegenomen door de gebleken kracht van de euro, ik sprak er zojuist al over. Die kracht van de euro staat niet op zichzelf, maar maakt deel uit van een bestuurlijk systeem met regels en gezamenlijke besluitvorming. Geld, economie en politiek hangen samen. Je hoort deze dagen weleens de opvatting dat we Europa vooral als economisch samenwerkingsverband moeten profileren en minder aan politieke integratie moeten doen. Dat zou namelijk te veel vragen van de maatschappelijke spankracht van burgers. Mijn vraag is of die redenering kan, sterker nog, of zij

gewenst is. Creëren we niet een oneigenlijke tegenstelling tussen economie en politiek? Ik spreek mij hier niet uit over de aard en het tempo van die politiek-bestuurlijke samenwerking, die kunnen intensiever of niet intensiever, die kunnen met meer of minder geregeld.

Ten tweede is er tegelijkertijd sprake van een spanningsveld tussen coördinatie en protectionisme. Enkele van mijn collega's hebben hier al iets over gezegd. Het werk van de Europees Commissaris voor Mededinging heeft een geheel andere dimensie gekregen. Het is nog veel politieker geworden, want het neemt in de beoordeling juist de neiging van nationale leiders mee om primair voor eigen land te pleiten. Als zich dat voordoet, bijvoorbeeld als Sarkozy voor het beschermen van de Franse auto-industrie opkomt, roept dat soms commentaar op in termen van: zie je nou wel, dat Europa van jou, van jullie, dat stelt niks voor, beetje tegenwind en iedereen kiest weer voor zijn eigen erf! Natuurlijk bestaat het gevaar van protectionisme, want de politieke markt is primair een nationale markt. Leiders maken zich dan ook in de eerste plaats druk om hun nationale legitimatie. Die legitimatie verdwijnt echter als sneeuw voor de zon als de krachten niet gebundeld worden. De resultaten van de De Larosière-group tonen aan dat internationale coördinatie geen luxe is en de werkvorm van deze High Level Group op zichzelf is al een bewijs dat snel resultaat geboekt kan worden als je over de grenzen de juiste mensen bij elkaar zet.

Ten derde is aanscherping van vormen van toezicht en coördinatie in Europees verband noodzakelijk gebleken. Het gebrek daaraan had ons fataal kunnen worden. De heer Ruding, lid van de High Level Group, schrijft deze week in het blad Forum van VNO-NCW zelfs over het gevaar dat wij zonder internationale afspraken tot lompen veroordeeld zouden zijn geweest. De aanbevelingen betekenen een intensivering van de samenwerking op financieel gebied. Hoe kijkt de regering tegen de gemaakte analyse aan? Welke conclusies trekt ze daaruit en wat vindt de regering van de twee belangrijkste instrumenten die de Larosière aanbeveelt: het instituut dat toezicht houdt op de stabiliteit van het financieel stelsel en het instituut dat de coördinatie moet gaan regelen tussen de nationale toezichthouders? Ten slotte vraagt mijn fractie op dit punt op welke wijze de politieke controle en sturing van de uitwerking van de aanbevelingen vorm krijgen. Dat laatste punt geldt in feite ook voor de tussentijd, want het plan van de Larosière kan nooit in drie maanden tot uitvoering gebracht worden -- ze spreken zelf van vier jaar -- en enig toezicht in Europees verband is nu al hoogst noodzakelijk. Enkele van mijn collega's hebben hier al op gewezen.

Ten vierde verdient het signaal van de kwetsbaarheid van het wisselend voorzitterschap in tijden van crisis meer aandacht. Dat punt heeft eerlijk gezegd ook meer lading gekregen door het verschil in kracht tussen het Frans en het Tsjechisch voorzitterschap. Daarnaast geldt echter voor mijn fractie dat in de periode dat de crisis scherper werd, de aandacht voor de wisseling de

kracht van de Europese Raad heeft aangetast. Voortzetting van het Frans voorzitterschap zou in diplomatiek opzicht niet gepast zijn geweest, maar inhoudelijk was er wel iets voor te zeggen. Dit toont nog eens aan dat het uitvoeren van het verdrag van Lissabon geen luxe is van Eurofanaten, maar een zaak van bestuurlijke nuchterheid, gericht op gezamenlijke slagkracht. Deelt de regering deze opvatting over de noodzaak van een permanent voorzitterschap?

Ten vijfde wordt het voordeel van economische samenwerking erkend door brede groepen. Tegelijkertijd is er terechte kritiek op het doorgesloten marktdenken. De Europese Unie is ook een politieke unie, die staat voor een waardegemeenschap waarin diversiteit van belang is. Waar in veel analyses tomeloze consumptiedrift en de daaraan gepaard gaande bijna oneindige creativiteit in het aanbod van financiële diensten een belangrijke oorzaak zijn voor de crisis, hebben de leiders van de Europese Unie een bijzondere verantwoordelijkheid.

Zij zullen, sterker nog, wij zullen helder moeten maken dat deze crisis aangegrepen kan worden om een duurzamere economie te realiseren. Wij zullen ook duidelijk moeten maken dat juist de Europese Unie meer is dan een regelmachine die het grote geld accommodeert en geen oog heeft voor de sociale kant van de economie. Een beetje gechargeerd gezegd is Europa toch meer Rijnlands dan Angelsaksisch.

Het sociale model is doorslaggevend voor de toekomst van de Unie. Een sociaal minimum is niet te bepalen in concrete inkomens. Daarvoor zijn de regio's in Europa nog te uiteenlopend. Wel is een ondergrens voor armoede te ontwikkelen en gezamenlijke indicatoren voor rechten en plichten van werknemers, collectief en individueel, bijvoorbeeld op het gebied van werk en opleiding et cetera. Helder moet ook zijn dat nationaal protectionisme in wezen asociaal en onhoudbaar is. Het werkt de rancune tussen bevolkingsgroepen en het gevaar van nieuwe barbarij in de hand en is de weg terug naar het oude Europa. De politieke legitimatie lijkt nationaal op de korte termijn gediend met zo'n benadering, maar is allerminst blijvend en ondergraaft nationaal en internationaal de maatschappelijke samenhang. Graag een reactie van het kabinet op de wenselijkheid van een zekere sociale ondergrens voor de lidstaten van de Unie. Ik hoor ook graag de opvatting van het kabinet over de balans tussen nationaal belang en samenwerking in Europees perspectief.

Het debat over de toekomst van de Europese Unie staat vooral in het teken van wat Nederland te verliezen heeft. Sceptici benadrukken de machteloosheid en het gevaar dat invloed van burgers verder teloor gaat. In wezen kiezen zij dezelfde institutionele benadering als de EU-elite die zij zeggen te bestrijden. Hun benadering ziet alleen op regel en instituties en niet op perspectief. Grenzen hebben een deel van hun regulerende en controlerende betekenis verloren. De natiestaat als identificatiebron neemt in betekenis af. Die opvatting staat haaks op die van mijn zo zeer gewaardeerde partijgenoot Couperus.

Binnen de Partij van de Arbeid mag je over dit soort belangrijke vraagstukken van mening verschillen en daarom is het een interessante partij. Af en toe steekt het denken in grenzen de kop weer op, maar uiteindelijk zijn dat stuip trekkingen.

Die tegenbeweging wordt overigens gevoed doordat er te weinig oog is voor de mensen die te weinig opbrengst zien van internationale samenwerking. Dat werkt door in het gebrek aan internationale oriëntatie dat zich in ons land breed manifesteert. Het is begrijpelijk dat mensen bezorgd zijn over hun toekomst. Egbert Dommering zegt daarover in een essay in De Groene Amsterdammer van 6 maart 2009: "De internationalisering van de bestuurlijke rechtsorde vindt ver boven het hoofd van de gemiddelde wereldburger plaats. De reactie daarop is meestal afwijzing, ingegeven door een vage angst dat het allemaal te groot en te moeilijk beheersbaar is. De wereldburger ontpopt zich dan ineens tot een lokale burger met ouderwetse nationale gevoelens die het liever dicht bij huis zoekt." Hij heeft in zijn essay ook oog voor de samenhang met het nationale debat over integratie en het gevoel van verlies van identiteit. Het is geen goede zaak om daarin zover mee te gaan dat wij teruggrijpen op oude oplossingen. Terugdraaien is altijd verlies van energie.

Ik heb zojuist gewezen op een sociaal alternatief voor het Europa van de vrije markt. Daarbij hoort ook het hooghouden van het bewustzijn betreffende mensenrechten, democratie en rechtsstaat. De historische betekenis van 60 jaar zonder oorlog in een groot deel van Europa mag niet te gemakkelijk als gewoon worden beschouwd. Het vergt continue inspanning, die alleen vol te houden is als je mensen blijft betrekken, bij feesten en partijen maar ook in moeilijker tijden. Juist nu moet dus meer inspanning geleverd worden in de uitwisseling van contacten tussen gemeenten, tussen scholen, jongerenorganisaties et cetera. 60 jaar Raad van Europa en 50 jaar Hof voor de Rechten van de Mens zijn een goed moment om daar aandacht aan te geven. Democratie en een betere, sterkere overheid zijn een constant leerproces. Ik sluit mij graag aan bij het pleidooi van collega Van der Linden voor een campagne op dat punt. Uitwisseling tussen overheden is daarbij een belangrijk instrument. Decentrale overheden zijn daarbij belangrijke partners in de zogenoemde twinning-projecten. De directe werking in dat soort contacten is essentieel, zo weet ik uit eigen ervaring. Decentrale overheden hier en in de transitielanden aan de oostgrens van Europa zijn erbij gebaat dat die programma's doorgaan. Het kabinet heeft ervoor gekozen om de administratieve inrichting van Matra-programma's te vereenvoudigen en het LOGO East-programma te schrappen. Wij gaan ervan uit dat die nieuwe administratieve aanpak de uitwisseling tussen decentrale overheden niet zal aantasten en dat ondanks het stoppen van LOGO East de twinning-benadering in projecten kan worden voortgezet. Ik wil graag een reactie van de staatssecretaris.

Om de EU bij elkaar te houden is een investering nodig met een paradoxale werking.

Minder institutioneel denken, minder interventie door Brussel om samen meer kracht te ontwikkelen. Wij spreken veel over subsidiariteit: centraal wat moet en decentraal wat kan. Dat is begrijpelijk, maar wel een beetje eigen aan bestuurders en politici, want die discussie gaat vooral over waar wat beslist wordt en lijkt een beetje op onze eigen discussies over decentralisatie. Het is ook niet ontbloeit van belang vanuit een oogpunt van democratische verantwoording, draagvlak en politieke cultuur. Proportionaliteit krijgt daardoor wel eens te weinig aandacht, terwijl dat meer gaat over effectiviteit en efficiëntie van optreden en dus de werking van overheden samen en apart meer op de korrel neemt.

Overigens zou het geen kwaad kunnen als veel vaker nog de discussie zou gaan over complementariteit. Burgers hebben niets met kibbelende overheden die het hebben over wie wat te zeggen heeft. Zij willen een effectieve overheid. Burgers zien de overheid ook vaak als één geheel en zullen ook niet warm lopen voor de discussie over het institutionele evenwicht, want die mist een vertaling naar burgers. Dat is een belangrijk punt, ook in verband met de aanstaande verkiezingen. Over wat voor Europese Unie hebben wij het? De keuze om verkiezingen te houden voor een Europees Parlement houdt in dat wij daar ook wat mee willen. Het kan overigens geen kwaad om dan ook in alle openheid te spreken over één vestigingsplek voor het EP en over het verlies aan efficiency dat het huidige systeem met zich meebrengt. Veranderen dus, afspreken dat wij toewerken naar één plek, omdat dat beter werkt voor alle betrokkenen.

Bij het institutionele evenwicht gaat het om de rollen in de besluitvorming. Wij hebben de neiging om daarnaar te kijken als ware de EU een zelfstandig statelijk verband. Dat is de EU niet, maar dat is wel zoals wij de burger ernaar hebben leren kijken. Dat is het verwachtingspatroon dat wij burgers hebben meegegeven. Dat kan dan ook alleen maar tot teleurstelling leiden. Cumulerende teleurstelling, want door de globalisering is alles al verder weg komen te liggen en met politiek hebben mensen van nature niet veel. Dat willen veel mensen ook niet, als zij maar wel het vertrouwen kunnen hebben dat het collectieve belang in veilige handen is en dat de stem die zij één keer per vier of vijf jaar uitbrengen op ordentelijke wijze gebruikt wordt. Daarom is de rol en de positie van het EP cruciaal voor de politieke ambities van de EU. Bijzonder is dat de EU geen statelijk, maar interstatelijk verband is en dat dus de regeringsleiders een cruciale rol spelen. Er zal een vorm van identificatie ontwikkeld moeten worden om voor het institutionele evenwicht draagvlak te vinden. Dat betekent dat ook de positionering van de nationale parlementen van belang is. Zij spelen een rol in de verbinding met burgers.

Rusland en Turkije hebben een lange geschiedenis met en in Europa. Dat heeft strijd opgeleverd, in termen van culturele conflicten en politieke spanningen, en soms ook tot oorlog geleid. Dat werkt nog steeds door naar twee kanten en

vergt een actieve opstelling in de ontwikkeling van verhoudingen. Ook in economische zin is een pact met beide landen belangrijk. Beiden tonen spankracht. Beiden zijn belangrijk met het oog op energie -- Rusland meer als leverancier, Turkije meer als doorvoerland -- maar ook in het relatiebeheer met Midden-Oosten. Beiden zijn ook van belang voor stabiliteit en vrede, zeker met het oog op de relatie met de Balkan. Zou de koers ten opzichte van de Balkan, maar ook naar Turkije en de ander oostelijke burens niet veel meer in termen van positionering op de middellange termijn moeten worden bezien? Bepaal dat belang en bepaal ook je visie erop. Streef met Rusland praktische samenwerking na; zie ook het voortreffelijke advies van de AIV. Werk aan uitwisseling op het gebied van onderwijs, gemeenten en het bedrijfsleven en stimuleer handel.

De Balkan is een gebied in Europa dat wél door oorlog getroffen is in afgelopen 60 jaar. Dat is nog steeds voelbaar en zichtbaar. Een stad als Sarajevo heeft begraafplaatsen die alleen al indruk maken door het aantal nieuwe graven. Stabiliteit en vrede zijn in deze regio nog steeds in Frage. Het vergt gezamenlijke inspanningen om daaraan te werken. Aansluiting bij EU in welke vorm dan ook is cruciaal. Dat brengt de EU in een lastig parket, omdat uitbreidingsdiscussies beladen zijn met eigen problemen van spankracht. Dat geldt voor Nederland in het bijzonder. De kabinetsappreciatie van het Uitbreidingspakket 2008-2009 van de Europese Commissie van november jongstleden roept een sterk maar-gevoel op, juist over een regio die al zo veel last heeft van eigen mitsen en maren. Ze bevestigt vooral het idee dat verdere uitbreiding toch meer een last dan een lust is. Ze ziet te weinig op de bijdrage die het kan opleveren voor meer stabiliteit en vrede, voor verbetering van de werking van de democratische rechtsstaat, voor meer effectief optreden tegen criminaliteit en corruptie en voor het slechten van etnische conflicten. Uitbreiding en goed nabuurschap betekenen toch ook een versterking van Europa als waardengemeenschap? Dat zouden wij wat meer willen horen en lezen. Dat maakt je voorwaarden voor samenwerking ook krachtiger.

Montenegro speelde in de afgelopen week, eerder al speelde Servië. Natuurlijk moet ook Montenegro aan alle criteria voldoen, maar het is belangrijk het perspectief overeind te houden. Het kabinet spreekt zelf van een jonge en kwetsbare republiek en toont zich bereid om te investeren in pre-accessieactiviteiten. Dat doe het toch omdat het er brood in ziet? Draag dat dan ook uit. Wij zetten vraagtekens bij een te sterk afwerende houding van de zijde van het kabinet, niet vanwege de zorg over kwaliteit van democratische rechtsstaat en niet vanwege zorg over criminaliteit, maar wel vanwege het ontbreken van perspectief, vanwege onze positie in de EU en last but not least vanwege de uitwerking in de beeldvorming die het kan hebben in de Nederlandse samenleving. Gaan wij nu wel of niet op pad om bijvoorbeeld Montenegro aansluiting te laten vinden en hoe dan? Is het juist dat bijvoorbeeld Zweden andere

opvattingen heeft? Waarom dat verschil? Zou juist Nederland met zijn rijke pacificatiegeschiedenis niet meer op de Balkan kunnen doen?

Stabiliteit en vrede wereldwijd worden vooral bedreigd door de situatie in het Midden-Oosten. Het gaat ons vandaag vooral om de relatie tussen Israël en de EU. Als je mensenrechten en democratie hoog wilt houden, als je nieuwe toetreders de maat neemt, is ook een kritische houding tegenover Israël een must. Anders meet je met twee maten.

De EU-Raad heeft keer op keer benadrukt dat de bezetting en de annexatie door Israël van Palestijns gebied in strijd zijn met de regels van het internationale recht. Consequentie is dat dit een permanente schending van mensenrechten met zich brengt. Dat is in feite de context waarbinnen we de discussie over proportionaliteit in het gebruik van geweld in de laatste Gazaoorlog moeten voeren. Dit betekent onzes inziens ook dat geen sprake mag zijn van upgradering van relaties tussen de EU en Israël en ook dat de huidige verdragen met Israël, bijvoorbeeld het associatieverdrag, getoetst moeten worden aan de schendingen van het internationaal recht en het EU-recht. Je moet jezelf serieus willen nemen. Inspanningen in het vredesproces hangen vaak ook af van geloofwaardigheid naar alle partijen. Dat maakt een kritische houding noodzakelijk. Dat is ook van grote betekenis voor de rol die de EU in wereld wil spelen. De interne en externe relaties van de Europese Unie zijn gebaseerd op het respect voor en het bevorderen van de naleving van het internationale recht. De bestaande relaties tussen de EU en Israël mogen op die verbondenheid met het internationale recht geen uitzondering vormen. Het kan niet zo zijn dat het schenden van internationale rechtsregels door Israël tegenover de Palestijnse burgerbevolking binnen en buiten de grenzen van Israël en het continu negeren van alle oproepen van de EU tot stopzetting van de bouw van nieuwe nederzettingen op de Westbank zonder gevolgen blijven. Dat zal helder moeten zijn, zeker ook als straks een nieuwe regering gevormd is in Israël.

Voorzichtigheid en zorgvuldigheid van optreden in de broze verhoudingen hebben alleen kracht wanneer je helder en geloofwaardig bent. Dat vraagt onzes inziens om toetsing van de huidige relaties met Israël en om een reactie op ons pleidooi om alleen over upgradering van de relaties met Israël te spreken, als Israël bereid is om concrete stappen te zetten in een vredesproces dat onomkeerbaar bijdraagt aan de beëindiging van de bezetting en annexatie door Israël van Palestijns gebied. Daarbij moet ook de bouw van nederzettingen betrokken worden. Ten slotte geldt ook, wanneer over intensivering gesproken wordt met Israël, dat het niet anders kan dan dat op gelijksoortige en gelijkwaardige wijze aan de relaties met de Palestijnse Autoriteit gewerkt wordt. Het allerbelangrijkste is nog dat de Palestijnse bevolking het gevoel kan krijgen dat zij niet alleen staat. Op korte termijn zal begonnen moeten worden met herstel van de schade. Dat is pas een echte bijdrage aan stabiliteit en vrede.

Voorzitter. Wij wachten met belangstelling de reactie van de regering af.

Mevrouw Strik (GroenLinks): Ik heb in het verkiezingsprogramma van uw partij gelezen, dat de PvdA voorstander is van praten met alle partijen in het Midden-Oosten, dus inclusief Hamas. Bent u het daar ook mee eens?

De heer Eigeman (PvdA): Ja.

Mevrouw Strik (GroenLinks): Dat betekent dat op twee punten in het programma, conditionaliteit in de intensivering van de betrekkingen met Israël en praten met Hamas, de PvdA een andere positie inneemt dan de regering. Klopt dat?

De heer Eigeman (PvdA): Wat dat betreft moeten wij het antwoord van de minister afwachten.

Mevrouw Strik (GroenLinks): Dan kom ik daar nog wel op terug.

*N

Mevrouw Strik (GroenLinks): Voorzitter. De Europese integratie heeft de afgelopen decennia een enorme vlucht genomen. Brussel kan soms lijken op een stroperige bureaucratie, maar het is tegelijkertijd ook spectaculair te noemen dat lidstaten in zo'n korte tijd zoveel bevoegdheden hebben overgedragen naar een supranationaal niveau.

Dat wordt niet door iedereen positief geapprecieerd. Brussel is echter niet iets wat buiten ons plaatsvindt. Het zijn de lidstaten die zelf besluiten om de Europese Unie meer bevoegdheden te geven. Op hen rust dan ook de verantwoordelijkheid om de samenleving voldoende te betrekken bij het proces van Europese samenwerking en om het draagvlak in Nederland voor Europa te versterken. Dat stelt een aantal eisen: voldoende transparantie, openheid over alle meningen over Europa, verantwoordelijkheid nemen voor besluiten in Brussel (dus niet afschuiven), inzicht bieden in het belang van Europese samenwerking en consequent handelen. In de loop van mijn bijdrage kom ik op deze criteria nog terug.

Op de meeste terreinen is er zowel een nationale als een Europese component. Dat is ook goed, daarmee behoud je nationale betrokkenheid en ga je niet méér Europees besluiten dan nodig. Maar soms hinken we daardoor op twee gedachten. Op het financiële en economische terrein zijn we daarmee de afgelopen tijd hard geconfronteerd: we hebben een interne markt, een gezamenlijke munt en open economieën, maar tegelijkertijd is het financiële toezicht en economische beleid een nationale competentie. We zijn dus compleet afhankelijk van elkaar, maar kunnen elkaar niet houden aan afspraken.

De kredietcrisis heeft ons met de neus op de feiten gedrukt. Al heb je het toezicht op de banken nationaal op orde, dat biedt geen garantie omdat een deel van het bankwezen zich niet

nationaal organiseert. Een falend toezicht in de ene lidstaat heeft rechtstreeks effecten in de andere lidstaat. De commissie-De Larosière heeft voor een versterkt en geïntegreerd Europees toezicht op de financiële sector gepleit. Het is bekend dat de heer Ruding, ook lid van deze commissie, liever een stap verder was gegaan door een echt Europees toezicht te organiseren. Welke voorkeur heeft de Nederlandse regering? Meent ze dat het huidige voorstel ver genoeg gaat om de recente fiasco's te voorkomen of deelt ze onze mening dat het toezicht ook met deze voorstellen kwetsbaar blijft? Denk aan de grote nationale verschillen in toezichtmechanisme, de gebrekkige informatie waarmee een Europese toezichthouder zijn taak moet uitoefenen en het ontbreken van Europese criteria voor een verantwoord en duurzaam bancaire beleid. Is het niet nodig om zowel de richtlijnen voor banken inzake verantwoord gedrag als het toezicht daarop Europees te regelen? Graag een visie van de regering hierop.

Een ander kwetsbaar maar cruciaal punt is het sterk houden van onze euro. Hoewel de Eurogroep sinds 2004 een eigen voorzitter heeft, blijft het gaan om ad-hocafspraken tussen staten. Snel en slagvaardig optreden in het eurogebied is niet te waarborgen. De situatie is onevenwichtig te noemen: het monetaire beleid wordt centraal geregeld door de Europese Centrale Bank, maar het economische beleid door de lidstaten. Wat het ene land doet, kan toch forse gevolgen hebben voor het andere. Verhofstadt en Sarkozy hebben eerder gepleit voor een regering voor de eurozone. Hoe kijkt de regering hier tegenaan? Heeft de kredietcrisis haar geïnspireerd bij de gedachtevorming erover? Zouden de eurolanden niet de mogelijkheid van versterkte samenwerking kunnen benutten die het verdrag biedt? Voordeel daarvan zou kunnen zijn dat de Commissie en het Europees Parlement betrokken kunnen worden bij het beleid. Uiteraard zou dat niet moeten leiden tot verdere isolatie van de andere lidstaten. Graag een reactie.

Nu staat de Europese Unie niet helemaal met lege handen bij het begrotingsbeleid van de lidstaten. We hebben natuurlijk het Stabiliteitspact. Daar hebben alle lidstaten dezelfde dilemma's: moeten wij ons strikt aan de 3%-regeling houden, ook als de economie dan nog verder stil komt te liggen of achteruitgaat, of moeten we juist het geld laten rollen en zo veel mogelijk injecties geven en het tekort accepteren als een investering in de toekomst? Welke rol kan en moet het Stabiliteitspact spelen om de economieën in de lidstaten op de goede manier te stimuleren? Is de regering het met onze fractie eens dat de EU bij een overschrijding van het tekort de lidstaten vooral aanwijzingen moet geven die zijn gericht op het stimuleren van een duurzame economie, die zorgen voor investeringen in onderwijs en innovatie, in arbeidsparticipatiebeleid? Ik zie het dilemma van de politieke keuzes die regeringen met hun parlementen zelf graag maken. Wij hebben echter een Lissabonstrategie afgesproken, bedoeld om de meest dynamische duurzame kenniseconomie van de wereld te creëren. Dan

zouden we het Stabiliteitspact als instrument daarvoor moeten aanwenden. Graag een reactie. Op deze manier zou bovendien ook ons land meer geprikkeld worden om de aanbevelingen van het Innovatieplatform uit te voeren, gelet op het alarmerende rapport van vorige week.

Zou er niet, naast 27 nationale economische plannen, een horizontaal investeringsplan moeten komen om onze gezamenlijke economie te steunen? De radicale omslag naar een duurzame kenniseconomie moeten we niet morgen, maar vandaag maken. Daarvoor is een meer coherent EU-beleid nodig.

Is de regering het met ons eens dat de Europese Unie de kans met beide handen zou moeten aangrijpen om de economische en de klimaatcrisis te verbinden? In december zijn er prestaties afgesproken ten aanzien van de productie van hernieuwbare energie, energiebesparing en vermindering van CO₂-uitstoot. Alles zal op alles gezet moeten worden om de lidstaten ook die afspraken te laten nakomen. De eerste terugtrekkende bewegingen onder het motto "financiële crisis eerst" lieten niet lang op zich wachten. Tegelijkertijd sprak de Raad af om 200 mld. te investeren in de nationale economieën. Daar werden geen voorwaarden aan verbonden, met als gevolg dat ook achterhaalde en vervuilende industrieën nog iets langer aan het zuurstof mochten liggen.

Waarom heeft de Raad niet meteen de kans gegrepen door voorwaarden te koppelen aan de werkgelegenheidsstimulerende injecties? Het ontwikkelen van hernieuwbare energie levert enorm veel banen op en draagt tevens bij aan onze klimaatdoelstellingen. Ook investeringen in de auto-industrie kunnen perfect gekoppeld worden aan innovatie en minder uitstoot, maar niet via de Abwrackprämie, waardoor autobezitters worden gestimuleerd om een nieuwe auto te kopen zonder dat daaraan voorwaarden zijn verbonden over een lagere uitstoot. Inmiddels bedraagt het Europees investeringsprogramma zo'n 400 mld. Is de regering bereid om zich de komende Raden wel in te zetten voor strenge eisen aan de publieke middelen die in onze economie worden gepompt om zo het realiseren van de klimaatdoelstellingen dichterbij te brengen? De crises bedreigen elkaar niet, maar je kunt ze alleen in samenhang oplossen. Daarbij hoort ook een Europese visie op vergroening van de economie. Is de regering bereid om de Lissabonstrategie, die volgend jaar al vervuld zou moeten zijn, aan te scherpen op de groene prestaties die wij daarvoor moeten leveren?

De economische crisis, de klimaatcrisis en de voedselcrisis worden echter het hardst en snelst gevoeld in de ontwikkelingslanden. Deelt de regering onze mening dat zij prioriteit verdienen bij de ontwikkeling van hun economie? Dat zij onbeperkte toegang krijgen tot onze markten is cruciaal, maar is de regering met ons van mening dat zij wel hun eigen markt moeten kunnen blijven beschermen? Bij de EPA's stond de regering daar positief tegenover. Wat is de Nederlandse inzet in de Europese Unie bij de voorbereiding op de Doharonde volgend jaar? De ontwikkelingslanden

zullen zich ook moeten voorbereiden op klimaatadaptatie en mitigatie, ook al hebben zij een heel klein aandeel gehad in het veroorzaken van de huidige situatie. Zij hebben in Poznan hun goede wil getoond, maar nu moeten de Westerse landen echt over de brug komen. Wat is de inzet van de regering in het gesprek over het budget voor klimaatadaptatie voor de ontwikkelingslanden? Wie gaat dat betalen en waarvan? Hoe concreter hoe beter.

Economie en mensenrechten: associatieakkoord met Israël. Onder dat motto draagt de regering ook haar mensenrechtenbeleid uit: op concrete punten gericht inzetten op mensenrechtenverbetering. Een verstandige strategie. Maar neem nu eens zo'n concreet punt. Ik lees in de jaarlijkse beleidsstrategie voor 2010 van de Commissie dat de verdieping van de betrekkingen met Israël een beleidsprioriteit is. Tijdens de oorlog in Gaza is besloten de intensivering op te schorten, maar nu lijkt de tijd alweer rijp voor nauwere banden. Waarom is het toen bevroren? Kan binnenkort weer worden ontdooid? Welke criteria liggen daaraan ten grondslag en wie toetst deze? In april vorig jaar zei minister Verhagen hier het volgende.

De besprekingen over intensivering van de samenwerking zijn gaande en wij steunen dit proces, uitgaande -- en dat is wel een voorwaarde -- van een constructieve opstelling van Israël in het vredesproces. Als de voortgang van het Annapolisproces bepalend is voor de intensivering van de betrekkingen, dan betekent dat dus ook dat daarin bepaalde stappen moeten worden gezet. Duidelijk is voorts dat, als je kiest voor intensivering van de samenwerking en de betrekkingen tussen Israël en de EU, dit inclusief de normale mensenrechtendialoog is.

Mijn fractie wil weten wat deze maatstaf betekent voor de beoordeling door de regering van de vraag of intensivering aan de orde kan zijn. De grenzen met Gaza blijven dicht, het aantal nederzettingen en checkpoints in de Westelijke Jordaanoever neemt toe en Oost-Jeruzalem is inmiddels omsingeld door de bouwpolitiek van Israël. Al deze stappen accorderen niet met het Annapolisproces. Graag hoor ik hierop een reactie.

Overigens veroordeelde de minister in hetzelfde debat het afsluiten van de energievoorziening voor de bevolking in Gaza als een reactie op raketaanvallen van Hamas. De Palestijnse bevolking mocht daarvoor niet collectief gestraft worden, aldus de minister. Daarna is de reactie van Israël alleen maar verder geradicaliseerd, maar werd de beoordeling van de regering allengs milder. Hoe verantwoordt u dat vanuit een consistente mensenrechtensvisie?

De internationale gemeenschap heeft onlangs 4 mld. verzameld, waarmee zij gaat puinruimen in Gaza. Zo betalen landen zonder morren wel twee of drie keer voor projecten die zij in Gaza willen realiseren om de economie daar enigszins in beweging te krijgen. Israël krijgt geen rekening gestuurd voor de vernielingen. Welke stappen zetten de landen om te investeren in het "heel houden"? Praten met Hamas is nog steeds

taboe, ondanks het feit dat daardoor de Palestijnse bevolking nog moeilijker geholpen kan worden. Een jaar of vier geleden antwoordde de regering op schriftelijke vragen over contact met Hamas, dat een uitzondering kon worden gemaakt op het principe van uitsluiting als dat het vredesproces bevordert. Is dit niet het moment bij uitstek om deze uitzonderingsmogelijkheid te benutten? Elke financiële of economische injectie is kansloos bij het uitblijven van een vredesakkoord dat wordt gehandhaafd. Overigens wil ik graag de reactie van de regering horen op het standpunt van de PvdA dat wel moet worden gepraat met Hamas. Is wel eens in bredere zin onderzoek gedaan naar het effect op het vredesproces van de uitsluiting van terroristische groepen die een sleutelrol spelen of kunnen spelen in een vredesproces? Met de zwarte lijsten wordt toch een effectieve terrorismebestrijding beoogd. Wordt het niet eens tijd om alle effecten te betrekken bij een onderzoek naar de doelmatigheid daarvan?

Dan een laatste punt ten aanzien van Israël en Gaza. De Tweede Kamer heeft onlangs een motie aangenomen waarin de regering wordt opgeroepen zich in VN-verband in te zetten voor een onafhankelijk onderzoek naar mogelijke oorlogsmisdaden in het recente conflict. Na stemming over deze motie heeft de Razebe gesproken over zo'n internationaal onafhankelijk onderzoek. Uit de media blijkt echter dat de regering hier geen steun aan heeft gegeven. Graag wil ik hier opheldering over.

Dit brengt mij vanzelf bij het Verdrag van Lissabon. De parlementaire controle op de onderhandelingsstandpunten van de regering is naar onze mening te minimaal. Bij de behandeling van de Goedkeuringswet vond een meerderheid van de Tweede Kamer het niet nodig om wettelijke bevoegdheden op te nemen om meer te kunnen sturen op de onderhandelingspositie. "Vertrouwen" was het toverwoord. Het komt er dus op aan of dat vertrouwen gerechtvaardigd is, dat wensen of opdrachten van het parlement bij het Nederlands onderhandelingsstandpunt serieus worden betrokken. De onderhandelingen zijn niet of nauwelijks te volgen voor buitenstaanders, die wij als parlementariërs in dit opzicht zijn.

De niet uitgevoerde motie over een onafhankelijk onderzoek staat niet op zichzelf: de opdracht van de Tweede Kamer om in de Transportraad te pleiten voor vrijheid voor de lidstaten om te bepalen welke externe kosten in de kilometerheffing kunnen worden opgenomen is niet uitgevoerd. De Eerste Kamer heeft de regering in december opgedragen om niet mee te werken aan plaatsing op de terroristenlijst van de MKO, na de derde uitspraak van het Gerecht van Eerste Aanleg hierover. Een antwoord kwam pas na de vaststelling in Brussel, en dan nog zodanig omfloerst dat het regeringsstandpunt daarbij niet werd vermeld. Tijdens een vorig debat heb ik het voorbeeld gegeven van de gebrekkige informatie over het onderhandelingsstandpunt over de Terugkeerrichtlijn. Als de regering ten eerste al de indruk wekt specifieke opdrachten niet in de Raad uit te voeren, en/of volstrekt ontoereikend

communiceert over haar standpunten, moeten wij dan niet constateren dat vertrouwen alleen blijkbaar niet genoeg is en dat een wettelijke bevoegdheid de regering misschien net ietsje alerter maakt op de wensen van het parlement? Het is tenslotte niet iedereen gegeven om met vertrouwen te kunnen omgaan, en dan is een stok achter de deur juist een welkome vorm van ondersteuning.

Subsidiariteit. De regering lijkt zich vaker sceptisch en terughoudend op te stellen tegenover Commissievoorstellen. Ik geef als voorbeelden de Zwangerschapsrichtlijn en de Antidiscriminatie-richtlijn. De regering betwijfelt of het wel nodig is om deze verplichtingen op EU-niveau neer te leggen, terwijl beide voortborduren op een toekenning van Europese bevoegdheden en de bestaande richtlijnen completeren. Gaat het de regering alleen om het heel strikte eigenbelang, bijvoorbeeld dat wij er concreet op vooruitgaan of dat wij niet met extra lasten worden geconfronteerd, of telt de regering ook het belang van de interne markt, van de Lissabonstrategie en de gelijke rechten en kansen in de hele Unie? Of is het misschien een bewuste keuze na het nee van het referendum? Denkt de regering daarmee tegemoet te komen aan het ongemak van Europa? Als dat zo is, zou de SP wel een heel makkelijk succes boeken door wat hete adem in de nek van de regering te blazen.

Ook als de regering op thema's sterk voorstander is van harmonisatie, zijn de standpunten soms ronduit contraproductief. Ik denk aan de Richtlijn energieprestaties gebouwen waar Nederland zich heftig tegen verzet omdat het de eigen beleidsvrijheid wil behouden. Nederland helpt hiermee een concrete maatregel om zeep om alle lidstaten te dwingen de klimaatdoelstellingen te halen, terwijl wij die juist zo hard nodig hebben om die doelstellingen te halen.

Ook bij het gemeenschappelijk asielstelsel constateer ik een dubbele houding: de regering juicht harmonisatie toe, maar bedingt wel voor zichzelf dat ze de toegang tot de arbeidsmarkt van asielzoekers mag blijven bekorten tot de helft van de tijd. Ook bij het voorstel van de Dublin-verordening wil de regering geen verantwoordelijkheid nemen voor een betere verdeling van het aantal asielzoekers. Dit is niet solidair met andere lidstaten, maar ook niet met asielzoekers die een eerlijke bescherming zoeken. Is het kabinet van mening dat harmonisatie en het strak vasthouden aan het eigen beleid en belang te combineren zijn? Wat prevaleert als er spanning optreedt? Als alle lidstaten aan hun eigen regeltjes vasthouden, krijg je onvermijdelijk een à la carte richtlijn, dus geen harmonisatie, of gezamenlijke normen op het niveau van de laagste gemene deler. Dat is niet bevorderlijk voor de kwaliteit van beleid. Ik krijg hier graag een reactie op.

Ook bij de implementatie is het de vraag of de regering altijd wel zo trouw aan de harmonisatiegedachte is. De wijze waarop zij onder de verplichtingen van de richtlijn Luchtkwaliteit probeert uit te komen, is stuitend. Met de NLS

zoekt de regering op zijn mildst gezegd de grenzen van de Europese wet op. Dat slechte voorbeeld maakt Nederland dus ook meteen ongeschikt om anderen aan te spreken op een juiste implementatie. Zijn de mooie verklaringen over een krachtig Europees klimaat- en energiebeleid wel meer dan lippen dienst?

Uit de staatjes van percentages hernieuwbare energie blijkt ook dat Nederland in de onderste regionen van de Europese lidstaten verkeert. Is dat niet de eer van de bewindslieden te na?

Nederland is wel koploper in Europa op het gebied van marktwerking. Ik noem de implementatie van de Postwet en de Splitsingswet. Welk signaal geeft Nederland af met deze inconsistentie? Bevestigt het zo niet het beeld dat de Europese Unie vooral een neoliberal project is? Krachtvoer voor de eurosceptici! Dit helpt de Europese Unie niet aan een groter draagvlak in Nederland en het is ook helemaal niet nodig, want Europa biedt in veel opzichten een kans op een effectief beleid.

De regering lijkt Europa te gebruiken voor versterking van de eigen positie: Brussel als boeman bij minder populair beleid dat de regering wel wil uitvoeren en inspelen op eurosceptis als zij zelf bezwaren heeft tegen richtlijnen. Ten slotte lijkt de regering nog handig gebruik te maken van het gebrek aan transparantie van de Europese besluitvorming, door wensen van het parlement niet uit te voeren of het parlement gebrekkig te informeren. Hopelijk ben ik te zwartgallig, maar als het kabinet de Europese Unie op deze manier gebruikt voor zijn eigen politieke wensen, dan moet het niet vreemd staan te kijken als datzelfde Europa niet geliefd is in Nederland.

Heeft de regering een integrale, interdepartementale visie op en strategie voor Europese besluitvorming en wetten? Hoe werkt onze visie op de Europese Unie door in de onderhandelingen en in de implementatie? Dit is hard nodig om een geloofwaardige en gezagsvolle speler te blijven en om Europa in Nederland op een evenwichtige manier over het voetlicht te brengen.

Met de inwerking van het verdrag zal de Europese Unie ook kunnen toetreden tot het EVRM. De Raad van Europa is daarom belangrijk en vanwege de brugfunctie met de omliggende landen voor de bevordering van democratie en mensenrechten in onze directe regio. De doelstellingen van het Europees Nabuurschapbeleid worden door de Raad van Europa al decennia nagestreefd en toch wordt het tweederangs behandeld door Nederland en de andere lidstaten. Het EHRM kreunt onder de zware belasting en weinig middelen. Dat is bijzonder onwenselijk, want uitspraken die jaren op zich laten wachten, bevorderen niet de rechtsbescherming en ook niet het gezag van het Hof en zijn uitspraken. Wat zal de regering doen om dit te verbeteren?

*N

De heer Kuiper (ChristenUnie): Mevrouw de voorzitter. Ik spreek mede namens de fractie van de SGP.

Wij spreken vandaag over de Staat van de Europese Unie, maar onze aandacht gaat in het bijzonder uit naar de houding en positie van de Europese Unie in de globaliseringcrisis van dit moment. Eind deze week komen de regeringsleiders bij elkaar -- het zal niet bij deze bijeenkomst blijven -- om een Europees antwoord te vinden op de vraagstukken die in dat verband dringend onze aandacht behoeven. Dit is de kans voor Europa om leiderschap te tonen en te laten zien dat er nieuwe wegen gevonden kunnen worden op weg naar een nieuw economisch paradigma, dat in de plaats kan treden van het uit de hand gelopen neoliberale experiment. In deze Kamer is in november een motie aangenomen waarin wordt gewezen op de verwevenheid van de economische crisis met de klimaatcrisis, de voedsel- en energiecrisis. De regering werd opgeroepen in internationaal verband initiatieven te ontplooiën om te komen tot een integrale oplossing. De kansen daarvoor dienen zich nu aan. Daarom roep ik de regering op om haar gang te gaan. Met welke voorstellen reizen de bewindslieden af?

Onze fracties zien welvaart niet als een doel op zichzelf. Rijkdom is geen recht van rijke landen. Welvaart is een zegen, waar wij dankbaar voor mogen zijn als die er is. Vaak, maar al te vaak, gaat onze welvaart ten koste van de welvaart elders of van sociale waarden of van het klimaat. Nu die welvaart wordt aangetast, hoe pijnlijk ook, is herstel ervan niet het belangrijkste doel. Het belangrijkste is dat wij weer in evenwicht komen, dat de balans wordt gevonden tussen economie en duurzame ontwikkeling, dat wij een wereld inrichten waarin onze samenlevingen kunnen bloeien zonder elkaar of ons klimaat consequent te schaden. Er worden ook al nieuwe wegen gezocht. Ik zou daar graag meer over willen horen, ook in debatten als deze en in de debatten die nog zullen worden gevoerd. Ik wijs op het werk van Amerikaanse econoom Jeffrey Sachs die indruk maakt met zijn oproepen een economie te ontwikkelen, gebaseerd op coöperatie tussen rijke en arme landen, inclusiviteit en duurzaamheid.

Dit is niet de eerste financiële crisis die ontstaan is als gevolg van uit de hand gelopen schulden. Wij spreken wel over de ernstigste crisis sinds tachtig jaar, maar Azië heeft in 1997 en 1998 een vergelijkbare crisis gehad. En toch gingen wij door op een weg die wel veel welvaart op korte termijn genereert, maar de huishouding van de wereld ontregelt. Het breken met dat patroon dat wij dus eigenlijk wel kennen, vraagt leiderschap, moreel leiderschap. Ik ben niet de eerste die hierover spreekt in deze tijd. Onze minister-president heeft dit thema al eerder aangesneden, ook in de Europese Raad. Ook de minister van Financiën heeft zich veelvuldig over de morele tekorten van een al te vrije markt uitgelaten. Ik hoop van harte dat deze lijn door onze regering wordt doorgetrokken in haar spreken in internationale fora. Graag krijg ik een heldere toelichting op die inzet.

Er is ook wel speciale reden om dit in Europees verband te doen. Een van de belangrijkste projecten van de Europese Unie is de interne markt. Het heeft er alle schijn van dat de interne markt die Europa zou moeten verbinden, Europa nu verdeelt. Landen gaan rekenen en naar elkaar kijken en hopen dat andere lidstaten de kastanjes uit het vuur halen. Zolang het economisch goed gaat en er veel wederzijds voordeel valt te behalen, is het niet moeilijk om Europeaan te zijn. Komen wij in economisch zwaar weer, dan is het hemd toch nader dan de rok en gaan nationale belangen een grotere rol spelen. Is Europa uiteindelijk dan toch een calculerende belangengemeenschap?

Ik huldig niet de opvatting dat de politiek er is louter voor het slechten van belangenconflicten, al zal dat een belangrijk deel van alle politiek zijn. In mijn opvatting is politiek de kunst van het samenbrengen van mensen rond een doel -- een common good -- en er bestaan overheden en samenlevingen om mensen in staat te stellen elkaar te helpen en er voor elkaar te zijn, juist als het moeilijk is.

Dat is wat Europa als Unie nu zou moeten uitstralen. Als het alleen het economische is dat ons dan weer bindt en dan weer verdeelt, dan hebben we een armzalige Europese politiek. De huidige crisis legt bloot dat over de morele uitdaging van onze tijd en wat mij betreft de geestelijke betekenis van Europa meer gesproken moet worden, te beginnen bij Europese leiders. Karakter toont zich in moeilijke omstandigheden. Ook op dit moment doet zich dus de vraag voor naar de ware aard van Europa en van Europese politiek. Die vraag wat Europa is en wat de eigenlijke betekenis is van het "project Europa" keert in de huidige crisis terug. Ons antwoord nu zal bepalend zijn voor de tijd die voor ons ligt, ook in de ogen van de Europese burger die straks naar de stembus gaat.

Europa is een Unie van samenwerkende politieke gemeenschappen die met tal van banden met elkaar verbonden zijn. Die omschrijving heb ik reeds eerder gebruikt als typering van de EU en die wil ik herhalen. Europa is een samenwerkingsverband van politieke gemeenschappen. Er is geen enkel bezwaar tegen om de grootste zorg te besteden aan die politieke gemeenschappen. Tegelijkertijd beseffen we dat dit gedifferentieerde politieke landschap wordt overspannen door een beschaving die we delen, die bepaalde geestelijke wortels heeft en bepaalde morele houdingen voedt. Als voorbeeld noem ik het uitgangspunt dat het belang van de ander zwaar weegt, soms zelfs zwaarder dan het eigen belang. Alleen zo kunnen politieke gemeenschappen werkelijk floreren. Het zou van groot belang zijn als Europa de taal wist te vinden om hierover te spreken. Alleen zo kunnen we een continent worden waarin we iets met elkaar hebben en kunnen delen. Grootse politiek vraagt om grootse houdingen.

Mevrouw de voorzitter. Ik wil niet alleen in het algemeen over de houding van Europa spreken, maar ook aandacht besteden aan enkele concrete thema's.

De heer Van der Linden (CDA): Voorzitter. Ik vind het altijd buitengewoon indringend om juist de niet-materiële kant te horen. Mijn vraag is welk Europa de heer Kuiper voorstaat. Hij spreekt over een Unie, maar die kan intergouvernementeel zijn maar ook communautair. Hij zegt dat er geen vrijblijvendheid mag zijn, maar aan een intergouvernementele unie is vrijblijvendheid inherent. De consequentie daarvan is vaak besluiteloosheid. Er zijn namelijk gemeenschappelijke regels nodig en gemeenschappelijke besluitvormingsprocessen waar meerderheden voor gezocht moeten worden, al dan niet gekwalificeerd. Kan de heer Kuiper aangeven of hij voorstander is van een meer gemeenschappelijke, communautaire unie? Is hij voorstander van een meer gemeenschappelijke, communautaire politiek?

De heer Kuiper (ChristenUnie): Ik heb niet gesproken over het institutionele arrangement. Eigenlijk maakt het ook niet zoveel uit welk institutioneel arrangement men voor ogen heeft. Ik heb gesproken over een houding die nodig is binnen Europa en binnen de politieke gemeenschap, zowel nationaal als internationaal. In die houding moet rekening worden gehouden met het belang van anderen. Van daaruit kan tot een andere politieke opstelling worden gekomen, een andere inrichting van de economie en tot een integrale benadering van de vraagstukken waar wij voor staan, de vier crises die ik heb genoemd. Daarmee begint het. Dat zet zich door de institutionele arrangementen heen door. Ik vind het niet vruchtbaar om de twee typen die de heer Van der Linden noemt tegenover elkaar te zetten.

De heer Van der Linden (CDA): Je kunt niet zonder institutionele structuur. Die beantwoordt juist aan de vragen die de heer Kuiper zelf oproept en de opvattingen die hij weergeeft. Een institutionele structuur maakt het mogelijk om vorm te geven aan dat leiderschap en opvattingen om te zetten in besluiten. Zo toont men aan de burgers dat men daadkrachtig en slagvaardig kan zijn. De institutionele structuur is niet iets wat er een beetje naast staat.

De heer Kuiper (ChristenUnie): Dat heb ik niet gezegd. Ik heb gezegd dat een en ander zich kan doorzetten door de institutionele structuur heen. Wij hebben vorig jaar een debat gevoerd over het Verdrag van Lissabon. Wij hebben toen gesproken over plussen en minnen en wij hebben toen accenten gelegd. Ik heb het daar nu echter niet over. Ik heb het erover dat leiderschap getoond wordt in elke context waarin politieke verantwoordelijkheid wordt gedragen. Dat kan op nationaal en Europees niveau, in de raad van ministers, in de Europese Commissie en in het Europees parlement. Als er unisono wordt gesproken vanuit de morele invalshoek van het zien van het belang van de ander in plaats van het consequent voorop stellen van het eigen belang, dan kan er in alle instituties wat gebeuren.

De heer Engels (D66): Voorzitter. Dat brengt mij weer op een volgende vraag. Is een institutionele structuur hoe dan ook niet altijd eenduidig? Brengt deze niet altijd een eenduidige institutie met zich mee? Het appelleren aan morele opvattingen wekt bij mij altijd de indruk van subjectiviteit. De vraag is of dat in het kader van de huidige problemen die wij zien nog wel een goed handvat is.

De heer Kuiper (ChristenUnie): Wij spreken over een morele crisis. Dat doe ik niet alleen; dat doen mensen uit verschillende politieke groeperingen. Ik heb de minister-president genoemd en de minister van Financiën. Zij zouden dat niet doen als dat geen zin zou hebben in de huidige politieke context. Ik neem die maar even als uitgangspunt. In de politieke context waarin wij nu opereren, hoe die ook is en hoe die zich ook zal vormen, kunnen wij deze dingen zeggen en moeten wij deze dingen zelfs tegen elkaar zeggen. Wij moeten tegen elkaar zeggen dat de twintig jaar die achter ons liggen -- ik neem de val van de Muur als het begin van een nieuw neoliberaal tijdperk -- ons op een dwaalspoor hebben gebracht met onze economie, met de inrichting van onze markten, kortom met de inrichting van ons globale systeem. Het is van wezenlijk belang om dat tegen elkaar te zeggen. De volgende stap is het veranderen van houding en gedrag. Dat moet door de instituties heen worden doorgezet.

De heer Engels (D66): Dit overtuigt mij niet. Ik zeg het even in één zin want ik begrijp dat wij verder moeten. Wij kunnen het tegen elkaar zeggen, maar de vraag is of wij elkaar daarmee overtuigen. Volgens de heer Kuiper kan het niet anders dan dat men overtuigd raakt van een moreel appel. Ik twijfel daar buitengewoon ernstig aan.

De heer Kuiper (ChristenUnie): Ik knoop aan bij noties als "Europa als waardengemeenschap". Die term valt. Misschien accepteert de heer Engels die niet, maar ik gebruik deze wel. Ik vraag wat Europa als waardengemeenschap nu betekent als wij een wending moeten maken in deze crisis. Wij moeten een wending maken. Hopelijk zijn wij het daar met elkaar over eens. Wij spreken over Europese waarden. Die moeten iets betekenen, maar niet louter op papier in leuke rapporten. Daar vraag ik naar. Hopelijk zetten wij dit debat later voort in andere termijnen.

Het moge duidelijk zijn dat een bezinning op de rol en de houding van Europa in de globaliseringscrisis direct ook de externe relaties van Europa raakt. Ik vergis me niet als ik stel dat we nu ontdekken dat Europa veel kan betekenen voor de nabije burens. Ik maak een korte tour d'horizon langs die nabije burens. Ik begin aan de buitenranden van Europa en start in het zuiden. Het investeren in goede relaties in het mediterrane gebied is belangrijk. Er zijn nieuwe aanzetten geweest sinds de start van het Barcelona-proces in 1995. In meer dan een opzicht is het versterken van relaties met deze regio belangrijk. Niet alleen zouden mediterrane landen meer mogen profiteren van Europa, ook zou, wanneer deze regio zelf tot

ontwikkeling komt, de continue mars op "fort Europa" kunnen worden gestopt.

Vraagstukken van immigratie en asiel blijven een bron van zorg. Europa moet openstaan voor vluchtelingen. De politieke gemeenschappen van Europa kunnen hierin ook een eigen beleid voeren. In dat verband stel ik de vraag of de instelling van een agentschap asielzaken, dat nu wordt voorbereid, wel een goede ontwikkeling is. Gaat dat agentschap bepalen welke landen veilig zijn en welke niet? Hoe verhoudt dit zich tot de eigen politieke inschattingen op dit punt? Ik hoor daar graag de staatssecretaris over.

Onze fracties juichen de ontwikkeling van partnerschappen met niet EU-landen toe. Het kan een manier zijn om dat wat Europa deelt in opvattingen over de rechtsstaat en mensenrechten elders aan invloed te doen winnen. George Soros heeft in een van zijn laatste boeken betoogd dat Europa het prototype is van een open samenleving. In de verbreiding van dat idee ziet hij een belangrijke geopolitieke taak voor Europa. Dat beeld spreekt mij aan. Europa als een morele kracht, zonder toevlucht te nemen tot het geweldsrepertoire. Partnerschappen zouden daaraan dienstbaar kunnen zijn.

In dat verband heb ik een vraag over de oostelijke partnerschappen en in het bijzonder over onze relatie tot Wit-Rusland. Belarus prijkt op het lijstje van landen waarmee partnerschap wordt gezocht. Het is geen democratische rechtsstaat. Het is een land zonder politieke vrijheid en met beperkte godsdienstvrijheid. Het is een land waar de mensenrechten niet veilig zijn. Een partnerschap met Europa zou iets moeten betekenen voor de verbetering van de binnenlandse politieke toestand in Wit-Rusland. Welke koers vaart Nederland hierin?

Wie met Wit-Rusland en andere landen, zoals Oekraïne, in gesprek is, moet tevens investeren in goede relaties met Rusland. De Eerste Kamer heeft zich de afgelopen jaren intensief beziggehouden met de bezinning op onze relatie met Rusland. Zonder twijfel heeft Rusland ook groot belang bij goede relaties met Europa, al is het maar vanwege de omvangrijke Europese investeringen in Rusland. Europa kan een eigen rol spelen, los van de Verenigde Staten, door een samenwerkingspartner te zijn zonder geopolitieke machtsambities. Dat maakt vreedzame co-existentie mogelijk en schept een klimaat voor een dialoog over vitale kwesties, zoals duurzame energieproductie, mensenrechten en rechtsstatelijkheid.

Dan heb ik nog een opmerking over het noorden van Europa. Voortdurend horen wij over de energievoorraden in noordelijke gebieden die bereikbaar worden als de poolkap verder smelt. Ook wordt steeds gewezen op de potentiële conflicten die kunnen ontstaan tussen landen die menen recht te kunnen claimen op noordelijke zeeën en gebieden. Toch lees ik daar nauwelijks iets over in de stukken die ons bereiken. Daar verbaas ik mij al een tijdje over. Vindt er bezinning of consultatie plaats over een veranderend noordelijk grensgebied van Europa en de politieke implicaties daarvan?

Mevrouw de voorzitter. Graag onderstreep ik het grote belang van klimaattherstel en milieubehoud. In 2009 staan belangrijke rondes op het programma. De taxatie van de ernst van de situatie in de Staat van de Unie onderschrijven onze fracties. Het is al vijf voor twaalf geweest. Juist daarom is een geïntegreerde aanpak noodzakelijk. Ik knoop aan bij de opmerking in de Staat van de Unie over de -- onder meer -- financiële ondersteuning die de EU kan bieden aan de armste ontwikkelingslanden. Het leiderschap van Europa laat zich inderdaad ook hier tonen door bijvoorbeeld in deze crisis definitief een einde te maken aan de schuldpositie van de armste landen. Uiteindelijk hebben deze schulden hun begin gehad in de rijke economieën. Bij de hoeveelheid miljarden die nu kunnen worden vrijgemaakt om de welvaartseconomieën te redden, vallen de schuldposities van de arme landen bijna in het niet. Inzet voor klimaat en duurzaamheid kan met deze ruil beginnen. Willen de bewindslieden zich daarvoor in Europees verband inzetten?

Over enkele maanden zijn er verkiezingen voor het Europees Parlement. Dan zullen vast positieve en minder positieve beelden over Europa in het debat rondgaan. Het is zeker waar dat de nuance en de goede maatstaf moeten worden gezocht bij het beoordelen van de ontwikkelingsgang van de Europese Unie. Die maatstaf kan Europa zelf aanreiken en die kan ook onze regering aanreiken. Twee polen zijn daarin van belang. Europa moet zichzelf willen verstaan als een gemeenschap van politieke gemeenschappen. Een definitie die ik onlangs las, luidt: een samenwerkingsverband van soevereine staten en burgers. Tegelijkertijd is Europa meer dan de optelsom van al deze politieke gemeenschappen afzonderlijk. Europa staat ergens voor of zou ergens voor moeten staan, alleen al door de vrede die het in dit werelddeel weet te handhaven. Europa kan leiderschap tonen in de wereld, niet primair als "macht", maar als vertolker van waarden die op dit continent hun oorsprong vonden. Dat is het morele leiderschap waar Europa ook in de verschillende lidstaten van de Unie gezag mee kan verwerven. Ik wens de regering veel wijsheid bij haar taak in dit uitzonderlijke tijdsgewricht.

*N

De heer Engels (D66): Voorzitter. Excuses voor mijn wat afwijkende stemgeluid in verband met een verkoudheid.

De Europese Unie heeft met haar interne markt en de euro, welvaart en stabiliteit gebracht. Als grote en belangrijke mondiale handelspartner heeft de EU daarmee een goede uitgangspositie om zich ook in deze moeilijke financieel-economische tijden niet alleen te handhaven, maar ook een hoofdrol te spelen in een herstel van de wereldeconomie. Samengevat ziet de D66-fractie in een verdere Europese integratie en in gerichte investeringen in een duurzame en innovatieve kenniseconomie, de beste, zo niet enige kans voor een succesvolle aanpak van de vele crises die zich

wereldwijd manifesteren op financieel, economisch, monetair en ecologisch gebied.

De D66-fractie wil en kan hier vandaag slechts een aantal van de vele aspecten nader bespreken die met de Staat van de Unie samenhangen. Volgens afspraak hanteer ik als invalshoeken de mondiale kredietcrisis en het institutionele evenwicht in de EU. Het tweede thema zal ik bespreken vanuit de rol en de positie van het Europees Parlement en de relatie tot de nationale parlementen.

De internationale kredietcrisis heeft de financiële en economische verhoudingen in Europa flink onder druk gezet. Door de verslechterende economische situatie is sprake van ernstige vraaguitval en daarmee krimpende wereldhandel, neemt de druk op de euro toe, stijgen de begrotingstekorten snel, worden de verschillen in financiële en economische gezondheid tussen de lidstaten groter en dreigen nadelige handelsbelemmeringen. De reddingsoperaties voor de Europese bankensector hebben er nog niet toe geleid dat de banken er weer bovenop gekomen zijn. De politieke spanning in de EU neemt door dit alles toe. De nieuwe lidstaten hebben hun bovengemiddelde economische groei van de afgelopen jaren gefinancierd met ongekende Westerse leningen tot een bedrag van 1000 mld., zo heb ik begrepen. Omdat de bankensector in de Oost-Europese lidstaten echter vrijwel volledig in West-Europese handen is en de moederbanken zelf in een crisis verkeren, dreigt het financiële stelsel van de Oost-Europese lidstaten volledig in te storten.

De zich nu manifesterende wereldwijde financiële crisis vraagt in dat licht een adequaat en eensgezind Europees antwoord. Juist nu is het zaak dat Europa krachtig en eenduidig de lijnen uitzet naar nieuwe en betere internationale verhoudingen op financieel-economisch terrein. Verdergaande vormen van samenwerking en drempelverlaging zijn nodig om beslissende wendingen te kunnen geven aan de samenhangende dreigingen van werkloosheid, aftakelende industrieën, waardeverliezende pensioenfondsen en oplopende inflatie. Tegelijkertijd zijn investeringen nodig in een meer duurzame en innovatieve kenniseconomie. Als de EU er niet in slaagt de juiste en goed afgestemde acties te ondernemen zullen de overheidsfinanciën verder in het slop raken, zullen de concurrentieverhoudingen worden verstoord en zal de interne markt inzakken.

Een belangrijke vraag is of wij de crisis kunnen bezweren door de overheidsschulden verder op te voeren. De economische geschiedenis laat zien dat staten als redder in de nood kunnen en ook moeten optreden. Het overeind houden of nationaliseren van banken en andere financiële instellingen poetst echter niet weg dat het economische herstel uiteindelijk uit de markt zelf moet komen. Er moet dus weer evenwicht in de verhouding tussen staat en markt komen. De kerntaak van overheden is en blijft de behartiging van publieke belangen, ook in de private sector. Staten moeten dus niet zelf blijven bankieren, anders zullen de Europese schatkisten snel leeg

raken en de belastingbetalers het echt gaan voelen. Nu al dreigen Oost-Europese lidstaten te bezwijken onder sterk toegenomen schuldverplichtingen. Met andere woorden: er zijn grenzen aan het probleemoplossend vermogen van overheden. Is het kabinet dat met de D66-fractie eens?

Om het vertrouwen in het internationale financiële stelsel terug te krijgen is een snelle en geloofwaardige hervorming van het bancaire stelsel nodig. Belangenverstrengeling bij kredietbeoordelingen moet worden uitgebannen, doordat kredietbeoordelaars niet langer worden betaald door de instellingen die zij moeten beoordelen. In dat verband is het teleurstellend dat het rapport-De Larosière, waar al veel over is gesproken, is blijven steken in voorstellen voor een versterkte Europese coördinatie van het nationale toezicht op de banksector, de verzekeringsmarkt en de effectenbeurzen. Dat is zeker ook teleurstellend in het licht van de conclusie van het Centre for European Policy Studies dat deze voorstellen geen duurzame oplossing bieden. De instelling van één sterke, centrale Europese toezichthouder zou ook volgens mijn fractie het echte antwoord zijn geweest. Als men de systeemrisico's wil beheersen en de financiële stabiliteit wil bewaken, is samenwerking niet voldoende. De EU moet bereid zijn effectief toezicht te organiseren op Europees niveau. Dat voor deze noodzakelijke ambitie, vanwege de bescherming van nationale belangen, onvoldoende politieke steun zou bestaan, is een teken aan de wand. Delen de bewindslieden onze teleurstelling? Zijn zij het eens met onze stelling dat een daadwerkelijk Europees toezichtstelsel beter is en, zo ja, willen zij dat ook meenemen?

Mijn fractie is het eens met de inzet van de regering, in en met Europa voorop te lopen in het streven naar mondiale samenwerking om de crisis te bezweren. Het vertrouwen in de economie moet terugkeren en de financiële stabiliteit worden hersteld, maar is Europa werkelijk in staat om de noodzakelijke stappen te zetten? In de aanloop naar de G20-top op 2 april klinken bemoedigende geluiden. De in economisch opzicht belangrijkste Europese leiders spreken zich uit voor gezamenlijk aan te pakken herstelmaatregelen. In dat perspectief spreken zij zich uit tegen protectionisme, tegen het ontspoorde bonussysteem voor managers, tegen belastingparadijzen, voor kenniseconomie en milieu, en vooral ook voor een herstructurering van de bancaire sector met een aangescherpt mondiaal toezicht.

De vraag is echter nog steeds of de EU wel is voorbereid op dit type problemen. De Europese solidariteit is op dit moment nog een vrijwillige. Wie garandeert een succesvolle uitvoering van alle mooie plannen? Wij kunnen bijvoorbeeld, zoals de minister-president in de Volkskrant van 24 februari deed, pleiten voor een koers richting een morele en sociale markteconomie, maar wie garandeert dat een internationaal handvest voor duurzaam internationaal handelen gaat werken? Kunnen wij hard maken dat Europese afspraken over het verlenen van staatssteun en het afzien van handelsbelemmerende maatregelen worden

nageleefd? Zijn wij binnen de EU echt bereid, solidair te zijn met de ontwikkelingslanden? Kunnen wij daadwerkelijk bewerkstelligen dat niet alleen de staten, maar ook bedrijven met voorrang gaan investeren in duurzame en innovatieve projecten? Graag hoor ik nader van de bewindslieden.

Ik stel deze vragen in verband met de paradoxale situatie dat het in crisistijd nu eenmaal erg verleidelijk is om nu juist het tegenovergestelde te doen. Als de crisis doorzet, zal de nationalistische roep om staatssteun en protectionisme toenemen en zal de bereidheid om groen en innovatief te denken, afnemen. De gevolgen hiervan, zoals concurrentievervalsing, zullen contraproductief blijken voor een structureel economisch herstel.

De heer Kuiper (ChristenUnie): De heer Engels stelde vragen als: hoe kunnen wij komen tot een duurzame ontwikkeling, en: hoe kunnen wij komen tot een inperking van bepaald economisch gedrag? Hij sprak ook over uit de hand gelopen bonussen. Wat is volgens de heer Engels ervoor nodig om in deze gewenste ontwikkeling terecht te komen?

De heer Engels (D66): Ik heb dit zojuist al laten doorschemeren. Wij proberen in Europa zo krachtig, snel en eensgezind mogelijk te komen tot maatregelen die leiden tot een verandering in onze economie, opdat het vertrouwen wordt hersteld. Daardoor zal hopelijk blijken dat de stabiliteit in de financiële sector weer toeneemt.

De heer Kuiper (ChristenUnie): Dan hebben wij een versterkte structuur. Gaan wij dan weer verder met economische groei?

De heer Engels (D66): Ja.

De heer Kuiper (ChristenUnie): Gaan wij dan weer verder met het opmaken van wereldreserves? Op welke wijze gaan wij dan met schaarste om?

De heer Engels (D66): Nu haalt u er een heleboel bij.

De heer Kuiper (ChristenUnie): Dit lijkt mij relevant. U stelt vragen over duurzame ontwikkeling. Die is naar uw en mijn mening nodig. Hoe komen wij daar? Een structuurantwoord kan toch nooit voldoende antwoord op die vraag zijn?

De heer Engels (D66): Ik kom terug op de discussie die wij eerder hebben gevoerd. Je moet beginnen om in een goede structuur die afspraken te maken. Dat is ook het belang van wat ik heb neergezet over een krachtig en snel Europees antwoord. Ik vind het in elk geval onvoldoende als vanuit de overheden en vanuit Europa enkel een moreel appel wordt gedaan op de markt. Dit zal mijns inziens volstrekt onvoldoende blijken.

De heer Kuiper (ChristenUnie): Een moreel appel heeft altijd praktische betekenis. Afgelopen zaterdag stond in NRC Handelsblad een artikel van de heren Wouter van Dieren en Arnold Heertje. Zij schreven: deze wereld kan het niet aan wanneer wij

op de oude voet van groei verdergaan. Ons klimaat en de sociale condities zullen dan in versneld tempo verslechteren. Dat is wat ik bedoel: dit moet praktische betekenis hebben, ook uw antwoord.

De heer Engels (D66): Zeker. Ik heb in uw antwoord echter alleen gehoord dat een moreel appel moet worden gedaan. Dat lijkt mij ook volstrekt onvoldoende. In dit kader heb ik een aantal vragen aan de regering gesteld. De invalshoek moet in elk geval een eenduidig en krachtig antwoord zijn en daarvoor is een heldere structuur nodig. Ik kom hier nog over te spreken.

Voorzitter. Het zal erop aankomen dat wij op Europees niveau niet blijven steken in het naar elkaar uitspreken van mooie beloften, maar dat binnen de EU ondubbelzinnige en verplichtende afspraken worden gemaakt. Kunnen de bewindslieden aangeven of, en zo ja, op welke wijze, het kabinet zich hard maakt voor het maken van dergelijke afspraken?

Dat brengt mij op de vraag of de EU institutioneel gezien voldoende is toegerust om in de huidige, grenzeloze economische en financiële wereld doelmatig en democratisch te opereren. De EU heeft zich in de afgelopen jaren verdiept en verbreed. Het integratieproces is stapje voor stapje voortgeschreden en vordert nog steeds, maar bij de hiervoor besproken inrichting van Europees toezicht op de banken bleek bijvoorbeeld dat de politieke integratie nog onvoldoende is voortgeschreden.

Volgens de D66-fractie is het Verdrag van Lissabon een goede stap in de richting van een meer transparante, doelmatige en democratische inrichting van Europa: minder veto's, minder unanimitéitsbesluiten en meer controle vanuit het Europees Parlement. In die zin kan worden ingestemd met de conclusie uit het rapport van Jean-Luc Dehaene: de institutionele vernieuwingen in het verdrag brengen een nieuw en sterker institutioneel evenwicht binnen de EU tot stand. Ik hoop overigens dat de Ierse situatie niet is verslechterd door deze opmerking. Ook wij hopen dat met de hiermee geschapen voorwaarden de prestaties van de EU, zowel op de interne markt als op het wereldtoneel, zullen verbeteren en vooral dat beter aan de verwachtingen van de Europese burgers zal worden voldaan.

Wat betreft het uit de gedachte van de EU als unie van lidstaten en burgers voortvloeiende belang van democratisch en inhoudelijk draagvlak, is het goed dat in het verdrag nadrukkelijk de beginselen van directe en participerende democratie naast de representatieve democratie als democratische grondslagen van de EU worden erkend. De EU-instellingen krijgen een opdracht om in hun optreden een open, publieke dialoog aan te gaan met betrokken en belanghebbende burgers, bedrijven en instellingen, en de burgers kunnen zelf gebruik maken van het instrument van het burgerinitiatief. Deze benadering van een Europese, participerende democratie spreekt meer aan dan de angstige houding van het kabinet in het goedkeuringsproces van het Verdrag van Lissabon, toen de burgers daar krampachtig buiten zijn gehouden.

Voor wat betreft het Europese institutionele niveau beperk ik mij tot de plaats en de rol van het Europees Parlement. Er kan worden vastgesteld dat dit instituut in het verdrag volledig wordt erkend als wetgevings-, begrotings- en goedkeuringsautoriteit. Het zou goed zijn als het Europees Parlement de suggestie uit het rapport-Dehaene ter harte neemt, om zelf de bestaande procedures, structuren en werkmethoden aan te passen aan de nieuwe positie, bijvoorbeeld door op te houden met de onzin van twee vergaderplaatsen.

De nationale parlementen hebben tot taak, de EU in de lidstaten te verankeren. Het nieuwe verdrag biedt mogelijkheden om de rol van de nationale parlementen bij de Europese besluitvorming te vergroten. Met name de bevoegdheid om op grond van de subsidiariteitstoets rechtstreeks bij de Europese instellingen te interveniëren, houdt een uitbreiding van het Europese mandaat van de nationale parlementen in. De nationale parlementaire controle op de Europese wetgeving wordt in concreto verbreed door de Europese Commissie als initiatiefnemer van Europese regels rechtstreeks verantwoordingsplichtig te maken jegens de nationale parlementen. Vooral door in dit kader de gezamenlijkheid te zoeken, zullen zij politieke druk kunnen uitoefenen.

Hoewel het Europese mandaat van de nationale parlementen op grond van het Europese recht zelf wordt uitgebreid, blijven hun positie en rol uiteraard primair op de nationale constituties berusten. Toch komt de vraag naar de verhouding tussen het Europees Parlement en de nationale parlementen in een wat ander licht te staan. Het door "Lissabon" in het leven geroepen europeesrechtelijke mandaat voor de nationale parlementen roept juridische vragen op over de invloed die daarvan uitgaat naar de nationaal-staatsrechtelijke inbedding, maar roept ook vragen op over de wijze waarop de nationale parlementen, met name onze Staten-Generaal, kunnen bijdragen aan europeanisering van het politieke debat. Graag hoor ik van de bewindslieden of zij op dit punt nadere gedachten hebben.

Ik kom dan bijna vanzelfsprekend op het rapport-Brok, dat gaat over de verhouding tussen het Europees Parlement en de nationale parlementen. Dit rapport bevat een opvallende notie: het Europees Parlement en de nationale parlementen zijn ieder in hun eigen domein volwaardige vertegenwoordigers van de volkeren van de EU. Zonder nu een diepgaand betoog te ontwikkelen over de relatie tussen volkssoevereiniteit en representatie op Europees niveau, kan men zich afvragen of deze vaststelling van twee volwaardige volksvertegenwoordigingen niet tot staatsrechtelijk-theoretische problemen gaat leiden. Men kan immers niet om de consequentie heen dat daarmee op Europees niveau twee, niet-identieke en niet hiërarchisch geordende vertegenwoordigingsopdrachten ontstaan. Het oplossen van dit probleem ligt niet in de gedachte dat de nationale parlementen het politieke mandaat scheppen voor het Europees Parlement. Die gedachte is ontwikkeld door onder

meer de Groningse staatsrechtsgesleerde Hoogers. Conceptueel gezien is dit een fraaie oplossing, omdat op deze wijze de band met soevereine staatsvolken kan worden gelegd. Deze benadering past ook zeker in de eurosceptische tijdgeest, maar aan een verdere Europese integratie draagt zij niet bij. Integendeel. Daarmee blijft de vraag naar de grondslag van de Europese democratie actueel, omdat er nog geen antwoord is op de vraag of er zoiets als een Europees volk bestaat. Het perspectief van een Europees Parlement als volwaardige volksvertegenwoordiging juicht mijn fractie niettemin toe.

Het rapport stelt daarnaast dat de verdere parlementarisering van de Unie op twee pijlers berust. Naast de reeds gememoreerde verruiming van de bevoegdheden van het EP moet de positie van de nationale parlementen ten opzichte van hun regeringen worden versterkt. De laatste invalshoek lijkt mij verwarrend. In het verkeer met de regering beschikken parlementen over in beginsel volwaardige nationaal-constitutionele middelen. Op dat punt zie ik niet echt een probleem. Iets anders is de inrichting van de rechtstreekse relatie van de nationale parlementen met de EU. Op dat punt bestaan in het Verdrag toetsingsmogelijkheden op grond van subsidiariteit en proportionaliteit. Voor mijn fractie blijft dat een paradoxaal punt. In wezen is deze vorm van institutionalisering niet in lijn met de gedachte van een verdergaande integratie. Zij sluit eerder aan bij de Europa-kritische tijdgeest. Deze instrumenten stimuleren eerder vertragingen en blokkades dan krachtige sturing. Delen de bewindslieden deze zorg?

De conclusie uit het rapport dat er tussen het EP en de nationale parlementen sprake is van complementariteit in plaats van antagonisme, is bemoedigend. Het behoeft geen betoog dat de parlementen alleen op die wijze op hun eigen niveau tot optimale controle op de executieve kunnen komen. Wel is het goed als wij ons realiseren dat zich hier, net als in een nationaal tweekamerstelsel, risico's voordoen van duplicering en rivalisering. Interparlementaire samenwerking binnen de EU staat of valt met wederzijdse erkenning van de grenzen van de bevoegdheden en zal zich uit dien hoofde moeten bewegen langs de lijnen van overleg.

De Staat van de Unie bevat de terechte observatie dat de Europese integratie uiteindelijk alleen succesvol zal zijn als de burgers overtuigd zijn van de noodzaak en de meerwaarde van de EU. Mijn fractie gelooft niet dat het inspelen op angst, onzekerheid of zelfs wantrouwen hier bepalend moet zijn. Defensief gevoede reacties op de onomkeerbare ontwikkeling naar een globale schaal van de vele crises die wij meemaken, zullen niet werken. Alleen een grensoverschrijdende aanpak, waarin slagvaardigheid en eenheid maatgevend zijn, heeft een kans van slagen om het krediet-, voedsel-, energie-, en klimaatprobleem te verminderen. Het aanwakkeren van nationalistische of patriottische gevoelens achten wij volstrekt contraproductief. Mijn fractie moet de vakantieplannen nog maken, maar wij weten nu al dat wij de leden van het kabinet deze zomer niet

zullen tegenkomen. Deze observatie doet de vraag rijzen hoe stevig het kabinet inzet op het neutraliseren van protectionistische neigingen. Ik hoor het graag.

De Unie heeft nog steeds een fundamenteel legitimatieprobleem en de vraag is hoe wij op korte termijn via de Europese Parlementsverkiezingen kunnen bijdragen aan een verkleining van dit probleem. Dat is geen eenvoudige opgave. Het imago van het EP en de Europese verkiezingen zelf is al een aantal jaren zeer laag en de huidige anti-Europese sentimenten helpen niet. De realiteit is intussen dat uiteindelijk het Europese bestuur op Europees niveau moet worden gecontroleerd en gelegitimeerd. Kiezersonderzoek (van o.a. het CPB en het SCP) laat zien dat veel Europese kiezers eigenlijk wel een snellere integratie willen op terreinen als de economie, de veiligheid en het klimaat. Daar is al op gewezen. Het aardige is nu dat het nieuwe Verdrag ook op die terreinen de Europese besluitvorming slagvaardiger en democratischer kan maken. Er is kortom alle reden om goed te blijven investeren in een beter functioneren van het EP en een groter draagvlak voor de EU. Mijn fractie is dan ook van mening dat er op de langere termijn voorstellen moeten worden ontwikkeld om de band tussen kiezers en Europarlementariërs te versterken.

Inspiratie daarvoor kan worden geput uit de ideeën van de Belgische ex-premier Guy Verhofstadt. Bij de gedachte van een politieke globalisering van Europa past goed de vraag of het EP niet over eigen financiële middelen zou moeten beschikken. In de ontwikkeling van de parlementen in de moderne westerse staten heeft het beginsel "no taxation without representation" een belangrijke rol gespeeld. In het Europese ontwikkelingsproces naar parlementarisering en democratisering, en in dat verband kijkend naar het EP, ligt de vraag in wezen precies andersom: "no representation without taxation". In die context heeft Verhofstadt terecht de vraag naar de vestiging van een vorm van "taxing power" voor het EP geagendeerd. Een op individuele draagkracht gebaseerde bijdrage van individuele burgers als onderdeel van het Europese financieringsstelsel kan de huidige koehandel tussen de lidstaten verminderen en bijdragen aan een meer rechtvaardige verdeling van de lasten. Zou Nederland deze gedachte niet moeten ondersteunen?

Op korte termijn kan de EU nu met een kansrijk recessiebeleid laten zien wat zij voor Europa kan betekenen. Om mondiaal een rol te spelen, zullen de Europese lidstaten niet alleen een ambitieus, maar vooral ook een eensgezind en effectief geluid moeten laten horen. Dat is primair nodig voor het oplossen van de crisis, maar vervolgens ook in het zetten van wezenlijke stappen in de richting van een duurzame en innovatieve kenniseconomie. Daarbij is van belang dat de politici, die internationale verantwoordelijkheid dragen, niet kortzichtig en opportunistisch inspelen op nationalistische, protectionistische en andere anti-Europese sentimenten. Met een naar binnen gekeerde blik en

op uitvergroete onzekerheden gebaseerde benaderingen zullen wij het niet redden.

Het bestaande Europese politieke model, waarin de staatssoevereiniteit centraal staat, lijkt te kwetsbaar om de noodzakelijke, boven een coördinatie van politieke invalshoeken uitstekende Europese eenheid te bewerkstelligen. Volgens SER-voorzitter Rinnooy Kan is Europa toe aan een politieke globalisering. Het economische globaliseringsproces vraagt wezenlijke interventiemogelijkheden voor supranationale organen. Er moet een sterk mandaat komen voor de vaststelling van een Europees afgestemd beleid. De democratische legitimatie daarvoor is al aanwezig, hoe moeizaam het EP soms ook opereert.

Voor mijn fractie zijn dit interessante gedachten, niet in het minst omdat het Verdrag van Lissabon veel aanknopingspunten bevat voor een politiek sterkere Unie. Dit type benadering heeft Europa nodig voor zijn doorontwikkeling. Het zijn ook benaderingen die een nieuw elan en enthousiasme kunnen opwekken. Voor de toekomst van Europa is van groot belang dat de in de afgelopen jaren opgekomen Eurosceptis en het identiteitsdenken van een krachtig en overtuigend tegengeluid worden voorzien.

De grote doorbraken in de Europese samenwerking zijn het gevolg geweest van een verbinding van visie en daadkracht. Het lijkt er sterk op dat wij opnieuw in een fase zijn beland waarin toekomstgericht denken wordt gevraagd. De D66-fractie is ook nu weer bereid om dat de komende tijd te doen. Met alle bescheidenheid die past bij de omvang van mijn fractie roep ik de regering graag op, dat voorbeeld met kracht en ambitie te volgen. Wij zijn zeer benieuwd naar de reactie van het kabinet.

*N

De heer Ten Hoeve (OSF): Voorzitter. Europa is het voorwerp van veel hard werken aan oplossingen die nuttig moeten kunnen zijn voor de Europese burgers, maar waarbij voortdurend goed rekening moet worden gehouden met de "haalbaarheid". De angst dat Europa te veel doet, is immers in het algemeen nog steeds groter dan de angst dat het te weinig doet. Europa is ook voorwerp van veel scepsis, zowel van degenen die altijd tegen zijn als het om Europa gaat, als van degenen die altijd meer en sneller willen en die het dan tegenvalt wat er aan vooruitgang is. Het blijft natuurlijk ook voorwerp van veel ambitie en idealisme. Wat mijn partij betreft, kiezen wij liever voor de ambitie en het idealisme dan voor de scepsis, alhoewel juist vanwege de ambities het inderdaad soms moeilijk is, de scepsis te vermijden.

Heeft Europa zijn waarde bewezen nu het er door de economische crisis toch wel erg op aan kwam? Jazeker, het heeft zijn waarde, zijn bestaansrecht bewezen, net als de euro. Ondanks de soms wat alarmerende berichten denkt toch geen van de deelnemers serieus na over uittreding. Tegelijkertijd worden echter de tekortkomingen van Europa ook wel duidelijk zichtbaar. Het blijkt toch

erg moeilijk om gezamenlijk maatregelen te nemen. Het blijkt moeilijk om voor de geldende regels van staatssteun en non-discriminatie en voor de begrotingsdiscipline gezamenlijk tot een invulling te komen die aangepast is aan de omstandigheden. Het gemis van een gezamenlijke economische politiek en begrotingspolitiek voor de eurozone maakt dat zwakke en sterke landen zover uit elkaar gaan lopen dat speculaties over het voordeel van zelf de eigen munt weer te kunnen devalueren ondanks alles toch de kop opsteken en bijdragen aan een onrustig klimaat.

Aan de basis van wat er allemaal mis is gegaan, liggen natuurlijk de fouten die door het bankwezen en zijn bazen gemaakt zijn. Door de commissie-De Larosière wordt voorgesteld om het toezicht op Europees niveau te verbeteren door het instellen van een Europese Raad voor de systeemrisico's om op macroniveau prudentieel toezicht uit te oefenen en dan, indien nodig, een waarschuwing te laten horen. Daarnaast wordt voorgesteld om de diverse nationale toezichthouders, die samenwerken in de "colleges of supervisors", te laten begeleiden door Europese "authorities" voor het bank- en verzekeringswezen. Dat zijn in feite meer een soort mediators dan echte autoriteiten met bevoegdheden. Wij mogen uiteraard hopen dat zij voldoende gezag kunnen ontwikkelen om al die afzonderlijke toezichthouders tot een verantwoorde gezamenlijkheid te brengen.

Waar het echter gaat om toezicht op een aantal financiële instellingen die grootschalig in veel landen opereren, lijkt een directer Europees toezicht toch wel veel meer voor de hand te liggen. Is het nu echt een realistische inschatting dat de Europese landen nog niet bereid zijn om de grote, op Europese schaal opererende financiële instellingen ook Europees te controleren? Als dat op dit moment echt nog niet haalbaar is, heeft de regering dan de bedoeling om voor de toekomst wel naar een echt Europees toezicht te streven en dat ook in Europees verband duidelijk te maken? Zal het effect van de keuze die nu voor Europa gemaakt gaat worden, ook niet zijn dat het toezicht op wereldschaal, waar de Europese Unie ook graag "colleges of supervisors" ziet functioneren, met wel heel veel afzonderlijke partijen moet worden opgezet? Zou het ook daarvoor niet een stuk efficiënter en dus waarschijnlijker dus ook effectiever zijn als één Europese toezichthouder daarin kon deelnemen?

Hoe wij verder de crisis in de bankensector en in de reële economie willen bestrijden, wordt op Europees niveau zoveel mogelijk gecoördineerd. Dat betekent echter, ondanks die coördinatie, dat de keuzes die gemaakt worden heel verschillend kunnen zijn. De effecten voor begrotingen kunnen heel verschillend uitpakken en de politieke beoordeling daarvan kan ook heel verschillend kan zijn. Dat betekent toch dat het ene land kan proberen om de gezamenlijke munt, de euro, sterk te houden, terwijl andere landen zich daar heel weinig aan gelegen laten liggen? Dat was natuurlijk al zo, zolang het gezamenlijke monetaire stelsel bestaat, maar het effect ervan wordt waarschijnlijker

veel groter nu iedereen zich gerechtigd voelt om het Groei- en Stabiliteitspact maar even aan kant te zetten, ook al heet dat tijdelijk te zijn.

Toen in 1990 de EMU werd voorbereid was de bedoeling om te komen tot eenheid en coherentie van het economisch, monetair en politiek handelen. Dat lukte niet en in het Verdrag van Maastricht is alleen de monetaire unie geregeld en niet een volwaardige economische, laat staan een politieke unie. Moet de conclusie niet langzamerhand luiden dat ter wille van een stabiele monetaire unie en van die ene munt, er toch ook sprake moet zijn van verdergaande integratie van economische, budgettaire en fiscale politiek? Hier en daar keert automatisch de wal het schip wel, zoals blijkt uit het verloop van onze "alleingang" met de vliegbelasting.

Bij een gemeenschappelijk beleid zouden zulke ongelukken echter niet voor hoeven te komen. Waarom heeft de regering niet het idee van president Sarkozy gesteund om tot een economische regering voor de eurozone te komen? Zou dat zo verkeerd zijn en, zo ja, waarom dan? Is dat omdat dat de zelfstandige positie van de ECB in gevaar zou brengen? DNB en de Deutsche Bundesbank hebben toch ook altijd naast hun regering kunnen functioneren? Of is het probleem misschien dat de eurozone dan, nog meer dan nu het geval is, een kopgroep zou vormen die de Unie zou verdelen in twee gescheiden snelheden? Dat kan toch de ontwikkelingen, ook voor de hele Unie, toch ook stimuleren?

De heer Van der Linden (CDA): Gelukkig heeft de minister van Financiën, die aanvankelijk heel even voor dat voorstel was, er snel afstand van genomen. Dat zou een politisering zijn van de ECB. Ik zou eerlijk gezegd op dat aspect wat meer nadruk willen leggen. Een dergelijke politisering zou de geloofwaardigheid van de ECB naar mijn gevoel in de toekomst zeer sterk kunnen ondermijnen.

De heer Ten Hoeve (OSF): Ik begrijp de redenering dat het instellen van een Europese regering voor de eurogroep, dat wil zeggen een centrale instantie die economische beslissingen zou kunnen nemen voor de eurogroep, politisering van de ECB tot gevolg zou kunnen hebben in wezen niet. DNB kan toch ook niet gepolitiseerd worden genoemd omdat deze naast de Nederlandse regering functioneert? De Deutsche Bundesbank is altijd zeer onafhankelijk geweest, hoewel deze moest functioneren naast de Bundesregierung. Waarom zou de situatie op Europees niveau anders functioneren, anders uitpakken?

Mijn volgende punt is de institutionele ontwikkeling van de Unie. Ik blijf toch eerst nog even bij president Sarkozy. Hij wist met veel flair en veel actie de Unie een gezicht te geven in zijn halfjaar voorzitterschap. Het was weliswaar een wel erg typisch Frans gezicht dat niet overal op prijs werd gesteld, maar iedereen zag wel dat er leven in de brouwerij kwam. Als het Verdrag van Lissabon in werking treedt, zullen er drie topfunctionarissen benoemd, respectievelijk gekozen moeten worden, namelijk de voorzitter van de Commissie, de hoge

vertegenwoordiger/ondervoorzitter van de Commissie en de voorzitter van de Europese Raad.

Ik heb met veel belangstelling de ontwerpresolutie voor het Europees Parlement over het institutioneel evenwicht in de Unie van de heer Dehaene gelezen. Als Lissabon in werking treedt -- dat is te hopen, maar dat weten wij nog niet zeker -- moet de overgang naar het nieuwe systeem goed geregeld worden. De heer Dehaene legt daar een naar mijn indruk in zijn ontwerpresolutie uitstekende basis voor. Een onderdeel daarvan is een overgang van financiële zevenjaarsplannen naar vijfjaarsplannen om elke commissie de gelegenheid te geven haar eigen politieke accenten aan te brengen. Wat vindt de regering van dat voorstel dat moet leiden tot duidelijker eigen politieke keuzes van de Commissie?

De heer Dehaene ziet verder de ingewikkeldheid en de risico's van de gekozen constructie van twee voorzitters en een minister voor externe zaken terdege. Schadelijke competentiegeschillen en nutteloze overlapping moeten worden vermeden, zegt hij. Hij benadrukt bovendien dat alleen in voortdurende constructieve samenwerking die drie functies een maximaal voordeel voor de Unie op kunnen leveren. De Europese Raad moet daarbij impuls en richting geven aan de Unie en de Commissie is de drijvende kracht achter het Europese optreden. Zie ik het juist dat dan van de voorzitter van de Europese Raad inderdaad een zekere mate van activisme verwacht mag worden, ongeveer zoals Sarkozy dat vertoond heeft in zijn halfjaar voorzitterschap?

Ik ben mij ervan bewust dat de Nederlandse regering de positie van de voorzitter van de Commissie altijd wat heeft willen beperken, tot niet meer dan een soort technisch voorzitter van de vergaderingen. Dat leek en lijkt mij dus een onjuiste benadering, maar wat lees ik nu van de minister van buitenlandse zaken? Ik citeer: " Een vaste voorzitter van de Europese Raad, een Hoge Vertegenwoordiger plus. Zij moeten de EU een vast gezicht geven in de wereld, zorgen voor de broodnodige continuïteit, in presentie en prestatie. Of het daarbij gunstig is voor Nederland -- een goede middenmoter qua informele invloed in de EU -- als zo'n vaste voorzitter een politiek zwaargewicht is, weet ik niet op voorhand zeker. Maar een zwak figuur moet het zeker ook niet zijn: de Unie moet wel als serieuze partner kunnen aanschuiven aan de "vergadertafel der groten" en bovendien willen we geen voorzitter hebben die alleen zijn oren laat hangen naar de grote lidstaten -- en die kans loop je wel als de voorzitter zelf geen stevig type is." Mag ik daaruit concluderen dat de minister ook tot de conclusie gekomen is dat juist een sterke voorzitter gewenst is? Is hij het met mij eens dat het iemand moet zijn die de landen, de grote en de kleine, weet te verenigen in zaken die er voor de Unie toe doen, die nieuwe dingen weet te initiëren en de Unie een gezicht en een mening weet te geven, zodat de commissie zich kan concentreren op haar taak van uitvoering, handhaving en verzorging van het wetgevingsproces? Misschien wil de minister daar zijn gedachten over geven.

Handhaving is inderdaad een wezenlijk deel van de taak van de Commissie. Dat betekent dat ook de Commissie moet bestaan uit mensen van het "stevige type" om de woorden van de minister nog maar eens te gebruiken. De huidige Nederlandse Commissaris, die de zware mededingingsportefeuille beheert, lijkt er in geslaagd te zijn de Europese regelgeving met betrekking tot concurrentievervalsing en staatssteun te handhaven onder niet gemakkelijke omstandigheden, in economisch zwaar weer, met nationale regeringen die bijna altijd hun eigen nationaal belang belangrijker vinden dan Europese en mondiale solidariteit en met een commissievoorzitter die in de stormen het roer wat al te makkelijk uit handen gaf. Straks moet een nieuwe Commissie worden gevormd. Hoe is de regering eigenlijk van plan om, mocht dat nodig zijn, te wegen tussen het belang van een door de wol geleverde Nederlandse Commissaris op één van de zwaarste posten en het belang van een commissaris uit een van de eigen regeringspartijen? Ik begrijp dat de minister daar niet nu hier het laatste woord over zal spreken, maar misschien kan hij daar wel even over filosoferen.

Solidariteit is de noodzakelijke basis van de Unie en in het Verdrag van Lissabon wordt die solidariteit ook uitdrukkelijk geformuleerd. Tot nu toe heeft de solidariteit, bijvoorbeeld met armere nieuwkomers, ons trouwens geen windeieren gelegd. In die solidariteit is dus ook een flink stuk welbegrepen eigenbelang gecalculeerd. De solidariteit gaat een meer dan normale rol spelen in tijden van crises. Dat geldt voor de economische crisis waar wij met elkaar mee worstelen en waarover Commissaris Almunia al heeft gezegd dat de EU geen lidstaten zal laten vallen. Dat is op zichzelf terecht, maar wat zal dat eventueel van de lidstaten vergen? De problemen van een lidstaat zijn in de huidige constellatie bijna altijd mede aan eigen tekortschieten te wijten. Voor West-Europa geldt dat overigens meer dan voor Oost-Europa. Van de landen met een voorzichtiger en wijzer beleid kan dan niet onbeperkt solidariteit gevraagd worden. Dat blijkt op het ogenblik ook wel. Duitsland draait niet voor de schulden van Italië op, en wij ook niet. Is ook daarin niet een goede reden te vinden om tot meer gemeenschappelijkheid in economische en budgettaire politiek te komen? Ook hierop krijg ik graag een reactie van de bewindslieden.

Waar een crisis ontstaat door van buiten komende oorzaken ligt het natuurlijk anders. Toen de Russen de gaskraan dichtdraaiden en diverse Oost-Europese landen met een acuut tekort te maken kregen, was er wel reden voor solidariteit. Toch zaten zij enkele weken zonder gas en wij niet. Een probleem daarbij is natuurlijk dat er onvoldoende transportleidingen zijn om het gas zomaar de andere kant op te sturen, maar het is de vraag of daar concreet iets aan gedaan wordt en of de marktordening voor energie die wij creëren de mogelijkheid biedt om bij wegvallen van de toevoer de intern Europese leveranties de andere kant op te laten gaan. Er is veel aandacht voor de vraag of de voorzieningszekerheid van Europa gewaarborgd kan

worden door via North Stream, South Stream of Nabucco Russisch, Kaspisch of Centraal-Aziatisch gas aan te voeren, maar blijft de aandacht voor de interne verdeling ingeval de voorziening stopt, en dat kan immers altijd gebeuren, daar niet erg bij achter? Geldt datzelfde, misschien in wat mindere mate, ook niet voor de elektriciteitsmarkt? Hoe ziet de regering dat?

Bij de eerste gascrisis werd in West-Europa gezegd dat die veroorzaakt werd door Rusland en dat Rusland dus een onbetrouwbare gasleverancier is. Bij de laatste crisis is gezegd dat die veroorzaakt werd door een geschil tussen Rusland en de Oekraïne en werd de onbetrouwbaarheid van de Russische leveringen daarmee mede op conto van de Oekraïne geschoven. Dat lijkt mij een juiste benadering. Dat Rusland, gegeven de bestaande leidingsystemen, in de praktijk door een conflict met een gezamenlijk nabuurland voor Europa onbetrouwbaar kan blijken, is onloochenbaar, maar de achtergrond lijkt toch niet dat Rusland als handelspartner als zodanig, onbetrouwbaar wil zijn. Het is duidelijk dat er in Rusland nog heel veel mis is op het gebied van mensenrechten en democratie, maar dat er nu onder Poetin en Medvedev oneindig veel minder mis is dan nog geen twintig jaar geleden. Dat constaterende, wordt het voorstelbaar dat de Letse Eurocommissaris Piebalgs de mogelijkheid oppert dat Rusland nog eens als lid van de Europese Unie mee gaat doen. En dat zegt een Commissaris uit een land dat nog maar net uit de Sovjet-Unie is losgelaten, dat een grote en moeilijke Russischtalige minderheid heeft en ook nog territoriale conflicten met Rusland. Voorlopig kunnen wij ons dit niet echt voorstellen en vinden wij de Raad van Europa veel geschikter om samen lid van te zijn, maar het vertrouwen in Rusland en het serieus nemen van Rusland als partner willen wij wel onderschrijven. Rusland wil dan trouwens, daar wijst de AIV heel terecht op, serieus genomen worden als heel grote partner, met het daarbij behorende recht om erkend te worden als invloedrijk, zeker in zijn onmiddellijke nabijheid.

Daarmee kom ik bij een tweetal onderwerpen dat ik wel eens eerder uitdrukkelijk aan de orde gesteld heb, maar waar ik graag nog eens de aandacht op vestig.

Rusland laat zich niet graag omringen door NAVO-landen. Misschien is dat wel overgevoelig, maar het is niet onbegrijpelijk. Aan de andere kant hebben enkele uit de Sovjet-Unie bevrijde nieuwe staten, net zoals de Baltische landen, de behoefte om zich bij Europa aan te sluiten, om daar bescherming te zoeken, vooral vanuit de gedachte daar cultureel aansluiting te hebben, daarbij te horen. Kijkend naar de Russische gevoeligheden is het dan logischer om te denken aan opnemings in de Europese Unie dan aan lidmaatschap van een typisch militaire organisatie als de NAVO. Ook aan zo'n EU-lidmaatschap zijn wij natuurlijk nog lang niet toe, al doen wij met het Oostelijk partnerschap wel ons best. Wij komen natuurlijk ook nog niet echt verder zolang er nog toestanden heersen als in de Oekraïne tussen president en premier. Maar het is in dat verband toch interessant om van de bewindslieden te horen wat ze vinden van de

mening van voormalig minister Bot dat de Europese Unie eigenlijk veel meer uitgebreid zou kunnen worden. De redenering dat de basis van de Unie ligt in de gemeenschappelijkheid van waarden en normen en niet in een willekeurig geografisch criterium klinkt aantrekkelijk en ideologisch correct. En een Europa dat openstaat voor nieuwkomers als zij aan de normen voldoen, betekent toch ook een vergroting van de ruimte van vrijheid, veiligheid en recht? Wat is er mooier dan dat? Maar het is wel erg in strijd met het Nederlandse regeringsbeleid dat voor iedereen behalve de landen die al toegezeggen hebben, de deur op slot zit.

Wie Rusland zegt, zegt ook: bevroren conflicten. Zoals de Hongaarse minister Göncz in de Tweede Kamer heeft gezegd: die bevroren conflicten lossen zichzelf niet op, daar moet meer aandacht aan geschonken worden, temeer omdat ze ook zo nu en dan kunnen oplaaien, zoals in Georgië is gebleken. Al die conflicten kunnen van verschillende kanten bekeken worden en alle betrokken partijen hebben hun eigen waarheid en natuurlijk ook hun eigen belangen. Maar het komt mij voor, en ik hoor graag van de bewindslieden of zij het met mij eens zijn, dat Rusland in deze conflicten in het algemeen een positie verdedigt die redelijk overeenkomt met de gevoelens van de betrokken bevolkingen en die dus niet onredelijk genoemd kan worden. Alleen bij de twee van Georgië afgescheiden gebieden en dan nog het meeste bij Abchazië is sprake van een zo gecompliceerde situatie dat van niemand gezegd kan worden dat hij gelijk heeft. Maar juist vooral daar geldt dat er meer aandacht aan geschonken moet worden, omdat juist daar nog meer dan 250.000 vluchtelingen rondlopen.

Is de minister het met mij eens dat de kans dat Abchazië en Zuid-Ossetië ooit weer onder Georgisch bestuur komen, vrijwel nihil is? Als hij dat met mij eens is, is het dan niet zinvol om het legalistische standpunt te verlaten dat beide gebieden formeel bij Georgië horen en dat dat dus ook zo moet blijven? Is het niet zinvoller te proberen een zodanige verdeling van beide gebieden te bewerkstelligen dat de delen die in meerderheid door Georgiërs bewoond waren, worden teruggegeven aan Georgië, zodat de vluchtelingen in ieder geval daar naar toe kunnen terugkeren? Dat is nieuwe grenzen trekken op basis van etnische uitgangspunten. Dat heeft Europa altijd al gedaan. Is dat nu ook niet het beste?

Om af te sluiten, stel ik mijzelf in het openbaar de gewetensvraag waarom mijn partij en ik zo voor een sterke Europese Unie zijn. Om twee redenen. In de eerste plaats natuurlijk omdat daarvan concreet voordeel te verwachten is in al die gevallen dat problemen niet meer afzonderlijk voor een land oplosbaar zijn. En in de tweede plaats omdat binnen Europa langzamerhand, het moet zich vaak nog uitkristalliseren, de regio's als de natuurlijke bouwstenen van de lappendeken naar voren kunnen komen, en er zo een Europa van uitsluitend minderheden ontstaat, verbonden door het gezamenlijke Europese burgerschap. Ik heb de indruk dat ik met deze interpretatie dicht bij collega Eigeman zit. Daaraan koppel ik dan ten slotte mijn

ook wel eens eerder geuite overtuiging dat de staten al voldoende in het Europese bestuur vertegenwoordigd zijn in de raden van de ministers als medewetgever van de Unie en in de Europese Raad als gangmaker van de Unie. Het parlement daartegenover, zou niet op basis van een verdeling naar staten gekozen moeten worden, maar als evenredige vertegenwoordiging van de gehele bevolking van de Unie. Dan stemmen wij rechtstreeks op Europese partijen en niet meer op Nederlandse partijen. Dat lukt dit jaar niet meer, maar voor de toekomst blijft er natuurlijk altijd hoop.

De voorzitter: Kort graag, mijnheer Kuiper.

**

De heer Kuiper (ChristenUnie): Toen de heer Ten Hoeve zojuist een beetje in het midden liet met wie hij het het meeste eens is, dacht ik dat hij mijn naam zou noemen. Hij noemde echter de naam van collega Eigeman. Dat is natuurlijk heel fraai. De heer Ten Hoeve sprak over een gewetensvraag, een lappendeken van regio's en een sterke Europese Unie. Hebben die regio's ook een politieke betekenis? De heer Ten Hoeve was mogelijkkerwijs bij mij uitgekomen, omdat ik de woorden "politieke gemeenschappen" heb gebruikt.

De heer Ten Hoeve (OSF): Ik heb met heel veel belangstelling naar het betoog van de heer Kuiper geluisterd en ik ben het tot op grote hoogte met hem eens, alhoewel ik het eens ben met degenen die hem interrompeerden dat je veel kunt willen, maar dat alleen kan realiseren als je de instellingen en de institutionele structuur erop afstemt. Ik ben het eens met de woorden van de heer Kuiper over Europa als een unie van gemeenschappen. Zo'n Europa is mijn ideaal. Ik heb alleen bij de heer Kuiper tot nu toe te veel het idee dat de gemeenschappen in zijn opvatting de staten zijn. Voor mij zijn die in ieder geval niet identiek. Als hij dat met mij eens zou zijn, kunnen wij samen heel ver komen in de opvatting hoe Europa opgebouwd moet worden. Hij wil weten of de eenheden, de regio's, ook politieke betekenis hebben. Naar mijn gevoel hebben zij dat op dit moment nog te weinig, juist omdat de Europese Unie gedomineerd wordt door de invloed van de staten. Ik moet echter zeggen dat ik wel enige hoop heb dat de invloed van de staten in de loop der tijd zal verminderen, zodat de regio's gaan functioneren als natuurlijke eenheden in Europa en waarschijnlijk een duidelijkere politieke betekenis in het geheel krijgen.

De heer Kuiper (ChristenUnie): Wales heeft een regionaal parlement. Is Wales daardoor een regio en ook een politieke gemeenschap volgens de heer Ten Hoeve? Ik zal deze vraag niet stellen over Friesland ...

De heer Ten Hoeve (OSF): Er zijn verschillen tussen de regio's. Er zijn grotere en kleinere regio's. Ik denk dat het er altijd verschil zal blijven bestaan in waar dat uiteindelijk op uitkomt en in wat de

politieke betekenis en functie binnen de Europese Gemeenschap daarvan zal worden. Deze beide door de heer Kuiper genoemde regio's wil ik wel als gemeenschappen kenmerken.

*N

De heer Yildirim (Fractie-Yildirim): Voorzitter. Wij staan wereldwijd voor grote opgaven. Het klimaat staat ernstig onder druk, de natuur holt hard achteruit, de biodiversiteit neemt af en de visstanden verminderen. Intensieve veehouderij in de vorm van bio-industrie neemt toe. Wereldwijd verdwijnen in snel tempo kleinschalige boerenbedrijven. Landbouwgronden worden steeds meer voor andere doeleinden beschikbaar gesteld. Om deze neerwaartse tendensen tegen te gaan, is een heldere visie en een sterk bestuur nodig.

De toenemende globalisering heeft kapitalistische instituten mogelijk gemaakt die niet controleerbaar zijn door de nationale regeringen. Dit ging vaak ten koste van arme landen en van de veiligheid van burgers. De financiële crisis treft vooral de gewone burgers. Zij raken hun baan kwijt, kunnen hun hypotheek niet meer kunnen betalen en raken hun spaargeld en pensioenpremies kwijt. Mijn fractie staat voor een sterke overheid en een Europa dat de toenemende mentaliteit van meer markt en minder overheid een halt toeroept. Wij staan voor een Europa dat de voorzieningen waar de burger primair afhankelijk van kan zijn, zoals energie, water, zorg, huisvesting en onderwijs, kan garanderen en deze in handen van de overheid houdt. De financiële crisis is mede te wijten aan de tekortkomingen van de overheden in de vorm van het ontbreken van goed toezicht en goede controle. Die dienen in ere te worden hersteld. De banken en instituten die failliet gaan, worden nu door de overheid in leven gehouden via extra geld. Daar mag de burger als belastingbetaler niet voor opdraaien. Hoe gaan de bewindspersonen de controlemechanismen inrichten opdat een dergelijke crisis zich niet meer kan herhalen?

Mijn fractie pleit voor een Europa dat opkomt voor de welvaart en veiligheid van zijn burgers. Wij pleiten voor een Europa dat sterkt opkomt voor vrede, democratie, mensenrechten en rechtstaten. Wij pleiten voor een Europa dat het vreedzaam samenleven van mensen, culturen en religies mogelijk maakt, dat opkomt voor solidariteit van mensen onderling en armoede stevig bestrijdt. Graag hoor ik de reactie van het kabinet op deze uitgangspunten.

Op het punt van het Verdrag van Lissabon pleit mijn fractie niet voor één land Europa, maar voor Europese landen met eigen soevereiniteit. Zolang er in Europa partijen zijn die in afzonderlijke landen regeren en alleen gericht zijn op meer markt boven mens en arbeid, zien wij dat het opkomen voor Europa als één geheel nog niet mogelijk is en het behoud van de afzonderlijke soevereiniteit van de Europese landen noodzakelijk blijft. Investeren in een verdere versterking van samenwerking op het gebied van veiligheid, een Europese wereldvisie, een Europese kijk op vrede, economische ontwikkelingen, Dat is wat ons betreft

niet een vredesmacht binnen Europees verband. Als je bijvoorbeeld kijkt naar het Midden-Oosten blijkt dat één land, Israël, bevooroordeeld is ten opzichte van andere. Wij vinden dat er op dit punt rationeel en probleemoplossend Europees beleid moet zijn. Op die manier dient ook te worden opgetreden.

Het is een grote opgave voor de afzonderlijke lidstaten om de mensenrechten, democratie en rechtstaat voortdurend te bewaken en te onderhouden. Onze inzet voor een sterk Europa is niet gericht op een superstaat tegenover de rest van de wereld. Wat mijn fractie betreft, investeren wij in een Europa dat met al zijn verschillen opkomt voor de eenheid in de samenleving en daarmee een voorbeeld geeft van hoe op te komen tegen iedere vorm van discriminatie en racisme. Wij moeten investeren in een Europa dat zich sterk maakt voor de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van geloofskeuze zonder dat daarbij de vrijheid van een ander wordt ingeperkt. Wat mijn fractie betreft spelen hierbij de Raad van Europa en de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa een belangrijke rol.

Mijn fractie pleit verder voor een effectief Europees migratiebeleid. Een sneller en effectief asielbeleid is noodzakelijk om te voorkomen dat valse hoop in stand wordt gehouden zodat afhankelijk hiervan mensenrechten indirect worden gestimuleerd. De illegaliteit moet actief worden bestreden. Is het kabinet het met mijn fractie eens dat vooral het verbeteren van de levensomstandigheden in de landen van herkomst kan helpen om de stroom van asielzoekers te verminderen? Asielzoekers krijgen wat mijn fractie betreft direct na hun asielaanvraag de mogelijkheid tot het verrichten van vrijwilligerswerk en het leren van taal, en de kans om naar school te gaan. Kan het kabinet een dergelijk beleid ondersteunen? Wij zijn verder voor een uitbreiding van Europese Unie onder strenge voorwaarden. Het zou niet mogelijk moeten zijn dat de landen die nog niet hebben kunnen afrekenen met extreem nationalisme en corruptie, toetreden tot de Europese Unie. De landen die wel tot de Europese Unie kunnen toetreden, zijn landen waar sprake is van een democratisch kiessysteem en een zelfstandig functionerende rechtelijke macht die onafhankelijk is en democratisch wordt gecontroleerd. Deze landen zijn vredelievend, erkennen volledige de positie van minderheidsgroepen binnen hun eigen landgrenzen en gaan in goede verstandhouding om met hun buurlanden. Zij hanteren de rechten van hun burgers op een wijze die overeenkomt met artikel 1 van de Nederlandse Grondwet. Ook moet het mogelijk zijn om de landen die lid zijn van de Europese Unie maar niet meer voldoen aan de voorwaarden die de EU stelt, van hun lidmaatschap te ontheffen. Ik hoor hier graag een reactie op van het kabinet.

Is het kabinet het met mij eens dat de toetreding van Turkije tot de Europese Unie niet eindeloos moet worden gerekt? Er moet een definitieve datum worden vastgesteld waarop dit land onder duidelijke voorwaarden kan toetreden. De EU heeft een grote fout gemaakt door eerst

Cyprus, een rivaliserend land, toe te laten, om vervolgens de toetreding van Turkije ter discussie te stellen. Ook moet een einde komen aan het opportunisme van de EU tegenover Turkije, want Turkije wordt in NAVO-verband wel gebruikt vanwege zijn strategische ligging. De EU dient aan te tonen dat ze definitief wenst af te rekenen de heersende islamfobie, te beginnen in Nederland. Dat kan door Turkije toe te laten tot de Unie onder de voorwaarden zoals die gelden voor elk ander land.

Tot slot vraag ik aandacht voor een aantal thema's. Is het kabinet het met mij eens dat Europa niet één land is, maar wel gezamenlijk sociale rechten, veiligheid, vrijheid en vrede waarborgt? Is het kabinet het met mij eens dat het bewaken van de mensenrechten en het onderhouden van de democratie, de rechtsstaat en de solidariteit voorop dienen te staan? Hoe kan het Europees Parlement in staat worden gesteld om eigen voorstellen in te dienen? Het dient niet alleen het recht te hebben om voorstellen van de Europese Commissie goed of af te keuren. Is het kabinet het met mij eens dat er strengere regelgeving moet komen ten aanzien van homohaar, seksdiscriminatie en het bewust aanzetten tot haat jegens kleur, afkomst, leeftijd en geloof? Dat er één Europese krijgsmacht zou moeten zijn, die samen met de Verenigde Naties optreedt, in plaats dat elk land afzonderlijk beschikt over een krijgsmacht? Dat het Europees beleid erop gericht moet zijn om de economie van de derdewereldlanden te stimuleren en te ondersteunen? Dit is noodzakelijk omdat er een einde moet komen aan verdere uitholling van de economie van derdewereldlanden.

*N

De heer Koffeman (PvdD): Voorzitter. Het kabinet is positief gestemd over de staat van de Europese Unie. In het jaar dat een nieuw Europees Parlement gekozen wordt en een nieuwe Europese Commissie aantreedt, verkeert de Unie in een goede positie om uitdagingen aan te kunnen, schrijft het kabinet, dat ook nog spreekt over een ambitieuze klimaat- en energieagenda en de zegeningen die te verwachten zijn van mogelijke inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon. Het gaat ons goed, zeiden de kalkoenen kort voor Kerstmis, en uit de Staat van de Europese Unie spreekt een soortgelijk optimisme.

André Szász, die als directeur van De Nederlandsche Bank nauw betrokken was bij het proces van de Europese monetaire integratie, zei vorige week dat de euro grote risico's loopt. Landen zeggen vaak: wij zijn het nog wel eens met de afspraken, maar nu even niet. In goede tijden omdat alles vanzelf goed lijkt te komen, en in slechte tijden omdat het naleven van afspraken de zaken zouden verergeren. Dan blijven er niet veel momenten voor hervormingen over. Om het voortbestaan van de euro te garanderen is het volgens Szász noodzakelijk om ook op politiek gebied veel verder te integreren. Monetaire integratie zonder politieke integratie is niet

mogelijk. Dat betekent naar zijn idee niet dat Europa één land moet worden, maar wel dat het noodzakelijk is om veel verder te integreren dan nu het geval is. Maar, waarschuwt Szász, sinds het referendum over de Europese grondwet zijn politici doodsbenauwd om zulke geluiden te laten horen. Graag een reactie van het kabinet op de mogelijke gevolgen voor de stabiliteit van de euro in relatie tot verdergaande integratie.

Szász raakt met zijn waarschuwing meteen des Pudels Kern. De Nederlandse bevolking zit niet te wachten op verdere integratie c.q. verdere overdracht van bevoegdheden aan Brussel. Brussel is in de ogen van de Nederlandse burgers ondemocratisch, log en te weinig transparant. Als in de oplossing daarvan geen grote stappen gezet worden, dan zullen weinig Nederlandse kiezers ervoor voelen meer soevereiniteit in te leveren aan Brussel. Toch wordt dat een noodzakelijke voorwaarde genoemd om de euro te behoeden voor grote risico's. Het is als kiezen terwijl er niets te kiezen valt. Wij zitten in het Europese schuitje, dus wij zullen moeten meevaren, lijkt de boodschap. Als echo van de eerdere propagandacampagne die de Nederlanders er in 2005 van moest overtuigen dat "nee" zeggen tegen het grondwettelijk verdrag werkelijk het domste was dat je doen kon. Toch koos 61,6% van de Nederlanders met overtuiging voor wat 85% van de Nederlandse politiek het domste vond wat je doen kon, ondanks de rampscenario's die in het vooruitzicht waren gesteld, variërend van oorlog tot het licht dat zou uit gaan.

Inmiddels zitten wij in een rampscenario, zonder dat er ook maar op enigerlei wijze samenhang is met het "nee" van de Nederlanders, de Fransen of de Ieren. Wij hebben te kampen met een klimaatcrisis, een kredietcrisis, een valutacrisis, een biodiversiteitscrisis, een voedselcrisis, een zoetwatercrisis, dierziekten crises, kortom, de boot lekt aan alle kanten en er is nog nauwelijks zicht op een oplossing. Niet omdat die oplossingen er niet zijn, maar omdat de politieke wil om te komen tot constructieve oplossingen lijkt te ontbreken. Wij zetten hard in op terugkeer naar de doodlopende weg waarop wij ons voor de crisis bevonden.

Wouter van Dieren en Arnold Heertje schreven gisteren in NRC Handelsblad: "De wereldeconomie voorbij de recessie zal niet moeten gaan over de terugkeer naar de steeds snellere doorstroming van grondstoffen naar afval, maar over het herstel en scheppen van kapitaalvoorraden, in de vorm van een permanente energievoorziening, stabilisering van het klimaat, voorkomen van extreme weersomstandigheden, droogte en wateroverlast, herstel van natuur en biodiversiteit en drastische maatregelen om de landbouw veilig te stellen. Na 2025 is het fosfaat op. Zonder fosfaat geen landbouw. Einde verhaal."

Verder schrijven zij: "De energievraag groeit tot 2030 met 45 procent, en de olieprijs stijgt de komende jaren naar 180 dollar per vat. Broeikasgasemissies nemen tot 2030 met eveneens 45 procent toe, en de temperatuur stijgt daardoor met 6 graden Celsius. De gevolgen gaan ieder voorstellingsvermogen te boven. Alleen al de

economische kosten ervan zullen 5-10 procent van het wereld-bnp bedragen, een veelvoud van wat de kredietcrisis tot dusver heeft gekost."

En: "Als men banken met belastinggeld overeind houdt, maar tegelijkertijd de casinokapitalisten ongemoeid laat, dan leidt dat onherroepelijk tot consumentencynisme en niet tot het vertrouwen waar politici en ondernemers zo naar snakken. Als men nu pleit voor het schrappen van milieuregels omdat die het economisch herstel zouden hinderen, dan is dat niet alleen analytisch maar ook economisch onjuist. Milieuwetgeving heeft sinds 1970 miljoenen banen geschapen en werkt welvaartverhogend."

Het zijn niet alleen Van Dieren en Heertje die indringend waarschuwen voor de gevolgen van de roekeloze politieke desinteresse als het gaat om een serieuze beleidswijziging in de richting van echte duurzaamheid. Een gebied ter grootte van Rusland en Canada tezamen zou vrijkomen van het gebruik als landbouwgrond als de gehele wereldbevolking een vegetarische levensstijl zou aannemen. Dat is een van de conclusies van het grote wetenschappelijke klimaatcongres dat vorige week in Kopenhagen is gehouden. Aangezien de druk op bestaande bossen daarmee zou afnemen en nieuwe natuur de ruimte krijgt, zou dit kunnen zorgen voor een zeer aanzienlijke CO₂-opslag.

Daarmee zouden de kosten voor het handhaven van een veilige CO₂-concentratie met maar liefst 70% verlaagd kunnen worden, zo blijkt uit onderzoek van het Planbureau voor de Leefomgeving, dat tijdens het congres is gepresenteerd. Als wij allemaal zouden stoppen met onze vleesconsumptie zou heel veel grond overblijven, redeneren de onderzoekers, waardoor bossen kunnen terugkeren en op grote schaal biobrandstoffen kunnen worden geproduceerd. Koelien produceren bovendien grote hoeveelheden methaan, terwijl een afname van het gebied aan akkerland voor veevoer kan helpen om de uitstoot van lachgas terug te dringen. Lachgas heeft een meer dan 300 keer krachtiger broeikaswerking dan CO₂ en veroorzaakt daarmee, met relatief kleine hoeveelheden, zo'n 7% van het versterkte broeikas effect. De landbouw is de belangrijkste producent van lachgas.

Bijkomend voordeel van de voorgestelde duurzame keuze is dat de winst voor het klimaat praktisch gratis kan worden gerealiseerd, waardoor enkele duurdere maatregelen minder hard nodig zijn. Als de gehele wereldbevolking "minder vlees" zou eten, volgens algemene gezondheidsaanbevelingen, kan dit de kosten van het gehele mondiale klimaatbeleid met maar liefst 50% verlagen, zo concludeert de organisatie van het klimaatcongres op basis van het onderzoek van het Planbureau voor de Leefomgeving. Maar onze minister van Landbouw wil helemaal niets weten van dergelijke oplossingen. Ze schrijft in antwoord op Kamervragen dat vlees eten niet per se milieuvriendelijk gedrag is en dat ze het eten van vlees niet zal ontmoedigen.

In Europa gaat het niet anders. Wie de klimaatverandering en biodiversiteit ter harte wil nemen, zou zijn dieet kunnen veranderen en wat

vaker kip of vleesloos kunnen eten. Dat zou de overheid ook actiever moeten uitdragen, want tot nu toe overheersen de spaarlampen het klimaatdebat. Het wordt tijd dat de overheid haar licht opsteekt bij vlees. Dit schreef het Milieu- en Natuurplanbureau al in 2007, toen leek dat we met kleine stapjes nog een heel eind zouden kunnen komen. Kennelijk heeft Europa alleen de eerste helft van de aanbeveling gehoord, want sindsdien worden we doodgegooid met reclamespotjes over kip dat het meest veelzijdige stukje vlees zou zijn. Die campagne bevat als uitsmijter de aanbeveling: campagne gesteund door de Europese Unie. Geen woord over het feit dat kip ook het meest gemartelde stukje vlees is en een onduurzaam product.

Toen in het Europees Parlement vorige maand een rapport werd opgesteld met 200 manieren om klimaatschade in te perken, moest één van de belangrijkste oorzaken van klimaatschade geschrapt worden uit de lijst. Het rijden met kleinere auto's mocht blijven. Mensen zouden gratis controle van huizen moeten krijgen op eventuele betere isolatie. Allerlei energiebesparende technieken zouden goedkoper moeten worden. Het rapport bevatte aanvankelijk echter ook een oproep om minder vlees te eten. Dat zou heel wat meer broeikasgassen voorkomen uit bijvoorbeeld runderen en door de teelt van veevoer dan de andere maatregelen. Onder druk van vooral christendemocraten is die oproep echter geschrapt. Dat geldt ook voor de suggestie in de lijst voor etiketten op vleesproducten, zoals biefstuk en schnitzel, over hun milieuschade. De hamvraag in het klimaatdebat mag niet gesteld worden van de christendemocraten, of het nu onze minister van Landbouw is of de christendemocratische fractie in het Europees Parlement. Vermindering van de consumptie van dierlijke eiwitten is een taboe, een taboe met grote gevolgen.

Graag een reactie van het kabinet, hoe we als meest veedichte land van Europa een bijdrage gaan leveren aan de klimaatagenda op een wijze die overeenstemt met de aanbevelingen van het Planbureau voor de Leefomgeving en zonder vast te houden aan taboes over de consumptie van dierlijke eiwitten. Ook deze Kamer vroeg het kabinet ernst te maken met die eiwittransitie.

Wanneer we er niet in slagen om de crises die de wereld teisteren, letterlijk als keerpunt te benutten, zal het vertrouwen van Europese burgers in nog veel grotere mate geschaad worden dan eerder het geval was na juni 2005. Toen zette de politiek de burgers compleet in hun hemd door het afgewezen grondwettelijk verdrag full swing door te zetten en het met een andere naam maar zonder nieuw referendum alsnog in te voeren.

Burgers verlangen van hun leiders niet alleen stabiliteit en veiligheid, maar vooral ook om serieus genomen te worden en een duurzame toekomst, omdat zonder duurzaamheid ook stabiliteit en veiligheid niet te garanderen zijn, zoals collega Van Kappen hier al eens opmerkte. Aan dat inzicht ontbreekt het zeer in het Europa van nu en dat zal in juni naar mijn stellige overtuiging tot uitdrukking komen in een massale afwijzing door de

Nederlandse burgers van de pro-Europese politiek die weigert tegemoet te komen aan de zorgen van burgers en de problemen van de aarde. Er wordt vaak gezegd dat kiezers kort van memorie zijn. Bij de komende verkiezingen zou weleens kunnen blijken dat dat ditmaal niet het geval is. Wanneer er geen serieus antwoord komt op de crises -- en daar lijkt het zeer op na de zoveelste mislukte onderhandelingen in de coalitie -- zal er sprake zijn van een hevige electorale afstraffing van een beleid dat de aarde opwarmt maar burgers in de kou laat staan.

In die zin is de positieve stemming van het kabinet over Europa volkomen vreemd aan de situatie waarin we op dit moment verkeren. In Europa lijden en sterven miljarden dieren per jaar. Ze worden gebruikt voor de productie van vlees, eieren, zuivel, dons en bont en worden in dierontrekkende transporten door heel Europa gesleept om economische redenen. Er worden experimenten op ze verricht en ze worden getreiterd en gedood voor volksvermaak, zoals in stierengevechten en tijdens traditionele dorpsfeesten. Van de vele gezelschapsdieren die Europa telt, zwerft een aanzienlijk deel op straat waar ze als afval worden beschouwd en bestreden. Dieren in de natuur worden bejaagd en gedood of worden in hun voortbestaan bedreigd omdat hun leefgebieden worden aangetast en ingeperkt.

De huidige Europese besluitvorming blijkt een ramp voor dieren. Kwetsbare waarden als dierenwelzijn en milieu leggen het in de meeste gevallen af tegen economische belangen of verschijnen nauwelijks op politieke agenda's van lidstaten. Met het overhevelen van verantwoordelijkheden naar de Europese Unie wordt het lidstaten nog makkelijker gemaakt om deze onderwerpen te laten liggen.

De heer Eigeman (PvdA): De heer Koffeman verwijst naar verkiezingen. Hij zegt dat de aarde opwarmt en dat de burger in de kou staat. Hij wijst zeer sterk met een beschuldigende vinger naar de regering. De regering kan zichzelf wel verdedigen, maar mij intrigeert waar hij een appel op de burgers doet om te keren. Het zijn toch de burgers die vlees eten? Het zijn toch de burgers die naar stierengevechten gaan? Het zijn toch burgers die met elkaar door een uitgebreide consumptie de aardkloot opwarmen? In uw verhaal wijst u voortdurend met de vinger naar "het leiderschap". Ik zou van u ook wel eens een verhaal willen horen waarin wij zeggen "potverdorie, dit kan niet langer". Zeker als u de belangen van burgers tegenover die van dieren zet.

De heer Koffeman (PvdD): Burgers vragen ook om leiderschap. Van burgers kun je niet verwachten dat ze vrijwillig afzien van onethisch laaggeprijsde producten die in het schap liggen. Op het moment dat bij Super de Boer voor €1,99 een kilo vlees kan worden gekocht, weet iedereen dat dit niet ethisch geproduceerd kan zijn. Het wordt echter aangeboden. Zoals wij in Nederland verbieden dat bijna-nieuwe sportfietsen voor twee tientjes op straat worden aangeboden, omdat zij uit heling

afkomstig moeten zijn, zou je ook andere vormen van onethisch gedrag moeten verbieden.

De heer Eigeman (PvdA): Het is toch de vraag die de schappen vult? Het is toch de prijs die het doet? Ik vind het bijna niet ethisch om te zeggen dat het leiderschap faalt en dat daarom de mensen te veel eten en verkeerd eten. Dat vind ik veel te gemakkelijk. Dat wil ik toch gezegd hebben in dit debat.

De heer Koffeman (PvdD): Dat mag u zeker zeggen. Wij hebben wel het tanken van loodhoudende benzine actief ontmoedigd, omdat wij loodvrije benzine beter vonden. Dan kun je zeggen dat het toch aan de burger is, dat de burger het lekker zelf moet weten als hij loodhoudende benzine wil tanken. Ik zeg: nee, dat moet hij niet lekker zelf weten. Wij hebben allen gezegd dat wij loodhoudende benzine gaan wegsaneren en onaantrekkelijk gaan maken voor de burgers. Dat heeft niets met burgerlijke vrijheden te maken. Dat heeft niets met verantwoordelijkheden van burgers te maken. Dat heeft alles te maken met overheidsbeleid. Wanneer burgers verantwoordelijk worden gesteld voor de wijze waarop wij onze landbouwproducten produceren, wordt voorbijgegaan aan het feit dat de Nederlandse landbouw -- en vooral de Nederlandse veeteelt -- voor 70% op de export is gericht. Vanuit Nederland kunnen buitenlandse consumenten niet beïnvloed worden. Het Nederlandse overheidsbeleid zal daarvoor dus maatgevend zijn; niet voor de 30% binnenlandse vraag, maar voor die 70% voor de export.

Europa is een excuus gebleken om naar elkaar te kunnen blijven wijzen; een alibi voor lidstaten om zelf geen maatregelen te hoeven nemen voor de bescherming van dieren. Marktbescherming en handelsbelangen domineren ethische afwegingen en iedere lidstaat probeert boven alles voor zijn eigen land zoveel mogelijk economisch voordeel te slepen uit de Europese samenwerking.

Op geen enkel ander beleidsterrein heeft de EU zoveel te vertellen als op het gebied van landbouw en visserij. Nog steeds slokken landbouwsubsidies, samen met de subsidies voor visserij bijna de helft van de totale EU-begroting op. Dieren hebben in veel Europese besluiten slechts de status van handelswaar en hun welzijn wordt structureel ondergeschikt gemaakt aan de macht van de markt. Ambities worden naar beneden bijgesteld, eenmaal vastgestelde richtlijnen worden niet nageleefd en controle hierop blijft veelal uit. De Partij voor de Dieren vindt dat in dat opzicht de grenzen van Europa én de grenzen van het onbetamelijke bereikt zijn. Een beschaafd Europa behandelt zijn dieren niet als louter koopwaar, maar als de levende wezens met bewustzijn en gevoel die ze zijn. Dieren hebben recht op een respectvolle behandeling.

Dat is niet alleen de opvatting van de Partij voor de Dieren, maar logisch onderdeel van de roep om de crises te bestrijden met structurele,

duurzame keuzes. Die dwingen tot een stevig overheidsingrijpen.

Dat vinden ook mensen zoals Heertje, Van Dieren, Wijffels, Lubbers, Van Agt en Fresco. Het is misschien verbazingwekkend dat oud-premiers van het CDA in dit rijtje voorkomen, evenals de oud-formateur van het kabinet, ook van CDA-huize, terwijl het CDA een beleid blijft voorstaan van "na ons de zondvloed". Wat voor onze kleinkinderen belangrijk is, is het begrotingstekort. Aan het indammen daarvan wordt door het CDA meer aandacht besteed dan aan de redding van het regenwoud en de stervende wereldzeeën. Daarbij wordt volledig voorbijgegaan aan het feit dat de kosten van deze kredietcrisis maar een derde zijn van de kosten van de kap van het tropisch regenwoud. Bij de kredietcrisis gaat het om incidentele kosten van 0,7 biljoen, bij de kap van het regenwoud gaat het om structurele kosten van 2,5 tot 3,5 biljoen per jaar.

De minister komt voor een diersoort die op uitsterven staat niet verder dan de symboolpolitiek van één maandje geen paling vissen. Ons kabinet laat het afweten bij het maken van echte duurzame keuzes, maar ook Europa doet dat nog steeds. Je kunt je afvragen wat Nederland in Europa aan duurzame keuzes moet inbrengen als het zelf niet in staat is om deze te maken. Wij wachten al weken op deze duurzame keuzes, maar zij komen niet. De Europese Unie heeft tot nu toe slechts halfslachtige maatregelen voortgebracht die onvoldoende zijn om de crisis het hoofd te bieden. Inmiddels blijkt dat wij de grenzen van de uitputtingsslag hebben overschreden. Meer dan één miljard mensen lijdt honger. De toegang tot schoon drinkwater wordt voor 70% van de wereldbevolking een probleem en de allerarmsten in de wereld worden het hardst getroffen door de gevolgen van de klimaatverandering. Onze natuurlijke leefomgeving wordt onomkeerbaar aangetast door grootschalige ontbossing, milieuvervuiling en de opwarming van de aarde. Voor de honderden miljarden dieren in de veehouderij is het leven vaak niet meer dan een voortdurend lijden. Dat vraagt om een drastische omslag van ons handelen, ook in Europa. De melkquota zijn op voorspraak van onze regering recentelijk uitgebreid. Inmiddels plukken onze melkveehouders daar de wrange vruchten van: de melkprijzen zijn met 25% gedaald en de overschotten worden via exportrestituties in de derde wereld gedumpt. Dat heeft niets te maken met de verantwoordelijkheid van consumenten en dat heeft alles te maken met de verantwoordelijkheid van overheden die eerst pleiten voor ongebreideld produceren en vervolgens de boeren in de kou laten staan en melk dumpen in ontwikkelingslanden. Daar kan een consument niets aan doen.

Het lukt de mens maar niet om het vermogen waarmee hij zich onderscheidt van de dieren -- dat is het vermogen tot het maken van ethische afwegingen en het overzien van de consequenties van zijn handelen op lange termijn -- aan te wenden voor een duurzame toekomst. Keer op keer worden keuzes gemaakt die ons steeds dichter bij de afgrond brengen. Inmiddels is de

afgrond zo dichtbij, dat een stap terug, weg van de afgrond, moet worden gezien als een stap in de goede richting. Graag hoor ik van het kabinet of het binnen Europa en in eigen land die stap terug wil bepleiten. Wil Nederland zich ontwikkelen van de slager en de melkboer van Europa tot een gidsland op het gebied van duurzaamheid? Wil het leren van de crises die ons treffen? Is in dat kader te verwachten dat de coalitie het eens wordt over de keuzes voor de nabije en verdere toekomst, ook in termen van duurzaamheid?

Duurt het zo lang omdat er zulke grote, ingrijpende stappen zullen worden gezet, of duurt het zo lang omdat zelfs over kleine stapjes geen overeenstemming kan worden bereikt terwijl het water stijgt? Hoe serieus ziet de regering de kansen van een Europees duurzaamheidsbeleid als het in Nederland al niet lukt om tot overeenstemming te komen?

Wij kunnen kiezen. Wij moeten kiezen, tussen de lijn van de mensen die blijven glimlachen bij alle doemscenario's, die klimaatverandering zien als een hoax en die niet geloven in no-regrets scenario's omdat zij zo snel mogelijk terug naar af willen, en de lijn van bezorgde wetenschappers, opinieliders en oud-politici die aangeven dat de boot zinkt en dat het pompen of verzuipen wordt.

4 juni is heel dichtbij en de kiezers zijn heel bezorgd. Wanneer de zittende partijen niet kiezen voor duurzame oplossingen, kan dat ertoe leiden dat de burgers niet kiezen voor de zittende partijen. Er is meer dan één reden om nu de hand aan de ploeg te slaan in het belang van Nederland, in het belang van Europa en in het belang van de kleine planeet die wij met zes miljard mensen zouden moeten delen.

De voorzitter: Ik schors de beraadslaging tot na het antwoord in eerste termijn van de regering over de Postwet.

**

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele minuten geschorst.

Voorzitter: De Vries

*B

!Liberalisering postmarkt!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Regels inzake de volledige liberalisering van de postmarkt en de garantie van de universele postdienstverlening (Postwet 20..) (30536).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Staatssecretaris Heemskerk: Voorzitter. Ik dank de diverse fracties voor hun inbreng in eerste termijn.

Mevrouw Sylvester nam ons mee naar de tijd van de PTT. Toen stond dat nog voor Putje, Tentje, Tukje of voor Post, Telefoon en Telegraaf.

De Postwet heeft een rijke wetshistorie. Ik noem een paar highlights. De post is een oud fenomeen dat teruggaat tot de oude Egyptenaren, die al vele eeuwen voor de jaartelling afbeeldingen maakten van de boodschappers. Nu zouden wij dat de postbezorgers noemen. In de middeleeuwen deden graven van Holland de koeriersdiensten. Niet iedereen kon schrijven. Je kon niet iedereen vertrouwen. Daarom waren er geheime stukken en vertrouwensmannen. Overigens is het briefgeheim in dit wetsvoorstel bewaard gebleven. Het waren de Fransen die in ons land de eerste wettelijke regels rondom de postbezorging introduceerden. In 1871 kwam er voor het eerst een universele dienst, waardoor de postbezorging in het hele land dezelfde prijs kreeg. Na een aantal wetswijzigingen en na de privatisering bij de beursgang van 1989, ging het oude staatsbedrijf PTT verder als KPN. Er werd gesplitst in PTT Post, PTT Telecom, KPN Telecom en TPG Post. Nu is het TNT NV.

In 1998 werd door een wijziging van de Postwet en andere wetten een grote stap gezet op weg naar het afbouwen van het monopolie van het oude staatsbedrijf. Het voorbehouden gedeelte van het opgedragen postvervoer en het overige opgedragen postvervoer werd daarbij verlaagd tot 100 gram. In 2005 lag een wijziging van de Postwet voor waarmee de gewichtsgrens voor het voorbehouden gedeelte voor opgedragen postvervoer werd verlaagd van 100 gram naar 50 gram. Overigens werd het desbetreffende wetsvoorstel zonder beraadslaging en zonder stemming in de Eerste Kamer aangenomen. Beide wetswijzigingen vloeiden voort uit twee Europese richtlijnen inzake de postmarkt. Vandaag spreken wij over het opheffen van het laatste stukje monopolie op de postmarkt, namelijk de postbezorging tot 50 gram.

Voorzitter. Ik zal mijn betoeg in drie blokken uiteenzetten. Het eerste blok heeft betrekking op de universele dienstverlening en het toezicht daarop door de Opta. Het tweede blok heeft betrekking op het Europese speelveld en het derde op de arbeidsvoorwaarden.

Misschien is het goed om er eerst op te wijzen wat er met deze wet niet verandert. Het briefgeheim -- artikel 4 -- blijft overeind voor alle postbedrijven, ik sprak daar al over. De universele dienst waar de consument het meest mee te maken heeft, bijvoorbeeld als hij een kerstkaart of een vakantiekaartje uit eigen land naar een ander stuurt, blijft bestaan. De plicht tot postbezorging is vastgesteld op zes dagen, maar ten minste 95% moet ook echt de volgende dag zijn bezorgd. Die harde kwaliteitseis wordt aan de verlening van de universele dienst gesteld. Er zijn ten minste 2000 postdienstverleningspunten waarvan 902 met een volledig assortiment. De brievenbussen -- tegenwoordig bijna allemaal oranje, maar hier en daar nog een rode -- moeten binnen een straal van 500 meter staan van grote woonkernen, dat wil zeggen met meer dan 5000 inwoners, en van 2500 meter buiten de woonkernen. De blindenpost blijft

gratis. De Opta blijft toezichthouder. Heel veel dingen veranderen dus juist niet.

De heer Elzinga vroeg waarom dit alles wordt gedaan. Dit staat in de memorie van toelichting. Wij menen dat het goed is als er meer keuzemogelijkheden komen, lagere prijzen en betere kwaliteit. Dit zal met name op de zakelijke markt, die ongeveer 92% van de postmarkt beslaat, tot uitdrukking komen. Mede naar aanleiding van het debat in de Tweede Kamer en de vele brieven die de Kamers daarover hebben ontvangen, moeten de doelstellingen die in de memorie van toelichting worden opgesomd, worden aangevuld met het feit dat de monopoliepositie van TNT op een beheerste manier zal worden opgeheven, dus zorgvuldig en met inachtneming van de belangen van de werknemers in de postsector zowel bij de monopolist als bij de nieuwe postbedrijven. De markt wordt sociaal verantwoord opengesteld.

Geen doel, maar wel heel belangrijk is de situatie op de Europese postmarkt. Wij mogen niet naïef zijn. Als er op andere markten geen eerlijk spel wordt gespeeld, moeten wij af en toe bereid zijn om een tikkie terug te geven. Dit is niet automatisch een protectionistische houding, maar je mag wel stevig laten zien dat je voor eerlijke spelregels in Europa staat.

De heer Laurier en mevrouw Sylvester hebben gevraagd of er voldoende garanties zijn voor de levering van de universele dienst. De universele dienst is volledig gegarandeerd ook al wordt die uitgevoerd door een geprivatiseerd bedrijf. De universele dienst is dat deel waar de oma uit Appelscha vooral mee te maken heeft als zij zich afvraagt of die kaart nog wel aankomt en of de post nog steeds wordt bezorgd. In de wet zijn eisen opgenomen waaraan de universele dienst moet voldoen. Ik noemde al de plicht tot bezorging binnen zes dagen, het legen van de brievenbussen, de bezorging, de spreiding en de betaalbaarheid, dus de postzegelprijs.

Mevrouw Sylvester heeft ook een vraag gesteld over de aanwijzing van de verlener van de universele dienst. Dat blijft TNT, maar hoe werkt dat, zo vroeg zij. De hoofdregel van het wetsvoorstel is dat de minister voor onbepaalde tijd een postvervoerbedrijf aanwijst voor de uitvoering van de universele dienst zo lang zich geen omstandigheden voordoen die aanleiding geven om de universele dienst openbaar aan te besteden. TNT Post wordt met ingang van de datum van inwerkingtreding van de Postwet aangewezen om de universele dienst voor onbepaalde tijd te verzorgen. Er is gekozen voor TNT Post, omdat dit bedrijf daartoe nu als enige in staat is. Om de continuïteit van de universele dienst te waarborgen, wordt de Koninklijke TNT Post bv bij wetsvoorstel aangewezen.

In de wet zijn voorwaarden opgenomen die daarin wellicht verandering kunnen brengen. TNT Post is belast met de universele dienst tenzij het bedrijf de levering van die dienst niet langer kan waarborgen of de verplichting niet langer wil uitvoeren, als er verliezen optreden bij de uitvoering van de universele dienst of als andere

partijen hun hand opsteken omdat zij in aanmerking willen komen voor de uitvoering van de universele dienst. Als aan een van die voorwaarden wordt voldaan, kan de aanwijzing worden ingetrokken, maar dit gebeurt niet dan nadat is voorzien in de aanwijzing van een postvervoerbedrijf dat dan de universele dienst zal gaan uitvoeren. Ook TNT is dan verplicht om aan de aanbesteding mee te doen. Die systematiek komt overeen met de systematiek van de Telecommunicatiewet. Hiermee is verzekerd dat er altijd een verlener van de universele dienst zal zijn.

De universele dienst wordt in principe kostendekkend met een rendement erop aangeboden. Als de kosten de opbrengsten overstijgen, bijvoorbeeld doordat de concurrenten steeds meer post bezorgen en de volumes kleiner worden, zullen de volgende stappen worden gezet: het beperken van de kosten van de universele dienst door beperking van de eisen en verhoging van de tarieven. Als die maatregelen geen oplossing bieden, zullen de netto kosten van de universele dienst worden betaald uit bijdragen van alle postbedrijven. In de Tweede Kamer is lang gesproken over de vraag of de universele dienst een lust is. De wet bevat veel waarborgen voor het geval dat de universele dienst een last wordt. Het is dus altijd zeker dat de kosten van de universele dienst worden gefinancierd en daarmee is dus ook de universele dienst, dat wil zeggen de postbezorging de volgende dag, gewaarborgd.

Mevrouw Sylvester heeft gevraagd naar de evaluatie van de universele dienst. In de wet wordt bepaald dat het parlement binnen vier jaar en vervolgens om de vier jaar een verslag krijgt over de doeltreffendheid en de effecten van deze wet in de praktijk.

De heer Elzinga heeft gevraagd of wij lessen hebben getrokken uit de situatie in Zweden. Hij vroeg onder meer naar de prijsstijgingen in dat land. Zweden is natuurlijk een ander land dan Nederland en de bevolking is er over een veel groter gebied verspreid. Het heeft de markt al veel eerder opengesteld en kent vanaf 1994 een tariefbeheersingssysteem voor een beperkt deel van de consumentenpost. Die tarieven zijn in de jaren negentig om twee redenen omhoog gegaan. In de eers te plaats door de invoering van een btw-stijging en in de tweede plaats door een gat in de wet. Het Zweedse postbedrijf zag daardoor kans om zijn tarieven op te schroeven. De tarieven zijn sinds 2003 ongewijzigd voor de consumentenpost, de tarieven voor de zakelijke post zijn gedaald.

Er zijn veel vragen gesteld over het toezicht en over de rolverdeling tussen de Opta en de NMa. In de memorie van antwoord wordt hierop ingegaan. De taakverdeling is als volgt. De taken van de NMa zijn de reguliere mededingingstaken, dat wil zeggen: toezicht op het kartelverbod, op het verbod van misbruik van een economische machtspositie en op eventuele fusies. De Tweede Kamer heeft aanvullende vragen gesteld over de uitvoeringstoets van de Opta van november 2008. Hoewel die al in november 2008 aan de Tweede Kamer is voorgelegd, kwam men in het laatstgehouden algemeen overleg tot de conclusie

dat er daarover nog te weinig vragen zijn gesteld. Er zijn aanvullende vragen geformuleerd. Het uitgebreide schriftelijke antwoord op die vragen is vanochtend aan de Tweede Kamer toegezonden en ik heb die brief ook aan de leden van de Eerste Kamer verstuurd. In die brief worden de taken van de Opta opgesomd: toezicht op het waarborgen van het grondwettelijk briefgeheim, op het voldoen aan de eisen die worden gesteld aan de universele dienst, op het vaststellen van de starttarieven en op de kosten en opbrengsten van de universele dienst, het behandelen van aanvragen om vergoeding netto kosten die ontstaan bij de levering van de universele dienst, registratie van het postvervoerbedrijf, het toezicht op de toegang tot het netwerk van TNT voor andere postbedrijven, er moet sprake zijn van een transparante en non-discriminatoire toegang (artikel 9) en de Opta moet desgevraagd als beslechter van geschillen over de toegang tot het netwerk optreden.

De Opta heeft de mogelijkheid om informatie op te vragen. Natuurlijk moet daar terughoudend mee worden omgegaan, maar de Opta kan van een ieder gegevens en inlichtingen verlangen die nodig zijn voor de juiste uitvoering van de aan de Opta opgedragen taken. De OPTA kan ook aanwijzingen geven in verband met de naleving van deze wet. Verder kan de OPTA bestuursdwang toepassen en bestuurlijke boetes opleggen. De OPTA is in mijn ogen dus bepaald geen ceremoniële toezichthouder maar juist behoorlijk bewapend met middelen, zowel om informatie te vragen als om te handhaven.

De heer Ascher vroeg mij of het niet efficiënter en doelmatiger zou zijn als de OPTA al het toezicht op de postmarkt zou uitvoeren. Die discussie is ook gevoerd bij de behandeling van dit wetsvoorstel in de Tweede Kamer. Natuurlijk moet het toezicht efficiënt en doelmatig zijn, maar daar hebben OPTA en NMa ook afspraken over gemaakt. Zij hebben dat in een samenwerkingsprotocol vastgelegd en zij hebben dat opnieuw bevestigd na behandeling van het wetsvoorstel in de Tweede Kamer.

De voorzitter: De heer Schouw wil u al enige tijd een vraag stellen.

**

De heer Schouw (D66): En u de gelegenheid geven om even een slokje water te nemen. Het interesseert mij dat de OPTA zegt dat de regeling niet kan leiden tot het vaststellen van daadwerkelijke, kosten georiënteerde tarieven. De OPTA stelt dat op basis van feitelijke kennis. U zegt in uw brief dat u die opvatting niet deelt. Ik vraag mij af wat u nu aangaf in de verhandeling van zo-even. Gaat u instructies geven aan de OPTA om er wel voor te zorgen dat zij kosten georiënteerde tarieven kunnen vaststellen? Gaat u uw best doen om samen met de OPTA tot overeenstemming, een soort vergelijk, te komen? Of hebben wij over vier jaar, als er een verslag van bevindingen beschikbaar komt, te maken met een OPTA die zegt: wij hebben toentertijd aangegeven dat wij het

niet konden dus wij kunnen u er geen inzicht in geven? Wat is uw plan?

Staatssecretaris Heemskerk: Mijn plan is heel helder. De spelregels waar de OPTA aan moet voldoen en de instrumenten die de OPTA in handen heeft, zijn in hoge mate voldoende om te handhaven. Dat betreft zowel het vaststellen van tarieven, als het inzicht krijgen in de boeken van de postbedrijven. Er is inderdaad een verschil van inzicht over de rendementsnormen die daarbij gehanteerd moeten worden. Ik zal daar straks nog op ingaan.

De heer Schouw (D66): Bij al die punten die de OPTA onmogelijk of onverstandig acht, vaak gestaafd met economische argumenten, heeft u zelf een verhaal? U gaat uw best doen om ervoor te zorgen dat de OPTA dat wel kan doen?

Staatssecretaris Heemskerk: Ja. Ik ben ervan overtuigd dat de OPTA heel veel instrumenten heeft en dat de regels helder zijn. Ik heb dat nog eens schriftelijk uiteengezet. Er is een verschil van mening over hoe strak moet worden omgegaan met het rendement. Er is ook een verschil van mening over de gedetailleerdheid van het toezicht. Ik heb voorgesteld om uit te gaan van de categorieën die in de wet staan in plaats van uit te gaan van de 104 subcategorieën waar de OPTA vanuit wil gaan. Misschien moet er wel een cultuuromslag plaatsvinden bij de OPTA om aan te sluiten bij het uitgangspunt van high trust dat dit kabinet hanteert; er wordt van uitgegaan dat men zich aan de regels houdt en als dat niet zo is, wordt er stevig ingegrepen. Het principe van de oude Postwet dat alles ter goedkeuring wordt voorgelegd aan de OPTA halen wij eruit. De OPTA heeft de instrumenten om te handhaven. De regels daartoe zijn ook buitengewoon duidelijk.

De OPTA moet in de handhaving wel samenwerken met de NMa. Helpt het als een aantal taken van de NMa worden overgeheveld naar de OPTA? In mijn optiek is dat niet het geval. Ook de OPTA zal zich moeten houden aan een aantal zorgvuldigheidsvereisten om bijvoorbeeld een klacht te behandelen als er misbruik wordt gemaakt van een economische machtspositie. Ik weet dat op dat punt een klacht is ingediend. Ik vind het buitengewoon jammer dat het zo lang duurt eer er opgetreden wordt. Ik zou dat ook moeten zeggen als de klacht bij de OPTA was ingediend want die moet zich aan dezelfde spelregels houden. Een risico van het overhevelen van veel mededingingstaken naar sectorale toezichthouders is bovendien dat er verschillen zouden kunnen ontstaan in de interpretatie van mededingingsrechtelijke begrippen in de Mededingingswet. Ik noem als voorbeelden het kartelverbod en het verbod op misbruik van een economische machtspositie.

De heer Asscher (VVD): Ik begrijp de stelling van de staatssecretaris heel goed. Hij wil niet dat de mededingingswet verschillend geïnterpreteerd wordt. Dat is duidelijk. Het gaat mij echter vooral

om de snelheid. De staatssecretaris betreurt het dat de behandeling van de klacht die er ligt zo lang duurt. Ik vind het minder belangrijk of de OPTA of de NMa over een klacht gaat zo lang een klacht over gebrek aan concurrentie of over oneerlijke concurrentie op een redelijke termijn beantwoord wordt. Dat is essentieel voor de klager. Anders kan de patiënt overleden zijn op het moment dat de klacht wordt behandeld. Ik vraag de staatssecretaris daarom of hij kan bevorderen, hetzij nu hetzij in een volgende regeling, dat de NMa ook van tevoren, dus ex ante, kan optreden in plaats van alleen ex post.

Staatssecretaris Heemskerk: Een discussie over het misbruik maken van een economische machtspositie is juridisch economisch ingewikkeld. Die discussie moet zorgvuldig gevoerd worden. Ik geef er de voorkeur aan dat dat bij de NMa gebeurt, maar eigenlijk maakt het niet uit zolang het zorgvuldig gebeurt. Dat duurt lang; ik vind dat ook jammer en ik heb dat aan de voorzitter van de NMa laten weten. Hij zegt echter ook dat hij de voorkeur geeft aan zorgvuldig en goed boven overhaast. Men houdt dezelfde instrumenten. De heer Ascher suggereerde ook een andere oplossing in de zin van het geven van ex ante-instrumenten aan de NMa zodat deze vooraf kan optreden. De vraag is over welke instrumenten het daarbij kan gaan. In dit verband wijs ik erop dat de Tweede Kamer aan de OPTA een ex ante-instrument heeft gegeven. Ik geef hiervan een voorbeeld. Er was een hele discussie gaande over TNT dat wellicht goedkope post via VSP afhandelde en het op die manier de andere postbedrijven moeilijk maakte. Sommige post zou tussen TNT en VSP heen en weer geschoven worden. De Tweede Kamer heeft toen gezegd -- en dat lijkt op de ex ante-regulering die ook in de telecommarkt geldt -- dat als VSP een deal sluit met TNT voor het leveren van VSP-post door TNT, dezelfde deal tegen dezelfde condities ook met anderen gesloten kunnen worden. Het gaat dan om toegang tot het grote netwerk van TNT door kleine nieuwe postbedrijven waaronder VSP maar ook Sandd en SELEKTMAIL. Dergelijke zaken zijn in dit wetsvoorstel goed geregeld. Alles afwegende denk ik dat wij met goede samenwerking, een cultuurverandering bij de OPTA en hetgeen ik schriftelijk uiteengezet heb een goed toezichtmodel op de postmarkt hebben.

De heer Asscher (VVD): Even in gewoon Nederlands want wij maken het onszelf erg moeilijk met al die afkortingen. Als de kleine postaanbieders het niet weten, dan kunnen zij ook geen toegang eisen tot het netwerk. Uit concurrentieoverwegingen kan het gebeuren dat zij niet weten dat er deeltjes worden gesloten. Zodra zij het weten, dienen zij een klacht in. Het gaat mij erom dat de klacht snel genoeg wordt afgehandeld. U hebt daar geen antwoord op gegeven. U hebt gezegd dat u met de voorzitter van de NMa hebt gesproken en dat die het betreurt. "Het betreuren" doen wij echter ook als er straks geen nieuwe aanbieders meer zijn. Ik wil voorkomen dat het zo ver komt door aan u te

vragen hoe bevorderd kan worden dat een klacht adequaat en snel wordt beantwoord.

Staatssecretaris Heemskerk: Een klacht aan de mededingingskant moet met zorgvuldigheid door de NMa worden behandeld. Als zij klaagt over gebrek aan capaciteiten om de postmarkt goed te onderzoeken, krijgt zij die erbij. Overigens heb ik dat ook aan de Tweede Kamer toegezegd. Dat signaal heeft de NMa niet afgegeven. Het maakt voor de zorgvuldigheid niet uit of dat onderzoek door de NMa of de OPTA dient te worden gedaan. Als er een klacht zou zijn over de toegangsvraag en eventuele deeltjes tussen TNT, Netwerk VSP of anderen, dan doet de OPTA het onderzoek daarnaar. Dat is dus een vorm van ex ante toezicht waarmee men zo snel mogelijk kan toezien en ingrijpen.

Dan kom ik op de vraag welke rendementseisen je hanteert. Dat onderwerp is ook technisch maar wel belangrijk. Ik vrees dat ik weer aan de afkortingen moet. Ik kies voor return on sales, dus een rendement op basis van de omzet en niet op basis van kapitaal. Op dat punt heb ik inderdaad een andere opvatting dan de OPTA. Dat leg ik zo helder mogelijk voor. Het college geeft de voorkeur aan een rendementsnorm gerelateerd aan geïnvesteerd vermogen, want rendement op investeringen of op kapitaal is een gangbare norm die is vast te stellen op basis van algemeen aanvaarde, objectieve maatstaven. Die norm wordt veel gebruikt. Ik ben echter van mening dat die norm minder goed bruikbaar is in een zeer arbeidsintensieve uitvoering van de universele dienst. Het gaat vooral om postbodes en loon. Het toerekenen van kapitaal naar dat stukje van de markt kan nogal fluctueren. Daarom heb ik gekozen voor de rendementsnorm die is gerelateerd aan omzet.

Dan kom ik op de objectivering van deze norm. Deze norm zal worden gesteld op basis van de rendementen die nu worden gemaakt. Er wordt echter wel gekeken naar een soort check daarop. Daarbij gaat het om kosten en rendementen in de voorafgaande jaren, een benchmark met vergelijkbare postbedrijven en het rendement op investeringen of kapitaal. Door te kijken naar het rendement van vergelijkbare postbedrijven en naar de kosten en rendementen van TNT Post in de voorgaande jaren, wordt gewaarborgd dat wordt uitgegaan van een objectief, redelijk rendement op omzet en dat er daarmee geen heel hoge postzegelprijs komt.

De heer Doek (CDA): Ik heb uw antwoord gelezen en u net gehoord. Ik weet ook wel dat wij niet te diep moeten ingaan op de techniek. Als je het rendement op een gegeven moment echter koppelt aan het personeel, zou dat een blokkade kunnen zijn voor technische innovatie van je kapitaalgebeden waarmee je een en ander doet. Daarom is het goed dat je die benchmark stelt, maar ten principale heeft de OPTA daarin gelijk. Dat is niet zo erg, want u schrijft gelukkig dat u een check zal laten uitvoeren op de redelijkheid van het rendement. Daarmee zal worden bekeken of daarbij

geen extreme uitslagen zijn. Gaat u dat pas na vier jaar doen, zoals staat in artikel 85 of was u van plan dat toch wat eerder te doen?

Staatssecretaris Heemskerk: Ze worden vastgesteld op basis van de huidige rendementen. In 2010 worden ze voor het eerst geprikt op basis van de nieuwe regels. Als ik het verkeerd zeg, kom ik er in tweede termijn op terug. Ik zie hierbij allemaal instemmend geknik op de ambtenarentribune.

Voordat ik het stuk over toezicht en rendementen afrond, heb ik nog één overweging over de consumentenprijs. De reden waarom ik het ook niet zo ingewikkeld wil maken, is dat het uiteindelijk 8% van de markt wordt. De consumentenpost van mensen die een verjaardagskaartje op de bus doen, is maar 8%. Van de markt behoort 92% tot de zakelijke markt. Daar gelden al die ingewikkelde tariefsregels niet meer. Als het goed is, zal daar meer flexibiliteit en concurrentie komen. Daar profiteert de consument dus ook van. Laten wij dus niet voor 8% van de markt een buitengewoon complex systeem optuigen.

Dan kom ik op het Europees speelveld. Dat was een van de twee voorwaarden -- ik heb eigenlijk altijd gezegd: drie voorwaarden -- op basis waarvan het kabinet kon besluiten tot de invoering van dit wetsvoorstel. Dat zijn: een Europees speelveld en de arbeidsvoorwaarden. Mede tegen de heer Asscher zeg ik dat ik daar altijd bij heb gezegd, ook in de pers: de derde voorwaarde is dat de Eerste Kamer ook instemt met dit wetsvoorstel, want anders kunnen wij die markt niet openen.

Laten wij echter teruggaan naar het Europees speelveld. In februari 2008 hebben de Raad van ministers en het Europees Parlement de richtlijn met overgrote meerderheid aangenomen. In die Richtlijn 2008/6/EC inzake de postmarkt is vastgelegd dat alle lidstaten per 31 december 2010 hun postmarkt moeten vrijgeven. De nieuwe lidstaten, Griekenland en Luxemburg hebben twee jaar uitstel. Een aantal lidstaten heeft zijn postmarkt juridisch al volledig opengesteld: Zweden, waar wij het eerder over hadden, Finland, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland. Wij lopen dus niet voorop. Met de postmarkten in het Verenigd Koninkrijk, Duitsland en Nederland hebben wij 50% van de totale postmarkt te pakken.

Wij hebben altijd heel goed gekeken naar wat er in die andere landen gebeurt. Wij willen immers niet "gekke Henkie" zijn of naïef zijn. Wij zien ook in dat wij een heel groot, innovatief, Nederlands postbedrijf hebben dat concurreert op die twee markten. TNT is de grootste concurrent van Royal Mail in het Verenigd Koninkrijk en een heel belangrijke speler op de Duitse postmarkt. Er zijn steeds twee obstakels geweest die de concurrentie in Duitsland hebben belemmerd: de btw-ongelijkheid en een relatief hoog minimumloon in de postsector dat in een latere fase, plotsklaps werd ingevoerd. Het gaat mij er niet om dat er in Duitsland eventueel een minimumloon zou komen. Dat moeten ze in Duitsland zelf weten. Het ging mij om het plotsklaps en op het allerlaatste moment invoeren van een minimumloon dat dusdanig hoog

was dat TNT zei: hiermee kunnen wij ons bedrijf niet verder uitbouwen.

Inzake de btw ligt er een concreet wetsvoorstel in het Duitse parlement dat ertoe strekt dat alleen een vrijstelling in stand wordt gehouden voor de post die wordt verstuurd door de consumenten. Die regeling is vergelijkbaar met de regeling in Nederland. Dat zal dus de business case van TNT verbeteren, omdat TNT hiermee in een gelijke positie komt met Deutsche Post wat grote klanten betreft, zoals banken en verzekeraars. Dat zijn grote spelers op de postmarkt. Ik meen dat de heer Doek daarover een vraag stelde. Ten aanzien van het plotsklaps invoeren van dat hoge, oneigenlijke minimumloon, is TNT in twee instanties in het gelijk gesteld door de Duitse rechter. De cao tussen Deutsche Post en de vakbond Verdi mag niet verbindend worden verklaard ten aanzien van loonaftspraken die al eerder tot stand waren gekomen, waaronder de loonsafspraken die TNT had afgesloten. De Duitse regering heeft nu wel een wijziging van de wet voorgesteld die het mogelijk maakt om cao's die een minimumloon regelen, algemeen verbindend te verklaren. Met die wijziging wordt het mogelijk om een aantal sectoren onder de werkingssfeer van die algemene minimumloonwet te brengen. Dan gaat het om de postsector, maar ook om andere sectoren, zoals de bouw- en de schoonmaaksector. Beide kamers van het Duitse parlement hebben die wet recentelijk goedgekeurd. Hij moet alleen nog worden ondertekend door de Duitse president. Het is niet duidelijk wat dat specifiek voor de postsector gaat betekenen. Er zijn zaken in cassatie, waarin ook de vraag aan de orde is voor welke bedrijven die algemeenverbindendverklaring kan gelden. Als die algemene wet er komt, is die dus niet een op een toepasbaar op de zaak van TNT.

De heer Asscher vroeg wat ik ervan vond dat de Duitse staat in cassatie gaat. Dat recht heeft die staat; daar heb ik geen oordeel over te hebben. De Europese richtlijn stelt geen regels aan de arbeidsvoorwaarden of aan het minimumloon. Het is aan de lidstaten om dit eventueel in nationale regelgeving in te vullen. Wij houden via de Europese Commissie de vinger aan de pols bij eerlijke concurrentie in het internationale speelveld. Voor en achter de schermen doen wij dit ook via de lidstaten, zoals Duitsland en het Verenigd Koninkrijk.

De heer Elzinga (SP): Ik heb een vraag over de hoogte van het minimumloon in Duitsland. U hebt gezegd dat dit een probleem was, omdat het minimumloon er plotsklaps was en te hoog was voor TNT om te kunnen concurreren. Op zichzelf genomen heb ik geen probleem met een algemeen Duits minimumloon. Of dit van toepassing is op de postsector moeten wij overigens afwachten. Ik heb ook gevraagd wat u vindt van de hoogte van het minimumloon, te weten €9,80 per uur. Vindt u dat net als TNT te hoog, of vindt u het prima als dit minimumloon met die wet in hand binnen de sector wordt ingevoerd?

Staatssecretaris Heemskerk: Dit moet Duitsland uiteindelijk zelf weten. De hoogte van een loon wordt bepaald door productiviteit van werknemers en door wat een bedrijf kan betalen. Ik sprak op een congres in Brussel over de postsector. Daarvoor waren alleen commissarissen en postbedrijven uitgenodigd, maar tot mijn grote verbazing spraken de vakbonden niet, terwijl juist in de postsector het openstellen van de markt heel veel betekent voor de werknemers. Die werknemers moeten er dus bij worden betrokken. Ik heb op dat congres reclame gemaakt voor een Europees poldermodel. Ook heb ik uiteengezet welke voordelen van een ingroei-model er zouden kunnen zijn. Een oude monopolist komt natuurlijk van een hoger salarisniveau, maar heeft ook het voordeel van heel veel contracten en volumes. De oud-monopolist kan het zich dus permitteren om meer te betalen. Die zaken zullen naar elkaar toe groeien. De vraag is hoe snel dat gebeurt en wat aan nieuwkomers wordt opgelegd. Ik vind een ingroei-model, waarbij werkgevers en werknemers het samen eens worden, inderdaad de meest elegante oplossing.

Voorzitter. Ik kom te spreken over het Verenigd Koninkrijk, want ook daar zijn verbeteringen opgetreden. Er bestaat een ongelijke behandeling van de postbedrijven inzake de btw. Royal Mail heeft vrijstelling van de btw, maar concurrenten zijn daarvan niet vrijgesteld. Er is echter een uitspraak van het Europese Hof van Justitie over de btw-behandeling waarin wordt gesteld dat de manier waarop dit in Engeland gebeurt, onjuist is. Tevens is in het Verenigd Koninkrijk het Hooper-rapport verschenen, waarin aanbevelingen worden gedaan voor het in stand houden van een universele dienst, opdat de positie en de dienstverlening van Royal Mail verbetert. De commissie-Hooper beveelt aan dat Royal Mail een strategisch partnership zoekt met een of meer private ondernemingen met aantoonbare ervaring in het verbeteren of transformeren van een grote onderneming. Hooper geeft daarbij de voorkeur aan een netwerkbedrijf. TNT heeft zijn hand opgestoken en publiekelijk verklaard, geïnteresseerd te zijn in een deelname van 30% in Royal Mail. In Engeland is dus sprake van verbetering.

Er ligt een heel harde uitspraak van het Hof over de btw. Men vraagt om een strategische partner voor Royal Mail. Een heel klein voordeeltje van de btw-verlaging in Engeland, waar overigens veel kritiek op is geweest, is dat het concurrentievoordeel in elk geval wat kleiner is geworden.

De voorzitter: Ik zie dat verschillende leden willen interrumpen. Zij interrumpen op alfabetische volgorde.

**

De heer Asscher (VVD): Voorzitter. Ik ben voor die volgorde.

Ik kom terug op het Europese speelveld, met name op Duitsland. De staatssecretaris heeft gezegd dat de wet is aangenomen, maar nog moet worden ondertekend, waarna een minimumloon

algemeen verbindend kan worden verklaard voor verschillende industrieën. Ik herinner mij dat wij hier een tijdje terug vertegenwoordigers van TNT hebben gehad. Daarbij werd een doemscenario geschetst: als Duitsland komt met een minimumloon van €9,80 dat ook voor de postsector geldt, dan trekt TNT alle investeringen onmiddellijk terug. Deze investeringen zijn destijds een periode bevroren geweest. De staatssecretaris schetst nu dat het onzeker is wat er gaat gebeuren. Dat begrijp ik wel, want wij weten niet precies welke industrieën zich aan het minimumloon moeten gaan houden. Het zou dus heel goed kunnen dat TNT weer in een heel merkwaardige situatie verzeild raakt: als deze wet algemeen verbindend wordt verklaard voor de postsector, is het in elk geval niet mogelijk om op loon te concurreren. Het is dan niet aan de staatssecretaris om te zeggen: dan trekt TNT zijn investeringen terug. Ik wil van hem weten hoe men daar tegenover staat, omdat dit essentieel is voor het level playing field in Europa. Als TNT er niet in kan groeien, hoe moet het dan in Duitsland opereren?

Staatssecretaris Heemskerk: Ten eerste is het btw-nadeel van nieuwkomers er binnenkort niet meer. In die zin is er echt een verbetering op het speelveld. Ten tweede zal de Duitse president vermoedelijk zijn handtekening zetten. Wij weten op dit moment echter nog niet op welke sectoren deze wet van toepassing zal zijn en op welke wijze deze van toepassing is. Misschien kiest men ook voor een ingroei-model. Ook is het niet duidelijk voor welke hoogte van het minimumloon men kiest. Het is aan TNT of al die onzekerheden reden zijn om zich terug te trekken.

De heer Asscher (VVD): Ik begrijp heel goed dat TNT moet beslissen. Het betekent dus dat het heel goed mogelijk is dat in Duitsland, de grootste markt op dit gebied, geen level playing field ontstaat en dat dit zelfs wordt teruggedraaid, waardoor TNT in een heel ongunstige positie komt. Zo begrijp ik het toch goed?

Staatssecretaris Heemskerk: Dit hangt af van de definitie van "level playing field". Corus heeft een keer een rapport uitgebracht waarin gezegd werd: als je het als ondernemer beschouwt, blijft het aantrekkelijk om een concurrent op de thuismarkt aan te vallen. Die concurrent kent bij een prijsdaling immers een veel groter verlies. Het speelveld is in ieder geval verbeterd, omdat het btw-nadeel eraf is. Ik weet nog niet op welke wijze het minimumloon wordt ingevoerd; dit staat open. Ik constateer echter verbeteringen.

De voorzitter: Ik zie dat de heer Van den Berg wil interrumpen, maar ik hanteer nu twee systemen. Het ene is alfabetisch en het andere is op volgorde. Eerst krijgt de heer Elzinga het woord, daarna de heer Schouw en vervolgens de heer Van den Berg.

**

De heer Elzinga (SP): Ik maak een korte opmerking tegen de heer Asscher: volgens mij levert een

sectorbreed minimumloon, bijna bij uitstek, een level playing field. Daarnaast heb ik een vraag aan de staatssecretaris over Engeland. Hij noemde een aantal verbeteringen in het Verenigd Koninkrijk. Daarbij noemde hij opnieuw de kans dat TNT misschien een aandeel van 30% in Royal Mail zal nemen. Ik heb in eerste termijn specifiek gevraagd of de staatssecretaris dit zou toejuichen.

Staatssecretaris Heemskerk: Dit is een beslissing die TNT zelf moet nemen. Daarbij zal het bedrijf overwegen of het goed is voor klanten, werknemers en aandeelhouders. TNT is een Nederlands bedrijf dat het hartstikke goed doet in het buitenland. Dat heb ik onder de aandacht gebracht bij mijn collega Mandelson. Wat dat betreft is een rationeel Oranjegevoel mij niet vreemd.

De heer Elzinga (SP): Dat meende ik ook al te proeven in uw brief en daarom vroeg ik ernaar. Ik begrijp dat enerzijds natuurlijk wel, maar anderzijds dacht ik dat een van de doelen van de liberalisering juist was om efficiencywinst te krijgen door concurrentie. Ik heb juist begrepen dat TNT de belangrijkste concurrent van Royal Mail is, en straks misschien voor 30% eigenaar van dat bedrijf is. Misschien kunt u uitleggen hoe dit de concurrentie op de Engelse markt bevordert.

Staatssecretaris Heemskerk: Dat moet u aan de heer Mandelson vragen, want hij heeft op basis van het Hooper-rapport gezegd: wij denken dat wij de dienstverlening in Engeland kunnen verbeteren als er een strategische partner bij Royal Mail komt. TNT heeft daarbij zijn hand opgestoken. Ik vermoed dat TNT zichzelf niet zal gaan beconcurreren, dus het bedrijf zal wellicht stoppen met het dochterbedrijf. De manier waarop zij verder concurrentie op de markt willen introduceren, is aan hen.

De heer Schouw (D66): Voorzitter. Gefeliciteerd met de introductie van uw systeem waarin de interrupties op alfabetische volgorde plaatsvinden.

De voorzitter: Mijnheer Schouw, kunt u het kort houden?
* *

De heer Schouw (D66): Voorzitter. Dat zal ik doen, anders zou het nog wel eens laat kunnen worden. Heb ik het goed begrepen dat de staatssecretaris een level playing field in Europa een harde voorwaarde noemde? Vervolgens hoorde ik hem vier landen noemen, waarvan twee landen in de problemen zijn. Over Duitsland en Engeland is de staatssecretaris erg hoopvol. Vindt de staatssecretaris dat twee landen plus twee landen die nog een beetje kwakkelen, een level playing field vormen? Is het niet veel krachtiger als hij zegt: ik vind dat tien landen aan het einde van 2009 open moeten zijn voor de postmarkt? Dat lijkt mij een hard criterium. Dan kun je praten van een level playing field.

Staatssecretaris Heemskerk: Als ik dat zou doen, zou ik de spelregels moeten veranderen. Mijn

voorganger heeft al gezegd dat wij heel goed kijken naar wat er gebeurt in het Verenigd Koninkrijk en in Duitsland. Het level playing field is een belangrijke voorwaarde, naast de arbeidsvoorwaarden. Ik heb ten aanzien van het level playing field altijd gezegd: het klinkt mooi, maar het zal nooit zo glad zijn als een biljartlaken. Ik constateer nu zowel in het Verenigd Koninkrijk als in Duitsland verbeteringen en een eerlijker nationaal speelveld. Daarmee is een van de twee voorwaarden die ik heb gesteld verbeterd. Is het een biljartlaken? Nee, nog niet.

De heer Schouw (D66): Dan zegt u dus: een Europees level playing field is wanneer vier landen meedoen met een open postmarkt, waarvan twee landen nog in de problemen zitten?

Staatssecretaris Heemskerk: Ik zie in twee heel belangrijke lidstaten verbetering voor de toegang van nieuwkomers. Bovendien zijn Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Nederland samen goed voor 50% van de Europese postmarkt. Daarnaast is er ook in Europa gezegd: wij gaan nu met zijn allen open. De meeste landen doen dat per 1 januari 2011 en een aantal andere landen twee jaar later.

De heer Schouw (D66): Dat is een onwaarachtigheid, althans zo komt het op mij over, maar daarmee wil ik u niet betichten van een leugen. Het lijkt mij interessant om de rekensom eens te bekijken. Ik wil wel zien hoe u tot de conclusie komt dat 50% van de postmarkt in het Verenigd Koninkrijk, Nederland en Duitsland zit. Dat lijkt mij een onwaarachtige berekening van de Europese postmarkt, totdat ik de cijfers gezien heb.

Staatssecretaris Heemskerk: U hoort bij een oppositiepartij en u vertrouwt mij niet. Die 50% hebben wij heel vaak gebruikt en een van de redenen om juist naar Duitsland en naar het Verenigd Koninkrijk te verwijzen, was dat men bij elkaar een bulk had. Op beide markten is er sprake van een eerlijker speelveld. Bovendien is ten opzichte van toen wij de wet in de Tweede Kamer behandeld hebben, nu ook nog eens in heel Europa afgesproken dat men opengaat in 2011 en 2013. Al met al zie ik een verbetering van het level playing field, en daarmee is een van de twee voorwaarden vervuld die wij hebben gesteld aan het opengaan van de markt.

De heer Van den Berg (SGP): Voorzitter. Ik zal geen inleiding houden. Wij zijn heel getrouw aan uw voorzitterschap, dat weet u, als gouvernementele partijen. Ik neem ook wat afstand, dat begrijpt u ook. Naar mijn mening loopt de staatssecretaris heel erg gemakkelijk langs onze inbreng. Wij hebben een aantal heel kritische vragen gesteld en tot nu toe heeft hij verzuimd om daarop in te gaan. Ik pak er één punt uit. Hij zegt dat het wat beter is geworden met het gelijke speelveld, bijvoorbeeld in Duitsland. Een van onze vragen was wat hij nu doet als dat speelveld niet verbetert. Daar ziet het naar mijn mening namelijk naar uit. Wat zijn dan zijn mogelijkheden? Als wij dit wetsvoorstel aannemen, is het bij ons weg en

kunnen wij achteraf misschien nog een keer vragen stellen, maar meer ook niet. Wat voor rem heeft de staatssecretaris ingebouwd voor het geval dat speelveld niet optimaal wordt?

Staatssecretaris Heemskerk: Als wij nu zeggen: de markt gaat open, dan is dat niet meer terug te draaien. Dan kunnen wij het monopolie niet gaan herintroduceren. Wat hebben wij gedaan om die landen te verleiden of te overtuigen om tot een eerlijker speelveld te komen? Ik heb om te beginnen steeds mijn poot stijf gehouden. Wij hebben voor en achter de schermen daaraan gewerkt. Dat deden wij bilateraal. Er zijn diverse contacten geweest vanuit het kabinet met onze counterparts in de Duitse regering, waarin wij hebben gezegd dat wij het belangrijk vinden dat juist zo'n groot land zich aan de spelregels houdt. Dat is ook gebeurd via de Commissie. Er zijn brieven gestuurd door de Commissarissen McCreevy en Kroes, en ten aanzien van de btw loopt een zaak via het Hof in Luxemburg. Diverse diplomatieke en juridische instrumenten zijn ingezet en die hebben wij ook nog steeds als de markt wel open is.

De heer Van den Berg (SGP): Voorzitter. Ik twijfel niet aan de inzet die gepleegd is. Daar gaat dit niet over. Vandaag markeren wij een punt. Zegt u: als de wet wordt aangenomen, heb ik geen enkel middel meer om daar nog wat verbeteringen in aan te brengen als het speelveld niet goed wordt? Mag ik dat concluderen?

Staatssecretaris Heemskerk: Nee, dat mag u nu weer niet concluderen. Ik zeg niet dat ik dan geen enkel middel meer heb. Ik heb gezegd dat ik dan niet opeens dat private monopolie kan herintroduceren. Dat middel hebben wij dan niet meer. Die onderhandelingspositie, waarvan sommigen zich afvragen of het wel een onderhandelingspositie is, hebben wij opgegeven. Wij kunnen en zullen echter wel voor en achter de schermen, via Brussel en via Luxemburg de beschikbare juridische en diplomatieke instrumenten benutten om ervoor te zorgen dat die landen nieuwkomers eerlijke kansen geven. Dat is natuurlijk ook een Europees belang, en niet alleen een Nederlands belang.

Daarmee kom ik op mijn derde blokje, de arbeidsvoorwaarden. Voor het kabinet zijn goede arbeidsvoorwaarden zeer belangrijk voor de verdere opening van de postsector. Wat dat betreft, moeten wij lessen trekken uit eerdere marktopeningen. Dat zeg ik ook tegen de heer Schouw. Je moet niet zomaar liberaliseren, maar echt kijken wat dat betekent voor de mensen die werken in zo'n sector. Het kabinet heeft dan ook twee onderzoeken laten uitvoeren naar de arbeidsvoorwaarden. Dat heb ik gedaan, al zit ik daarmee eigenlijk al behoorlijk op het terrein van Sociale Zaken. Het betrof onderzoek naar de juridische positie van de contracten die de nieuwe postbedrijven hanteren en de daarmee samenhangende sociale rechten. Dat zijn die overeenkomsten van opdracht.

Ten tweede heeft ook de Arbeidsinspectie op mijn verzoek onderzoek verricht naar het beloningsniveau van postbezorgers met zo'n overeenkomst van opdracht. Zijn de verhalen over die stukloonconstructie geruchten of hoe zit dat? Kan een medewerker daarmee onder normale omstandigheden uitkomen op het minimumloon of niet? Mede op grond van die onderzoeksuitkomsten was de toestand van de arbeidsvoorwaarden een reden voor het kabinet om die marktopening uit te stellen. Samen met collega Donner heb ik in de afgelopen periode meermalen overleg gevoerd met de sociale partners over de ontwikkeling van de arbeidsvoorwaarden. Wij zijn er behoorlijk diep op ingegaan, in tegenstelling tot eerdere marktopeningen.

In onze brief van 20 februari heb ik aangegeven dat het kabinet zal ingaan op de wens van de bonden om te komen tot een stok achter de deur. Dat is de AMvB. Voordat ik inhoudelijk daarop inga, wil ik benadrukken dat alle partijen betrokken zijn bij de besluitvorming rondom die AMvB en de vormgeving daarvan. Het is immers nogal een complexe zaak. Minister Donner en ik werken op dit moment aan het opstellen van een AMvB op basis van artikel 8 van de Postwet. Die AMvB is nu nog niet af, want hij is nog niet geslagen door het kabinet. Dan bestaat die pas. U hebt echter de AMvB inderdaad al gezien. Daar is ook naar verwezen. Ik heb in de brief uiteengezet hoe wij de AMvB willen vormgeven. Het is een vondst van de minister van SZW dat de AMvB zo is vormgegeven dat postvervoerbedrijven voor alle bezorgers met arbeidsovereenkomsten moeten werken. Er is dus sprake van een omkering van de bewijslast. Zij moeten arbeidsovereenkomsten hebben tenzij de postbedrijven zijn gebonden aan een cao waarin met de vakbonden afspraken zijn gemaakt voor de overgang van overeenkomsten van opdracht, de OVO's, naar arbeidsovereenkomsten. Met deze omdraaiing van de bewijslast, waaraan de postbedrijven invulling moeten geven omdat anders wordt opgetreden, blijft de verantwoordelijkheid voor de arbeidsvoorwaarden daar waar zij thuishoort, namelijk bij de sociale partners. Als de partijen die eigen verantwoordelijkheid niet nemen, worden de arbeidsvoorwaarden voorgeschreven door de overheid.

De AMvB schrijft voor dat de cao aan drie voorwaarden moet voldoen. Er moet ingevolge de cao een ingroeimodel van toepassing zijn dat ertoe leidt dat 80% van de postverspreiders na verloop van 3,5 jaar met een arbeidsovereenkomst brieven bezorgt. Het ingroeimodel moet voorzien in een stapsgewijze ontwikkeling naar realisatie van het einddoel, dus er moet zichtbaar vooruitgang zijn. In de cao moeten bovendien afspraken zijn opgenomen over de arbeidsvoorwaarden van de briefbezorgers waarmee nog geen arbeidsovereenkomst is gesloten.

De heer Laurier (GroenLinks): Ik wil even terug naar het begin. Er zijn onderzoeken geweest naar de arbeidsvoorwaarden van mensen die onder het OVO-regime werkten. Een van de conclusies was

dat het minimumloon niet kon worden gehaald ondanks de arbeidstijd die men erin stak. U stelt vervolgens dat arbeidsvoorwaarden een verantwoordelijkheid van de sociale partners zijn. Volgens mij hebben wij het echter iets anders geregeld. Wij hebben een wettelijk minimumloon, een basis die door het Rijk is gelegd. Daar bovenop kunnen de sociale partners arbeidsvoorwaarden overeenkomen. U kiest ervoor om het om te draaien en er een ingroeimodel van te maken. Waarom kiest u niet voor handhaving van het minimumloon voor de mensen die in een bepaalde positie werken? Het is toch heel erg merkwaardig -- dat is in feite wat er wordt gezegd -- dat bedrijven een periode van vier jaar hebben om in te groeien om het minimumloon te betalen?

Staatssecretaris Heemskerk: Voor handhaving van het minimumloon is een arbeidsovereenkomst nodig. Een OVO is in feite geen arbeidsovereenkomst, dus is op grond daarvan het wettelijk minimumloon niet op die manier te handhaven. Dat is de crux. De vraag is hoe je van OVO's naar arbeidsovereenkomsten komt. Je kunt gewoon zeggen dat iedereen, 100% van het personeel, een arbeidsovereenkomst moet hebben. Dat is een model. Dat is bijvoorbeeld toegepast in het goederenvervoer. Wij hebben ervoor gekozen om het om te draaien. Juist op verzoek van de sociale partners geven wij de ruimte om van OVO's naar arbeidsovereenkomsten te groeien, naar 80% in 3,5 jaar.

De heer Laurier (GroenLinks): Erkent u nu in feite dat de OVO-constructie ten opzichte van de werktijden die moesten worden gemaakt om het minimumloon te verdienen, eigenlijk een U-bocht is geweest om onder het wettelijk minimumloon uit te komen?

Staatssecretaris Heemskerk: Een OVO is een overeenkomst tussen twee partijen om iets te doen. Degene die het doet, kan er geld voor krijgen. Het kan het maken van een schilderij betreffen. De vraag hoe lang de schilder erover doet om het schilderij te maken, zal bepalen of hij uiteindelijk uitkomt op het minimumloon of niet. De OVO is een erkende juridische rechtsvorm. De vraag of de Wet minimumloon en vakantietoelage van toepassing is op mensen die op basis van een OVO werken omdat er bijvoorbeeld sprake is van een gezagsverhouding, is juridisch heel ingewikkeld. Daar is een dik juridisch rapport over geschreven. Die vraag is nog niet uiteindelijk beantwoord. Het kabinet vindt ook niet wenselijk dat er een postsector ontstaat waarin alleen mensen met een OVO werkzaam zijn. De sociale partners willen er ook van af. De afspraken die zij hebben gemaakt om daarvan af te komen, ondersteunen wij van harte. Sterker nog, wij stimuleren ze of dwingen ze af met een stok achter de deur.

De heer Laurier (GroenLinks): Ik vroeg of u het met mij eens bent dat de OVO-constructie eigenlijk een U-bochtconstructie is om onder het minimumloon

uit te komen. Volgens mij kunt u daar eenvoudig met "ja" of "nee" op antwoorden.

Staatssecretaris Heemskerk: Helaas kwam een aantal mensen dat post heeft bezorgd via een OVO onder het minimumloon terecht. Ik kan niet zomaar zeggen dat mensen met een OVO per definitie altijd recht hebben op het minimumloon.

Mevrouw Sylvester (PvdA): Een van uw opmerking triggerde mij, namelijk dat er een AMvB zou komen. Er ligt inderdaad al een concept. Mijn fractie vindt dat dit ontwerp er aardig uitziet. Wanneer is de definitieve AMvB beschikbaar en wanneer slaat het kabinet deze daadwerkelijk? Mijn fractie vindt het van belang dat het niet blijft bij de gedachte van een stok achter de deur, maar dat het kabinet de AMvB daadwerkelijk slaat. Wanneer denkt u de AMvB te slaan?

U hebt gesproken over het ingroeimodel. Hoe ziet dit model eruit? Wordt dit een proportioneel ingroeimodel? Komen er stapjes in, bijvoorbeeld een groei van 20%, 40% en 60% om in 3,5 jaar op 80% uit te komen? Is het aan de bonden en de sector en, zo ja, hoe monitort u dan? Komt u dan pas na 3,5 jaar kijken hoe het loopt of checkt u tussentijds?

Staatssecretaris Heemskerk: De AMvB staat niet geagendeerd voor de komende ministerraad, maar ik hoop voor de ministerraad erop. Als de ministerraad deze heeft vastgesteld, gaat hij naar de Raad van State voor een juridische beoordeling. Daarna wordt hij finaal. Daarna kan ik hem aan beide Kamers toezenden.

Mevrouw Sylvester (PvdA): U geeft hier dus een keiharde garantie dat de AMvB op korte termijn wordt geslagen?

Staatssecretaris Heemskerk: Ja. Dit is een complexe zaak, vooral met het toezicht op de AMvB. Het toezicht ligt nu feitelijk alleen bij de OPTA. Ten aanzien van cao's moet het toezicht in samenwerking plaatsvinden met het ministerie van SZW. De partijen die nu afspraken maken over dat ingroeimodel, hebben schriftelijk uiteengezet hoe zij dat voor zich zien. Zij stellen voor om elk jaar een doel stellen wat betreft het percentage arbeidsovereenkomsten dat moet worden gehaald. Zij beginnen op 10%. Als zij denken dat zij na één jaar op 30% kunnen komen, stellen zij dat als doel. Dat doel wordt ieder jaar bijgesteld. De stappen moeten natuurlijk progressief zijn en optellen naar 80%. De partijen geven in hun brief aan dat zij de werkwijze van het jaarlijks vaststellen van een percentage en daar naartoe te groeien, prefereren boven het vooraf voor de gehele periode vastleggen van de ontwikkeling van het percentage. Zij willen zelf het tempo kunnen bepalen in plaats van dat wij een curve uitschrijven. Zij geven aan de volgende zaken bij de periodieke evaluaties te willen meewegen: de kwaliteit van de arbeidsovereenkomsten, het niveau van de arbeidsvoorwaarden en de ontwikkeling van het volume en de tarieven bij de nieuwe postbedrijven.

Mevrouw Sylvester (PvdA): Daarmee geeft u dus eigenlijk aan dat de groei op een flexibele manier gaat plaatsvinden. U zegt dat de bedrijven en de bonden ruimte nodig hebben om in te kunnen groeien. Des te pranger wordt echter mijn vraag hoe u erop toeziet. Doet u dat tussentijds of kijkt u pas na 3,5 jaar? Als u dat pas doet na 3,5 jaar, is het best mogelijk dat het helemaal geen nut meer heeft.

Staatssecretaris Heemskerk: Het toezicht op naleving van de cao-afspraken wordt in eerste instantie door de werkgevers en de werknemers zelf uitgevoerd via het nalevingsinstituut dat zij willen oprichten. Dat krijgt ook de bevoegdheid om boetes uit te delen. De postbedrijven moeten natuurlijk die 80% halen in 3,5 jaar. Er is een zekere garantie dat zij dat gaan halen. Als een van de partijen zich niet aan de afspraken houdt, kan de ander zeggen dat er geen sprake meer is van een cao. Dan kan worden opgelegd dat 100% van het personeel een arbeidsovereenkomst moet hebben. Als men dat niet doet, kunnen er vervolgens ook forse boetes worden opgelegd.

Mevrouw Sylvester (PvdA): De staatssecretaris stelt dus dat, als hij moet ingrijpen, als hij de AMvB moet oppakken en ten uitvoer moet brengen, hij dit na 3,5 jaar doet.

Staatssecretaris Heemskerk: Ik doe dat als een van de partijen zich niet houdt aan de afspraken en niet het percentage haalt dat men van te voren heeft afgesproken. Ik zeg toe dat er wat dat betreft een stok achter de deur staat, een stevige stok. Ik ga daar liever niet mee slaan. Ik doe dat alleen als de partijen zich niet aan de eigen afspraken houden.

De heer Elzinga (SP): De staatssecretaris zegt toe dat, als de AMvB door het kabinet is goedgekeurd en voor advies naar de Raad van State is gestuurd, deze ook naar de Kamer wordt gestuurd. Er vindt nu namelijk een discussie over een AMvB plaats die ik nog niet bij de stukken heb gezien, terwijl die kennelijk wel circuleert. Formeel hebben wij die nog niet gekregen. De staatssecretaris geeft ook aan dat hij de AMvB naar de Tweede Kamer stuurt. Wil dat zeggen dat hij de AMvB voorhangt bij beide Kamers, zodat zij er nog een keer over kunnen spreken als zij die hebben gelezen?

Staatssecretaris Heemskerk: In de wet is geen formele voorhangprocedure geregeld. Ik stuur de AMvB aan deze Kamer toe, evenals aan de Tweede Kamer.

De heer Elzinga (SP): Alleen ter informatie? Dan had ik de AMvB liever nu gehad, want dan hadden wij ook kunnen meepraten. In de wet is geen formele voorhang geregeld, maar de staatssecretaris kan nu toezeggen dat hij de AMvB alsnog voorhangt en dat wij er over mee mogen praten straks. Dan hoeven wij dat niet via een motie te vragen.

Staatssecretaris Heemskerk: De voorhangprocedure moet juridisch worden geregeld, maar ik zeg de Kamer bij dezen toe dat zij de AMvB krijgt. Nu is die er nog niet, want de ministerraad heeft die nog niet bekrachtigd. Toch heeft een van de partijen de AMvB, naar ik begreep per ongeluk, rondgestuurd, terwijl wij die nog bespreken met de partijen. Als de AMvB gereed is, stuur ik die naar beide Kamers.

De heer Elzinga (SP): Alleen ter informatie, of kunnen wij er ook nog echt over van gedachten wisselen? Dat heeft onze interesse natuurlijk.

Staatssecretaris Heemskerk: De Kamer bepaalt altijd zelf wat zij met toegestuurde informatie doet.

De heer Schouw (D66): Ik heb dat per ongeluk toegestuurde exemplaar bij mij. Wellicht kan dat worden verspreid.

Er is dus één formeel meetpunt wat het kabinet betreft als het gaat om de afspraken die in de AMvB komen te staan. Dat meetpunt is na 3,5 jaar. Heb ik dat goed begrepen?

Staatssecretaris Heemskerk: Neen, de AMvB schrijft voor dat de cao aan drie voorwaarden moet voldaan. De eerste betreft het ingroeimodel van 80% na 3,5 jaar. Daarnaast moet sprake zijn van progressieve stappen. Je kunt niet van 10% naar 11% en dan ineens naar 80%. De derde voorwaarde is dat in de cao afspraken moeten zijn opgenomen over de arbeidsvoorwaarden van briefbezorgers waarmee nog geen arbeidsovereenkomst is gesloten. Dan zit je op het terrein van de OVO's en het beloningsmodel voor postbezorgers die niet onder het minimumloon vallen. Dat model moet zodanig zijn dat je in een normale wijk, met normale omstandigheden, een fatsoenlijk salaris kunt verdienen. Ik heb in de Tweede Kamer vaak een vergelijking getrokken met mijn eigen krantenwijk. In de eerste week verdiende ik fors onder het minimumloon, omdat ik elke keer verdwaalde. In normale omstandigheden moet je echter kunnen uitkomen op een normale beloning. Dat maakt onderdeel uit van de cao. Het gaat om afspraken over de arbeidsvoorwaarden van briefbezorgers waarmee nog geen arbeidsovereenkomst is gesloten.

De heer Laurier (GroenLinks): Voorzitter. Er moet mij iets van het hart over de circulerende concept-AMvB. Klaarblijkelijk beschikken sommige fracties over die AMvB, maar andere niet. Als dat het geval is, constateer ik dat hier in de Kamer geen level playing field bestaat.

Staatssecretaris Heemskerk: Ik vind het ook vervelend dat een van de partijen waarmee wij hebben gesproken de AMvB heeft rondgestuurd. Overigens heeft men zich daarvoor bij mij verontschuldigd. De Kamer heeft echter met mij te maken en met alles wat ik hier zeg. De wijze waarop ik de voorwaarden van de AMvB beschrijf, maakt onderdeel uit van de wetsgeschiedenis. De uitgangspunten van de AMvB heb ik ook al in de brief aan de Kamer neergelegd.

De heer Van den Berg vroeg naar de vooruitzichten van de medewerkers van TNT. Er is een concept-cao afgesloten. De kop daarvan is die - 15%. Het past mij niet om daarover een oordeel te geven, maar voor de postbezorgers/kostwinnaars, mensen die al heel lang bij TNT werken, is sprake van een aanvulling tot 95%. Voorts zijn er werknar-werktrajecten ingezet. In tegenstelling tot de vorige keer, toen de besprekingen over de cao mislukten, is in deze cao tevens een werkgelegenheidsgarantie afgegeven. Misschien hangt dat samen met het feit dat ook voor nieuwe postbedrijven afspraken worden gemaakt over de arbeidsvoorwaarden. Ook TNT is wellicht minder "gezakt" dan tijdens de mislukte besprekingen vorig jaar.

De heer Schouw vroeg of concurrentie mogelijk is als er alleen maar arbeidskosten zijn, als er alleen maar op basis van lonen wordt betaald. Dat is ook het antwoord op de vraag van de heer Asscher over de Duitse situatie. Ook als de arbeidskosten de grootste kostenpost vormen, is innovatie mogelijk. Dat zien wij ook in de dienstensector. Ook in de postsector zijn de looproute en de software die je daarvoor gebruikt om zo slim mogelijk te bezorgen, een bron van innovatie. Ik denk ook aan de wijze waarop je sorteert en de combinaties die je wellicht maakt tussen gewone postbezorging en het feit dat iedereen tegenwoordig steeds meer winkelt via internet en dingen ook thuis laat bezorgen. Ik denk aan de combinaties die men wellicht op de bezorgingmarkt gaat maken met de interne postafdeling van de Staten-Generaal of van andere bedrijven. Ook in een geliberaliseerde postmarkt is concurrentie mogelijk op basis van de cao, al is dat geen concurrentie waarbij de arbeidsvoorwaarden door het ijs zakken.

De heer Elzinga vroeg naar de positie van ABVAKABO ten aanzien van de marktopening. ABVAKABO is de onderhandelaar voor TNT. In de brief van 19 januari stelde deze organisatie dat zij geen voorstander is van verdere marktopening, maar ze constateerde tevens dat een groot deel van de postmarkt al is geliberaliseerd en dat het dus niet realistisch is om te veronderstellen dat die stap alsnog zou worden teruggedraaid, in de zin van: het monopolie terug en de Staat koopt en nationaliseert TNT weer. Daarom vraagt ook ABVAKABO in de brief van 19 januari om het afronden van het ingroeimodel voor de datum van de marktopening en tevens om de toezegging dat die stok achter de deur er komt. Aan beide wensen wordt voldaan. In de brief van 19 februari van alle bonden, inclusief ABVAKABO, staat dat de volledige marktopening beter eerder kan plaatsvinden, als de arbeidsvoorwaarden zijn ingevuld, dan op een later tijdstip, waardoor de gemaakte afspraken komen te vervallen. Dat is ook een belangrijke reden om de markt juist nu te openen, want daarmee wordt het wantrouwen dat de sociale partners op een bepaalde manier hadden, weggenomen. Zij vroegen zich af of het kabinet die stap daadwerkelijk zou zetten, of dat alleen maar naar andere criteria en andere landen zou worden gekeken. Daarom vonden wij het verantwoord de markt per 1 april

2009 te openen. Ook de heer Wiechmann, bestuurder van de postsector van ABVAKABO, stelt op de eigen site dat het volledig openstellen een onvermijdelijke vervolgstap is. Alle bonden vinden het beter om het laatste stuk ook te openen nu de voorwaarden zijn ingevuld.

Voorzitter. Ik kom toe aan de afronding.

De voorzitter: Een ogenblik. De heer Laurier wil nog een vraag stellen.

**

De heer Laurier (GroenLinks): De staatssecretaris gaat in op de afspraken met de bonden. Hij geeft ook het belang aan van een stok achter de deur. Maar stel dat een meerderheid van deze Kamer zou zeggen het op dit moment niet verstandig te vinden om de liberalisering per 1 april door te laten gaan. Slaat de staatssecretaris de AMvB dan wel?

Staatssecretaris Heemskerk: De AMvB willen wij zo snel mogelijk slaan, maar volgens mij hebben wij de wet nodig om de AMvB te mogen slaan. Als de heer Laurier dus een instrument wil om de sociale bodem te creëren, moet hij voor dit wetsvoorstel stemmen.

Voorzitter. Ik kom op de planning ten aanzien van 1 april. 1 april 2009 is helemaal niet ver weg. Er moet nog veel gebeuren. Uiteraard is dat het eventueel aannemen door uw Kamer van het wetsvoorstel over de openstelling van de postmarkt per 1 april. Daarnaast is er het Postbesluit. Dat is eind 2007 aan de Eerste Kamer voorgelegd en geeft de basis van de bepalingen omtrent het wetsvoorstel. Verder is er de ministeriële regeling. Deze is op 20 februari 2009 voorgehangen bij de Eerste Kamer en de Tweede Kamer. Ten slotte is er nog het inwerkingtredingsbesluit dat bij het wetsvoorstel hoort. Mevrouw Sylvester vroeg hiernaar. Dit besluit is bij brief van 20 februari 2009 voorgehangen. Dat was dus ruim vier weken voor 1 april.

De heer Elzinga vraagt waarom wij dit allemaal doen. Uiteindelijk doen wij het om meer mogelijk te maken op de zakelijke markt. Daar profiteren zowel bedrijven als goede doelen van. De postmarkt verandert, de baan van postbode verandert en mensen kijken niet meer iedere dag naar hun post. Sommige bedrijven willen nog wel hun post ontvangen, maar die mag dan wel aan het einde van de week of de maand worden bezorgd; het hoeft niet altijd allemaal de volgende dag. Wij hebben door onze voorwaarden steeds te formuleren en door onze poot stijf te houden, in mijn optiek echt verbetering gezien in het Verenigd Koninkrijk en in Duitsland. Het allerbelangrijkste voor mij zijn echter de vorderingen die de sociale partners hebben gemaakt. Zij zijn steeds hun afspraken nagekomen en hebben gevraagd om een stok achter de deur. Zij koppelen dat zeer nadrukkelijk aan marktopening met een sociale bodem en het verzoek tot vertrouwen van het kabinet om ook echt die stap te nemen. Juist in deze moeilijke economische omstandigheden moeten wij voorkomen dat er een race to the

bottom ontstaat. Juist nu is zo'n marktopening met sociale randvoorwaarden dus van groot belang. Ik hoop dan ook dat ik deze Kamer heb kunnen overtuigen om in te stemmen met dit wetsvoorstel.

De voorzitter: Ik verzoek de leden om de opmerkingen die ongetwijfeld nog leven in tweede termijn mee te nemen.

Ik schors de beraadslaging over dit wetsontwerp tot na het antwoord in eerste termijn van de regering in het Europadebat.

* *

De beraadslaging wordt geschorst.

* B

!Hamerstukken!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Tijdelijke regels voor experimenten met een gebiedsgerichte bestemmingsheffing ten behoeve van aanvullende activiteiten van samenwerkende ondernemers mede in het publiek belang (Experimentenwet BGV-zones) (31430);

- het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (VII) voor het jaar 2009 (31700-VII).

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Voorzitter: Timmerman-Buck

* B

!Europadebat!

Aan de orde is de voortzetting van

- het Europadebat in het kader van de behandeling van de brief van de minister en staatssecretaris van Buitenlandse Zaken met de Staat van de Europese Unie 2008-2009 (31702, nr. 1), de bijlagen bij de Staat van de Europese Unie 2008-2009 (31702, nr. 2), het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2009 (31700-V) en het wetsvoorstel Wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2008 (wijziging samenhangende met de Najaarsnota) (31792-V).

De beraadslaging wordt hervat.

* N

Minister Verhagen: Voorzitter. Evenals de geachte senator van D66 heb ik enigszins last van mijn stem. Ik hoop dat de leden mij toch goed kunnen verstaan.

Vele senatoren begonnen terecht met het plaatsen van hun inbreng over de Staat van de Europese Unie in de context van de huidige economische en financiële crisis. In heel veel verschillende fora, mondiaal, Europees maar ook nationaal, zullen de komende maanden doorslaggevende beslissingen worden genomen over de bestrijding van die financieel-economische crisis. Het doet mij genoeg om juist in deze omstandigheden met deze Kamer de Staat van de Europese Unie tegen het licht te houden want, zoals een uwer al opmerkte, sinds de Tweede Kamer op 6 november vorig jaar over die Staat van de Unie debatteerde, is er veel gebeurd.

De balans is niet eenduidig. Aan de negatieve kant moet worden vastgesteld dat de crisis zich snel heeft verspreid en verdiept. Geen land blijft buiten schot. Ook de individuele burger ondergaat allengs de gevolgen. En het einde is nog niet in zicht. Aan de positieve kant merken wij daarentegen dat zowel de belangrijkste economische actoren buiten de EU als de EU zelf grote en doelgerichte activiteiten hebben ontplooid. Bij dit alles onderstreep ik wel dat het belang van de burger centraal moet staan en heeft gestaan. Er is verwezen naar de maatregelen die al genomen zijn in het kader van de financiële crisis. Maar ook het voortdurende streven naar stabielere financiële markten en bijvoorbeeld het depositogarantiestelsel zijn direct in het belang van de individuele burger. Als wij de spaartegoeden van een individuele burger garanderen, dan is dat ook in zijn belang en niet alleen in het belang van de banken. Daarnaast zijn de stimuleringsmaatregelen van het economisch herstelplan gericht op het behoud van werkgelegenheid in de hele Europese Unie.

Het is echter evident dat de financieel-economische crisis meer dan welk dossier ook de internationale en Europese agenda beheerst. Door de innige verstrengeling van de mondiale kapitaalmarkten is de crisis een wereldwijd fenomeen geworden. Bijna zonder vertraging doen de ontwikkelingen in de Verenigde Staten zich voelen in de reële economieën van Europa en Azië, en vice versa.

In mijn toespraak bij de opening van het Academisch jaar in Leiden op 1 september jongstleden heb ik benadrukt dat wij in een globaliserende, veranderende wereld nog meer dan voorheen sterke bondgenootschappen moeten smeden met landen waarmee wij onze waarden en normen delen. In een wereld met schuivende machtsverhoudingen is het voor een relatief klein land als het onze van groot belang om de banden met onze vrienden en potentiële bondgenoten te versterken. De afgevaardigde Van der Linden verwees hier al naar. Dat betekent niet dat de werkingskracht van de multilaterale samenwerking op het spel moet worden gezet. Integendeel, de financieel-economische crisis vergt juist een zeer intensieve multilaterale aanpak.

De geachte senator Van der Linden vraagt naar het spanningsveld tussen het bilaterale en het multilaterale beleid. Multilateraal en bilateraal optreden sluiten elkaar niet uit, maar vullen elkaar juist goed aan. Als wij bijvoorbeeld in EU-kader een

actieve bilaterale diplomatie voeren in de EU-hoofdsteden, dan kunnen wij daarmee ook multilateraal onze posities versterken. Als ik niet alleen maar naar de EU of de traditionele trans-Atlantische verhoudingen kijk, maar ook naar wat wij aan waarden en normen delen met Australië, Nieuw-Zeeland, Japen, Indonesië en Zuid-Korea, dan kunnen wij daarmee in het multilaterale kader juist beter optrekken. Het is dus niet alleen een kwestie van multilateraal, van alleen maar VN, EU of trans-Atlantisch. Je moet juist je natuurlijke bondgenoten opzoeken. Dat is van groot belang, zeker in een tijd waarin de machtsverhoudingen niet meer evident zijn en alles niet meer heel gemakkelijk in hokjes te plaatsen is.

Een crisis op de hypotheekmarkt in Florida beïnvloedt rechtstreeks het kredietprofiel van een middenstander in Bulgarije. Oplopende overheidstekorten van de VS hebben rechtstreekse repercussies op de betalingsbalans van China en dientengevolge ook weer direct op de beurskoers van een grondstofgigant als Rio Tinto. Dat heeft weer gevolgen voor de prijs van uranium uit Namibië en de dekkingsgraad van onze pensioenfondsen. Zo zie je dat in de geglobaliseerde wereld onzekerheden of stappen in de ene regio meteen gevolgen hebben op de positie of het welbevinden van burgers in de andere regio. En zoals bij alle grensoverschrijdende vraagstukken is Europa een deel van de oplossing. Dat kwam vandaag ook naar voren uit de bijdragen van de sprekers. Daarom is de Europese besluitvorming over dit vraagstuk essentieel.

De Europese Voorjaarsraad zal er overmorgen uitgebreid over spreken. Dat debat is niet eenvoudig. Soms komen tijdelijk tegenstellingen aan het licht tussen leden van de Eurogroep en landen die de euro nog niet hebben, tussen oude en nieuwe lidstaten en tussen nettobetalers en netto-ontvangers. Ik ben echter ervan overtuigd dat, gelet op het ingrijpende karakter van de crisis, de Unie er uiteindelijk sterker uitkomt en dat er meer saamhorigheid over de waarden van onze Unie zal ontstaan. Het kan niet anders.

De crisis bepaalt op dit moment het debat over de financieel-economische ordening van de wereld en heeft tegelijkertijd directe gevolgen voor de bredere buitenlandse politiek. De Europese besluitvorming van de Europese Commissie en de 27 lidstaten van de Unie is nu allereerst gericht op de interne maatregelen en beleidscoördinatie die nodig zijn om de crisis te beteugelen. Nederland pleit als geen ander ervoor om consequenties te verbinden aan de EU-externe aspecten van de crisis. Wij laten bijvoorbeeld geen gelegenheid onbenut om te pleiten voor een grotere inspanning om vanuit de EU de vastgelopen WTO-onderhandelingen weer op gang te helpen. Besluitvorming over verdere liberalisering in het kader van de Doha-ronde zou een krachtig signaal zijn dat regeringen niet bij de pakken neerzitten en bereid zijn om niet alleen op papier bij de eerste bijeenkomst van de G20 in de Verenigde Staten, maar ook in het vervolg daarop de lokroep van

protectionisme en isolationisme te weerstaan. Terecht vroegen de sprekers hier aandacht voor.

Juist een land als Nederland met zijn open, op export gerichte economie heeft als geen ander baat bij vrijhandel en het tegengaan van protectionisme. De vertraging in de wereld treft Nederland zwaarder dan andere landen die minder van export afhankelijk zijn voor hun werkgelegenheid en economische ontwikkeling. Staatssecretaris Timmermans zal nader ingaan op de aspecten van de crisis die tijdens de Europese Raad aan de orde komen, zoals de voorbereiding van de G20 en de elementen van het economisch herstelprogramma.

Juist in moeilijke tijden zijn oude vriendschappen een baken van stabiliteit. Daarom is, ondanks het feit dat je zoekt naar nieuwe bondgenoten en nieuwe vrienden, de trans-Atlantische samenwerking van belang. Ik zie zeer uit naar nauwe samenwerking met de nieuwe Amerikaanse regering. Niet alleen omdat ik ervan overtuigd ben dat Europa en Washington leiderschap zullen moeten tonen bij de G20-bijeenkomst om het economische herstel in te zetten, maar ook omdat andere grote vraagstukken louter in nauwe samenwerking met de Verenigde Staten kunnen worden opgelost. Dan doel ik natuurlijk op klimaatverandering, energiezekerheid, armoedebestrijding in den brede, terrorismebestrijding, non-proliferatie en mensenrechten.

Ik vind dat Europa zich op dat punt meer moet inspannen. Niet alleen om een gelijkwaardige partner van de VS te zijn, maar ook om de VS te tonen dat het in hun belang en voordeel is om samen met Europa op te trekken op deze dossiers. Dat betekent enerzijds dat wij proactiever moeten inspelen op de vraagstukken waarover wij gemeenschappelijke zorgen hebben, en anderzijds dat wij meer moeten leveren. Het is niet evident, zeker niet als je naar de nieuwe Amerikaanse regering kijkt, dat men automatisch naar Europa kijkt voor bondgenootschappen of om gezamenlijk op te trekken. Als wij bijvoorbeeld in het kader van de post-Kyotodiscussie ook de Verenigde Staten willen brengen tot een grotere inspanning op dit terrein, zullen wij hun iets moeten leveren zodat het voor hen aantrekkelijk wordt om hierin samen met Europa op te trekken. Op de EU/VS-top, eerst formeel en op 5 april in Praag, zullen wij hierover verder moeten spreken met president Obama.

Wanneer wij de situatie van nu vergelijken met die van een jaar of tien geleden, is het evident dat het externe beleid van de Europese Unie zonder meer aan volwassenheid heeft gewonnen. Dit stelt ook de Europese Unie in toenemende mate in staat om haar ambities te verwezenlijken en haar positie op het wereldtoneel in te nemen. Laat ik stilstaan bij een aantal zaken.

Gezien de enorme sprongen die zijn gemaakt met het Europese veiligheids- en defensiebeleid, moet je constateren dat het zich geweldig heeft ontwikkeld. De Europese Unie heeft op dit moment vijftien operaties in uitvoering in het kader van het Europese veiligheids- en

defensiebeleid met ruim 12.000 mannen en vrouwen in het veld. Het afgelopen jaar hebben wij de lancering gezien van de grootste civiele missie tot nu toe in Kosovo, de snelste operationele missie tot nu toe in Georgië en de eerste maritieme missie in Somalië. Twee van de vier militaire operaties in het kader van Europese veiligheids- en defensiebeleid worden met NAVO-middelen uitgevoerd, te weten die in Bosnië en Macedonië. Dit laat zien, zo zeg ik in de richting van de heer Van der Linden, hoe complementair de Europese Unie en de NAVO zijn.

Het Franse voorzitterschap heeft vorig jaar een aantal belangrijke initiatieven ontplooid om het EVDB effectiever te maken. Er zijn impulsen gegeven aan de verdere ontwikkeling van militaire en civiele capaciteiten. Ik juich dat toe, omdat het van groot belang is voor de Europese Unie om een sterke buitenlandspolitieke rol te spelen op het wereldtoneel. Daar hoort een sterke defensiepoet bij. Maar één Europees leger, waarnaar de heer Yildirim verwijst, is niet aan de orde. Meer samenwerking en meer coördinatie op het terrein van defensie, het niet langer uitsluiten van de EU en de NAVO, maar juist het samenwerken tussen en elkaar aanvullen van beide, betekent niet een Europees leger. Dan hebben wij het over meer Europese inspanningen van de onderscheiden lidstaten en meer Europese samenwerking op dit terrein.

Die samenwerking zal ook breder moeten zijn. Het gaat om een geïntegreerde benadering van defensie, ontwikkelingsamenwerking en buitenlands beleid. Het concept van de "vernetzte Sicherheit" van bondskanselier Merkel sluit precies aan bij datgene wat wij in Nederland voor ogen hebben met de geïntegreerde 3D-benadering van defensie, diplomatie en ontwikkelingsamenwerking. Nu bondskanselier Merkel over de vernetzte Sicherheit spreekt, krijg ik die discussie misschien een nieuwe impuls. Maar bijvoorbeeld in *The Economist* van vorige week zie je dat het concept van de Nederlandse benadering, de integratie van buitenlandse politiek, ontwikkelingsamenwerking en defensie in de meer militaire aspecten, nu meer en meer als voorbeeld gaat dienen hoe je werkelijk een oplossing kunt bieden in bepaalde crisisgebieden. Nederland pleit hier ook actief voor in de Europese Unie.

In elf crisishaarden heeft de Europese Unie speciale vertegenwoordigers in het veld, in Afrika, het Midden-Oosten, de Balkan en de Kaukasus. Zij zijn in wezen de ogen en oren van de Europese Unie. Daarnaast is de Europese Unie veruit de grootste donor ter wereld. In de Europese begroting is voor de periode 2007-2013 zo'n 60 mld. vrijgemaakt om juist de externe ambities te financieren. Dat is niet alleen maar *charitas*; het is juist ook eigenbelang. Wij hebben belang bij stabiliteit, ook om ons heen. De hulp, ook de ontwikkelingsamenwerking vanuit de Europese Unie, wordt vergeleken met vroeger effectiever ingezet. Dat blijkt ook uit recente rapporten van de OESO en de AIV over de Europese ontwikkelingsamenwerking. Het is evident dat het

efficiënter en meer gecoördineerd moet en ook kan, maar er is grote vooruitgang geboekt.

Op de vragen over de relatie in een breder kader met bijvoorbeeld China, Brazilië en India kan ik antwoorden dat ook deze landen aan belang hebben gewonnen in de afgelopen tien jaar. Zowel economisch als politiek moet de Unie met deze opkomende landen samenwerken om juist de grote vraagstukken van deze tijd op te lossen. Daarom heeft de Europese Unie reguliere toppen met deze landen. Eerder tijdens dit debat spraken wij over de multilaterale benadering. Juist als je die multilaterale benadering voorstaat en hen daarin meer wilt betrekken, is het ook van belang om hun daarin meer verantwoordelijkheid te geven. Het kan niet zo zijn dat deze landen aan de ene kant wordt gevraagd om zich verantwoordelijk op te stellen en zich te houden aan de normen en regels die wij in multilateraal verband hebben vastgesteld, maar aan de andere kant zich niet vertegenwoordigd zien of voelen in de VN-instellingen of bijvoorbeeld de multilaterale financiële instellingen. Dat is ook de reden waarom Nederland een voorstander is van hervorming van de Verenigde Naties waarbij meer recht wordt gedaan aan de noodzaak dat deze landen zich ook vertegenwoordigd voelen. Datzelfde geldt nu voor de discussie die ook in het kader van de G20 zal plaatsvinden. Willen de internationale financiële instellingen efficiënter en effectiever kunnen opereren, dan zal daar ook iets moeten veranderen. Het wordt in deze tijd niet meer geaccepteerd dat wij verantwoord gedrag vragen van landen zoals Brazilië, India en China, maar dat tegelijkertijd de baas van het IMF altijd een Europeen moet zijn en de baas van de Wereldbank altijd een Amerikaan zal zijn. Dat kunnen wij leuk vinden, maar die tijd is echt voorbij. Dat is ook terecht, als wij hen erbij willen betrekken.

Mevrouw Broekers-Knol (VVD): Betekent dit voor de minister dat ook in de Veiligheidsraad een van de Europese lidstaten een zetel zou moeten opgeven ten behoeve van Brazilië of India? China zit er al in.

Minister Verhagen: Bij de hervormingen binnen de VN zijn twee elementen van belang. Het ene is het concept van "One UN", waarbij de VN als zodanig veel efficiënter opereert en je niet verschillen in optreden hebt van UNDP, UNEP et cetera. Het andere element is dat de Veiligheidsraad moet veranderen op het punt van de representativiteit. Wij hebben in de afgelopen jaren gezien dat juist die discussie buitengewoon moeizaam verloopt. Nederland heeft overigens verschillende initiatieven genomen en heeft ook de leiding genomen van discussiegroepen binnen de VN om te komen tot een herziening van de Veiligheidsraad. Met name is geprobeerd om in een overgangsperiode, omdat de samenstelling van de Veiligheidsraad nog niet acceptabel is voor degenen die er uiteindelijk over gaan, te komen tot een langere zittingsperiode voor de niet permanente leden. Daarmee kun je dan deels tegemoetkomen aan de kritiek. Wij hebben dat voorgesteld voor een overgangsperiode voordat wij overeenstemming kunnen bereiken over die

hervorming van de Veiligheidsraad. Maar ik ben het met u eens: het betekent dat je dan niet meer automatisch zelf aan tafel zit. Dat vraagt alleen maar om meer Europese samenwerking en afstemming. Het geldt niet alleen voor Nederland. Wij hebben bijvoorbeeld binnen de Wereldbank een vrij forse positie. Als je vindt dat er ruimte moet komen voor die opkomende economieën, moet je meer Europees afstemmen zodat ons geluid en onze opvattingen daadwerkelijk doorklinken in de stem van degene die er dan nog zit. Je moet dan ook bereid zijn om een stapje opzij te doen.

De heer Kuiper (ChristenUnie): Ik haak even aan bij uw opmerking dat het allemaal anders zal moeten worden ingericht in onze wereld. U noemt de financiële markt, de financiële systemen. U zegt dat u ernaar uitzielt om samen te werken met de nieuwe Amerikaanse regering. Er zal ook een nieuwe benadering van de vraagstukken moeten ontstaan. Wij kunnen niet meer alles alleen maar op neoliberaal economisch beleid zetten. Er zal ook iets moeten gebeuren in onze benadering. Ik heb aandacht gevraagd voor de verwevenheid van de verschillende vraagstukken. Ik weet dat het ontzettend ingewikkeld is, zeker als je India, Brazilië en China erbij betreft. Het is een wereld met allerlei verschillende spelers en verschillende belangen, maar toch is het heel belangrijk dat wij tot een nieuwe benadering komen. Ik heb u er nog niet over gehoord; misschien komt het straks in het debat met de staatssecretaris aan de orde. Toch wil ik vragen of ook u bezig bent zo'n benadering te ontwikkelen.

Minister Verhagen: U zult op dit punt van de staatssecretaris niets anders horen dan van mij, althans geen verscheidenheid in opvattingen zien om de doodeenvoudige reden dat wij met één mond spreken. U had een heel interessant betoog op dat punt. Korthedshalve kan ik u verwijzen naar hetgeen de minister-president vrij uitvoerig heeft gezegd op dit punt. Kort samengevat komt het erop neer dat de moraal terug moet in de markt, of het nu gaat om een sociale markteconomie of om een duurzame markteconomie. Van het ongebreidelde kapitalisme in die zin dat er geen moraal, geen toezicht is, hebben wij de grenzen wel gezien. Dat ben ik met u eens.

De heer Kuiper (ChristenUnie): Dank voor dit antwoord. Ik ben er op zichzelf blij mee, maar toch vraag ik nog sterker wat dit betekent. Je kunt dit zeggen, je kunt het tegen elkaar zeggen, ook in internationaal verband, maar het moet iets betekenen en tot uitdrukking komen in een nieuwe benadering. Daar vraag ik naar.

Minister Verhagen: De staatssecretaris gaat ook nog nader in op die elementen, omdat er een discussie over plaatsvindt. Maar het is evident dat er onderscheiden belangen zijn van de onderscheiden landen. Tegelijkertijd hebben juist door die verwevenheid de consequenties van gebeurtenissen of van opstellingen in het ene land onmiddellijk effect op de ontwikkelingen in een

ander land. Dat betekent dat je er op een andere wijze tegenaan moet kijken.

Het is interessant om in een debat over de Staat van de Unie te worden bevraagd over een debat over de toekomst van de NAVO. Over parlementaire debatten gaat u en gaat de overkant. Ik ben te allen tijde bereid om daarover met u in debat te gaan. Juist om die debatten te stimuleren -- wat willen wij met de NAVO en waar gaan wij naartoe? -- heb ik het gebruik om geannoteerde agenda's voor EU-raadsbijeenkomsten aan de Kamer te sturen ook overgenomen voor de NAVO. Sinds twee jaar krijgt u in principe geannoteerde agenda's van NAVO-raadsbijeenkomsten van mij. Na de toppen van Riga en Boekarest volgt die van Straatsburg en Kehl. Daarover hebt u al een geannoteerde agenda gekregen. Ik kijk even naar boven. Jazeker, ik dacht dat ik die in ieder geval had getekend. Hij is in ieder geval van mijn bureau verdwenen, met handtekening, gericht aan de voorzitter van de Eerste Kamer. Daaruit blijkt onder andere dat er volgend jaar waarschijnlijk een vervolg komt op dit drieluik van Riga, Boekarest en Straatsburg, wat mogelijk zal uitmonden in een nieuw strategisch concept. Ik heb er eerder met u over gesproken. Ik heb toen gezegd dat ik nog niet overtuigd was van de noodzaak en van de werkelijkheid dat er een nieuw strategisch concept zou worden ontwikkeld. Maar in Straatsburg en Kehl zal waarschijnlijk een eerste aanzet worden gegeven voor een discussie over een nieuw strategisch concept. Dat heeft er onder andere mee te maken dat de NAVO zich verder heeft ontwikkeld van een defensief-militaire organisatie naar een politiek-militaire alliantie die juist in samenwerking met de Verenigde Naties en landen buiten het verdragsgebied werkt aan stabiliteit en crisisbeheersing. Gelet op de discussie die ook in het kader van de NAVO over dat nieuw te ontwikkelen strategisch concept zal worden gevoerd, ben ik ervan overtuigd dat wij elkaar daarover nader zullen spreken en ook over de Nederlandse opvattingen die daarbij aan de orde moeten komen.

Het versterkte Europese mensenrechtenbeleid -- ik denk aan de opmerkingen van mevrouw Strik -- kwam afgelopen jaar onder meer tot uitdrukking in een aantal EU-demarches, verklaringen bij mensenrechtenschending in derde landen. Nederland kaartte zaken aan bij het EU-voorzitterschap waarvan wij vonden dat er een EU-demarche moest ontstaan. Wij verzochten dus om actie. Nederland was in 2008 ook actief bij de aanvaarding van met name EU-richtlijnen betreffende geweld tegen vrouwen, meer aandacht van de Europese Unie voor het bevorderen van de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing, de bescherming van religieuze minderheden, betere bescherming van kinderrechten en met name het tegengaan van kinderarbeid. Dat gaat breder dan alleen de Europese Unie. Voor de zomer komt de Europese Commissie op ons nadrukkelijk verzoek met een rapport over de mogelijkheid van een verbod om producten op de markt te brengen die zijn gemaakt met de ergste vormen van

kinderarbeid. Dan hebben wij het gewoon over slavenarbeid. Daarom is er de noodzaak van een verbod dat daarin wordt meegenomen. Het wordt overigens een breder rapport waarin niet alleen handelsmaatregelen, maar ook andere aspecten aan de orde komen, bijvoorbeeld inkomensvoorziening in minst ontwikkelde landen.

De heer Van der Linden vroeg naar de stand van zaken in de onderhandelingen van de Durban review conferentie. Het is evident dat het huidige ontwerp-slotdocument voor de Nederlandse regering onacceptabel is. Indien er geen beter slotdocument te realiseren is, is er voor Nederland geen basis om verder te onderhandelen. Ik heb gisteren in de bijeenkomst van de ministers van Buitenlandse Zaken van de Europese Unie nog eens helder aangegeven, in navolging van mijn speech in de Mensenrechtenraad in Genève enkele weken geleden, waar voor Nederland de rode lijnen liggen. Die rode lijnen zijn heel evident. Religie is zeer belangrijk, maar mag niet boven individuen komen te staan. Met andere woorden, kritiek op religie is niet per definitie discriminatie. Geloofsafval is geen belasting van religie, zoals sommigen denken van degenen die het ontwerp-slotdocument tot nu toe hebben opgesteld. Wat mij en de Nederlandse regering betreft, mag er geen focus komen op een afzonderlijk land, in dit geval Israël. Dat wordt met naam en toenaam genoemd en alle andere landen niet. Er dient aandacht te worden besteed aan antisemitisme. Het is niet acceptabel dat teksten die zich richten tegen Israël zich van antisemitisch woordgebruik bedienen. In het kader van het bestrijden van discriminatie en racisme heb ik er ook behoefte aan dat op geen enkele wijze goedkeuring wordt gegeven aan discriminatie van homoseksuelen. Op dat punt liggen er behoorlijk harde rode lijnen. Ik heb er gisteren aandacht voor gevraagd.

Ik kreeg in de Razeb gisteren brede steun voor deze rode lijnen. Ik heb een alternatief slotdocument overhandigd. In plaats van de 25 pagina's die er nu liggen, heb ik twee pagina's die de kern zouden moeten zijn van het bestrijden van racisme en discriminatie. Ik heb duidelijk gemaakt dat, als er niet snel een beter slotdocument komt dat juist uitgaat van het alternatief dat ik heb voorgelegd, er geen basis is om te praten en dat wij op dat moment met een probleem zitten. Op basis van die alternatieve tekst heb ik gisteren brede steun gekregen in de Razeb. De tekst zal nu door de Europese Unie worden ingebracht als basis voor een toekomstig slotdocument. Als er niet snel uitzicht op is dat er langs deze lijnen kan worden gewerkt, zal de mogelijkheid dat de Europese Unie als geheel uit het Durbanproces stapt zeer duidelijk dichterbij komen. Nederland is bereid om dat op zeer korte termijn eenzijdig te doen, indien anderen dat niet doen. Ik heb op dat punt, juist in het kader van bredere coalities, ook contact met landen zoals Australië die eenzelfde lijn voorstaan. Wij hebben er geen zin in om een VN-conferentie die bedoeld is om racisme en discriminatie tegen te gaan te laten gijzelen door mensen die een politiek circus willen opvoeren en zelfs racistische teksten in het vaandel hebben.

De heer Van der Linden, mevrouw Strik en de heer Eigeman wijzen in hun interventies op de belangrijke plaats van de Raad van Europa in de politieke architectuur van Europa als geheel. Zoals de Kamer weet, hecht ook de regering bijzonder aan deze organisatie en haar kerntaken: versterking van democratie, respect voor mensenrechten en versterking van de rechtsstaat. Nederland heeft zich de afgelopen tijd, in lijn met de motie-Van der Linden die in uw Kamer unaniem is ingediend en aangenomen, juist ingezet om de discussie over de financiële grondslag voor deze organisatie om te buigen naar een groei van de middelen. Helaas heb ik moeten constateren dat daarvoor totaal geen draagvlak bestaat bij andere lidstaten. Die houden mordicus vast aan een reële nulgroei. De andere lidstaten zijn van mening dat de organisatie met de nu beschikbare middelen de huidige taken ook kan uitvoeren. Ik kan niet in de toekomstige agenda's van mijn EU-collega's kijken, maar ik kan mij voorstellen dat in deze tijden van economische teruggang die tendens niet anders zal worden, althans zich niet makkelijk zal laten ombuigen. Ik ben best bereid om weer met mijn collega's daarover te spreken, maar het was echt een volstreekte "no go". Ik denk dat het wel van belang is -- wij moeten elkaar daarin niet als tegenstander zien, maar meer als bondgenoten -- dat ook u in uw gesprekken met uw collega's van andere lidstaten in de Raad van Europa probeert om deze discussie weer vlot te trekken. Het is gewoon een "no go" geweest en wij hebben er zeer veel energie in gestoken.

Mevrouw Strik (GroenLinks): Ik ben wel blij om te horen dat u zich er zo voor hebt ingespannen. Maar is het Verdrag van Lissabon op geen enkele manier een argument, omdat met de inwerkingtreding van het verdrag ook de EU kan toetreden? Dat zou vanzelfsprekend een verzwaring betekenen van de werklast voor het Hof.

Minister Verhagen: Ik denk niet dat het een verzwaring betekent van de werklast van het Hof. Ik denk wel dat het belang van de Europese Unie als zodanig groter zal worden bij een goed functionerende Raad van Europa, juist omdat de Europese Unie als entiteit zelfstandig kan toetreden tot de Raad. Dat is niet alleen omdat wij dat vinden; het wordt ook makkelijker voelbaar. Laten wij er even van uitgaan dat het Verdrag van Lissabon in werking zal treden. Vooral nog is dat niet het geval.

Mevrouw Strik (GroenLinks): Nog niet.

Minister Verhagen: U bent optimistisch gestemd. Dat doet mij deugd. Daardoor zou wel een nieuw momentum gecreëerd kunnen worden om een nieuwe poging te wagen om de discussie over de financiële grondslag te heropenen. Het was nu dusdanig mordicus "nee" dat ik helaas moet constateren dat wij redelijk alleen staan.

De heer Van der Linden (CDA): Ik ben de minister dankbaar dat hij er politieke energie in heeft

gestoken. Die ministers zeggen nu: geen cent erbij. Ik zal niet bestrijden dat er misschien in de organisatie zelf kan worden bezuinigd. Maar hoe verklaart de minister nu dat diezelfde ministers voor de Europese Unie voor de komende vijf jaar 1,2 mld. beschikbaar stellen voor democratie en mensenrechten, dat een Europarlementariër bij mij komt en zegt dat men 140 mln. op de lijn heeft staan en dat wij afgelopen week een gesprek hebben gehad met de nieuwe directeur van het Agentschap voor de Mensenrechten, die 17 mln. krijgt en ons er niet van kan overtuigen dat er een toegevoegde waarde is? Wat zit er dan fout?

Minister Verhagen: Ik zeg niet bij voorbaat dat een effectief EU-mensenrechtenbeleid geen toegevoegde waarde zou hebben. Dat geldt zeker waar het gaat om landen die geen lid zijn van de Raad van Europa. Dit kon onder andere ontstaan -- dat was een van de vragen van de heer Van der Linden -- doordat de financiering van het EU-mensenrechtenbeleid binnen de financiële perspectieven plaatsvindt. Er is dus wel een herverdeling van het geld binnen Europa, maar er wordt geen extra geld van de lidstaten gevraagd.

De heer Van der Linden (CDA): Dat vind ik eerlijk gezegd niet overtuigend.

Minister Verhagen: Mijn collega's vinden dat blijkbaar wel!

De heer Van der Linden (CDA): Dan hebt u nog een missie bij uw collega's! Ik kan uit ervaring bevestigen dat de besteding van die middelen bij het Europese Hof en andere instanties aanzienlijk beter is dan wij afgelopen week hebben gehoord. Zij hebben ons niet kunnen overtuigen van de toegevoegde waarde en ik vrees eerlijk gezegd dat het heel moeilijk zal zijn om dat alsnog te doen.

Minister Verhagen: Ik ga niet over het Europees Parlement. Het grootste probleem bij het vinden van een andere financiële grondslag ligt niet zozeer bij de EU-landen, alswel bij de niet-EU-landen die lid zijn van de Raad van Europa. Die landen, Rusland met alle respect voorop, doen moeilijk. Neem die uitgestoken hand van mij nu aan en laten wij kijken hoe wij dit debat nieuw leven in kunnen blazen. Wij moeten er om te beginnen voor zorgen dat in al die andere parlementen de ministers op dit punt net zozeer op de huid worden gezeten als in Nederland.

De heer Van der Linden (CDA): Ik wil die taak graag overnemen in andere parlementen. U kunt niet zeggen dat de terughoudendheid van de niet-EU-landen, over het algemeen ook de armste landen, bij de financiering een argument is voor de 27 landen om niet met u mee te gaan.

Minister Verhagen: Wij moeten overeenstemming bereiken, maar ik krijg gewoon njet te horen. Dan kan ik hoog en laag springen, maar wij moeten het volgens mij anders doen dan het afgelopen jaar. Wij moeten ervoor zorgen dat daar door meerdere

landen voor wordt gepleit. Ik kan daar met mijn collega's over praten en u kunt dat doen met uw collega's, zodat in de parlementen van de lidstaten van de Raad van Europa dat debat ook eens wordt gevoerd. Dan bekijken wij of wij dat njet kunnen omzetten in een meer solide financiële basis voor de Raad van Europa. Ik ben het namelijk met u eens dat de Raad van Europa een buitengewoon belangrijke plaats in die implementatie van de mensenrechtenstrategie vervult.

Ook het werk van de mensenrechtencommissaris Hammerberg wordt door ons bijzonder gewaardeerd en ondersteund. Wij hebben onder andere extra financiële middelen beschikbaar gesteld, omdat de rest dat niet doet. Verder hebben wij een toegevoegde kracht op zijn kantoor gefinancierd om op het gebied van Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender (LGBT) extra activiteiten te ontplooien. Ik ben voornemens dat komend jaar te blijven doen. De heer Van der Linden vroeg om een uitbreiding daarvan met nog een extra kracht. Los van het feit dat wij de enigen zijn die dit doen, is volgens mijn informatie het kantoor van Hammerberg op dit moment adequaat bemenst voor de hem toegewezen taken. Maar ik zeg de heer Van der Linden toe met Hammerberg contact op te nemen om te zien of dat daadwerkelijk het geval is.

Een ander element waarvoor de heer Van der Linden terecht aandacht vroeg is de zestigste verjaardag van de Raad van Europa en de vijftigste van het Hof, mijlpalen die ook door de regering worden aangegrepen om op gepaste wijze het belang van mensenrechten in het kader van de Raad van Europa onder de aandacht van jongeren te brengen, met een op scholen gerichte campagne. Ik heb ook de Eerste Kamer uitgenodigd om, uiteraard binnen de beperkingen die het budget mij in deze tijden stelt, te kijken of wij in de tweede helft van dit jaar additionele activiteiten kunnen organiseren, zoals een debatbijeenkomst over de toekomst van de Raad van Europa. Daarover zijn wij in contact, welk contact op een zeer plezierige wijze plaatsvindt. Ik ga ervan uit dat wij in dit kader kunnen bezien hoe wij de Raad van Europa verder in het zonnetje kunnen zetten ter gelegenheid van zijn verjaardag.

Terecht is gewezen op de noodzaak van een goede samenwerking tussen het Europees Grondrechtenagentschap en de Raad van Europa. In 2008 is tussen beide organisaties een overeenkomst gesloten die voorziet in regulier overleg en complementariteit. Daartoe zit nu ook een vertegenwoordiger van de Raad van Europa in de managementraad van het Europees Grondrechtenagentschap. Wij zullen er actief op blijven toezien dat de oorspronkelijke werkverdeling tussen beide organisaties goed wordt nageleefd, mede gelet op de discussie die wij hier eerder bij de instelling van eerder genoemde organisatie hebben gevoerd.

De heer Peters (SP): Ik heb een meer inhoudelijke vraag over de Raad van Europa. Als je kijkt naar de stand van zaken rond de conventies en de protocollen, zie je dat een groot aantal getekende

of geratificeerde exemplaren ontbreekt. Dat kost op zich weinig geld. Op sommige punten heeft Nederland zelfs voorbehouden gemaakt, zodat het heeft deelgenomen aan de discussie, maar het heeft toch niet ondertekend of geratificeerd.

Minister Verhagen: Het niet-tekenen valt op zich nog wel mee. In het reguliere overleg met de Raad van Europa hebben wij stilgestaan bij dit punt. Of op het punt van nationale wetgeving, of op het punt van verdragen hebben wij de onderdelen gecoverd. Bij ratificatie is het parlement aan zet, nadat wij hebben getekend. Met sommige collega's heb ik daarover discussies om ervoor te zorgen dat wij dat wel gaan doen. Onze staat van dienst op het punt van mensenrechten bewijst dat het geen onwil is van de Nederlandse regering om toe te treden tot bepaalde verdragen of protocollen. Soms zijn in de Nederlandse wetgeving op dit punt al voldoende waarborgen ingebouwd. Als dat niet het geval is, zeg ik u toe daar met de stofkam doorheen te gaan en zo nodig collegae aan te spreken op het zetten van nadere stappen.

Mevrouw Broekers-Knol (VVD): Mag ik u alvast de Europese erecode voor de sociale zekerheid in herinnering brengen? Die ligt er in ieder geval nog.

Minister Verhagen: Bij dezen genoteerd! Die nemen wij mee met die stofkam!

Ik kom toe aan de uitbreiding. Ook een economische crisis mag geen aanleiding zijn om te gaan rommelen met regels en/of criteria. Ik hoorde gisteren in de Raad een aantal lidstaten zeggen dat wij de criteria voor uitbreiding nu maar moeten versoepelen om (potentiële) kandidaat-lidstaten de helpende hand te bieden. Daarbij werd een traditioneel beroep op mij gedaan om nu eindelijk eens op te houden met mijn verzet tegen Servië, in relatie tot de samenwerking met het Joegoslaviëtribunaal. Zo'n redenering druist in tegen alles waarvoor ik sta. Natuurlijk is solidariteit met niet-EU-lidstaten nodig, daar heb ik oog voor, maar ik wijs erop dat er geen regio in de wereld is die zoveel steun per hoofd van de bevolking ontvangt als de westelijke Balkan.

In reactie op de heer Ten Hoeve kan ik zeggen dat ik het absoluut niet eens ben met voormalig minister Bot dat de EU sneller en veel meer moet worden uitgebreid. Deze regering heeft zich er in december 2006 hard voor gemaakt -- ook de heer Bot destijds als minister -- dat er uitbreidingscriteria moesten worden vastgelegd. Nadien hebben wij ons ervoor ingespannen om dat vast te leggen in het Verdrag van Lissabon. Wij gaan geen water bij de wijn doen als het gaat om de toetredingscriteria, die buitengewoon helder zijn vastgelegd. Wij gaan niet vroegtijdig toetredingsdata noemen, wat ook geldt voor Kroatië. In reactie op de vraag van mevrouw Broekers zeg ik dat Kroatië op dit moment niet voldoet aan alle voorwaarden. Het land werkt onder andere niet volledig samen met het Joegoslaviëtribunaal en ook op het gebied van de JBZ moeten nog hervormingen worden doorgevoerd. Het grensgeschil tussen Kroatië en

Slovenië legt daarnaast een hypotheek op die toetredingsonderhandelingen, omdat Slovenië als EU-lidstaat vanwege dit geschil een aantal onderhandelingshoofdstukken blokkeert. Nederland roept beide partijen op juist dit grensgeschil niet te politiseren en voor te leggen aan een onafhankelijke arbiter. De Commissie heeft bemiddeling aangeboden die wij hebben gesteund. Op dit punt is het aan beide regeringen om over hun eigen schaduw heen te stappen om tot een bevredigende oplossing te komen. Als het gaat over samenwerking en JBZ moeten zij voldoen aan de criteria.

De heer Ten Hoeve (OSF): Ik had van oud-minister Bot niet begrepen dat hij bedoelt dat niet meer naar de toelatingscriteria moet worden gekeken. Die liggen namelijk vast: wij weten op basis van welke normen wij willen toelaten.

Minister Verhagen: Het is dus geen oproep aan ons, maar aan die landen.

De heer Ten Hoeve (OSF): Naar mijn gevoel speelt er toch wel iets meer. Hij zegt wel: er is een discussie over de grenzen van de EU en Nederland maakt daar zelfs een heel scherpe discussie van. Ook al zouden landen kunnen voldoen aan de toelatingscriteria, wij willen op dit moment aan geen enkel land enig uitzicht, zelfs niet op lange termijn, bieden. De heer Bot vraagt zich af waarom je grenzen zou stellen. Is alleen het voldoen aan de toelatingscriteria niet mooi genoeg?

Minister Verhagen: De heer Bot sprak over een sneller proces. Dat is geen boodschap die aan ons is gericht, maar aan de (potentiële) kandidaat-lidstaten. Zij hebben het tempo van toenadering geheel in eigen hand. Als zij voldoen aan de criteria kunnen zij toetreden. De mate waarin zij aan de Kopenhagencriteria voldoen, is allesbepalend. Wij sluiten de deur dus helemaal niet voor de Balkan. Wij hechten eraan om de Balkan, inclusief Servië, te verwelkomen binnen de Europese structuren en de Europese samenwerking. Maar daar hoort volledige samenwerking met het Joegoslaviëtribunaal gewoon bij. Uitbreiding is nooit een vanzelfsprekendheid. Omdat wij vinden dat kandidaat-lidstaten volledig onderdeel moeten worden van de Europese waardengemeenschap, leggen wij daar wel grenzen, maar dat is niet nieuw, dat is altijd gebeurd. Er wordt gepleit voor Rusland, waarover ik straks nog kom te spreken in het kader van het oostelijk partnerschap. De huidige situatie in ogenschouw nemend, vinden wij dat een aantal landen geen uitzicht moet worden geboden op het kandidaat-lidmaatschap. Nauwere samenwerking wil niet zeggen dat zij daarmee potentieel lid van de EU worden. Maar wij komen niet terug op eerder gedane toezeggingen en gemaakte afspraken.

De heer Ten Hoeve (OSF): In het laatste zit het hem inderdaad. U zegt tegen de Balkanlanden: het is jullie eigen verantwoordelijkheid om maar zo snel mogelijk aan de normen te voldoen. Maar hetzelfde

zegt u niet van alle andere landen, dat is uitsluitend voor deze paar landen.

Minister Verhagen: Ik zeg dat niet tegen Oekraïne, niet tegen Rusland....

De heer Ten Hoeve (OSF): Of Marokko.

Minister Verhagen: Of Marokko, inderdaad, dat land kan wat mij betreft niet bij de EU. Daarin heeft u volkomen gelijk. Ik heb niet begrepen dat mijn voorganger dat bedoelde, maar als u dat in zijn uitspraken leest, ben ik het daar niet mee eens.

De heer Ten Hoeve (OSF): Ik ben niet aanwezig geweest bij zijn toespraak, dus ik heb het krantenartikel daarover zo geïnterpreteerd. Ik kan mij nog niet precies de redenering voorstellen. Waarom leggen wij deze grens, terwijl voor ons toch de waardengemeenschap het belangrijkste is? Waarom leggen wij zo'n grens waarvan wij, lijkt het, niet meer willen afwijken?

Minister Verhagen: Omdat het de EU is, en niet de VN.

De heer Eigeman sprak over Montenegro, welk land ondubbelzinnig een toetredingsperspectief heeft. Daar komen wij als Nederlandse regering dan ook niet op terug. Maar ook hier is het zaak dat het land aan de vooraf gestelde voorwaarden voldoet. Vooral de administratieve capaciteit van de overheid is nog niet op orde. Er zijn buitengewoon grote lacunes als het gaat om de bestrijding van criminaliteit. Als ik kijk naar wat dat land op dit moment "levert", is het nog te vroeg voor nieuwe kwalitatieve stappen in het toetredingsproces. Maar daarmee zijn wij er niet, want wij zullen Montenegro moeten helpen, zowel bilateraal als via pre-accessiemiddelen van de EU, om juist aan die voorwaarden te voldoen. Wij zijn niet voor het sjoemelen met criteria, maar wij willen wel landen helpen om aan die criteria te voldoen. Ik ben het absoluut met de heer Eigeman eens dat Montenegro zo snel mogelijk een volgende stap moet zetten, maar nogmaals, dat is aan dat land, en wij willen daarbij helpen. Als wij zeggen dat wij niet willen sjoemelen met criteria zijn wij niet tegen uitbreiding: Nederland is zeker geen tegenstander van uitbreiding, maar het moet volgens de voorwaarden die wij daarbij zelf hebben geformuleerd.

De heer Eigeman (PvdA): Dank voor dit antwoord, want u spreekt nu in termen van perspectieven. Ik heb het verhaal over de Balkan, waar ik Montenegro uit heb gelicht, vooral neergezet omdat, als wij het hebben over belangrijke waarden als stabiliteit en vrede, dat een zwakke plek is. Dit heeft te maken met de geschiedenis, zodat je daar wel in termen van perspectief over moet blijven praten. U doet dat op dit moment en ik waardeer dat. Ik ben het overigens met u eens dat wij niet onder druk van de omstandigheden van dit moment moeten versoepelen. Wel is het goed dat wij af en toe aangeven dat dat perspectief er is, maar dat het op onze voorwaarden gebeurt. Daarbij gaat het

om het dragen van de Europese samenwerking als een verband dat de stabiliteit en de vrede in Europa wil blijven bevorderen. Naar buiten toe lijkt het af en toe alsof het allemaal niet moet, en vandaar mijn gebruik van het woord "afwerend". U zegt hier nadrukkelijk dat er perspectief is, dat men steun verdient, maar dat men zich wel moet inspannen.

Minister Verhagen: Absoluut, volledig mee eens. Als wij kijken naar de oorspronkelijke doelstelling van de EU, toen nog EGKS, zien wij dat het daarbij ging om samenwerking met landen om daarmee oorlog te voorkomen en welvaart en welzijn te bieden. Ik hoop van ganser harte dat ik het vanuit mijn verantwoordelijkheid nog zal meemaken dat juist ook op de Balkan vervolgstappen kunnen worden gezet. Het zou mooi zijn als wij de Balkan kunnen opnemen in de EU.

Vaak wordt negatief gesproken over de uitbreiding. Twintig jaar geleden viel de Berlijnse Muur, ik stond er zelf bij. Nee, er is geen oorzakelijk verband tussen val van de Muur en mijn aanwezigheid daar, maar het geeft aan dat het een historisch moment was. Als historicus was ik bij de historische momenten die om ons heen gebeurden. Vijf jaar geleden traden tien nieuwe lidstaten toe tot de EU, en ik denk dat dat de mijlpalen van mijn generatie zijn. Wij kunnen best kritiek hebben op bepaalde ontwikkelingen die ons te snel of niet snel genoeg gaan. De staatssecretaris heeft namens de regering duidelijk gemaakt hoe wij staan ten opzichte van Roemenië en Bulgarije. Maar grosso modo is evident dat de Midden- en Oost-Europese landen er helemaal bijhoren. Na 40 jaar communisme en dictatuur zijn die landen eigenlijk zonder al te idiote schokken democratische landen geworden, waar mensenrechten worden gerespecteerd. Als je je de bloedige geschiedenis van Europa voor de geest haalt, is het ongelooflijk dat wij in zo'n korte tijd zo'n vreedzame omwenteling hebben gezien op ons continent. Nu werken wij op een heel vreedzame en effectieve manier met elkaar samen. Dat hadden wij niet durven denken of hopen in 1989. Laten wij elkaar wat dat betreft bij de les houden. Je kunt zeggen dat Europa door de 27 lidstaten, in plaats van twaalf of zes, sterker is geworden op het wereldtoneel, als het gaat om onderhandelingen over het klimaat, energie, handel, mensenrechten enzovoorts. Die 27 lidstaten vormen een blok waar eigenlijk niemand omheen kan, waarmee rekening moet worden gehouden. Op dat punt wordt beter naar Europa geluisterd, juist omdat wij de grootste vrije markt ter wereld zijn. Door de stabiliteit en de grote interne markt heeft juist een land als Nederland met zijn open economie veel verdiend aan de uitbreiding, meer dan andere landen. Wij kunnen de voordelen van de uitbreiding inderdaad - ik ben het wat dat betreft eens met de heer Eigeman -- wel eens beter voor het voetlicht brengen.

Mevrouw Broekers vroeg naar het Europees perspectief van een land als IJsland. Het is aan IJsland zelf om te besluiten of het een lidmaatschapsaanvraag wil indienen. Sinds de economische crisis zijn de euro en het lidmaatschap

van de EU nog nooit zo populair geweest. Maar op dit moment is die aanvraag nog niet binnen. Dit onderwerp wordt op dit moment binnenlandspolitiek in IJsland bediscussieerd. Evident is dat IJsland een heel bijzonder kandidaat-lid zou zijn, want het voldoet al aan de politieke Kopenhagencriteria. Als lid van de Europese Economische Ruimte heeft het land eigenlijk al 70% van het acquit overgenomen. Maar ook hier geldt: net als alle kandidaat-lidstaten zal IJsland aan alle voorwaarden moeten voldoen. Wij zullen dat te zijner tijd bekijken. Het aparte is dat dit een land is dat juist gelet op zijn houding al buitengewoon veel stappen heeft gezet die andere kandidaat-lidstaten, als zij dat zouden worden, nog moeten zetten.

De heer Yildirim heeft inzake Turkije gewezen op de in het verleden gemaakte afspraken daarover. Ook hier zeg ik dat wij niet terugkomen op onze afspraken, dus ook niet ten aanzien van de toekomstige toetreding van Turkije, mits dat land aan de voorwaarden voldoet. Het is wat dat betreft spijtig dat met name het hervormingsproces in Turkije nog steeds wordt gekenmerkt door zeer beperkte vooruitgang. Er zijn natuurlijk lichtpunten te zien, zoals de oprichting van een Koerdische TV-zender. Op het punt van wetgeving is een en ander gebeurd. Ook de wil is er nog zeer duidelijk, zoals bleek bij het bezoek van premier Erdogan aan Brussel eind januari. De komende maanden zullen echter serieuze resultaten moeten worden geboekt, vooral op het Cyprusdossier en het Ankaraprotocol. Ik ben het met mevrouw Broekers-Knol eens dat 2009 een belangrijk jaar zal worden, al is het alleen maar omdat de Europese Commissie het komende najaar voor de derde keer de implementatie van het Ankaraprotocol zal evalueren. Het is evident dat op dit punt Turkije aan zet is. Ik zou het toejuichen als ook anderen buiten de Europese Unie Turkije zouden oproepen om op dit punt aan zijn verplichtingen te voldoen.

Het overnemen van de Europese normen op het gebied van rechten van de mens is een belangrijke voorwaarde bij de toetredingsonderhandelingen en ook in de politieke dialoog met Turkije. Ik heb zelf tijdens mijn bezoeken aan Turkije mijn zorgen uitgesproken over het gebrek aan voortgang op het terrein van de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van godsdienst en de positie van minderheden. Daarbij heb ik ook een nadrukkelijke relatie gelegd met de toepassing van artikel 301 van de Turkse strafwet. Er zijn wel wat wijzigingen gekomen, maar tegelijkertijd wordt nog steeds op basis van de oude interpretatie de vrijheid van meningsuiting beperkt of worden nog steeds mensen vervolgd vanwege bepaalde uitlatingen. Nederland zal nauwgezet blijven volgen op welke wijze Turkije met vervolgingen op basis van dit artikel omgaat.

De voorzitter: Hoeveel tijd denk de minister nog ongeveer nodig te hebben? De minister is nu een uur aan het woord geweest. Dat is vrij lang ten opzichte van wat hem was toegedacht.

**

Minister Verhagen: Nog twintig minuten denk ik.

De voorzitter: Nog twintig minuten. In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister.

**

Minister Verhagen: Ik zal gaan "beschränken", Frau Vorsitzende.

De voorzitter: Graag.

**

Minister Verhagen: Het oostelijk partnerschap moet als zodanig positief worden bejegend. Wij doen dat ook. Wij zullen overmorgen in de Europese Raad verder daarover spreken. Dat partnerschap biedt namelijk een mogelijkheid om de Europese waarden wortel te laten schieten in onze partnerlanden en onze buurlanden. Wij hebben er ook belang bij om een rand aan onze randen van stabiele en meer welvarende landen te krijgen. Ik heb de Kamer daarover vandaag een brief gestuurd, waardoor wij daarbij nader kunnen stilstaan.

De intensivering, die wij voorstaan, van de betrekkingen met de partnerlanden aan oostelijke kant kent ook voorwaarden. Ik zeg het mevrouw Broekers-Knol en de heer Kuiper na: voor Belarus maken wij een voorbehoud. Ik hecht eraan om het wel erbij te betrekken. Laat ik dat vooropstellen. Door het erbij te betrekken, heb je uiteindelijk meer invloed op een ontwikkeling ten positieve dan wanneer je het blijft afstoten. Zolang democratisering en rechtsstatelijke ontwikkeling uitblijven, vind ik dat er voor Belarus maar heel beperkt plaats kan zijn in dat oostelijk partnerschap. Wij moeten Loekasjenko geen platform bieden. Staatssecretaris Timmermans heeft dat gisteren in de Radeb naar aanleiding van de discussie over de Europese Raad van overmorgen onderstreept en ik heb dat zelf in relatie tot de discussie over Wit-Rusland nog eens onderstreept. Vanwege de gebrekkige vooruitgang op het punt van respect voor de mensenrechten hebben wij gisteren het initiatief genomen, waarvoor wij gelukkig steun hebben gekregen, om de sancties weer met een jaar te verlengen onder gelijktijdige opschorting van een deel van met name de reisbeperking. Het zag er eerst naar uit dat er geen unanimititeit te vinden zou zijn voor het verlengen van de sancties, maar dat is ons dus gisteren ook op basis van onze inbreng gelukt.

Mevrouw Broekers-Knol (VVD): Ik meen gelezen te hebben dat Belarus overweegt om Zuid-Ossetië en Abchazië te erkennen. In hoeverre zou dit belemmerend kunnen werken?

Minister Verhagen: Dat kan belemmerend werken om de doodeenvoudige reden dat wij gisteren in de conclusies van de Radeb nog eens onderstreept hebben, dat het van belang is dat men zich houdt aan alle beloftes, ook die in het kader van de OVSE en met inbegrip van het niet erkennen van Zuid-Ossetië en Abchazië.

Het moge duidelijk zijn, gelet op mijn eerdere opmerkingen, dat het oostelijk

partnerschap geen uitzicht biedt op lidmaatschap. Ik sluit niet uit dat het anderszins kan, maar het is geen voorportaal voor lidmaatschap.

Op de vragen van mevrouw Broekers-Knol kan ik antwoorden dat het ook niet tegen iemand is gericht. Ook betrokkenheid van derde landen op projectbasis is mogelijk. Denk aan Rusland of Turkije, als dat op projectbasis zo uitkomt.

De leden Broekers-Knol, Eigeman, Kuiper en Ten Hoeve stelde vragen over de relatie tussen de EU en Rusland. Hun opmerkingen sluiten aan bij de regeringsreactie op het AIV-advies, dat vorig jaar is verschenen, alsmede bij de brieven die ik deze Kamer daarover ook in het afgelopen jaar heb gestuurd. De economische crisis die ook in Rusland diepe sporen trekt, biedt juist op buitenlandspolitiek terrein meer kansen. Die maakt ook hier weer een wederzijdse afhankelijkheid duidelijk. Tezamen met het aantreden van de nieuwe Amerikaanse regering zijn er, na de moeilijke periode van afgelopen zomer, nu hernieuwde mogelijkheden om met Rusland samen te werken. Wij moeten wel realistisch zijn. Wij zullen elkaar -- EU, VS, Rusland -- kunnen vinden op terreinen als de bestrijding van de economische crisis, Afghanistan, ontwapening of klimaatbeheersing. Op een aantal terreinen zullen wij echter ook van mening blijven verschillen, bijvoorbeeld over Georgië.

De heer Ten Hoeve vroeg of de regering niet wat meer realiteitszin zou moeten betrachten en zich zou moeten neerleggen bij de afscheiding van Abchazië en Zuid-Ossetië. Voor mij kan daarvan geen sprake zijn. Hij vindt mij of de Nederlandse regering te legalistisch. Ik vind dat er niet gemarchandeerd kan worden met de territoriale integriteit. Je hebt het dan echt over de basis van de oude Helsinki-afspraken. Als wij praten over Europa als waardengemeenschap, moeten wij op dit punt niet marchanderen. Ik heb dit ook duidelijk aan minister Lavrov te kennen geven.

De heer Ten Hoeve (OSF): Laat ik vooropstellen dat ik mij dit standpunt van de minister heel goed kan voorstellen. Desondanks constateer ik dat wij dan toch, hier en op wel meer plaatsen, tienduizenden vluchtelingen min of meer in de kou laten staan, omdat wij een situatie continueren die geen enkel uitzicht meer biedt. Is het dan toch niet noodzakelijk om naar andere middelen te kijken?

Minister Verhagen: Ik ben het niet met de heer Ten Hoeve eens dat wij tienduizenden vluchtelingen in de kou laten staan. Absoluut niet! Ik heb recentelijk in Georgië een vluchtelingenkamp bezocht, waar mensen worden opgevangen die vanwege de oorlog weggevlucht zijn uit Zuid-Ossetië. Ik kan niet stellen dat wij deze mensen in de kou laten staan. Tegelijkertijd proberen wij in Genève te bewerkstelligen dat er ook daar een oplossing komt, waarbij Georgië en Rusland en vertegenwoordigers van Zuid-Ossetië en Abchazië, zonder impliciet hun onafhankelijkheid te erkennen, met de VN en de EU om de tafel zitten om op dit soort punten een doorbraak te realiseren. Wij proberen dus opnieuw oplaaien van het conflict te voorkomen. Wij proberen partijen bij elkaar te

brenge. Wij investeren ook in Rusland, maar dat wil niet zeggen dat wij tot erkenning moeten overgaan. Als wij die stap zouden zetten, zouden er nog heel wat meer conflicten geprovoceerd worden omdat men dan zijn kans schoon ziet.

De heer Yildirim (Fractie-Yildirim): Ik dank de minister voor de uitvoerige beantwoording van de vraag over de toetreding van Turkije tot de Europese Unie. Niet alleen vanuit de militair-strategische invalshoek, maar ook vanuit de politiek-economische invalshoek is het van belang om de relatie met Turkije goed te onderhouden, ook in Europees verband, gezien de uitbreiding van de markt in de richting van het Midden-Oosten en de voormalige Oostbloklanden. Vanuit die invalshoek is het goed als het kabinet met een helder antwoord komt dat Turkije een partner is, ook in economisch opzicht, en dat het kabinet er daarom voorstander van is om te zorgen dat Turkije blijft bij de Europese Unie en zijn wetten conform de Europese richtlijnen opstelt. Het zou heel goed zijn om met een dergelijk standpunt naar buiten te komen.

Minister Verhagen: Ik ben het met de heer Yildirim eens dat het belang van samenwerking met Turkije verdergaat dan de geostrategische ligging. Samenwerking is ook economisch gezien van belang. Ik denk ook aan de rol die Turkije heeft gespeeld bij het beëindigen van mogelijke spanningen in de Kaukasus of aan de rol van Turkije in relatie tot het Midden-Oosten. Op dit soort punten blijkt wel degelijk dat Turkije zich als een verantwoordelijke speler in de regio opstelt. Nogmaals, wij komen niet terug van eerdere afspraken. Er is voor Turkije perspectief op toetreding, maar het moet wel voldoen aan de criteria.

Ondanks de verschillen van opvatting over een aantal elementen is het van belang dat de Europese Unie in haar relatie met Rusland blijft investeren, zeker nu. De onderhandelingen die wij zijn gestart in het kader van de NAVO en met name in het kader van de Europese Unie over nieuwe strategische en brede overeenkomsten tussen de EU en Rusland zijn daarvan het meest tastbare bewijs. Ik geef tegenover mevrouw Broekers toe dat deze onderhandelingen complex zijn en enige tijd zullen duren.

Over de Europese veiligheidsstructuur en de voorstellen van president Medvedev is in het kader van de OVSE uitvoerig gesproken en hierover zal weer worden gesproken. De voorstellen zijn niet geheel uitgewerkt, maar wij moeten wel het gesprek met Rusland aangaan nu het heeft aangegeven met ons een dialoog over veiligheid te willen voeren. Die uitgestoken hand moeten wij aanvaarden.

De heer Van der Linden (CDA): Ik las net in Agence Europe dat de Europese Commissie kenbaar heeft gemaakt met Rusland te willen praten over de veiligheidsarchitectuur. Is de minister het daarmee eens?

Minister Verhagen: Ja, maar dat wij daarmee instemmen wil niet zeggen dat er een nieuwe veiligheidsarchitectuur moet komen. Ik denk dat de NAVO, de EU en de OVSE instellingen zijn die wij niet bij het oud vuil moeten zetten. Integendeel, daar moeten wij gebruik van maken en wij moeten juist wel spreken over gedeelde belangen op het gebied van veiligheid. Daarbij spreken wij over de non-proliferatie van kernwapens, wapenbeheersing, conflicten in het Midden-Oosten, de nucleaire dreiging van Iran enz. Er zijn tal van onderwerpen waarbij wij juist samen kunnen werken. Ik heb wat dat betreft goede hoop. Door de nieuwe regering van de Verenigde Staten en door de ideeën die door Rusland naar voren zijn gebracht op het gebied van ontwapening, lijkt het mij dat deze discussie in dit jaar nieuwe mogelijkheden brengt om op dit punt stappen te zetten.

Een aantal Kamerleden vroeg terecht aandacht voor de zuidflank van de Europese Unie, het Middellandse Zeegebied. Ondanks het feit dat de eerste bijeenkomsten heel goed waren, moet ik eerlijk toegeven dat de Unie voor de Middellandse Zee, die in juli 2008 met zoveel verwachtingen werd gelanceerd, tijdelijk het slachtoffer is van een gebrekkige voortgang in het vredesproces in het Midden-Oosten. Dat maakt eens te meer duidelijk dat de gevolgen van het conflict in het Midden-Oosten veel verder reiken dan alleen Israël en de Palestijnse gebieden. Het is cruciaal dat het vredesproces in het Midden-Oosten spoedig wordt hervat.

Door de aanwezigheid van 70 landen op de Gazaconferentie in februari jongstleden te Sharm el-Sheikh is het signaal afgegeven dat de internationale gemeenschap en de Europese Unie nauw betrokken willen blijven bij het vredesproces in het Midden-Oosten. De Europese Unie zal haar actieve rol als grootste donor en lid van het kwartet blijven spelen. Dit moet leiden tot een duurzame oplossing door hervatting van de onderhandelingen tussen Israël en de Palestijnen, de uitvoering van de routekaart voor de vrede, het Annapolisproces en het Arabische vredesinitiatief. Het is evident dat het conflict rondom Gaza een ernstige terugslag heeft betekend voor deze onderhandelingen. Het is duidelijk dat de Israëlische regering en de Palestijnse Autoriteit het afgelopen jaar intensief hebben onderhandeld en dat het Annapolisproces wel degelijk tot winst heeft geleid. De Israëlische regering en de Palestijnse Autoriteit hebben een gedeelde visie op de toekomst, waarbij wordt uitgegaan van een tweestatenoplossing. Zij hebben zich verplicht tot het sluiten van een samenhangend akkoord op alle onderwerpen. Ik meen dat de Europese Unie de mogelijkheden die zij heeft, juist moet aangrijpen om hierbij een belangrijke rol te spelen. De Unie moet enerzijds opkomen voor de belangen en het staatsrecht van Israël en anderzijds voor de belangen van de Palestijnen in Israël, op de Westoever en in Gaza. Juist omdat de EU daarbij een rol wil spelen die verder gaat dan alleen maar de traditionele bemoeienis met de Palestijnse Autoriteit heeft de Unie gehecht aan een voortgaande versterking van de relatie van de Europese Unie met Israël. Dit

biedt juist een forum om Israël te kunnen aanspreken op zijn gedrag. Dat is niet meten met twee maten, zo zeg ik tegen de heer Eigeman. In dit kader is namelijk vooral van belang dat de EU expliciet als voorwaarde heeft gesteld -- en daaraan is ook tegemoetgekomen -- dat een subcomité mensenrechten wordt ingesteld om daar het respect voor de mensenrechten te bespreken. Het is evident dat wij van de nieuwe Israëlische regering, van welke samenstelling dan ook, en van de nieuwe Palestijnse Autoriteit, van welke samenstelling dan ook, verwachten dat zij op een vreedzame wijze blijven werken aan een tweestatenoplossing. Daar zullen wij hen ook op aanspreken.

Mevrouw Strik stelt dat de intensivering van de relatie tussen de EU en Israël is opgeschort als gevolg van de Gazacrisis. Daar is geen sprake van. Er is nooit formeel besloten om deze op te schorten. Beiden, en vooral Israël, hadden op dat moment iets anders aan hun hoofd. Het ging om een technisch besluit, dat juist in nauw overleg tussen de Commissie en Israël is genomen. De uitvoering van bepaalde aspecten van die intensivering zijn wel vertraagd als gevolg van de crisis.

Zij stelt verder dat de regering geen uitvoering heeft gegeven aan de motie van de Tweede Kamer om zich in VN-verband in te zetten voor een onafhankelijk onderzoek naar mogelijke oorlogsmisdaden tijdens het Gazaconflict. Dat wijs ik met alle kracht van de hand. Hierover heb ik ook al een discussie gevoerd in de Tweede Kamer omdat hierover een of ander idioot bericht in The Irish Times stond. Deze suggestie is volstrekt onjuist. De regering heeft zich hier juist voor ingezet. Ik heb een brief gestuurd aan de secretaris-generaal van de Verenigde Naties om aan te geven dat wij een dergelijk onderzoek juist wenselijk vinden. Ik heb dat ook in het kader van de Europese Unie uitgedragen.

Tot slot vraagt mevrouw Strik of nu niet het moment is gekomen om een dialoog met Hamas te starten. Zij kent de visie van de Nederlandse regering en die is ongewijzigd. Wij zullen in gesprek treden met Hamas zodra zij aan de gestelde voorwaarden voldoen: de erkenning van de staat Israël en het afzweren van geweld. Indien wij te maken krijgen met een nieuwe Palestijnse Autoriteit, zullen wij haar aanspreken. Daarmee zullen wij zaken doen indien zij op deze wijze blijft streven naar een tweestatenoplossing, dus zonder geweld en op basis van onderhandelingen. Wij steunen de Egyptische pogingen tot het realiseren van een interne Palestijnse verzoening.

Mevrouw Strik (GroenLinks): De minister zegt dat de opschorting een technisch besluit was. Ik refereerde aan de uitspraken die de minister hier in april 2008 heeft gedaan. Daarbij gaf hij duidelijk aan dat de intensivering naar de mening van de Nederlandse regering afhankelijk was van de stappen die Israël zou zetten in het Annapolisproces. Nu zegt de minister dat vooruitgang is geboekt. Ik heb een aantal zaken genoemd: het aantal checkpoints en nederzettingen

is toegenomen, de grens is nog altijd dicht en Oost-Jeruzalem wordt helemaal geïsoleerd. Wil de minister aangeven of er toch een conditionaliteit is? Dit is nu niet duidelijk. Als er sprake is van een conditionaliteit, op welke gronden is die intensivering dan nu naar de mening van de minister wel geoorloofd?

Minister Verhagen: De intensivering heeft nog niet eens plaatsgevonden terwijl er wel een besluit is genomen. Wij hebben in het verband van de Europese Unie gezegd dat wij niet terugkomen op onze eerdere stap. Wij blijven ook een nieuwe regering aanspreken op de tweestatenoplossing. Met andere woorden: die verwachten wij ook van een nieuwe Israëlische regering. Wij zullen daar niet op vooruitlopen om de eenvoudige reden dat er nog geen regering is gevormd.

Wij verschillen al vanaf het begin principieel van mening over de vraag of er een intensivering moet komen. Mevrouw Strik was het niet eens met die intensivering, wij achtten die noodzakelijk en de Europese Unie achtte die noodzakelijk om daarmee ook meer invloed te kunnen uitoefenen op de verdere stappen, juist in het kader van de rol die de Europese Unie wil spelen in het vredesproces in het Midden Oosten. Mevrouw Strik sprak over het Annapolisproces. Ik heb het niet over zaken als roadblocks etc., want daar protesteren wij tegen, dat is een andere zaak. In het Annapolisproces, de onderhandelingen om te komen tot een Israël op basis van de grenzen van 1967, de deling van Jeruzalem en een overeenkomst voor de vluchtelingen, is wel degelijk vooruitgang geboekt door premier Olmert en minister Livni en aan de andere kant Faillat en Habas. Het is jammer dat dit nog niet tot een overeenkomst heeft geleid. Het is evident dat 2009 een belangrijk jaar wordt voor het realiseren van deze tweestatenoplossing. Er staat veel op het spel. Het is tegelijkertijd evident dat de gebeurtenissen in Gaza losstaan van de onderhandelingen in het kader van het Annapolisproces.

De voorzitter: Mevrouw Strik, u krijgt nog een tweede termijn. Het is een misverstand dat de minister niet aanwezig zou zijn bij de tweede termijn.

**

De heer Yildirim (Fractie-Yildirim): Mevrouw de voorzitter. Tot nu toe is voortdurend geprobeerd om vrede tot stand te brengen tussen Israël en de Palestijnen, maar dat is niet gelukt, al jaren niet. Dit wordt naar ik meen al 30 jaar geprobeerd. Nu is er weer een plan om de gesprekken op gang te brengen, maar zonder enige harde sanctie in de richting van Israël dat de mensenrechten schendt. Waarom neemt het kabinet niet een helder standpunt in over Israël, omdat het land massamoorden heeft geboeid?

Minister Verhagen: Ik werp de suggestie van massamoorden met alle kracht van argumenten verre van mij. De heer Yildirim kan niet zeggen dat ik niet helder ben geweest. Wij hebben een andere

opvatting, dat is een heel andere zaak, maar ik meen dat ik erg duidelijk ben.

Ik ga ervan uit dat ik afdoende heb geantwoord op de inhoudelijke vragen die aan mij zijn gesteld. Rest mij nog de specifieke vraag om te reageren op opmerkingen die de staatssecretaris heeft gemaakt over een soort Europese regering. De leden mogen ervan uitgaan dat wat de staatssecretaris zegt, overeenstemt met wat ik zeg. Zij kunnen proberen om daar verschil van opvatting in te ontdekken, maar dat is er niet. Ik kan er kort over zijn: ik ben het met hem eens.

Overigens verwijs ik naar de schriftelijke antwoorden van de staatssecretaris op de vragen van de heer Van Bommel van de Tweede Kamer. Hij schrijft daarin dat zijn uitspraken geen pleidooi inhielden voor een Europese regering of een regering van een Europese staat, geenszins. In dit artikel wordt de waardering van de regering weergegeven voor de wijze waarop het Franse voorzitterschap heeft geopereerd tijdens zijn periode als voorzitter van de Europese Unie, met alle begrip voor de noodzaak om te komen tot een evenwicht tussen de instellingen.

*N

Staatssecretaris Timmermans: Mevrouw de voorzitter. Ik wil beginnen met een andere uitlating van mij die vanmiddag is gememoreerd. Ik heb tijdens een conferentie op de London School of Economics vorige week maandag gesproken over het onderwerp: dit is geen tijd voor eurosceptis. De aanleiding voor mijn opmerking was een column in The Financial Times van Gideon Rachman. Hij is correspondent in Brussel van The Financial Times en sinds zijn aantreden in 2001 heeft hij zich er altijd op laten voorstaan dat hij een stevige euroscepticus is. Hij heeft veel kritiek op de instellingen, hoe zij werken, et cetera. In die column van enkele weken geleden schrijft hij dat hij geen letter afdoet aan die kritiek op de instellingen, op het trage proces of het verhuiscircus. Hij blijft onverminderd kritisch, maar hij schrijft wel dat het in deze economische crisis om het "echchie" gaat. Het gaat niet om wat ons niet bevalt aan Europa, maar om het feit dat wij de interne markt, de vrijheid van kapitaal, de vrijheid van goederen en de vrijheid van mensen om te reizen in Europa, keihard nodig hebben om door die crisis heen te komen. Die ene munt, die ene markt hebben wij keihard nodig om door die crisis heen te komen. Hij schrijft dat dit nu voor hem voorop staat, het beschermen van de concurrentieregels in Europa, het tegengaan van staatssteun, het ervoor zorgen dat men zich houdt aan de afspraken over het groei- en stabiliteitspact op lange termijn. Dat staat voor hem voorop, ook al doet hij niets af aan zijn kritiek op wat hem niet bevalt aan Europa. Die sceptis komt wel weer als wij door de crisis heen zijn, zo stelt hij, maar nu zet ik voorop dat wij dat Europa zoals het is gebouwd, nodig hebben om uit de crisis te komen.

Daar heb ik aan gerefereerd in mijn opmerkingen tijdens de conferentie van de London School of Economics. Zo moeten mijn opmerkingen

worden verstaan, als een rechtstreekse verwijzing naar de heer Rachman.

Ik heb daar nog iets aan toegevoegd. Ik heb altijd moeite met de valse tegenstelling tussen een sterk Europa en sterke lidstaten. Het is voor mij altijd glashelder geweest dat alleen sterke lidstaten een sterk Europa kunnen bouwen en dat alleen dankzij een sterk Europa, lidstaten ook sterk kunnen worden. Een aantal van de problemen waar wij voor staan, kunnen alleen maar op Europese schaal worden opgelost. In de ogen van onze bevolking boeten de nationale Staat en de nationale overheid aan geloofwaardigheid in als die nationale overheid alleen niet in staat is om de problemen van de burgers op te lossen. Ik ben van mening dat je het altijd in die combinatie moet zien en het niet moet zoeken in een concurrentiestrijd tussen nationale of andere medeoverheden op nationale schaal enerzijds en de Europese overheid op de Europese schaal anderzijds. Dit is voor mij een cruciaal punt van de Europese integratie dat onvoldoende over het voetlicht kwam in eerdere periodes. Nu is het van fundamenteel belang, omdat wij wel zullen delen dat het brandpunt van onze burgers in de politiek, de nationale overheid is. Dit zal ook zo blijven. De natiestaat is springlevend en moet dat ook blijven omdat op die wijze de wil van mensen politiek wordt vertaald op een manier die aansluit bij hun verwachtingspatroon. Natuurlijk zijn er tekortkomingen in de wijze waarop het nationaal werkt; in ieder systeem staat het systeem ter discussie, maar het blijft wel de plek waar mensen samen komen, hier in deze Kamer en in de Kamer aan de overkant, een herkenbare plek voor de uitdrukking van hun politieke wil. Daarom is het van belang dat de nationale parlementen dankzij het Verdrag van Lissabon een grotere rol krijgen in die discussie. Daarom is het van belang dat parlementen meer met elkaar samenwerken.

Dan de crisis, daar zijn veel vragen over gesteld. De oorzaak van de crisis hebben wij nu wel redelijk voor ogen, dus wat er is gebeurd als gevolg van heel grote, wereldwijde macro-economische onevenwichtigheden. Aan de ene kant van de wereld was er te veel geld en aan de andere kant van de wereld was er een bijna niet te stillen honger naar geld. Dit leidde ertoe dat het excessieve kapitaal en spaargeld in het Oosten werden uitgegeven in het Westen, met name in de Verenigde Staten en tot een zeker punt in het Verenigd Koninkrijk. Het internationale financiële stelsel en het bankenstelsel konden de innovatie in de financiële markten die samen ging met al dat geld niet bijhouden.

De structuren in de bankensystemen die waren ontwikkeld om te controleren of mensen zich netjes aan de regels hielden, liepen achter bij de innovaties die in de markt plaatsvonden met de gelden. Natuurlijk kunnen wij de schuld bij de bankiers leggen en voor een deel verdienen zij het ook om de schuld op hun bordje te krijgen. Wij moeten echter oppassen dat wij niet in een soort koopman-van-Venetië-situatie terechtkomen waarin wij roepen: wij beginnen met het doden van alle bankiers. Wij moeten ook kijken naar de reden dat

bankiers dat konden doen. Door de combinatie van een gebrek aan moraliteit, waar minister Verhagen al over sprak, en een volstrekt onbegrip van wat krediet is, zijn mensen veel te grote schulden aangegaan, op alle niveaus, tot en met het individuele gezin. Met name in de Verenigde Staten en Engeland leefde men op creditcards en sloot men veel te hoge hypotheeken af. Het kon niet op, tot het systeem het niet meer kon dragen. In die situatie zitten wij nu. Het heeft geleid tot het stokken van de bloedsomloop van de economie waardoor vraaguitval is ontstaan en de economie wereldwijd sterk is vertraagd. Er zijn inderdaad parallellen te trekken met eerdere crises, maar dit is wel de eerste keer dat een crisis de hele wereld raakt. Er waren anders altijd wel regio's waar het nog een beetje bleef gaan en waar de zaak nog wel een beetje op sleeptouw werd genomen, maar dat is nu niet het geval.

Ik denk ook dat wij nu aan de vooravond staan van een nieuwe, structurele periode. Wij moeten de zaak herstructureren. Dat heeft te maken met de financiële crisis, met de energiecrisis, met de voedselcrisis, met de watercrisis en met de demografische crisis. Het lijkt wel een "perfect storm", zoals de Amerikanen zouden zeggen: alles komt nu bij elkaar. Dit is het moment, niet om met het hoofd onder het kussen te gaan liggen, maar om de kansen te pakken die de crises bieden. Die zijn niet simpel. Er zijn geen gemakkelijke oplossingen en er zal veel moeten veranderen. Het werelddeel dat in staat is om de kansen uit die crises te grijpen en moedige besluiten te nemen, heeft een voorsprong. Naar mijn overtuiging heeft Europa de meest strategische diepte en de meeste kansen om goed, ook in vergelijking met andere delen van de wereld, uit die crisis te komen.

De heer Koffeman (PvdD): U geeft een instrumentele verklaring voor de financiële crisis maar dat is maar een klein deel van de crises die ons treffen. Dat vormt in elk geval geen verklaring voor het feit dat de andere crises tegelijk ontstaan zijn. In het regeerakkoord staat dat de klimaatcrisis het grootste marktfalen is in onze geschiedenis. Dat is kennelijk de opvatting van het kabinet. Kunt u aangeven waar dat marktfalen door ontstaan is en hoe wij dat op gaan lossen? Dat is wat anders dan geldstromen die even in onbalans gekomen zijn en over een of twee jaar wel weer in balans zijn. Wij hebben het over een groot aantal andere crises die daarmee niet te verklaren zijn en die alleen vanwege een structuurfout, ingegeven door hebzucht, konden ontstaan. Tenzij u een andere verklaring hebt voor het tegelijk ontstaan van deze crises.

Staatssecretaris Timmermans: Ik moet even kijken waar uw vraag zit. U zegt terecht dat de financiële crisis er een is van een aantal crises. Die hebben misschien niet dezelfde oorzaak als hebzucht of een gebrek aan moraliteit. Naar mijn mening zijn hebzucht en een gebrek aan moraliteit ook debat aan die andere crises. Ik geloof dat u dat ook vindt. Er zijn echter ook andere oorzaken. Wij leven met

zoveel meer mensen op dezelfde aarde en wij gebruiken met zoveel meer mensen die aarde. Er zijn zoveel meer mensen die ook een eerlijk aandeel van die aarde willen, dat het moeilijk is voor die aarde om dat te dragen. De opwarming van de aarde is een direct gevolg van menselijk handelen, al wordt dat door sommigen nog steeds ontkend. Maar goed, er zullen ook nog steeds wel mensen zijn die denken dat de aarde plat is.

De heer Koffeman (PvdD): U moet het toch met mij eens zijn dat niet het aantal mensen de oorzaak van het probleem is maar de verdeling tussen die mensen?

Staatssecretaris Timmermans: Natuurlijk, dat zeg ik ook.

De heer Koffeman (PvdD): Die verdeling vergt een structureel andere aanpak.

Staatssecretaris Timmermans: Zeker.

De heer Koffeman (PvdD): De vraag is of Europa een rol speelt in een herverdeling. Europa neemt een veel groter deel van de wereldgrondstoffenvoorraad dan het geografisch toekomt. U kunt dan wel zeggen dat het erg belangrijk is dat wij nu een stevig blok vormen in Europa, maar dat betekent wel dat de problemen verergeren in plaats van minder worden. Als het regenwoud gekapt wordt vanwege Europa en melk- en vleesoverschotten gedumpt blijven worden in derdewereldlanden, vormt de sterkte van Europa eerder een bijdrage aan de crisis dan een oplossing.

Staatssecretaris Timmermans: Ik moet weer proberen om uit uw betoog een vraag te destilleren. U zegt: meer dan ons toekomt. Alsof Onze Lieve Heer verdeelt wat iedereen toekomt. Dat is natuurlijk niet het geval. De situatie is gegroeid zoals hij is gegroeid. Ik vind het ook uit moreel oogpunt terecht dat niet 900 miljoen mensen alles van de wereld voor zich houden terwijl 6 miljard mensen moeten bedelen om ook mee te mogen doen. Dat is niet alleen moreel maar ook economisch onjuist. Het leidt ook tot meer spanningen in de wereld en dat is allemaal niet in ons belang. Er moet dus eerlijker worden verdeeld. Ik vind echter niet dat je daaruit de conclusie moet trekken dat wij allemaal terug moeten naar boomhutjes zodat anderen beter kunnen leven. Dat is niet nodig. Er moeten wel harde noten worden gekraakt in het verdelingsvraagstuk. De belasting die wij vormen op de aarde zal omlaag moeten zodat de aarde beter kan ademen, letterlijk en figuurlijk. Er is een dringende noodzaak tot verduurzaming van onze economie.

De heer Koffeman (PvdD): U bent het dus met mij eens dat de overheid hierin een belangrijke taak heeft? De minister heeft net gezegd dat de overheid een taak heeft in het uitsluiten van kinderarbeid en het uitsluiten van handel in producten die voortkomen uit kinderarbeid. Het is niet een kwestie van: laten wij maar hopen dat

consumenten die niet meer kopen. De overheid legt daar een ban op. Vindt u dat onduurzaam geproduceerde producten onder eenzelfde ban zouden moeten vallen zodat het machtsblok Europa dat onethisch produceren indamt?

Staatssecretaris Timmermans: De Nederlandse regering is voorstander van vergroening van het belastingstelsel, waaronder de btw. Onlangs heeft Nederland in Europees verband bereikt dat het lage btw-tarief wordt gehandhaafd. Dat is goed voor ons midden- en kleinbedrijf. Het is ons helaas deze keer niet gelukt om de vergroening binnen te halen. Wij gaan daar wel mee door. Dat zijn de maatregelen die ertoe doen. Het duurder maken van de natuurlijke hulpbronnen is een van de dingen die wij moeten gaan doen. Dat is onvermijdelijk. In uw betoog proef ik echter een groot paternalisme over individuele keuzes van mensen. Ik wil niet terug naar die samenleving die mijn grootouders nog hebben meegemaakt. Ik koester de vrijheid die wij als individuen bevochten hebben. Mensen zullen meegenomen moeten worden in de redenering dat ieder de eigen verantwoordelijkheid dient te nemen. Natuurlijk helpen fiscale stimuli daarbij. Gedragsverandering wordt mede veroorzaakt door het duurder of moeilijker beschikbaar maken van dingen. In uw betoog zit een sterke dirigistische lijn die niet bij een vrije Westerse samenleving past. Zo zullen wij het niet bereiken. Dat wij ons belastingstelsel en andere middelen moeten gebruiken om gedragsverandering te bevorderen, ben ik meteen met u eens.

Aansluitend op de laatste woorden van de minister van Buitenlandse Zaken merk ik op dat wij ons moeten realiseren dat deze crisis, die anders is dan vorige crises en die met name te maken heeft met vraaguitval, om een andere aanpak vraagt op Europese schaal dan wij gewend zijn. Dit is niet een crisis die je aanpakt door de Commissie een voorstel te laten doen en een wetgevingsproces met Commissie, Europees parlement en Raad te volgen. Dit is een crisis waarbij het instrumentarium in de gereedschapskist hoofdzakelijk nationaal van aard is. De manier waarop met banken wordt omgegaan, is hoofdzakelijk een nationale zaak. Het organiseren van de economie is voor een groot deel een nationale zaak. Wel moeten op Europese schaal afspraken worden gemaakt zodat de nationale maatregelen elkaar versterken in plaats van tegen elkaar in werken. Dat is een ander Europa dan wij gewend zijn. Dat doet niets af aan het belang van dat ene Europa. Om de volgende crisis te voorkomen, moeten wij wetgeving afspreken voor financieel toezicht en moeten wij misschien De la Rosière uitvoeren en wellicht nog andere maatregelen. Daar is wel dat communautaire Europa voor nodig. Het is niet een diskwalificatie van het een, maar de noodzaak van het ander. Daarbij is waakzaamheid vanuit Nederland altijd geboden. Als de grote landen in de gaten krijgen dat dat ene Europa goed werkt, dan krijgen zij smaak naar meer.

Dan is het de taak van de kleinere landen om dat andere Europa, of dat evenwicht tussen de Europese instellingen, goed te bewaken, zodat het alleenrecht van initiatief van de Commissie wordt bewaakt, zodat de positie van het Europees Parlement goed wordt bekeken en zodat de spelregels in de Raad worden gehandhaafd. Met andere woorden: het communautaire Europa is dat deel van Europa dat in het belang is van de kleinere landen. Overigens is dat ook de kern geweest van de Nederlandse inzet bij het Verdrag van Lissabon. Dat deel dient te worden beschermd. Er zijn ook mensen in de Eerste en Tweede Kamer die nooit iets hebben opgehad met het communautaire Europa. Zij zien liever het interstatelijke Europa. Zij zeggen immers: dat is een goede manier van samenwerken en samenwerken willen wij allemaal, maar wij willen niet het communautaire Europa. Volgens onze analyse versterkt dat juist de positie van de grootste landen. Dan geeft de macht van het getal of van de omvang immers de doorslag. Een communautair Europa biedt juist relatief de beste bescherming voor de kleinere landen. Dat is echter bijna een verschil van inzicht over de theorie van de Europese samenwerking, waar wij waarschijnlijk vanavond ook niet uitkomen.

Dan kom ik te spreken over de euro.

Natuurlijk kan iedereen overal zijn gelijk uithalen. De critici van Europa, de realisten over Europa en de enthousiastelingen over Europa hebben altijd punten waarin zij hun gelijk vinden, maar laten wij wel samen vaststellen dat wij blij kunnen zijn dat wij een euro hadden en dat Nederland onderdeel uitmaakte van de eurozone in de afgelopen crisis. Zelfs de mensen die zich toen tegen de euro hebben verzet, zoals mensen van de SP, moeten nu erkennen dat het een geluk is dat wij die euro hadden, omdat de financiële schokken anders gigantisch zouden zijn voor de Nederlandse economie, die zo afhankelijk is van export en monetaire stabiliteit. Het bewijs hoeft je niet ver te zoeken. Kijk maar naar wat met het Britse pond is gebeurd. Kijk maar naar de Denen, die altijd zo sterk hun eigen munt wilden behouden. Zij weten nu niet hoe snel zij dat referendum moeten gaan organiseren om toch naar de euro te gaan. De Deense premier heeft kenbaar gemaakt dat hij dat pad versneld op wil. Kijk maar eens naar de Oost-Europese landen, die nu door hun kleine munt een extra financieel probleem hebben. Zij willen niets liever dan zo snel mogelijk toetreden tot de eurozone. Natuurlijk werd de heer Sas hierbij aangehaald. Natuurlijk heeft de euro het moeilijk, maar dachten de Kamerleden dat de dollar en de yen het niet moeilijk hadden? Het is een internationale financiële crisis; alle valuta hebben het moeilijk. Het is wel relatief. De problemen van de euro zijn nog altijd kleiner dan die van het Britse pond, de Hongaarse forint, de Letse lat of al die andere munten.

Ik ben dus blij dat wij de euro hebben. Ik denk wel dat waakzaamheid is geboden, ook om de EMU te handhaven. Het Stabiliteits- en groeipact geeft natuurlijk de mogelijkheid om in tijden van crisis meer te doen, maar dan moet je wel uitzicht houden op een snelle teruggang naar de spelregels

van het Stabiliteits- en groeipact, zodra de economie dat toelaat. Overigens heb ik daar gisteren in de Radeb onder meer samen met de Duitsers een lans voor gebroken. Een enkeling in deze Kamer heeft al op het volgende gewezen. Een kwetsbaarheid van Europa is dat wij ruim zijn in tijden van crisis, maar niet strak in de leer in tijden van groei, dus dat wij zeggen: wij hebben nu groei, dus dan kan het ook wel wat ruimer. Wij moeten oppassen dat wij niet van twee walletjes eten, want dan verzwak je de euro fundamenteel. Wij moeten ons dus ook op Europees niveau strak vastleggen op de terugkeer naar het pad van het Stabiliteits- en groeipact zodra dat kan.

De heer Van der Linden (CDA): Ik deel de opvatting van de staatssecretaris geheel, maar op dat laatste punt heb ik wel enige aarzeling. Vindt hij niet dat de Europese Commissie veel harder moet zijn in het handhaven van structurele elementen in het Stabiliteits- en groeipact? Als de nood aan de man is, moet flexibiliteit natuurlijk kunnen, maar op dit ogenblik vormt dat een bedreiging, vooral de opvatting van de zuidelijke landen. Gisteren is dat weer eens in Brussel gebleken. Die landen vinden dat de crisis moet worden opgelost door geld in de maatschappij te pompen.

Staatssecretaris Timmermans: Ik meen niet dat wij een verschil van mening hebben, want dat is precies wat ik zeg.

De heer Van der Linden (CDA): Daar ben ik het ook mee eens, maar moet de Europese Commissie hierin niet een scherpere rol spelen?

Staatssecretaris Timmermans: Mijn indruk is dat de Europese Commissie ook met inbreukprocedures begint als landen zich niet aan de criteria houden. Landen krijgen dan de gelegenheid om daarop te reageren. Op Europese schaal doet zich het vreemde fenomeen voor dat de landen die zich om structurele redenen iets meer stimuli zouden kunnen permitteren, terughoudend zijn. De landen die om structurele redenen eigenlijk extreem terughoudend zouden moeten zijn met stimuli, zijn juist iets te vrijgevig met stimuli. Dat is inderdaad een punt van discussie in de bredere Europese Unie, maar vooral in de Eurogroep. Als sommige landen vragen om meer ruimte, moeten op Europees niveau goede afspraken worden gemaakt over de wijze waarop die landen een aantal structurele maatregelen gaan nemen, die zij allang hadden moeten nemen, om ervoor te zorgen dat ze zich kunnen permitteren om dat te doen. Met de houdbaarheid van de overheidsfinanciën en de structurele tekortkomingen in de omvang van het overheidsapparaat of in de arbeidsmarkt hebben een aantal lidstaten nog behoorlijke problemen.

De heer Van der Linden (CDA): Dan verwacht je dus dat de Europese Commissie, mede onder druk van Duitsland en Nederland, inbreukprocedures start als ze daar geen gevolg aan geven.

Staatssecretaris Timmermans: Dat verwacht ik inderdaad. De oproep van Duitsland en Nederland, die gisteren in de Rade werd gesteund door Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en een aantal andere landen, kan daarbij helpen, als dat ook duidelijk wordt gereflecteerd in de conclusies van de Europese Raad later deze week.

Er zijn vragen gesteld over het financieel beheer van de Europese Unie. Zo wees de heer Peters op de nationale verklaring. Natuurlijk zijn wij nog steeds ontevreden daarover en is het geen toeval dat Nederland die nationale verklaring heeft afgegeven en dat wij anderen oproepen om dat te doen. Ik denk echter dat ik de heer Peters goed heb begrepen. Zijn kritiek is niet gericht op de Commissie en het financiële beheer op Europees niveau. Daar zijn de Europese Rekenkamer en de nationale rekenkamers een stuk positiever over dan in het verleden. Het probleem zit echter nog steeds in de wijze waarop het door de lidstaten wordt uitgevoerd. Daarvoor moeten wij nog meer aandacht vragen van de lidstaten.

Over het Verdrag van Lissabon is een aantal vragen gesteld. Het is misschien goed om nog eens in één zin te herhalen waarom wij dat verdrag hebben. Een Europese Unie die nu 27 lidstaten heeft en straks nog meer, kan niet meer functioneren volgens de spelregels die heel lang golden en die met het Verdrag van Nice een beetje krakkemikkig of zwaar onvoldoende zijn bijgesteld. Daar is het Verdrag van Lissabon in essentie voor nodig. Dat heeft alles te maken met het evenwicht tussen de instellingen, het evenwicht tussen de regio's en het evenwicht tussen grote en kleine lidstaten.

Dat is ook de kritiek van professor Van Empel naar wie mevrouw Broekers verwees. Met een aantal van zijn veronderstellingen ben ik het niet eens. Hij maakt echter de volgende nuchtere constatering. In een Europese Unie die 27 lidstaten heeft, waarvan 6 grote landen of eigenlijk 3 echt grote landen en een heleboel kleine landen, is het voor de grote landen in politieke zin verleidelijk om de muziek te gaan diceren. Alleen maar met goede structuren, goede afspraken die in verdragen zijn vastgelegd, en een goede balans tussen de instellingen, kun je voorkomen dat er zo'n directorium komt. Dus als mensen zeggen dat zij het Verdrag van Lissabon niet willen, omdat het te veel macht geeft aan de Europese Unie en de grote landen, dan zou mijn pleidooi zijn: let daarmee op, want dan zit je met het Verdrag van Nice. Het Verdrag van Nice is zo ontoereikend om deze grote Europese Unie te bedienen dat grote lidstaten in de verleiding komen om buiten de verdragsstructuren afspraken te maken. Dan is Nederland nog veel verder van huis.

Mevrouw Broekers-Knol (VVD): Dat heeft de staatssecretaris mij in ieder geval niet horen zeggen. Hij weet immers dat mijn fractie vorig jaar en ook nu weer het Verdrag van Lissabon van harte heeft gesteund. Het volgende is wel een punt. Vorig jaar hebben wij gesproken over de institutionele verhouding en aan de regering gevraagd: welke criteria gaat de regering hanteren bij die nieuwe instituties -- zo zeg ik maar even gemakshalve -- onder Lissabon? Ik begrijp dat wij daar iets langer op moeten wachten vanwege de crisis, maar is daar wel goed over nagedacht? De staatssecretaris zegt immers zelf: dat punt van die drie grote landen

gaat best spelen, daarom is het heel belangrijk dat de kleinere lidstaten daar goed tegenwicht tegen bieden. Hoe gaan de kleinere lidstaten dat echter doen? Welke criteria hanteert de Nederlandse regering daarvoor?

Staatssecretaris Timmermans: Enerzijds zijn er de instellingen en de wijze waarop die functioneren. Anderzijds is er de gewone Europese politiek. Gelukkig heb je in negen van de tien gevallen geen blok van grote lidstaten.

Het is voor Nederland en andere landen, zeker de middelgrote landen, helemaal niet zo ingewikkeld om in wisselende coalities in de Europese Unie ervoor te zorgen dat er geen grote of kleine tegenstelling ontstaat. Er moet immers geen tegenstelling worden gecreëerd. Ik wil mij graag ook op verdragsregels kunnen baseren om zo nodig mijn positie te kunnen borgen. Dat is traditioneel zo geweest in de Europese Unie en moet nu worden vernieuwd met het Verdrag van Lissabon. Daarvoor hebben wij de versterkte instellingen nodig.

Een aantal leden heeft de zorg uitgesproken over de vraag of de vaste voorzitter van de Europese Raad een stevig iemand moet zijn of niet. Alles hangt samen met de balans tussen de instellingen. Ik ben voor een stevige voorzitter van de Europese Raad, als er ook een stevige voorzitter van de Europese Commissie is en als er ook een goede hoge vertegenwoordiger is. Zij zoeken de balans wel op. Het zou slecht zijn als één persoon een stevige positie heeft en de andere twee personen niet, want dan komen wij in de problemen. De gulden snit zit in een juiste balans tussen de instellingen. Ik denk dat de meeste regeringen er gelukkig zo over denken. Wij zullen zien hoe dit uitpakt, maar de ervaring in de afgelopen jaren is dat de meesten van ons verlangen naar een vaste voorzitter van de Europese Raad en ook naar wat meer consistentie in de voorzitterschappen van de vakraden. Dit zal het geheel ten goede komen, zeker met zo veel lidstaten.

In het kader van de agentschappen is gevraagd wanneer wij conclusies gaan trekken. Dit zal niet gebeuren voor het najaar van 2010, want dit wordt namelijk nu geëvalueerd. Wij zitten hier echt bovenop, omdat de proliferatie van agentschappen door beide Kamers zeer ongewenst wordt geacht, en tegelijkertijd het onderbrengen van bepaalde taken bij agentschappen ook nuttig kan zijn. De heer Kuiper heeft gevraagd of dit ook geldt voor het Asielondersteuningsbureau. Het antwoord op die vraag is "ja". Wij moeten het nog even goed bekijken; het zit op dit moment nog in de BNC-fase. Ik wil er dus ook nog niet te veel op vooruitlopen. Bij feitelijke ondersteuning bij het beoordelen van verzoeken en bij het voorkomen van fouten daarin heeft het op zichzelf toegevoegde waarde. Wij lopen daar zeker niet voor weg.

Wij krijgen het Verdrag van Nice en misschien het Verdrag van Lissabon, als dit in alle lidstaten wordt geratificeerd. Er is gevraagd wat dit voor het aantal zetels in het Europees Parlement betekent. Nederland gaat terug naar 25 zetels onder het Verdrag van Nice, en onder het Verdrag

van Lissabon stijgt het zetelaantal naar 26. Moeten wij voor die ene zetel extra verkiezingen houden? Op dit moment zijn wij bezig om samen met BZK uit te zoeken op welke wijze dit het beste kan. Beide Kamers krijgen hierover een brief, zodra wij hierover alles op een rij hebben gezet. Ik kan mij moeilijk voorstellen dat wij voor die ene zetel extra verkiezingen organiseren. Eventueel kan aan een restzeteloplossing worden gedacht. Wij moeten echter alles nog eens goed tegen het licht houden, om te bepalen wat de beste oplossing is. De 26ste zetel kan pas ingaan als er een vorm is gevonden om deze te formaliseren, en dit gebeurt waarschijnlijk in de loop van de zittingsperiode van het Europees Parlement. De vorm wordt wel zo gekozen, dat niet aan het Ierse probleem tegemoet kan worden gekomen door nog eens een heel nieuwe ronde van ratificatieprocedures in alle lidstaten te houden.

Mevrouw Broekers-Knol (VVD): Ik ben ontzettend blij dat er een brief komt met een uitleg over de wijze waarop dit moet worden opgelost. Komt deze brief nog voor de verkiezingen? Het is handig om dit te weten voordat de verkiezingen plaatsvinden.

Staatssecretaris Timmermans: Voor de verkiezingen is deze brief er zeker, want wij zijn al bijna zover dat wij de brief kunnen afronden. Natuurlijk moet je politieke partijen ook duidelijkheid geven. Een persoon krijgt immers die zetel toegewezen en wil ook graag weten waar hij aan toe is.

De heer Peters vroeg in het kader van de Benelux naar de betrokkenheid van parlementariërs. De secretaris-generaal van Buitenlandse Zaken heeft in een bijeenkomst met het Beneluxparlement zijn spijt uitgesproken dat dit vanwege tijdsdruk niet is gebeurd. Dit is namens ons ministerie al tijdens die bijeenkomst uitgesproken en zowel mijn Belgische collega als mijn Luxemburgse college heeft dat ook gedaan. Ik wijs erop dat de Kamer het volledige parlementaire recht heeft om het verdrag goed tegen het licht te houden. Uiteraard is dat ook een moment waarop zij het verdrag kan wegeen.

De heer Van der Linden (CDA): Ik wil nog een vraag stellen over het Verdrag van Lissabon. U hebt gezegd: het hangt heel veel van de persoon af. Natuurlijk. Ik weet dat het niet altijd even goed afloopt wanneer er een paar hanen met haantjesgedrag in een kippenhok zitten. Wanneer komt er duidelijkheid over het mandaat van de betrokkenen? Heeft de raad beslist om dat ook te verschuiven tot na het referendum in Ierland, net zoals het Europees Parlement jammer genoeg de behandeling van de rapporten-Brok en -Dehaene verschoven hebben? Dat vind ik een gemis aan duidelijkheid. Ik vind ook dat dit gecompliceerder uitwerkt in de aanloop naar de Europese verkiezingen. Verder heb ik gevraagd: hoe ziet de regering de positie van het Europees Parlement na de verkiezingen in relatie tot de verkiezing van de voorzitter van de Europese Commissie? Ik ken het

Verdrag van Nice et cetera, maar dat is niet voldoende.

Staatssecretaris Timmermans: Omdat ik zo snel mogelijk probeer te antwoorden, ga ik wat kort door de bocht, maar tien wijzen kunnen meer vragen dan één gek in een halfuur kan antwoorden. Ik doe mijn best. Voor wat de Nederlandse regering betreft, worden in het rapport van Dehaene interessante aanknopingspunten geboden. Ik vind het interessant om na te denken over de pragmatische benadering van Dehaene: het Verdrag van Lissabon is er niet, maar wij kunnen wellicht opereren in de geest van dat verdrag. Dit laat onverlet dat het toch misschien allemaal anders moet wanneer het Verdrag van Lissabon er niet komt. In de raad hebben wij daar nog geen conclusies over getrokken, maar ik vind het een interessante benadering. In de raad is sprake van een bepaalde volgorde: wij bekijken eerst hoe wij de gemaakte afspraken rond Ierland gaan uitvoeren, waarna wij bekijken hoe wij de rest gaan invullen. Je moet wel heel terughoudend zijn met het al vooruitlopen op een situatie waarvan je niet weet of die zich zal voordoen. Daarover verschillen de meningen in de EU. Ik sprak bijvoorbeeld vorige week woensdag de voorzitter van de EVP, de bevriende fractie van het CDA in het Europees Parlement. Die voorzitter was eigenlijk de mening toegedaan dat alles op basis van het Verdrag van Nice zou moeten worden gedaan, en dat vervolgens moet worden afgewacht of het Verdrag van Lissabon er komt. Dat is ook een opvatting, maar ik vind dat wij in de raad stap voor stap moeten toewerken naar een verstandige benadering, waarbij de eerste prioriteit is om te bekijken hoe wij de gemaakte afspraken met Ierland gaan implementeren. Wij weten overigens ook nog helemaal niet wanneer het Ierse referendum zal plaatsvinden.

De heer Van der Linden (CDA): Ik kan mij voorstellen dat de Europese Raad een akkoord sluit met het Europees Parlement over de verkiezing van de voorzitter, want anders krijgt die voorzitter niet de politieke legitimatie die hij dient te hebben, zeker als het Verdrag van Lissabon naderhand wordt aanvaard.

Staatssecretaris Timmermans: Ik kan mij voorstellen dat hier in politieke zin over wordt gesproken. U gebruikt het woord "akkoord", dat een zekere betekenis heeft in de EU. Dit gaat echter al snel in de richting van een interinstitutioneel akkoord. De Nederlandse regering is er geen voorstander van dat een politieke afspraak wordt gemaakt over de wijze waarop het wordt gedaan. De Europese Raad heeft in beginsel afgesproken dat in juni over de voorzitter van de Europese Commissie wordt gesproken. De Franse president heeft daar recentelijk al afstand van genomen. Ik weet niet wat dit betekent, maar wij horen dat nog wel. Vervolgens lijkt mij dat een confrontatie tussen het voorzitterschap en het Europees Parlement aanwezig is, want het lijkt mij duidelijk dat wij niet

gaan inbreken op de rechten van het Europees Parlement.

De heer Van der Linden (CDA): Voorzitter...

De voorzitter: Mijnheer Van der Linden, wij hebben nog een tweede termijn.

**

De heer Van der Linden (CDA): Voorzitter. Ik zal u daarin volgen.

De voorzitter: Dank u wel.

**

Staatssecretaris Timmermans: Voorzitter. Mevrouw Broekers-Knol heeft gevraagd naar een rapport over illegale migratie uit Afrika.

Mevrouw Broekers-Knol (VVD): Ik heb niet gevraagd naar het rapport. Ik vermeldde dit rapport om aan te geven dat wordt gevreesd voor een toenemende illegale immigratie vanuit Afrika vanwege onder meer droogte, mislukte oogsten en conflictsituaties. In dat kader vroeg ik naar FRONTEX, want het is belangrijk dat dit agentschap goed werkt.

Staatssecretaris Timmermans: Natuurlijk moeten wij de buitengrenzen van de Europese Unie beschermen. Dat kan nog beter en efficiënter en FRONTEX moet nog beter werken.

Ik zeg daar wel bij dat je de hekken rond Europa nog zo hoog kunt maken, als mensen de keuze hebben tussen sterven waar ze zitten en misschien wel met gevaar voor eigen leven een beter leven zoeken elders, dan gaan zij altijd het laatste doen. Als je dus zegt: Frontex ja, betere bescherming van de grenzen ja -- als ik de ellende zie waar bijvoorbeeld de Grieken mee te maken hebben, dan valt dat bepaald niet mee -- dan betekent dat voor Europa een heel grote verantwoordelijkheid. Europa moet de ontwikkeling van Afrika ondersteunen en ervoor zorgen dat mensen perspectief hebben in het continent waar zij wonen, zodat zij niet de neiging hebben om met gevaar voor eigen leven of met gevaar voor jarenlange slavernij bijvoorbeeld in Libië en op andere plekken, aan de wandel te gaan.

Voorzitter. Over de energiemarkt zijn eveneens vragen gesteld. Naar opvatting van de Nederlandse regering ...

Mevrouw Strik (GroenLinks): U noemt de problemen waar Griekenland mee kampt. Ik heb daar ook vragen over gesteld in de zin van een aanpassing van Dublin II. Het verbaasde mij dus dat de Nederlandse regering eigenlijk categorisch weigert om te zoeken naar een oplossing voor de eerlijke verdeling van het aantal asielzoekers. Nu zijn de zuidelijke lidstaten overbelast. De asielzoekers hebben daar ontoereikende bescherming. De Commissie signaleert dat en zegt: laten wij dit proberen gezamenlijk op te lossen. Dat lijkt mij een prachtig voorbeeld van harmonisatie en solidair zijn.

Staatssecretaris Timmermans: Ja, maar het is natuurlijk geen oplossing om dan te zeggen: ze zijn daar niet goed met het beschermen van hun grenzen en ze zijn niet goed in het bieden van opvang, stuur ze dan maar door naar ons. Dat zijn niet de Dublin-afspraken die gemaakt zijn en ik vind de Dublin-afspraken wel een hoeksteen van ons asielbeleid. Onze solidariteit werkt bij het versterken van Frontex, bij het bieden van assistentie bij de ontwikkeling van opvangcapaciteit, maar niet door te zeggen: stuur die mensen dan maar naar ons toe. Dat lijkt mij niet de juiste benadering.

Mevrouw Strik (GroenLinks): De Commissie heeft voorgesteld dat er in situaties waarin er in lidstaten sprake is van een te grote stroom, een te grote belasting, tijdelijk zou worden afgezien van het terugsturen van asielzoekers. Dat is toch niet zo'n raar voorstel? Dan tast je toch niet het principe aan, maar kijk je hoe je het samen kunt oplossen?

Staatssecretaris Timmermans: Wij gaan nog steeds uit van de Dublin-afspraken. Die staan voor de Nederlandse regering voorop. Zodra je daaraan gaat tornen, geef je een vrijbrief om mensen maar door te sturen naar het land waar ze het liefste willen zijn, en dan haal je de bodem onder de Europese afspraken over asielbeleid vandaan. Ik vind wel dat wij solidair moeten zijn met de zuidelijke lidstaten, of het nu Malta betreft of Griekenland of andere landen die met een enorme toename van asielaanvragen te maken hebben en die daardoor in capaciteitsproblemen komen. Dat doe je door de capaciteit en de grensbewaking daar te versterken, en niet door die mensen naar Nederland toe te halen.

Voorzitter. De energiemarkt. Het grootste probleem waar wij voor staan, acht ik het gebrek aan interconnecties. Het is toch heel gek om een situatie te krijgen zoals wij die recentelijk hebben gehad in Rusland en Oekraïne tijdens de energiecrisis: aan de ene kant van het land zitten de mensen volop in het gas, en aan de andere kant van het land zitten ze in de kou, want het gas is er niet en je kunt dus niet de stroom van het gas omkeren. Dat zijn zaken waar wij nu versneld wat aan zullen moeten doen. Daar is de Commissie mee bezig en daar is ook een aantal lidstaten mee bezig. Dat is een vorm van solidariteit die wij snel zullen moeten ontwikkelen, maar het is maar een deel van de oplossing. De afhankelijkheid verminderen van fossiele brandstoffen, zoeken naar andere leveranciers van fossiele brandstoffen, ontwikkelen van nieuw potentieel, dat is allemaal onderdeel van de energiemix die ervoor moet zorgen dat wij niet in de problemen komen en niet chanteerbaar zijn voor grote leveranciers.

De splitsing van energiebedrijven is in onze optiek met voldoende garanties omgeven om ervoor te zorgen dat de onwenselijke mogelijke effecten waar mevrouw Broekers op wijst, kunnen worden afgewend. Om te kunnen opereren op een markt die sowieso aan schaalvergroting zal doen, is het in het belang van de Nederlandse consument en

van de Nederlandse energiemarkt om de netten in eigen beheer te houden en om de mogelijkheden te verruimen van de Nederlandse energiesector om internationaal te opereren.

De heer Yildirim (Fractie-Yildirim): Ik begrijp uit de berichtgeving in verschillende media dat het kabinet van plan is om aanzienlijk te gaan korten op de fondsen voor provincies, in de veronderstelling dat de provincies straks aandelen verkopen en dus geld genoeg hebben. Is dat juist? Is dat straks kabinetsbeleid?

Staatssecretaris Timmermans: Ik weet hier niets van. Ik weet niet wat dat voor afspraken zouden zijn en ik ken ze niet. Er zijn op dit moment zo veel berichten en indianenverhalen dat ik daar niet op wil reageren.

De heer Yildirim (Fractie-Yildirim): Dat is verheugend, maar dan zou ik willen weten of het juist is dat het kabinet van plan is om straks te gaan bezuinigen op provinciefondsen.

Staatssecretaris Timmermans: Nee, daar weet ik niets van. Het kabinet is bezig met een pakket maatregelen die te maken hebben met het geven van impulsen aan onze economie in deze moeilijke tijd. Tegelijkertijd wil het kabinet zekerstellen dat wat wij doen, ook op lange termijn houdbaar is, zodat wij niet de schuld doorschuiven naar onze kinderen en kleinkinderen. Dat is het pakket waar het kabinet mee bezig is en hoe dat pakket eruit zal zien, zal hopelijk binnenkort bekend worden.

Mevrouw Broekers-Knol (VVD): Een korte vraag naar aanleiding van wat ik de staatssecretaris zojuist heb horen zeggen over de splitsing die wij in Nederland hebben tussen energienetten en de productie. Begrijp ik uit de opmerking van de staatssecretaris dat hij de derde weg voorstaat zoals die wordt voorgesteld door Duitsland en Frankrijk? Ik begrijp dat de Europese Raad daar op 19 en 20 maart over zal moeten beslissen in de strijd tussen het EP enerzijds en de raad van ministers anderzijds, die vindt dat er een compromis moet komen. Kiest de staatssecretaris eigenlijk voor die derde weg of heb ik dat verkeerd begrepen?

Staatssecretaris Timmermans: Nee, dat zeg ik niet. Ik zeg alleen dat de splitsing met voldoende garanties omgeven is om ervoor te zorgen dat onze belangen veiliggesteld worden. Ik zeg ook dat de splitsing niet betekent dat je energiebedrijven moet verkopen. Splitsing betekent ook niet dat je geen publiek aandeelhouderschap kunt hebben. Dat betekent het allemaal niet. Het wordt er weliswaar voortdurend aan toegeschreven, maar dat betekent het niet. Het is een andere keuze die je ook kunt maken, maar het is daar niet een noodzakelijke consequentie van.

Voorzitter. Ik kom te spreken over de voorbereiding van de klimaatop in Kopenhagen. Waar wij over begonnen, the perfect storm met al die crises, vraagt van ons moedige stappen op weg

naar Kopenhagen. Het vergt ook Europees leiderschap, samen met de Verenigde Staten, als ik luister naar de plannen van president Obama. Het vergt ook van ons -- daar voeren wij nu de discussie over -- dat wij afspraken maken over de manier waarop ontwikkelingslanden buiten Europa geholpen kunnen worden, die mee willen doen in de aanpassingen naar aanleiding van het klimaatprobleem. Er moeten afspraken over worden gemaakt hoe dat kan met additionele middelen. Dat zal niet tijdens de Europese Raad gebeuren, maar wij zullen wel dat pad naar Kopenhagen moeten handhaven. De EU moet een eerlijk aandeel dragen aan de kosten, die kosten mogen niet betaald worden uit middelen die al ergens anders voor bestemd zijn en er moet voor gezorgd worden dat de klimaataanpassing ook mondiaal gedragen wordt.

De heer Eigeman vroeg specifiek naar LOGO East bij het Matra-programma. Het programma LOGO East is een samenwerking met mede-overheden. Het wordt afgerond zoals voorzien. Daar wordt niet op gekort. Daarna zal het worden ingepast in het reguliere Matra-programma, wat de mede-overheden nog steeds de kans geeft om eraan mee te doen, alleen zullen zij dan wel moeten concurreren met anderen en dat lijkt mij helemaal niet zo'n ongezonde situatie. De mogelijkheden om eraan mee te doen blijven onverkort bestaan.

Voorzitter. Ik heb geprobeerd staccato te antwoorden.

Mevrouw Strik (GroenLinks): Sorry, ik ben echt niet tevreden over de antwoorden die u mij geeft. Ik krijg op zo weinig punten een antwoord! Ik zal op de meeste zaken in tweede termijn terugkomen, maar wil graag nu antwoord op het punt dat ik maakte over de dubbele houding van de regering en de twee maten waar zij mee meet waar het gaat om het positioneren van Europa. Soms probeert zij onder richtlijnen uit te komen of zij stelt zich soms wat terughoudend op ten aanzien van fiches inzake Commissievoorstellen, terwijl de regering eigenlijk de harmonisatie voorstaat. Ik heb haar een heel verhaal over gehouden, wilt u daar alstublieft op reageren?

Staatssecretaris Timmermans: Ja, u hebt daar inderdaad een heel verhaal over gehouden en ik wil daar zeker op reageren. U vindt het vervelend dat wij opkomen voor het Nederlands belang, maar dat blijven wij gewoon doen. Sommige voorstellen van de Commissie achten wij niet in het belang van Nederland. Daarin worden wij meestal gesteund door een meerderheid van deze Kamer. Als een meerderheid van de Kamer daar anders over denkt, dan doen wij het anders. Andere voorstellen van de Commissie achten wij wel in het belang van Nederland en die steunen wij dan ook. Ik kan totaal niet plaatsen waarom u het feit dat wij soms terughoudend zijn tegenover Commissievoorstellen interpreteert als anti-Europese houding. Ik ben ingehuurd om de belangen van dit land en de burgers van dit land te verdedigen en dat doen wij ook. Wij beoordelen ieder voorstel dat uit de

Commissie komt. Dat is niet Eurosceptisch, dat is niet Eurofiel, het is een nuchtere beoordeling van individuele voorstellen vanuit een belangenanalyse van de belangen van Nederland, gesteund door het parlement van Nederland. Dat lijkt mij op zich een helder verhaal.

Mevrouw Strik (GroenLinks): Natuurlijk moet je alle voorstellen kritisch beoordelen. Mijn vraag was hoe beperkt u dat belang gebruikt. Bij bijvoorbeeld de antidiscriminatie richtlijn en de zwangerschapsrichtlijn spelen ook andere argumenten een rol waarvan ik mij kan voorstellen dat Nederland die belangrijk vindt. Zo'n argument kan zijn dat de homo's in Polen een betere bescherming krijgen of zelfs dezelfde als in Nederland, of dat de gehandicapten in Roemenië een betere bescherming krijgen. Dat kunnen ook belangen zijn die misschien net boven dat typisch Nederlandse belang uitstijgen en die kunnen worden geregeld in Europees verband. Dat geldt ook voor bijvoorbeeld de energieprestaties van gebouwen. Dat zijn allemaal zaken waarbij de vraag is hoe breed het Nederlandse belang wordt bekeken. Daar gaat het mij om.

Staatssecretaris Timmermans: Het parlement spreekt het kabinet aan op ieder individueel voorstel en bij ieder individueel voorstel wegen wij de belangen af. Een meerderheid van het parlement heeft altijd de mogelijkheid om het kabinet te corrigeren als het vindt dat het het niet goed doet. Kennelijk bevindt u zich in een minderheid, want een meerderheid van het parlement steunt de lijn die het kabinet kiest. Ik vind niet dat als een soort wet van meden en perzen kan worden gezegd dat de rechten van homo's in Polen alleen maar kunnen worden verbeterd als daar op Europees niveau, door de Commissie verordonneerd, afspraken over worden gemaakt.

U kent mijn warme gevoelens voor Europese samenwerking. Ik maak echter veel te veel mee dat de Commissie zich gedraagt als een soort colporteur. Zij zet een voet tussen de deur, bezweert dat zij niet aan wetgeving doet en alleen wil meedenken. Daar begint het altijd mee. Je bent zo hink, stap, sprong drie stappen verder en dan ligt er ineens een voorstel waar wij nooit om hebben gevraagd en dat wij helemaal niet nodig hebben in dit land. De Commissie heeft dan weer een rol bedacht voor zichzelf. Dat is het Europa waar wij vanaf moeten. Dat is het Europa waar ik een pesthekel aan heb. Daar stellen wij als Nederlandse regering ook duidelijk grenzen aan.

De heer Kuiper (ChristenUnie): Wilt u nog ingaan op mijn punt rond klimaat, Kopenhagen en het draagvlak daarvoor in de armste landen in relatie tot de schuldbelastingen van die landen.

Staatssecretaris Timmermans: Het kan zijn dat landen bereid en in staat zijn om een bijdrage te leveren aan zowel de aanpassing als de reductie van bijvoorbeeld de uitstoot van broeikasgassen en daar de financiële capaciteit niet voor hebben. Zij dragen daar ook vaak relatief gezien niet de schuld

voor, want het probleem is met name door de industriële wereld gecreëerd. Als dat het geval is, verdienen die landen daar steun voor internationaal. Vandaar dat wij zeggen dat Europa een fair share, een eerlijk aandeel, moet nemen in het dragen van die lasten. Je moet er wel mee oppassen om als EU te zeggen dat je het wel betaalt en dat je daarmee een aantal anderen laat weggelaten die dan niets hoeven te betalen. Achter de rug van de armste landen verschuilt zich inmiddels een groeiend aantal landen waar het al veel beter gaat dan men doet vermoeden. Zij proberen alles bij Europa en de Verenigde Staten te leggen en de eigen verantwoordelijkheid te ontlopen. Er is een wisselwerking met het aanspreken van iedereen op dat deel van de verantwoordelijkheid dat men inmiddels kan dragen.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Voorzitter: Dupuis

*B

!Liberalisering postmarkt!

Aan de orde is de behandeling van:
- het wetsvoorstel Regels inzake de volledige liberalisering van de postmarkt en de garantie van de universele postdienstverlening (Postwet 20..) (30536).

De beraadslaging wordt hervat.

(Zie vergadering heden.)

*N

De heer Asscher (VVD): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor zijn uitvoerige beantwoording van de vragen. Die zijn niet allemaal heel nauwkeurig stuk voor stuk beantwoord. Hij heeft meer een groot geheel geschetst waarin deze liberalisering van de postmarkt zou kunnen plaatsvinden. Uit mijn eerste termijn is wellicht gebleken dat dit geen rituele dans was met een vooringenomen stelling, maar dat mijn fractie een groot aantal vragen had die ten dele ook in de vele interrupties zijn beantwoord. Het doel was om te komen tot een afronding van ons standpunt.

Zoals bekend gaat dit debat in grote lijnen over drie onderwerpen. Het eerste is het Europese level playing field. In het interruptiedebat bleek al dat er vragen waren en nog steeds zijn bij de situatie in Duitsland, met name rond wat wij mogen verwachten als een minimumloon algemeen verbindend wordt verklaard aldaar en dat ook nog een hoog minimumloon is. Ik herken de ondernemer in deze staatssecretaris als hij uiteenzet dat zelfs bij een hoog minimumloon dat algemeen verbindend is verklaard, concurrentie mogelijk is. Dat deed mij wel deugd. Naast Duitsland, kennen wij de situatie van Royal Mail in

Engeland. Dat bedrijf is een voorbeeld van inefficiëntie. Nu staat Royal Mail hier niet ter discussie, maar de situatie in Engeland wel. Ook daar is een echt level playing field in wording, maar het is er nog niet. Daar is zeker concurrentie nodig.

De liberalisering van de postmarkt op Europees niveau leidt mijns inziens niet tot de karikatuur die onze collega Elzinga schetste. Hij constateerde dat deze gepaard zou kunnen gaan met hogere kosten, hogere prijzen en duurdere postzegels. Hij schetste een soort doembeeld van wat er allemaal mis zou kunnen gaan. De liberalisering van de postmarkt leidt mijns inziens door de concurrentie die gaat optreden tot een efficiëntere organisatie. Dat was het punt rond het Europese level playing field, dat niet helemaal perfect is.

De heer Elzinga (SP): Heeft de heer Asscher in bijvoorbeeld de energiesector gezien dat de concurrentie daar heeft geleid tot lagere prijzen?

De heer Asscher (VVD): Ik heb het gezien in de telecommunicatiesector waar de prijzen misschien wel met 90% naar beneden zijn gegaan dankzij de concurrentie. Op die manier kun je aan cherrie picking doen, maar het heeft ook te maken met het moment waarop je de prijzen vastzet. In Nederland is dat tijdstip uiterst ongelukkig gekozen, namelijk in juli van dit jaar, omdat het om wettelijke maatregelen gaat.

Dan het toezicht. In de discussie met de staatssecretaris hierover ben ik niet geheel tevreden gesteld. Het gaat met name om het tempo waarin de NMa haar licht kan laten schijnen over de mededinging, de machtsposities en de al of niet fusies en vervolgens tot een oordeel daarover komt. Ik was van mening dat wij misschien toch beter een sectorspecifieke toezichthouder kunnen hebben, maar de staatssecretaris deelt die visie niet. Het viel mij op dat hij ook de kritiek van de OPTA niet deelt. Hij heeft wat dat betreft ook geen concessies gedaan. Vanochtend kregen wij een kopie van een schrijven aan de Tweede Kamer. Wat mij betreft maakt dat stuk geen onderdeel uit van deze beschouwingen, omdat het te laat kwam en niet aan ons is gericht. De staatssecretaris noemt op wat de OPTA allemaal kan, maar hij antwoordt niet op de vraag van de OPTA wat de sancties zijn als er niet wordt voldaan aan een aantal van haar richtlijnen.

Dan het allerbelangrijkste, de arbeidsvoorwaarden van de postbezorgers. Ik had de AMvB nog niet gezien, maar daarin schetst de staatssecretaris heel duidelijk dat er aan drie voorwaarden moet worden voldaan, aan het ingroei-model van 80% van de medewerkers in 3,5 jaar, aan de stapsgewijze ontwikkeling en aan de cao, waarin afspraken worden gemaakt over de overige 20%. Dat gaat allemaal over het minimumloon waar het op den duur naar toe moet, in plaats van de OVO, die zoals collega Sylvester schetste, wat de PvdA betreft in haar geheel moet worden afgeschaft. Ik denk dat wij toegroeien naar een stelsel met een nieuw soort minimumloon. Ik vind dat ook belangrijk, want een fatsoenlijk

minimumloon is een teken van beschaving in de maatschappij, zeker in de onze. Wat dit onderdeel betreft geef ik de voorkeur aan het Rijnlandse model boven het Angelsaksische, omdat dit in dezen veel beter rekening houdt met alle stakeholders die in de postmarkt meedoen. Voor ons vormt datgene wat er met de AMvB gebeurt en de vraag wanneer de staatssecretaris gaat ingrijpen, een hoeksteen voor hoe wij aankijken tegen dat onderdeel van de liberalisering van de postmarkt. De staatssecretaris geeft aan dat de doelen in de AMvB worden vastgelegd en dat partijen zelf kunnen bepalen in welk tempo zij die doelen halen. Collega Schouw sprak over de stok achter de deur. Ik vind dat niet zo belangrijk, al vinden anderen dat heel belangrijk. Wat gebeurt er echter feitelijk? De staatssecretaris grijpt alleen in indien partijen zelf afwijken van de door hen gemaakte afspraken in de cao. Hij grijpt dus niet in als sprake is van gelijkwaardige partners, namelijk bonden en werkgevers. Dat is dan niet nodig, omdat zijzelf de vrijheid hebben om afspraken te maken. Als zij zich daaraan houden, grijpt de staatssecretaris niet in. Wat mij betreft is daarmee sprake van voldoende terughoudendheid van de kant van de regering op het gebied van de arbeidsvoorwaarden.

Ik kom tot een conclusie. Het level playing field had beter gekund. Dat ligt niet alleen aan wat er in Nederland gebeurt. Het toezicht had ook beter gekund. De arbeidsvoorwaarden, zoals die worden benaderd in dit wetsvoorstel, hadden ook beter gekund. Tegen collega Laurier zei de staatssecretaris iets dat mij opviel. Hij zei dat je, als je goede arbeidsvoorwaarden veilig wilt stellen, voor dit wetsvoorstel moet stemmen. Ik ga daar een eind in mee, niet alleen vanuit een oogpunt van goede arbeidsvoorwaarden. Het gaat mij er ook om hoe de liberalisering uitwerkt op de concurrentie en de markt. Liberalisering is een groot goed. Ook in dit geval zal dat gaan met pijnlijke ingrepen in de markt, omdat die te lang beschermd is geweest. Als ik kijk met het liberale standpunt van de VVD naar de overwegingen voor liberalisering van de postmarkt, constateer ik dat aan de meeste van onze randvoorwaarden is voldaan. Het zal u niet verbazen, mevrouw de voorzitter, dat het een liberaal verheugt wanneer hij een wet over liberalisering kan steunen.

*N

De heer Elzinga (SP): Voorzitter. Ik wil eerst iets rechtzetten. Ik spreek in dit debat mede namens de collega van de PvdD. In eerste termijn ben ik vergeten om dat te melden.

Ik constateer dat veel partijen om heel verschillende redenen niet erg blij waren met deze wet, de randvoorwaarden en of het invoeringsmoment. De staatssecretaris ging bij de beantwoording uit van een driedeling. Ik volg die.

Eerst iets over het gelijke speelveld. In eerste termijn heb ik de staatssecretaris gevraagd naar de situatie in Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. In Duitsland rekent de staatssecretaris nu met de overwinning van TNT in hoger beroep in

de minimumloonzaak. Ik heb een bepaalde verwachting over wat de wetswijziging mogelijk voor de postsector zal brengen, maar dat is verder nog onbekend. Het is ook nog niet bekend waartoe cassatie zal leiden. Het gelijke speelveld is wel van heel veel mitsen en maren afhankelijk. In het Verenigd Koninkrijk is de kans op deelname van TNT in Royal Mail volgens mij niet zo heel erg groot. De staatssecretaris zou dat desondanks graag zien, zo getuigde hij van zijn Oranjegevoel. De consequentie zou echter vooral zijn dat een van de belangrijkste huidige concurrenten van Royal Mail wordt geïncorporeerd. Dat is niet bepaald gunstig voor de competitie en ook niet voor het gelijke speelveld.

In Engeland, zo zei de staatssecretaris, is de concurrentie niet het belangrijkste doel. Dat is het verbeteren van de serviceverlening door Royal Mail. Dat is de motivatie. Het verzet tegen gedeeltelijke privatisering in het Verenigd Koninkrijk wordt echter vanuit dezelfde redenering gevoerd. Velen denken dat de serviceverlening door een meer commerciële insteek onder druk komt te staan. Op zichzelf zou de Nederlandse regering een voorbeeld kunnen nemen aan serviceverlening als hoogste doel binnen een operatie als deze. In Nederland is de prijs van de post op de zakelijke markt een van de belangrijkste doelen. Die kan door concurrentie omlaag, vooral op arbeidsvoorwaarden, zo constateren wij nu, al denkt de staatssecretaris dat ook in een arbeidsintensieve sector als de postbezorging door innovatie nog kan worden gewonnen, onder andere door de sortering.

Dat brengt mij op de dienstverlening. Ik hoor van veel postbodes die ons de afgelopen dagen veelvuldig hebben geschreven en gemaïld en ik maak uit verschillende berichten op dat de post van de nieuwe postbedrijven vooral aan de keukentafel wordt gesorteerd. Is dat innovatie? In een landelijke krant stond vandaag dit bericht: "Post van ....." -- daar staat de naam van een van de nieuwe postbedrijven -- "ligt dag en nacht onbeheerd voor het grijpen". Een korte passage uit het artikel: "Het zijn vooral reclamefolders en mailings, maar er zitten ook tientallen pakketjes van ING-Bank bij. Bewoners van het Colijnpark in Nieuwegein ergeren zich groen en geel dat de post van ..... dagenlang onbeheerd in de kratjes in de hal staat. Meerdere bewoners hebben gebeld met het postbedrijf om te klagen dat er zo nonchalant met de privacy wordt omgegaan. Meestal staan er vier of vijf kratjes post in de hal. Een van de bewoners die boos met het postbedrijf belde, kreeg te horen dat zij met haar tengels van de post af moest blijven.

De commercieel manager schrikt van de gang van zaken. 'Dit doet afbreuk aan onze reputatie en, nog erger, aan die van onze klanten.' Hij zoekt het tot op de bodem uit. 'Wij hebben strenge protocollen. De bezorger moet tekenen voor ontvangst. Ik vermoed dat hier een individu van de procedure is afgeweken.' Het probleem is natuurlijk dat veel individuen met een OVO niet echt betrokken zijn bij het bedrijf en dat zij voor nog geen minimumloon weinig op hebben met trouw aan de wekgever.

In verschillende brieven die ons de laatste dagen bereikten, heb ik gelezen over kennelijke praktijken bij deze bedrijven. Uit een van die brieven wil ik heel kort iets voorlezen. "TNT is het enige postbedrijf dat verplicht is om zes dagen per week de post te bezorgen. Plus, wij moeten de post binnen 24 uur bestellen. De concurrent heeft deze verplichtingen niet. Afgezien daarvan, is bij ons de kwaliteitscontrole hoog. Als bij ons iemand het ook maar in zijn hoofd zou halen om de post in de sloot te gooien of ergens anders te dumpen, ligt die persoon er meteen uit. Wat wij aan gedumpte post van de concurrent binnenkrijgen omdat wij als TNT het meest herkenbaar zijn, wilt u niet weten. Dit is hetzelfde met klachten van klanten, die denken dat alles wat verkeer gaat en verkeer bij hen binnenvalt, altijd door ons wordt bezorgd." Dan volgt er nog veel meer, maar dat zal ik u nu onthouden. Ik kan het de OVO-postbezorger die voor een stukloon in een woonwijk nog niet het minimum haalt, nauwelijks kwalijk nemen als hij, wanneer hij voor zijn laatste dubbeltje twintig minuten moet omfietsen, die vast niet zo belangrijke brief dan maar in een TNT-brievenbus gooit of erger.

Uiteindelijk komen wij toch weer terug op de arbeidsvoorwaarden. Ik heb daar het gros van mijn eerste termijn aan besteed. De staatssecretaris gaf aan het einde van zijn eerste termijn aan dat hij het akkoord van de sociale partners positief vindt, en dat dit alleen behaald kan worden door nu voor liberalisering te stemmen. Ik wilde hem toen nog vragen of hij ook op het akkoord tussen TNT en de AbvaKabo doelde. Volgens mij is dat het belangrijkste gevolg van de liberalisering van de postmarkt. Ik kan mij maar moeilijk voorstellen dat de achterban dat resultaat zal accepteren. Wat gebeurt er trouwens als het wordt verworpen? Hetzelfde geldt voor de sector-cao. Ook hier rekent de staatssecretaris met veel mitsen en maren en is de toekomst met veel onzekerheden omgeven.

Ik wil nog even terugkomen op senator Sylvester die namens de PvdA naar aanleiding van mijn interruptie reageerde met de stelling dat de postbode eigenlijk niet meer van deze tijd is, dat e-mail en alle andere nieuwe technologie onherroepelijk de arbeidsvoorwaarden bij TNT onder druk zetten en dat dit in zekere zin maar goed is ook, want dat hoort nu eenmaal bij het verliezen van een monopoliepositie. Ik kan mij voorstellen dat de postbodes op de tribune daar erg blij mee waren ... Ik kan haar verzekeren dat de bonden en TNT weten dat de markt niet gunstig is, maar dat deze shocktherapie alleen het gevolg is van de liberalisering en van concurrentie onder de wettelijke minimale arbeidsvoorwaarden. Op de opkomst van e-mail kan een bedrijf tamelijk natuurlijk reageren. Dat deed TNT al tijden. Het kan worden opgevangen door natuurlijk verloop. E-mail bestaat al langer dan dit jaar en in de vorige cao kon TNT met de bonden nog een plusje afspreken. Ik wijs er bovendien graag op dat de omzet van TNT ook vorig jaar, net als het jaar daarvoor, 11 mld. bedroeg en dat ook vorig jaar nog honderden

miljoenen winst werd gemaakt. Het is dus niet zo dat TNT een bedrijf in moeilijkheden is.

Als gevolg van de aangekondigde liberalisering stonden de onderhandelaars van de bonden met hun rug tegen de muur en moesten zij kiezen tussen twee kwaden: gedwongen ontslagen op grote schaal of slechtere arbeidsvoorwaarden accepteren. Ik wijs er in de richting van de heer Asscher op dat sociale partners doorgaans geen gelijkwaardige partijen zijn. Hij heeft dit vandaag meermalen genoemd. Een werkgever, zeker van het formaat waar het hier om gaat, kan vaak tot op grote hoogte dicteren, hooguit op straffe van arbeidsonrust. Ik denk dat die arbeidsonrust er nu wel zal komen. Zonder deze liberalisering, echter, hadden de werknemers en hun bonden zeker minder met de rug tegen de muur gestaan. Vandaar ook hun massale oproep aan deze Kamer om de liberalisering te stoppen. De onderhandelaars bij de bonden hadden kennelijk een minder hoge inschatting van de kans dat deze Kamer de liberalisering tegenhoudt.

Ik geef het echter nog niet op. Senator Kuiper hield hier vandaag bij het Europadebat een gloedvol betoog om na twintig jaar Europese neoliberale dwaling daar conclusies aan te verbinden. Dat stemt mij, zeker ook na de kritische inbreng van senator Van den Berg in dit debat, hoopvol dat de fracties van SGP en ChristenUnie volgende week, alles overwegende, tegen verdere liberalisering zullen stemmen. De VVD-fractie hier is helaas minder kritisch dan die aan de overkant en de CDA-fractie even onkritisch. De fracties van GroenLinks en D66 heb ik hier in eerste termijn ook zeer kritisch gehoord. Ik kan mij niet voorstellen dat de PvdA-fractie de meerderheid voor liberalisering wil volmaken, een meerderheid die ervoor zal zorgen dat 26.000 TNT-werknemers daadwerkelijk tot 15% van hun loon moeten inleveren.

Zeker, het heeft gevolgen voor de nieuwe postbedrijven, voor hun commitment voor de sector-cao en het ingroeimodel. Het heeft zelfs gevolgen voor de AMvB, die zonder wet niet doorgaat. Dat ontslaat de wetgever echter niet van de plicht om arbeidsvoorwaarden op het wettelijke minimumniveau te handhaven. Dat kan ook zonder AMvB op een vergelijkbare wettelijke wijze geregeld worden. Niet pas over vier jaar, het kan meteen. Dat was ook de laatste passage van de brief die al veel genoemd is, de brief van 19 februari, die door alle bonden is ondertekend.

*N

Mevrouw Sylvester (PvdA): Voorzitter. Ik dank de regering voor de inbreng in eerste termijn. Ik roep nog even in herinnering dat mijn fractie drie centrale thema's aan de orde heeft gesteld: de arbeidsvoorwaarden, het level playing field en de universele dienstverlening.

Op het gebied van de arbeidsvoorwaarden heeft de regering het volgende toegezegd. Er komt een stok achter de deur, artikel 8 AMvB en een ingroeimodel. Dat laatste, nogmaals, is aan de sector en de bonden, maar dat ingroeimodel komt

er. De stok achter de deur zorgt ervoor dat op het moment dat de bonden en de sector er niet uitkomen en de afgesproken ingroei er niet komt, de regering ingrijpt op basis van de AMvB die zij op korte termijn slaat. Dat ingrijpen houdt in dat er 100% arbeidsvoorwaarden worden opgelegd in de sector. Als de ingroei niet adequaat verloopt, grijpt de regering in, niet na drieënhalf jaar maar tussentijds, zodra er gesignaleerd wordt dat de ingroei niet op een adequate en effectieve manier verloopt.

Ik stap over naar het level playing field. Mijn fractie vraagt de regering om het ontstaan van een level playing field in Europa blijvend te agenderen. Wij vragen de regering daar veel energie aan te besteden.

Dan kom ik op het punt van de universele dienstverlening. Mijn fractie is de garantie gegeven ...

De heer Schouw (D66): Mag ik daar toch even een vraag over stellen, mevrouw de voorzitter?

De voorzitter: Het woord is aan de heer Schouw.
**

De heer Schouw (D66): Het was juist de PvdA die de afgelopen maanden in elk geval in de commissie heeft getamboereerd op het level playing field. Mevrouw Sylvester vond dat level playing field een belangrijke voorwaarde. In het debat hebben wij gehoord dat het per saldo om twee landen gaat, plus nog twee landen die hun best doen om iets te doen, maar tegelijkertijd de zaak hinderen. Wat is het politieke oordeel van mevrouw Sylvester over het level playing field? Is dat nu aanwezig of helemaal niet?

Mevrouw Sylvester (PvdA): Ik dank de geachte afgevaardigde voor zijn inbreng en zijn opmerking. Volgens mij heb ik een en ander al uiteengezet, maar ik wil het voor hem wel herhalen. Mijn fractie is van mening dat er op dit moment voorwaarden zijn, waarbij vast te stellen valt dat het level playing field op dit moment voldoende in ontwikkeling is. Wij vragen de regering dan ook om in Europa erop aan te dringen dat verder in de toekomst meer landen zich zullen aansluiten bij deze liberalisering. Wij hebben nog tot 1 januari 2011, dus de andere landen hebben nog ruim de tijd om zich aan te sluiten. Bovendien heb ik de regering horen zeggen dat zij zich zal inspannen. Wij verzoeken de regering om die inspanningen desnoods te verhogen, maar ervoor te zorgen dat dit onderwerp blijvend op de agenda in Europa zal staan. Volgens mij staat de regering hierin niet alleen, er bestaat ook nog zoiets als de Eurocommissaris, die toeziet op de liberalisering van de markten in veel sectoren.

De heer Schouw (D66): Mevrouw Sylvester kan er natuurlijk de hele wereld bijhalen, maar het zou van moed en eerlijkheid getuigen als zij zou zeggen dat er toch eigenlijk helemaal niets veranderd is op het punt van het level playing field ten opzichte van een aantal maanden geleden. Dan is zij recht door

zee en eerlijk. Dit vind ik eerlijk gezegd een beetje een vertoning.

Mevrouw Sylvester (PvdA): Daar neem ik kennis van.

Voorzitter, ik vervolg mijn betoog. Mijn fractie zal de balans opmaken en daarbij de volgende overwegingen betrekken. Ten eerste wordt het stukloon de komende drieënhalve jaar tot een minimum afgeschaft. Dat betekent dat je in feite naast de bovenkant in de arbeidsvoorwaarden nu ook de onderkant op een ordentelijke manier regelt. Dit is voor ons een belangrijk punt. Ten tweede wordt er afgestapt van het private monopolie van TNT, dat sinds 1799 geldt. Dit is weer een stapje op weg. Ten derde, last but not least, wordt postbezorging goedkoper voor organisaties die zich bezighouden met goede doelen. Daar heeft het midden- en kleinbedrijf ook voordeel bij. Bovendien heeft de staatssecretaris toegezegd dat de postbezorging in Nederland ook voor de toekomst wordt gegarandeerd.

*N

De heer Van den Berg (SGP): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor zijn beantwoording.

Morgen, 18 maart, is mijn tante Jo jarig. Ik kwam daar vanwege alle politieke verwickelingen hier te laat achter, maar ik heb vanmiddag nog kans gezien om een kaartje te schrijven en dankzij de vriendelijke postbode kan ik erop rekenen dat zij dat kaartje ontvangt. Zij zal mijn attente gebaar zeker op prijs stellen. Maar hoe gaat dat na 1 april? Dan is de markt open en zijn er verschillende postaanbieders als het aan de staatssecretaris ligt. De consumentenpost ligt dan op de vrije markt. Ik vraag mij af of het dan nog lukt om mijn andere tante, die dan verjaart, ook nog op het laatste moment zo'n attentie te sturen. De tijd zal het leren, maar ik mij daar wel zorgen over.

Er zijn natuurlijk nog meer zorgpunten dan mijn jarige tante Jo. Gelukkig heeft de staatssecretaris in zijn beantwoording duidelijk gemaakt dat de universele dienstverlening wordt gewaarborgd. Die waarborgen vragen nogal wat van de aangewezen dienstverlener, TNT, en dat is nu juist de kern van het probleem. Hierbij raakt namelijk de universele dienstverlening rechtstreeks de discussie over de arbeidsvoorwaarden. Ik kan het niet anders zien. De staatssecretaris heeft mij er ook niet van overtuigd dat het niet zo is. TNT kan en mag dan wel met fatsoenlijke arbeidsvoorwaarden werken -- dat moet het ook doen -- maar is die positie eerlijk ten opzichte van shoppers op de postmarkt?

De staatssecretaris heeft drie oplossingen als de kosten van de universele dienstverlening te hoog worden: de kosten beperken, de tarieven verhogen of een bijdrage vragen van alle actieve postbedrijven. In de praktijk kunnen kosten echter vooral worden bespaard op de arbeidskosten. Dan zul je toch innovatie moeten toepassen. Of dat lukt is de vraag. In dat geval heb je weer een probleem met de arbeidsvoorwaarden. Het verhogen van de

tarieven maakt dit probleem alleen maar groter. Ik blijf daar dus zorgen over houden.

Ik kom te spreken over het gelijke speelveld. In het interruptiedebatje heb ik nog eens op Duitsland gewezen. Als het wetsvoorstel wordt aangenomen, zijn er eigenlijk geen middelen meer om te dwingen. Je kunt diplomatiek veel doen en dat is goed, maar juridisch is het flinterdun. Daarover heb ik ook zorgen.

De staatssecretaris heeft loyaal toegezegd de AMvB naar de Kamer te sturen, zodat wij daarvan kennis kunnen nemen. Er is echter geen voorhangprocedure. Stel dat wij van schrik heel veel willen wijzigen in de AMvB. Dat kan dan natuurlijk niet. Ik wil daarom weten wat de staatsrechtelijke waarde ervan is.

Ik durf het haast niet te zeggen, want dan gaat men rekenen hoe oud ik ben, maar ik begon ooit als burgemeester op een eiland dat een groot buitengebied had. De postbode kwam altijd heel trouw langs, ook in dat buitengebied, op de fiets. Hij deed dat vaak nog fluitend ook. Als iemand dan vroeg "ik ben vergeten de belasting te betalen, zou je dat kunnen meenemen?", dan zei die postbode niet "dat past niet in de planning". Hij ging aan de tafel zitten, dronk zijn zoveelste kop koffie en regelde de belastingbetaling. Zelfs de SGP en de ChristenUnie begrijpen dat die tijd voorbij is, daarover geen misverstand, maar wij hebben onze twijfels over de vraag of de nieuwe oplossing goed is. Wij zullen ons nog beraden.

Voor de goede orde merk ik op dat de stemverklaring van de heer Elzinga niet door mij was geautoriseerd.

*N

De heer Laurier (GroenLinks): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor de beantwoording van de vragen en de kanttekeningen die hij soms heeft geplaatst.

Korthedshalve sluit ik ten aanzien van een aantal twijfels over de garantie van de universele dienstverlening aan bij de vorige spreker.

De staatssecretaris heeft gezegd dat hij altijd drie voorwaarden had voor de liberalisatie van de postmarkt. Een van die voorwaarden was dat de Eerste Kamer akkoord moest zijn. Daar zijn wij heel blij mee, maar volgens mij zou de liberalisatie überhaupt niet tot stand kunnen komen als de Eerste Kamer niet akkoord is. Dat is een *conditio sine qua non*.

De tweede voorwaarde betrof het gelijke speelveld. Er zijn opmerkingen gemaakt over de ontwikkelingen in Duitsland en Engeland. Er zijn ook nog andere Europese landen aan de orde, maar dat schijnt van nader orde te zijn. Ik ben niet helemaal tevreden met het antwoord van de staatssecretaris. Hij zegt dat het speelveld geen biljartlaken is, maar in beweging is. Dat is merkwaardig. Wat is het nu? Is er een gelijk speelveld waarbij gelijke partijen gelijke kansen hebben? Of is het speelveld in beweging en moeten wij de feitelijke toekomst afwachten? Is het eigenlijk zo dat bij het spel tot nu toe de ene voetbalpartij met twee handen op de rug gebonden

moest spelen en de andere partij de handen vrij had en ook nog aan de bal mocht zitten? En is het intussen zo dat de ene partij één hand mag vrijhouden en dat de andere partij nog met één hand aan de bal mag zitten? De vaagheid in de beantwoording is op dat punt te groot.

De derde voorwaarde betrof de arbeidsvoorwaarden. De staatssecretaris spreekt zichzelf daarbij tegen. Hij zegt eigenlijk dat hij de liberalisering nodig heeft om een vloer te leggen voor de arbeidsvoorwaarden. Dat is een merkwaardige redenering, want in de Nederlandse taakverdeling is het zo dat die vloer gelegd wordt door de overheid. Die taak wordt niet neergelegd bij de sociale partners. De staatssecretaris heeft na enig aandringen gezegd dat de OVO-constructie in een aantal gevallen wordt gebruikt om het minimumloon te ontduiken. Hij zei wat twijfelachtig "ja". Dat heb ik wel verstaan. Daarbij zou het een taak zijn geweest voor de overheid om ervoor te zorgen dat het minimum gegarandeerd wordt. Dat is niet gebeurd. In feite heeft het kabinet achterovergeleund en dat vraagstuk bij de sociale partners gelegd, tot uiteindelijk een van de partijen zei: wij willen wel werken aan een constructie waarbij wij op termijn het minimumloon garanderen, maar daar staat tegenover dat de liberalisatie per 1 april tot stand moet komen, want wij moeten veel centjes daarvoor verdienen. Feitelijk is daarna pas het verhaal van de stok achter de deur gekomen. Dat vinden wij teleurstellend.

Mijn collega Elzinga wees daar in feite ook op. De veel geciteerde brief van de bonden laat, helemaal aan het eind, ook een andere optie zien. De bonden zeggen namelijk dat zij verwachten, mocht niet worden overgegaan tot die liberalisering per 1 april, dat de politiek in casu het kabinet zijn verantwoordelijkheid neemt en het minimum regelt, daar waar het voor verantwoordelijk zou willen of moeten zijn. Ik wacht op dat punt eigenlijk op een klip-en-klaar antwoord van de staatssecretaris. Is hij bereid om die verantwoordelijkheid te nemen en daarmee een einde te maken aan de gruwel van het stukloon?

*N

De heer Doek (CDA): Voorzitter. Ik dank namens mijn fractie de staatssecretaris voor zijn uitvoerige antwoord op de vele vragen en interrupties uit deze Kamer. Ik ben blij dat wij op dit punt in het debat zijn gekomen.

Wat mijn fractie toch blijft verwonderen -- daar moeten wij misschien op een ander moment eens op terugkomen -- is de verhouding tussen kabinet en de toezichthouders. Wij hebben in Nederland op vele terreinen een systeem geïntroduceerd waarin autoriteiten toezicht houden op sectoren. Hier valt op, waar de OPTA de rol krijgt van posttoezichthouder op de sector, dat een autoriteit vraagt om bepaalde instrumenten om dat toezicht namens de regering, namens ons allen, goed te kunnen uitvoeren en dat er toch een behoorlijk verschil van inzicht blijkt te kunnen ontstaan tussen het departement dat

verantwoordelijk is voor de sector in zijn geheel en de autoriteit die wij gevraagd hebben om het toezicht vorm te geven. Dat blijft toch verwonderen. Ik heb de brief gelezen die de staatssecretaris vandaag gezonden heeft. Eigenlijk op alle punten van kritiek van de OPTA heeft het departement een andere zienswijze. Ik geloof niet dat ergens staat dat men het ermee eens is en dat men het anders zal beschouwen. Op een aantal punten begrijp ik de staatssecretaris en het departement, maar op andere punten vraag ik mij af wie het beter weet. Zitten de deskundigen op het gebied van het toezicht op het departement, dan hadden wij de OPTA niet hoeven oprichten. Ik vind dat toch een wonderlijke zaak. Ik wil van de staatssecretaris een eerste reactie daarop horen.

En dan nog iets over de feitelijkheid. Ik ben blij dat de staatssecretaris, ook in de brief, heeft gezegd dat eind 2010 zal worden gekeken of extreme rendementen worden gehaald door niet te werken met een systeem van return on assets, maar met een systeem van return on sales.

Over het level playing field heeft mijn fractie het volgende gevraagd. Als de btw in Duitsland tussen de Deutsche Post en TNT Duitsland gelijk is, is het verschil in arbeidsvoorwaarden dan zodanig dat gelijktrekking ervan omdat er een wettelijk minimumloon komt, voor de business case van TNT drastisch nadelig zou zijn en dat daarmee niet zou zijn voldaan aan wat de staatssecretaris zelf heeft ingezet, namelijk dat level playing field ook met arbeidsvoorwaarden in Duitsland? Mijn fractie heeft daar eigenlijk nooit zo'n probleem mee gehad, omdat zij accepteert dat loonvorming binnen de Europese Unie eigenlijk iets is van de lidstaten. Wij zouden het ook heel vervelend vinden als de Duitse minister van Sociale Zaken zou voorschrijven hoe hoog het minimumloon in Nederland zou moeten zijn. Voor een business is dat misschien vervelend, maar het is uiteindelijk niet aan dit parlement om daarover te oordelen. De uitspraak dat het level playing field geen biljartlaken is, onderschrijf ik wel, maar er moeten geen al te grote hobbels in zitten.

Over de arbeidsvoorwaarden in Nederland hebben wij wellicht wel een mening en daarmee kunnen wij wellicht ook wat. Mijn fractie is verheugd over de uitspraak van de staatssecretaris dat op het ogenblik alle betrokken partijen, inclusief alle bonden die van belang zijn op dit traject, samenwerken om met de werkgevers op dit terrein invloed uit te oefenen en te komen tot een goede algemene maatregel van bestuur, gebaseerd op artikel 8 van de wet die wij hopelijk gaan aannemen. Deze aanpak, die eigenlijk niet afwijkt van de normale wijze van totstandkoming van een AMvB als er sectoren bij betrokken zijn, spreekt het CDA erg aan. Het wordt dan gelegd waar het thuishoort, namelijk bij de betrokken partijen.

De drie voorwaarden waaraan voldaan zou moeten worden, en de fasering daarin laten wij als fractie graag over aan de onderhandelende partijen. Ik ben ervan overtuigd dat het departement samen met het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid -- uiteindelijk slaat de staatssecretaris toch de AMvB -- dit in de gaten

houdt om tot een goede invulling van deze AMvB te kunnen komen. Dat vertrouwen willen wij graag geven.

De heer Laurier (GroenLinks): De heer Doek praat over de constructie zoals die nu is, in relatie tot bijvoorbeeld het wettelijk minimumloon. Dat is één van de minimumpunten waarover wij praten. Hij zegt dat het kabinet met de wijze waarop de AMvB tot stand komt, het legt op het niveau waarop het hoort, namelijk bij de sociale partners. Is hij van mening -- volgens mij is het strijdig met de manier waarop het in Nederland geregeld is -- dat de verantwoordelijkheid voor het minimumloon dat tot stand moet komen, bij de sociale partners moet liggen?

De heer Doek (CDA): Nee, dat stel ik niet. Anders dan u ben ik of is het CDA niet van mening, dat overeenkomsten van opdracht altijd behoren te voldoen aan het minimumloon. Dat hebben wij nu eenmaal in dit land niet zo geregeld. Als u dat zou willen, moet er een wetswijziging komen. Wij zien dan wel of wij die zullen accepteren.

Ik wijs ook nog op het volgende. Uit de cijfers over de enorme aantallen mensen -- alles bij elkaar meer dan 20.000 mensen of zo, terwijl het in wezen maar 4300 fte's zijn -- leid ik af dat het voor heel veel mensen geen inkomens zijn waarvan zij moeten leven. Wij hebben het minimumloon, terecht, op basis daarvan vastgesteld. Een heleboel mensen zijn vutter of met pensioen of student en doen dit als bijbaantje. Het minimumloon hebben wij terecht als een soort van bestaansminimum vastgelegd. Ik heb niet de indruk dat er veel mensen zijn die voor Sandd en SELEKTMAIL en WSW fulltime werken op basis van OVO's. Dit blijkt ook niet uit de cijfers die ik zojuist noemde, die wij gisteren of eergisteren van de staatssecretaris hebben gekregen.

De heer Laurier (GroenLinks): De heer Doek zal ongetwijfeld kennis hebben genomen van de onderzoeken die zijn gedaan. De heer Doek zal ongetwijfeld ook kennis hebben genomen van het feit dat de staatssecretaris vragen of de OVO in bepaalde gevallen wordt gebruikt om het minimumloon te ontduiken, met ja beantwoordt. Als dat aan de orde is, is er een taak voor de overheid.

De heer Doek (CDA): Ik vind de term "ontduiken" in dit verband helemaal niet relevant en ook niet van toepassing. De overeenkomst van opdracht is een mogelijkheid in het Burgerlijk Wetboek. Wij hebben dit nu eenmaal niet onder het minimumloon geschoven. Ieder die deelneemt en toetreedt tot een dergelijke overeenkomst, weet dat verdraaid goed. Ik maak mij geen enkele zorg, als tienduizenden mensen toch zo'n overeenkomst sluiten, dat het altijd gaat onder grote dwang et cetera, waardoor wij onmiddellijk in een kramp moeten schieten om in het algemeen het minimumloon van toepassing te verklaren op OVO's. Ik ben ervan overtuigd dat talloze freelance journalisten die op basis van OVO's artikel tjes

schrijven, niet aan het minimumuurloon komen als zij niet zo snel zijn als u en ik met de pen.

De heer Laurier (GroenLinks): De heer Doek gebruikt een handig trucje door te zeggen dat het voor iedereen zou moeten gelden. Natuurlijk zijn er situaties waarin een OVO van toepassing is. Het gaat er hier om -- wat klaarblijkelijk ook aan de orde is -- dat de OVO wordt gebruikt om mensen die eigenlijk volledig afhankelijk zijn van deze opdrachten, feitelijk minder dan het minimumloon te betalen. Dat was ook de inzet van mijn interruptiedebatje in eerste termijn. Het werd door de staatssecretaris toegegeven.

De heer Doek (CDA): U zult zien dat vooral degenen die veel uren maken, door het ingroei-model als eersten terechtkomen in de arbeidsovereenkomst. Ik ben ervan overtuigd dat het in de praktijk zo zal gaan. Dat vinden wij beiden heel verstandig. Uw stelling dat de reden voor het aangaan van een OVO altijd ontduiking van het minimumloon is, accepteer ik niet. Dat is gewoon niet de situatie.

De heer Laurier (GroenLinks): Ik heb niet gesproken over "altijd". Ik heb gesproken over specifieke situaties waarin de OVO wordt gebruikt om het minimumloon te ontduiken.

De heer Doek (CDA): Ook in deze sector ben ik het daarover met u volstrekt oneens.

De voorzitter: Aangezien de heer Yildirim niet meer aan het debat deelneemt, geef ik als laatste het woord aan de heer Schouw.

**

*N

De heer Schouw (D66): Mevrouw de voorzitter. Onze fracties danken de staatssecretaris voor zijn beantwoording.

Onze fracties zijn natuurlijk wel voor marktwerking in de postsector, maar dan moet er wel een markt zijn. Dat brengt mij meteen bij de eerste bedenking die wij hebben en die betreft het gelijke speelveld. Dat is een belangrijke voorwaarde. Hoe je er ook naar kijkt, dat gelijke speelveld is er niet. Sommige fracties in deze Kamer reageren op het woord "liberalisering" als een stier op een rode lap. Dan moet een argument worden bedacht om er toch voor te zijn. Wie echter heel sec bekijkt of er een gelijk speelveld is, kan niet anders dan tot de conclusie komen dat maar twee landen echt goed meewerken en dat twee andere landen allerlei vormen van bescherming van de thuismarkt in stand houden. Daar wordt wel wat aan gedaan, maar per saldo blijft het zo. Als je deze stap zou zetten, zou toch zo'n 50% van de Europese landen een reëel zicht moeten bieden op het openstellen van de postmarkt per eind 2009.

Ik vind het jammer, maar ik moet het toch zeggen: ik had wat dat betreft een actievere inzet van de staatssecretaris verwacht. Het is was passief: wij doen wat achter de schermen, wij doen

hier wat en wij doen daar wat. Maar echt een reëel zicht heb ik er niet op gekregen. Je kunt bedenken dat de druk op andere landen afneemt als Nederland nu overgaat. Ik zou dat jammer vinden. Op dat punt had ik van de staatssecretaris een offensiever verhaal verwacht dat meer in balans is. Dat gelijke speelveld is er immers gewoon niet.

Een tweede bedenking heeft te maken met de arbeidsvoorwaarden. Er is al veel over gesproken, maar ik zeg de heren Laurier en Elzinga na dat de overeenkomsten van opdracht ook zonder dit voorstel in arbeidsovereenkomsten kunnen worden omgezet. Als je dat graag wilt, dan kun je daar heel pro-actief in zijn.

De staatssecretaris is vergeten om een antwoord te geven op de vraag wat er gebeurt als de achterbannen dit akkoord verwerpen. Het valt mij namelijk op dat de voorstanders van dit voorstel voortdurend naar dat akkoord verwijzen, maar het is goed democratisch gebruik dat de vakorganisaties hun leden consulteren. Zij hebben de vrijheid om daar iets van te vinden. Wat betekent het nou als die leden dat akkoord afwijzen? Door het voorstel nu aan te nemen, zet je deze leden erg onder druk. Kunnen zij nog wel in vrijheid een opvatting hebben over deze arbeidsovereenkomst en het inleveren van 15% van het salaris? Ik vind dat dit punt om een serieuze reflectie van deze Kamer vraagt.

Een derde bedenking betreft het toezicht. De staatssecretaris heeft hierover een aantal voor onze fracties geruststellende antwoorden gegeven. Eigenlijk blijf ik vinden dat wij in de eindfase van de behandeling van een wetsvoorstel niet moeten worden geconfronteerd met verschillen van inzicht in berekeningswijze, techniek en al dat soort zaken tussen de toezichthouder en de mensen op het departement. Als dat zo is, kan een parlementariër niet anders dan gaan twijfelen over de effectiviteit van het toezicht. Als die verschillen blijven bestaan, wordt die twijfel gecreëerd. Als deze van tevoren waren weggenomen, had ik dit punt niet hoeven in te brengen.

Op de charmante aangeving van de heer Doek heb ik in mijn eerste termijn iets gezegd over de verhouding tussen markt en overheid. Dit lijkt onze fracties en een aantal andere fracties hét moment om eens goed te kijken naar de verhoudingen tussen markt en overheid. Wat doe je publiek en wat doe je privaat? In het verleden zijn hiervoor een aantal beleidslijnen uitgezet. Wij hebben een economische crisis en wij discussiëren over het toezicht. Volgende week gaan wij stemmen over de liberalisering van de postmarkt. Wij voeren discussies over de publieke en private taken in de zorg, in het onderwijs en op het gebied van wonen. Een aantal fracties wil graag dat het departement van Economische Zaken de regie neemt bij het geven van een duidelijke visie hierop. Dan kan deze Kamer beschikken over herijkte kaders. Op dit punt leg ik de Kamer de volgende motie voor.

De voorzitter: Door de leden Schouw, Elzinga, Ten Hoeve, Koffeman, Engels, Laurier en Yildirim wordt de volgende motie voorgesteld.

*M

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat mede als gevolg van de economische ontwikkelingen en discussies over het toezichtsinstrumentarium een geactualiseerd inzicht in de verhouding tussen markt en overheid wenselijk is;

constaterende dat het wenselijk is om beter zicht te krijgen op maatregelen en instrumenten voor adequate borging en sturing van publieke taken en belangen;

constaterende dat een systematisch inzicht in een verschuivend beleidspatroon over de verhouding tussen markt en overheid in de andere Europese landen ontbreekt;

constaterende dat het ministerie van Economische Zaken de regie voert over het beleid rond de verhouding tussen markt en overheid;

overwegende dat herijking van het beleid over de verhouding tussen markt en overheid nodig is om toekomstige voorstellen te kunnen afwegen;

verzoekt de regering in de loop van dit jaar een herijkte visie op het beleid rond de verhouding markt en overheid aan de Eerste Kamer te overleggen met inbegrip van bovenstaande overwegingen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter U (30536).

**

De heer Schouw (D66): Mevrouw de voorzitter. Onze fracties hebben nog twijfels op de eerder genoemde punten. De belangrijkste vraag is eigenlijk of het model van de marktwerking wel werkt omdat er onvoldoende markt is. Ons de garantie geven dat aan het eind van het jaar tien landen meedoen, kan een weg zijn om ons over de streep te halen. Anders zou de operatie uitgesteld moeten worden totdat die tien landen er wel zijn, zodat er sprake is van een reële markt.

De voorzitter: Dan zijn wij nu toe aan de tweede termijn van de regering. Het blijkt mij dat de staatssecretaris twee minuten nodig heeft voor een nadere voorbereiding.

**

De vergadering wordt enkele minuten geschorst.

*N

Staatssecretaris Heemskerk: Mevrouw de voorzitter. Ik dank de leden voor hun inbreng in tweede termijn. Ik begin met een feit waarom de heer Schouw al in eerste termijn heeft gevraagd. Hij trok de bewering in twijfel -- en dat is natuurlijk altijd een goede houding voor een vertegenwoordiger van een oppositiepartij -- dat de Engelse, Duitse en Nederlandse postmarkt 50% zouden uitmaken van de Europese postmarkt. Hij vroeg of het mogelijk is dat die drie landen 50% van de markt uitmaken. Ik moet toegeven dat de heer Schouw een punt had. Het is inderdaad geen 50%, maar 48%. Dus de drie postmarkten waar wij steeds naar hebben gekeken om voldoende massa te creëren -- vandaar altijd de link naar Engeland en Duitsland -- tellen op tot 48%. Ik hoop dat dit nu in de Handelingen is rechtgezet.

De heer Schouw (D66): Dit is briljant onderzoekwerk, waarvoor dank. Ik ga echter nog een stapje verder. Ik vraag mij af hoe het nu zit met de zuidelijke landen. De staatssecretaris tovert zo overal cijfers vandaan. Kan hij aangeven welk aandeel Frankrijk, Spanje en Italië hebben?

Staatssecretaris Heemskerk: Ik weet het niet uit mijn hoofd, maar ik zal die gegevens graag aan de heer Schouw opsturen. De cijfers zijn afkomstig uit een onderzoek van het Wissenschaftliches Institut für Kommunikationsdienste. Dit heeft de cijfers in opdracht van de Europese Commissie verzameld. Ik zal op een gepast moment de aandelen van alle lidstaten aan de Kamer doen toekomen zodra dit overzicht via Europa beschikbaar is gekomen.

Ik zal mijn antwoord toch maar weer in blokken opdelen: het toezicht, de universele dienst, het Europese speelveld en de arbeidsvoorwaarden. Tegen de heer Van den Berg kan ik zeggen dat niet alleen dit jaar de verjaarskaart zal aankomen bij tante Jo, maar ook volgend jaar als hij er weer net op tijd aan denkt. Dan dient de universele dienstverlener, in dit geval TNT, ook met een open postmarkt alle kaarten de volgende dag, zes dagen in de week te bezorgen. Ik hoop dat ik hem hiermee heb gerustgesteld, want de bezorging van het kaartje van tante Jo is verzekerd. Dit is wettelijk verankerd en de OPTA zal hierop toezien.

De heer Elzinga sprak over rondslingerende post. Alle postbedrijven moeten het grondwettelijke briefgeheim waarborgen. Dit is geregeld in de artikel 4 tot en met 6 van het wetsvoorstel. De OPTA kan optreden indien een postvervoerbedrijf het briefgeheim schendt of als een bedrijf het onvoldoende waarborgt. De OPTA kan een aanwijzing geven, bestuursdwang toepassen en een boete opleggen. De bedrijven hebben er dus een groot belang bij om niets te laten rondslingeren. Ik ga ervan uit dat de werknemers een grotere loyaliteit met het bedrijf zullen hebben als de arbeidsvoorwaarden verbeteren en dat er daardoor ook minder fouten zullen worden gemaakt.

De heer Asscher vroeg wat de sancties zijn als er niet aan de richtlijnen wordt voldaan. De OPTA heeft onder de huidige Postwet alle

bevoegdheden die nodig zijn om de naleving van de verplichtingen door de postvervoerders te controleren. Als de OPTA van mening is dat de regels niet worden nageleefd, geldt ook hier: aanwijzing geven, bestuursdwang toepassen en een bestuurlijke boete opleggen. Die boete kan oplopen tot een bedrag van €450.000 of 10% van de netto omzet.

De heer Asscher (VVD): Wij weten dat de OPTA die autoriteit heeft, maar de OPTA schrijft zelf dat er onvoldoende sancties zijn. Daarop heeft de staatssecretaris geen antwoord gegeven. In de brief van de OPTA met kritiek op de regeling, staat onder andere dat er onvoldoende sancties zijn als dat nodig mocht zijn. De wettelijke regelingen zijn bekend, ook bij de OPTA, maar toch schrijft de OPTA dat er onvoldoende sancties zijn.

Staatssecretaris Heemskerk: Wij staan hier -- u als medewetgever -- voor de vraag of de sancties in de wet voldoende zijn. Ik ben van mening dat dit behoorlijk zware sancties zijn. Ik heb al toegelicht op welke verplichtingen ze van toepassing kunnen zijn, zowel van de postvervoerbedrijven als van de universele dienstverlener.

De heer Schouw deed voorkomen alsof de kritiek van de OPTA en mijn reactie daarop last minute werk zijn. Ik zou het betreuren als dit beeld blijft hangen. De OPTA heeft in de uitvoeringstoets in november 2008 een aantal opmerkingen gemaakt. Die zijn ook aan de Eerste Kamer gestuurd. De Tweede Kamer heeft daar pas vorige week tijdens een algemeen overleg vragen over gesteld. De Kamer vroeg mij om daar schriftelijk op te reageren voor 12 uur vandaag, omdat er vanmiddag een VAO in de Tweede Kamer was geagendeerd. Die brief aan de Tweede Kamer heb ik, ook al was daar niet om gevraagd, bij wijze van service ook aan de Eerste Kamer gestuurd.

De heer Doek heeft gevraagd waarom er gehakketak is tussen het departement en de OPTA, ik vertaal zijn woorden maar even onparlementair. Er is geen gehakketak, de samenwerking tussen de OPTA en het departement is goed. Ik verwijs bijvoorbeeld naar de wijze waarop wij in de kabelsector hebben opgetrokken en die sector nu wordt geopend. Soms is er echter wel sprake van verschil van inzicht. De toezichthouder kan en moet dit dan ook opschrijven en dan is het aan mij om daar op te reageren. Waardoor wordt dit verschil van inzicht veroorzaakt? Wellicht door de cultuurverandering. In de postsector gaat men van toezicht en goedkeuring vooraf naar toezicht achteraf. Dit is kabinetsbeleid. Het kabinet kiest voor high trust. Bedrijven doen goede dingen en daar moet je op vertrouwen. Als zij zich niet aan de regels houden, treden wij op.

Er is verschil van mening over de fijnmazigheid. De OPTA wil op 104 onderdelen kostenallocatie doen en wij hebben gezegd dat wij de 16 onderdelen nemen die in de wet zijn benoemd. Er is inderdaad een verschil van inzicht over het rendement. Ook daarover heb ik gezegd: laten wij het niet ingewikkelder maken dan het is.

Wij nemen het rendement nu als uitgangspunt, maar er volgt nog een check in 2010.

Ik ben gebaat bij een strenge en onafhankelijke toezichthouder. Die is niet ceremonieel. De samenwerking tussen het departement en de OPTA is voortreffelijk. Dit neemt niet weg dat er soms verschil van inzicht is en dan beslist de politiek.

Hiermee heb ik de vragen over het toezicht en de universele dienst naar mijn mening beantwoord.

De heer Doek (CDA): Wij spreken over high trust en in dit geval doelen wij dan op het vertrouwen tussen de toezichthouder en het bedrijfsleven. Er zou echter ook sprake moeten zijn van high trust tussen het departement en de toezichthouder. Wij spreken nu over het ministerie van EZ en de OPTA, maar het kan ook gaan over het ministerie van EZ en de NMa of de Energiekamer of over het ministerie van Financiën en DNB of AFM. De staatssecretaris heeft mij nog niet overtuigd over het verschil van inzicht. Waar zitten nu de mensen met de knowhow op het gebied van toezicht? Ik zou zeggen: bij de toezichthouder. Het enige wat de staatssecretaris zou kunnen zeggen, is dat hij van mening is dat er toezicht moet worden gehouden op een juiste invulling van de wet, et cetera. Maar de vraag hoe dit moet gebeuren, lijkt mij nu juist een zaak van professionals. Anders zouden wij dit toch niet bij een aparte autoriteit hoeven neer te leggen? Het blijft wat wonderlijk. Waar zit nu de cultuuromslag? Moet die nog bij het ministerie van Economische Zaken worden gemaakt of bij de toezichthouder? Ik vrees dat het bij EZ is.

Staatssecretaris Heemskerk: Het uitgangspunt van het toezichtmodel waarvoor het kabinet kiest, is high trust, corrigeren achteraf. Daarom hebben wij in reactie op die 104 punten gezegd: beperk je tot de hoofdlijnen.

Dat soort beleidsafwegingen moet gemaakt worden door de bewindspersonen in overeenstemming met beide Kamers. De toezichthouder moet het vervolgens uitvoeren. Natuurlijk kunnen wij dingen rond die uitvoeringstoets overnemen. Het feit dat wij kritiek ontvangen en daarop reageren vind ik een teken van goed met elkaar om kunnen gaan, want daaruit blijkt dat wij wat van elkaar kunnen hebben. De ultieme knoop wordt door de bewindspersoon doorgehakt.

De heer Schouw (D66): Is het voorstelbaar dat de toezichthouder zegt dat hij geen betrouwbaar toezicht kan uitoefenen omdat hij geen betrouwbare gegevens kan leveren? Kunt u zich een dergelijke situatie voorstellen?

Staatssecretaris Heemskerk: Nee, want dan hebben wij het verkeerd geregeld. Ik zet uiteen waarom wij het volgens mij goed geregeld hebben. De OPTA heeft dat ook niet gezegd. Men wilde meer complexiteit, meer details en een heel zuivere toerekening van het rendement. Ik heb erop aangedrongen om het praktisch te houden; het gaat over 8% van de markt en dat moet goed

geregeld worden. Ik wilde dat de OPTA veel middelen en instrumenten zou hebben om aan postvervoerbedrijven die zich niet aan de afspraken houden stevige boetes uit te delen. Wij moesten het met elkaar eens worden over wat belangrijk is, zowel in een universele dienst als in een open postmarkt.

De heer Schouw (D66): Ik vind het belangrijk dat de OPTA in alle vrijheid kan zeggen: u wilt het wel eenvoudiger maken maar daardoor kunnen wij eigenlijk niet goed toezicht houden. Als de OPTA dat zegt, dan moet u bereid zijn om een en ander aan te passen.

Staatssecretaris Heemskerk: De OPTA heeft vanzelfsprekend alle vrijheid om een wetsvoorstel dat voorligt van een uitvoeringstoets te voorzien. Men mag kritiek leveren maar vervolgens mag ik ook mijn eigen wetsvoorstel verdedigen. Over de uitgangspunten die daarin staan op het punt van de detailvoering, de rendementsnormen en de dwangmiddelen moet ik uiteindelijk beslissen. U moet mij daarop afrekenen. Als de OPTA uiteindelijk niet weet te handhaven, dan heb ik een groot probleem.

Voorzitter. Ik kom te spreken over het speelveld. Het is geen biljartlaken maar het is wel degelijk verbeterd en het spel kan gespeeld worden. Dat is de kern van de beoordeling van het Europees speelveld. Er zijn verbeteringen opgetreden, zowel in Duitsland als in het Verenigd Koninkrijk, maar het is niet perfect. Ik blijf erop drukken, net als de Europese Commissie. Er loopt een juridische procedure tegen het Verenigd Koninkrijk ten aanzien van de btw-definitie; Royal Mail had daarbij een oneigenlijk voordeel. In Duitsland is de btw-definitie aangepast conform het Nederlandse model. Wij weten niet hoe de ontwikkelingen rond het minimumloon in Duitsland aflopen. Wij weten ook niet hoe hoog een eventueel algemeen verbindend minimumloon zou worden in de postsector. Wij weten dus ook niet hoe de business case van TNT beoordeeld wordt. Ik weet wel dat de kansen van de nieuwkomers in Duitsland verbeterd zijn omdat die btw-definitie eerlijker is geworden. Ik weet ook, zeg ik de heer Asscher na, dat zelfs als er een gelijk speelveld is op het terrein van minimumloon, men zich nog steeds kan onderscheiden in innovatie en service. Het doel van deze postwet is een betere dienstverlening. Om die reden is de universele dienst wettelijk verankerd en om die reden is er streng toezicht. Ik verwacht dat nieuwkomers op de markt nieuwe diensten zullen kunnen aanbieden en combinaties zullen kunnen uitvinden. Bedrijven, goede doelen, sportverenigingen et cetera zullen daarmee geholpen zijn, zo zeg ik mevrouw Sylvester toe.

Ik zeg haar tevens toe dat het kabinet het level playing field blijvend agendeert. De heer Van den Berg zegt dat ik daarvoor geen middelen meer heb. Ik ben dat echt met hem oneens. Met het openstellen van de markt wordt niet opnieuw een privaat monopolie geïntroduceerd. Dat middel is er niet meer. Er zijn echter wel degelijk juridische en diplomatieke middelen, zowel vanuit de Commissie

en het Hof in Luxemburg, als bilateraal tussen Nederland en Duitsland, voor en achter de schermen.

Ik kom te spreken over de CAO. De heer Schouw stelde een what if-vraag en die zijn altijd gevaarlijk. Wat als de achterbannen het verwerpen? Dat moeten wij nog maar zien. De eerste stap is dan dat de partijen terug moeten naar de onderhandelingstafel. Het ingroeimodel zal voor 1 april overeengekomen worden. Dat principeakkoord zal vervolgens aan de achterbannen worden voorgelegd. De CAO wordt op meerdere momenten gedurende de looptijd aangepast in samenhang met de flexibiliteit die het ingroeimodel heeft. Ook op die momenten kunnen partijen de wensen van hun achterbannen vertalen naar nieuwe CAO-passages.

De heer Schouw (D66): Relevant is of u dan met een andere invulling komt van die algemene maatregel van bestuur. Als de CAO's worden verworpen door die achterbannen, bent u dan bereid tot aanpassing of zegt u: nee, wij hebben nu een afspraak en daar ga ik mee door?

Staatssecretaris Heemskerk: Het kabinet is verantwoordelijk voor de AMvB en die treedt zes maanden na het volledig openen van de postmarkt in werking. Op dat moment moeten de postbedrijven over een CAO beschikken. Als zij dat niet doen, moeten zij direct 100% arbeidsovereenkomsten toepassen. Ook bij tussentijdse opzegging of beëindiging van de CAO geldt, na een korte overgangperiode, de verplichting om 100% arbeidsovereenkomsten toe te passen. Partijen hebben zelf de sleutel in handen; of zij zorgen voor een CAO die aan de eisen voldoet, of die stok wordt geactiveerd. De CAO moet voldoen aan de voorwaarden van het ingroeimodel naar 80% arbeidsovereenkomst in drie en een half jaar en afspraken maken over mensen die met een OVO werken. Dat is echt een verbetering ten opzichte van de huidige situatie.

De heer Schouw (D66): Dat hebben wij ook gelezen. Mijn punt is dat hun overeenkomst uw algemene maatregel van bestuur is. Als zij hun overeenkomst veranderen, bent u dan bereid om uw invulling van de algemene maatregel van bestuur te veranderen?

Staatssecretaris Heemskerk: Nee. Wij hebben onze algemene maatregel van bestuur. Die leidt ertoe dat er 100% arbeidsovereenkomsten zijn tenzij zij een CAO hebben met maatwerk en stapjes. De route die men moet volgen van 80% arbeidsovereenkomsten binnen drie en een half jaar is glashelder. Die AMvB krijgt u ook. De heer Van den Berg vroeg nog naar de staatsrechtelijke waarde van het toesturen naar beide Kamers nu er formeel geen voorhangprocedure geldt. Mijns inziens is die staatsrechtelijke waarde en die politieke waarde buitengewoon groot. Het biedt u de mogelijkheid om desgewenst nader van gedachten te wisselen. Als u ontevreden bent met de AMvB, wat ik natuurlijk niet hoop omdat ik hem

bij dezen uiteengezet heb, dan kunt u mij vragen om nadere of andere maatregelen te nemen.

De heer Elzinga (SP): Twee kleine puntjes in relatie tot de AMvB heb ik niet helder op het netvlies. U zei net dat als de CAO -partijen er nu niet uitkomen omdat de achterbannen het resultaat verwerpen en er over een half jaar nog geen CAO ligt, de stok achter de deur hoe dan ook in werking treedt. Als de liberalisering per 1 april doorgaat, dan treedt op 1 oktober hoe dan ook de stok achter de deur in werking. Er moeten dan 100% arbeidsovereenkomsten zijn als er geen CAO op tafel ligt.

Staatssecretaris Heemskerk: Ja, zes maanden na het volledig openen van de postmarkten -- nogmaals: ik vind het belangrijk dat het 1 april is -- dus zes maanden na 1 april werkt de stok, of is de AMvB van kracht. Op dat moment moeten postbedrijven over een cao beschikken, want anders moeten ze direct 100% arbeidsovereenkomsten toepassen.

De heer Elzinga (SP): Dan kom ik op mijn tweede vraag. Stel dat er wel een cao ligt en het die drieënhalf jaar goed gaat met het ingroeimodel, maar ze zouden in de periode daarna weer onder de 80% arbeidsvoorwaarden zakken, geldt de stok achter de deur daarna dan nog steeds?

Staatssecretaris Heemskerk: De AMvB heeft een horizonbepaling. Die is in het wetsvoorstel gezet en vervalt na vier jaar, zo zeg ik even uit mijn hoofd. Als wij echter over drieënhalf jaar een probleem hebben, dan staan wij er met z'n allen voor. In principe vervalt die echter. Maar dan hebben wij wel een traject gehad waarin de sociale partners jaren met elkaar zijn toegegroeid naar een postmarkt die hopelijk stabiel is en betere arbeidsvoorwaarden heeft voor de mensen die nu met een OVO werken.

Ik dank de VVD, het CDA en de PvdA voor het uitspreken van hun steun voor dit wetsvoorstel. Ik begrijp dat D66 nog twijfelt. Volgens mij is dat conform de aard van de oprichter. De heer Van Mierlo werd altijd boos als er van hem werd gezegd dat hij geen beslissingen nam. Als iemand echter veel beslissingen neemt, is dat toch wel een twijfelaar. Hij zegt immers: ik doe het wel, ik doe het niet, ik doe het wel, ik doe het niet. Hij neemt dus heel veel beslissingen. Ik wens de heer Schouw wijsheid toe in de afwegingen over het wetsvoorstel over de nieuwe situatie op de postmarkt.

De heer Schouw (D66): Ik dank de staatssecretaris voor deze betrekkelijk overbodige slotronde; hij had kunnen weten dat ik hier namens twee fracties sta. Dan is het logisch dat je de bevindingen van dit debat terugkoppelt naar de fracties. Ik snap dus zijn laatste uitweiding niet helemaal. Ik sta hier namelijk namens twee fracties.

Staatssecretaris Heemskerk: Oké. Ik deed slechts een poging om een belangrijk debat iets luchtiger af te sluiten.

De voorzitter: Ik dank de staatssecretaris voor de compacte beantwoording van de vragen in tweede termijn. Ik zie dat mevrouw Sylvester nog even het woord wil.

**

Mevrouw Sylvester (PvdA): Ik dacht dat de staatssecretaris nog niet klaar was met de beantwoording.

De voorzitter: De staatssecretaris zou inderdaad nog op de motie reageren.

**

Staatssecretaris Heemskerk: Met de verhouding tussen markt en overheid en de rol die het ministerie van Economische Zaken daarin heeft, zijn wij iedere dag bezig. Wat doet het kabinet wel en wat niet? Wat laat je aan de partijen over? Wanneer corrigeer je? Daarover hebben wij een zeer grondig rapport opgesteld. Dat is uitgebreid met de Tweede Kamer besproken. Dit is echter een mooie kans om dat onderzoeksrapport, dat overigens niet zo dik zal worden als de vorige keer, op een geschikt moment en met een actualisatie aan de Eerste Kamer te doen toekomen. Ik zie uit naar een debat hierover. Ik zie de motie dus als ondersteuning van het beleid en voer haar graag uit.

De beraadslaging wordt gesloten.

De voorzitter: Ik kom tot afhandeling van het wetsvoorstel. Wenst een van de leden stemming over het wetsvoorstel? Dat is het geval. De stemming zal volgende week plaatsvinden, inclusief de stemming over de motie.

**

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Voorzitter: Timmerman-Buck

*B

!Europadebat!

Aan de orde is de voortzetting van het Europadebat in het kader van de behandeling van de brief van de minister en staatssecretaris van Buitenlandse Zaken met de Staat van de Europese Unie 2008-2009 (31702, nr. 1), de bijlagen bij de Staat van de Europese Unie 2008-2009 (31702, nr. 2), het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2009 (31700-V) en het wetsvoorstel Wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2008 (wijziging samenhangende met de Najaarsnota) (31792-V).

*N

Mevrouw Broekers-Knol (VVD): Voorzitter. Ik dank de minister en de staatssecretaris voor de

beantwoording. De minister is helemaal losgegaan en heeft ons anderhalf uur onderhouden met een zeer bevlogen betoog. Soms had ik echter het idee dat hij de bijdrage van de heer Van der Linden al kende. Ik had namelijk bijna het idee dat hij de nog aan te kondigen motie al had behandeld. Dat zal echter wel een vergissing zijn.

Voorzitter. Wij hebben duidelijk gezegd: wij willen geen versoepeling van de toelatingscriteria. Kroatië moet daar dus volledig aan voldoen. Ik ben blij om te horen dat de minister dat van harte steunt. Daar houden wij hem aan. Het is echter heel duidelijk gebleken dat het kabinet dat standpunt deelt.

Dan kom ik op het oostelijk partnerschap. Ik heb in mijn eerste termijn opgemerkt dat het belangrijk is om even te letten op wat Bernard Kouchner namens de Fransen heeft gezegd, namelijk dat Rusland en Turkije daarbij moeten worden betrokken, althans voor zover dat aan de orde is. Ik heb de minister horen zeggen dat Rusland en Turkije op projectbasis daarbij worden betrokken. Wat bedoelt hij daar precies mee? Dat is mij niet helemaal duidelijk. Wat betreft Belarus heeft de minister gezegd dat daar haken en ogen aankleven. Dat klopt. Mijn vraag was echter of die er niet zijn bij Armenië, Azerbeidzjan en Moldavië. Het lijkt immers net alsof dat lelieblanke landen zijn. Is dat inderdaad het geval?

Dan heb ik nog een aantal vragen aan de staatssecretaris. De staatssecretaris heeft gezegd dat de intergouvernementele benadering nu nodig is met deze crisis. Dat zijn wij helemaal met hem eens. De staatssecretaris heeft echter ook gezegd dat de grote landen denken: dit smaakt naar meer. Ik heb begrepen van de staatssecretaris dat hij vindt dat na de crisis het evenwicht, of de balans, weer moet teruggaan naar communautair, vanwege de bescherming van de kleinere lidstaten. Onder het Verdrag van Lissabon is er een juiste balans tussen de instellingen, maar er moet een sterke voorzitter van de Europese Raad komen, een sterke voorzitter van de Europese Commissie en een sterke hoge vertegenwoordiger, zo heeft de staatssecretaris gezegd. Dat is prima, mits het ook verstandige lieden zijn, want "sterk" wil niet altijd zeggen dat zij verstandig zijn. Werkt het kabinet er samen met de Benelux en andere kleinere lidstaten aan om dat ideale, verstandige trio daar ook te krijgen, tegen de tijd dat het Verdrag van Lissabon -- hopelijk -- is geratificeerd?

Dan kom ik op Frontex. De staatssecretaris heeft gezegd: je kunt de hekken nog zo hoog maken, maar mensen die het ellendig hebben, blijven komen, zo heb ik zijn woorden vrij vertaald. Wij constateren dat de zuidelijke lidstaten overbelast zijn door de grote stroom van illegale immigranten. Naar aanleiding van het rapport uit het Verenigd Koninkrijk dat ik aanhaalde, is de verwachting dat er nog veel meer illegale immigranten zullen komen. Het is heel belangrijk dat wij hulp aan Afrika verlenen, maar Nederland blaast wat dat betreft met ontwikkelingssamenwerking zijn partij in de wereld heel goed mee. Het ging mij echter specifiek om

het volgende. Is er wel een fregat operationeel? Daar had ik nog geen antwoord op gekregen. Ook over het volgende had ik een vraag gesteld. Is na drieënhalf jaar de bevoegdheidsverdeling tussen Frontex en de lidstaten duidelijk, ja of nee? Als dat nu immers nog niet duidelijk is, dan is het een zorgelijk geheel. Hoe je het namelijk ook wendt of keert, Frontex moet daar goed kunnen opereren.

Ik kom te spreken over het derde energieliberaliseringspakket. Hierover bestaat een klein misverstand. Nederland kent de splitsing tussen het netwerk en de producenten, maar Duitsland en Frankrijk willen de zogeheten "derde weg", die inhoudt dat de elektriciteitsbedrijven ook netwerkbeheerder kunnen zijn, mits zij een gescheiden boekhouding hebben. Dat is toch iets anders dan splitsing, want er is wel sprake van splitsing, maar met een administratieve component. Bij de top op 19 en 20 maart is het de bedoeling dat het Europees Parlement en de Raad van Ministers overeenstemming bereiken over dit punt. Het Europees Parlement wil per se de splitsing en de Raad van Ministers kiest samen met Duitsland en Frankrijk voor die "derde weg", zoals blijkt uit de media. De gescheiden boekhouding kan tot veel problemen leiden, omdat het een papieren administratie met allerlei haken en ogen betreft. Wij hebben gewaarschuwd dat wij ervoor moeten zorgen dat er geen netwerkcrisis komt. Ik wil van de staatssecretaris horen hoe dit zit, omdat Nederland de splitsing kent, maar dat betreft een echte splitsing, en geen administratieve.

De staatssecretaris heeft in heel hoog tempo de vragen beantwoord, maar wij willen nog een aantal vragen over de Europese toezichthouder en het rapport van de commissie -De Larosière beantwoord hebben. Is deze commissie met een bepaalde boodschap op pad gestuurd, of heeft zij opgeschreven wat zij in de hoofdsteden te horen gekregen? Kan de regering aangeven hoe de voorstellen van de commissie zich verhouden tot de ideeën van de president van de Europese Centrale Bank, de heer Trichet, die nadrukkelijk heeft gewezen op de mogelijkheid dat de ECB een rol van betekenis zou kunnen spelen in het toezicht op de financiële sector? Ik heb vervolgens gevraagd: wat is nu de opvatting van de Nederlandse regering over een Europese toezichthouder, met de kennis achteraf van de oorzaken van de financiële crisis?

Tot slot. Ik heb gesproken over de 800 mld. die door West-Europa aan Oost-Europa is uitgeleend en over de opmerkingen die de minister-president daarover heeft gemaakt. Hij heeft gezegd: er wordt geen speciale hulp verstrekt, want er is al voldoende in de Oost-Europese landen geïnvesteerd; het is toch mooi dat zij lid kunnen worden van de EU. Dit betreft overigens mijn vertaling van de tekst van de minister-president. Wij moeten vaststellen dat de waarde van de munteenheden van de betreffende landen enorm is gekelderd. Het probleem is dat de landen in Euro's moeten terugbetalen. Als die landen niet daartoe in staat zijn, dan dreigen zij om te vallen. Als zij omvallen, dan vallen de bedrijven die de 800 mld. hebben uitgeleend ook om, omdat zij hun geld niet terugkrijgen. Dan is sprake van een crisis met

een forse omvang! Ik pleit helemaal niet voor een blanco cheque aan hulp, maar wel voor een genuanceerdere benadering dan die van de minister-president. Naar de mening van mijn fractie zou dit onderwerp toch opnieuw moeten worden besproken op de top van 19 en 20 maart. Nogmaals, als het fout loopt, dan zijn wij echt in de aap gelogeed.

*N

De heer Van der Linden (CDA): Mevrouw de voorzitter. Ik dank de bewindslieden voor hun uitvoerige beantwoording, voor de kennis van zaken en vooral voor hun motivatie en de drive die in hun beantwoording zit. Het is belangrijk dat, zeker naar de Europese verkiezingen toe, bewindslieden die voor deze portefeuilles verantwoordelijk zijn, laten zien dat zij een visie hebben, engagement tonen en mensen weten te overtuigen. Het gaat immers om de burgers.

Ik ben blij dat de minister nog eens heeft toegelicht dat de bilaterale ruimte vooral betrekking heeft op relaties met landen zoals Australië, Nieuw-Zeeland en dat het eigenlijk niet de bedoeling is om die bilaterale ruimte binnen de Europese Unie te benutten. Het gemeenschappelijke beleid kan immers in de knel komen wanneer ieder land zijn eigen bilaterale ruimte benut.

Wat is de stand van zaken met betrekking tot het Handvest voor duurzaam economisch handelen? Is dit verder onderwerp van gesprek? Komt het op de G20 aan de orde? Immers, juist daarin komt samen waar de Europese Unie voor staat: een geweldige uitdaging en tegelijkertijd de kansen die deze kredietcrisis biedt. Ik heb begrepen van de top in Berlijn dat in dit handvest die uitdagingen en kansen met een nieuwe visie op de toekomst worden gecombineerd.

Ik zeg de minister dank voor het feit dat hij de Raad van Europa zo centraal stelt. Ik wil overigens niet dat wij de Raad van Europa en het Hof in het zonnetje zetten, want daar zijn wij niet voor. Wij moeten echter staan voor de opvattingen, de doelstellingen en de missie van de Raad van Europa. In Europa kunnen wij immers geen stabiliteit, vrede en welvaart bevorderen als de basiselementen -- die juist de Raad van Europa uitdraagt voor Europa als geheel, namelijk mensenrechten, rechtsstaat, democratie, sociale cohesie en culturele pluriformiteit -- niet in de samenleving worden uitgedragen en wortel schieten. Ik kan uit eigen ervaring verzekeren dat toen middelbare scholieren van veel middelbare scholen uit mijn eigen provincie daar waren, zij een groot engagement mee naar huis namen. Het is dus niet zo dat wij mensen niet kunnen overtuigen en de boodschap niet kunnen overdragen. Daarom wil ik dat het vijftigjarig bestaan van het Hof en het zestigjarig bestaan van de Raad van Europa wordt aangegrepen om nog een keer heel nadrukkelijk die boodschap en missie uit te dragen, en niet alleen door de regering, maar ook door anderen.

Voorzitter. Ik heb daarom de eer, u een motie te overhandigen die Kamerbreed wordt gedragen.

*M

De voorzitter: Door de leden Van der Linden, Broekers-Knol, Eigeman, Peters, Strik, Engels, Kuiper, Ten Hoeve, Koffeman en Yildirim wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat in 2009 de Raad van Europa zijn zestigjarig bestaan viert en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens zijn vijftigjarig bestaan;

overwegende dat deze pan-Europese instellingen grote betekenis hebben voor de waarborging en bevordering van democratie, mensenrechten en de rechtsstaat op het Europese continent;

overwegende dat de Kamer grote waarde hecht aan een spoedige toetreding van de Europese Unie tot het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens;

overwegende dat de Kamer een structurele oplossing voor het budgettaire probleem van een bij de ontwikkeling van de Raad van Europa achterblijvende financiering noodzakelijk acht;

overwegende dat de Nederlandse regering het mensenrechtenbeleid als een van de uitgangspunten heeft genomen voor haar buitenlands beleid;

constaterende dat Nederland achterblijft bij het ratificeren van belangrijke conventies en bijbehorende protocollen van de Raad van Europa;

verzoekt de regering, dit ratificatieproces van de Raad van Europa prioriteit te geven en de Kamer daarover nader te informeren;

verzoekt de regering, op Europees niveau aan de orde te stellen dat de Europese Unie ook financieel dient bij te dragen aan het functioneren van de Raad van Europa en het Hof voor de Rechten van de Mens;

verzoekt de regering voorts, in het kader van de viering van het zestigjarig bestaan van de Raad van Europa en het vijftigjarig bestaan van het Hof van de Rechten van de Mens, het bewustzijn van het belang van mensenrechten, democratie en rechtstaat, met name ook bij jongere generaties, zowel qua intensiteit als omvang, te versterken, door bijvoorbeeld activiteiten te ontplooiën (mede) in samenwerking met bijvoorbeeld scholen, universiteiten, non-gouvernementele organisaties, de Europese Unie en de Raad van Europa,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt nr. 2 (31702/31700-V).

**

De heer Van der Linden (CDA): Tot slot kom ik te spreken over het Verdrag van Lissabon. Ik wil met name uiteengezet hebben, op welke wijze de regering wil dat de voorzitter van de Europese Commissie benoemd wordt, omdat hier grote onduidelijkheid over bestaat. Sarkozy wil dat de voorzitter na het Ierse referendum wordt benoemd. Het Europees Parlement daarentegen zit op de lijn dat deze verkiezing volgens de regels van het Verdrag van Lissabon zou moeten plaatsvinden. Wij hechten aan een politieke, democratische legitimatie van de nieuwe voorzitter van de Europese Commissie overeenkomstig de spelregels die in het Lissabon-verdrag zijn vastgelegd. Ik begrijp dat dit juridisch niet kan, maar daaromtrent heeft de commissie-Dehaene heel belangrijke praktische handreikingen gedaan. Het lijkt mij heel goed als de regering met name op dat punt de commissie-Dehaene blijft volgen en ondersteunen.

Tot slot vraag ik de minister of hij nog wil ingaan op de vraag hoe het staat met de invulling van het mandaat van de nieuwe voorzitter van de raad en de hoge commissaris, lees de minister van Buitenlandse Zaken van de Europese Unie.

*N

De heer Peters (SP): Voorzitter. Ook mijn dank aan de minister en de staatssecretaris voor hun deelname aan dit debat. Ik dank speciaal de minister voor het feit dat hij mij uitgelegd heeft wat de staatssecretaris in Le Monde heeft bedoeld. Daar heeft hij woorden voor gebruikt als "een mond" en dat is dus heel duidelijk. Ik dank hem daarvoor.

Er is in dit debat heel veel aangeraakt. Wij hebben het over van alles en nog wat gehad. Ik heb het zelf uitgebreid gehad over de Algemene Rekenkamer en de Europese Rekenkamer. Per saldo hebben wij echter nog niet zo veel aangepakt als wij hadden kunnen doen. Het is eigenlijk toch een verantwoordelijkheid van deze Kamer dat wij het initiatief op een betere manier hadden moeten verwoorden of hadden moeten nemen. Er zijn veel vragen gesteld over diverse onderwerpen en er zijn niet zo veel vragen beantwoord. Ik denk dat dit ook lag aan het feit dat de tijdverdeling tussen de twee bewindslieden niet de optimale vorm had die zij hadden kunnen hebben. Ik verzoek de regering om de ambtenaren nog maar eens aan te kijken en hen te laten inventariseren wat er nog gedaan kan worden, zodat wij de open vragen in tweede termijn beantwoord krijgen.

Ik heb wat specifieke vragen gesteld. Ik heb gezegd dat de Commissie geen plan B had toen de crisis zich voordeed. Men had alleen maar een aantal regels zoals over deregulering en dergelijke. Ik heb gevraagd wat de Commissie als plan B had kunnen hanteren, naar de mening van de bewindslieden, voor het geval het fout zou gaan zoals het fout is gegaan. Ik heb voorts een specifieke vraag gesteld over ontwikkelingshulp passend bij de EU, zoals bijvoorbeeld het ontwikkelen van een interne markt in zuidelijk West-Afrika en West-Afrika überhaupt. Ik heb over de Algemene Rekenkamer en de Europese

Rekenkamer specifiek gevraagd of er een mogelijkheid is om concreet uitvoering te geven aan de motie die aan de overkant is ingediend. Verder had ik heel veel vragen gesteld over de crisis. Die kunnen in tweede termijn misschien beantwoord worden.

Ik wil inventariseren wat wel op duidelijke wijze is beantwoord. Er is een toezegging gedaan dat wij een initiatief kunnen nemen om opnieuw te praten over de NAVO en de vorm die de NAVO moet krijgen in de toekomst. Ik ben voorts dankbaar voor de toezegging dat er een stofkam gehaald gaat worden over de conventies en bijbehorende protocollen voor wat betreft de activiteiten van Nederland en de vraag in hoeverre men daarin nog een inhaalmanoeuvre zou kunnen doen, op basis van de stofkammethode.

Verder heb ik de diepe behoefte om een soort prijs uit te reiken, en dat wil ik doen aan collega Kuiper. Hij heeft toch wel bijzonder belangrijke woorden gesproken. Misschien dat hij ze dadelijk gaat herhalen. Ik zal dat in ieder geval wel doen, omdat ik ze zo belangrijk vind, evenals de reactie die daarop kwam van de minister en van ons allemaal. Als ik vrij verwoord wat ik mij kan herinneren, dan heeft hij gezegd: na de val van de Berlijnse muur zijn vijf twintig jaar op een neoliberaal dwaalspoor gekomen. Dat moeten wij erkennen en dat heeft consequenties. Ik hoor straks wel of dit was wat hij zei. Ik vond het zeer belangrijk en verleen collega Kuiper daarvoor de prijs van dit debat. De minister antwoordde daarop eigenlijk op dezelfde wijze: het ongebreidelde kapitalisme is aan zijn grenzen gekomen. Dat betekent een bevestiging. Omdat er geen directe reactie was van de Kamer, neem ik aan dat er behoorlijke instemming van de collega's is. Dat is dan een vertrekpunt voor een totaal nieuwe ontwikkeling, laat ik het maar zo noemen.

Dat zijn de onderwerpen die ik vandaag wilde inbrengen.

*N

De heer Eigeman (PvdA): Voorzitter. Ook ik dank de bewindslieden voor de beantwoording van onze vragen. De antwoorden waren misschien niet altijd compleet, maar ik hoorde wel de nodige commitment, energie en visie. Wij hebben ook wel heel veel vragen gesteld, en dit is toch een debat dat op hoofdlijnen gevoerd moet worden, naar mijn idee. Het commitment van de bewindslieden heeft niet geleden onder het twitteren. Ik ben begonnen met een typering van de crisis en ik heb daarbij aangehaald dat er voor iedere crisis een uitweg is. In de wijze van beantwoorden heb ik dat zoeken naar uitwegen ook gezien. Soms had ik weleens het gevoel -- met name toen collega Koffeman sprak -- dat de evil destruction er weer was, een prachtig nummer uit de jaren zestig waar ik nog iedere keer van kan genieten, maar waar ik mij niet bij wens neer te leggen. Dat sprak ook uit de taal van de bewindslieden.

Ik miste nog een antwoord op de vragen die over La Rosière zijn gesteld. Misschien dat de bewindslieden daar nog op in willen gaan. Het hoeft

niet helemaal uitgespit te worden, maar het kan nog wel iets uitgesprokener. Ik was blij met de antwoorden over het uitbreidingsperspectief die de minister heeft gegeven, net zo blij als de VVD-fractie, maar misschien toch vanwege een ander accent. Ik vind het heel goed dat de minister in termen van perspectief erover gesproken heeft. Hij heeft bevestigd dat ons uitgangspunt Europa als waardegemeenschap is, dat moet bijdragen aan stabiliteit en vrede. Daarop beoordelen wij onze uitbreidingsambitie. Dan is er voor de Balkan perspectief, dan is er voor Turkije perspectief, maar er zal wel aan voorwaarden voldaan moeten worden. Daar ben ik het volstrekt mee eens. Die voorwaarden zijn afgewogen tegen wat ik maar even heel makkelijk "de waardegemeenschap" noem en de bestuurlijke vorm die wij daaraan willen geven. Dat betekent ook steun bij pre-accessie en dat hangt samen met het perspectief. Dank voor dat antwoord, wellicht ook die toezegging, dat weet ik niet, maar ik ben in ieder geval blij met de geest waarin er gesproken is. Dat is hard werken van twee kanten, niet alleen voor die landen, maar ook voor ons.

Op dat punt ga ik nog even in op wat de staatssecretaris "een detail" noemde. Geregeld komt wel vaak neer op details. Ik vind het goed dat gepoogd is om Matra te vereenvoudigen en dat daarom de aanpak LOGO East eruit gehaald is. Ik denk ook dat het niet verkeerd is dat projecten met elkaar kunnen concurreren, maar je moet geen appels met peren vergelijken. Het moet gaan om de inhoud. Hoe versterken wij op lokaal en op regionaal niveau in transitielanden dingen zoals integriteit? Wat doen wij aan lokale democratie daar? Dat kan men niet altijd laten concurreren met beter onderwijs of betere gezondheidszorg. Je moet beide thema's een kans geven. Ik heb overigens de woorden van de staatssecretaris zo begrepen dat de inhoud van die programma's in principe niet wordt aangetast. Ik hoor daar zo meteen graag nog wat over. Ik vraag daar in ieder geval ook wat de uitwerking van de nieuwe regel betreft, aandacht voor.

Mijn volgende punt betreft Israël, met name Israël en de EU. Ik heb er geen behoefte aan om hier de hele discussie over de Gazastrook en over wat er is gebeurd in rond de kerstdagen opnieuw te doen. De vraag is wat wij in 2009 -- verschillende mensen hebben geconstateerd dat dit een belangrijk jaar is -- kunnen bereiken. Het uitgangspunt is dat het bestaansrecht van de staat Israël niet aan de orde is. De tweestatenbenadering past daar absoluut bij. De minister heeft gezegd dat Israël wordt aangesproken, maar dat de intensivering gewoon doorgaat. Naar dat "gewoon doorgaan" moeten wij eens goed kijken. De EU-raad heeft keer op keer benadrukt dat de bezetting en annexatie door Israël van Palestijns gebied in strijd zijn met de regels van het internationale recht. Ik vind dat Israël daar op mag worden aangesproken. Ik neem aan dat de minister het eens is met die uitspraak van de EU-raad en met het gegeven dat een permanente schending van de mensenrechten aan de orde is. Ik vind dat wij Israël daarop mogen aanspreken.

Ik heb er geen behoefte aan om op dit moment te zeggen dat er geen sprake mag zijn van intensivering. Ik vind dat wij een stevige dialoog moeten voeren. Als Israël niet wenst mee te doen aan afspraken over het opheffen van de annexatie en het terugdringen van het aantal nederzettingen, hebben wij een probleem. Ik snap dat er voorzichtig moet worden geopereerd. Ik snap dat de minister voorzichtig wil zijn met uitspraken over voorwaarden in dat intensiveringsproces en dat hij zijn positie wil behouden om invloed te kunnen uitoefenen op de Israëlische verhoudingen, de politieke verhoudingen. Dat begrijp ik en daar heb ik ook respect voor. Ik vind wel dat wij helder moeten zijn. Als Europa het internationale recht wenst te dienen, moeten het niet met twee maten meten. Dan zal Israël net zo gemeten worden als andere landen. Onze houding jegens de transitielanden is: mensen, u mag meedoen in Europa, maar u moet wel aan bepaalde eisen doen wat betreft de democratische rechtsstaat, vrijheid van meningsuiting en minderheidsgroepen. Dat betekent dat partners als Israël op dezelfde wijze moeten worden behandeld.

Mijn laatste punt heeft betrekking op het Verdrag van Lissabon, met name de institutionele verhouding binnen de huidige Unie en die van de toekomst. Ik denk dat met het woord "balans" heel veel is gezegd. De heer Kuiper heeft heel mooie dingen gezegd over de politieke gemeenschap. Daar moeten wij nog maar eens verder over discussiëren, maar niet op dit tijdstip. Bij die politieke gemeenschappen en de vertaling daarvan in instituten hoort volgens mij ook een heel belangrijke waarde in de Europese democratie, of misschien wel in de westerse democratie, namelijk het pluralisme, het verschil van opvattingen dat je kunt en mag hebben. Wat de minister heeft gezegd toen het over de rechten van homo's ging, hoort daarbij. Ik vond wat hij op dat punt naar voren bracht uitermate bewonderenswaardig. In Europa als politieke gemeenschap, als verzameling van gemeenschappen en politieke culturen, moeten wij dat hoog willen houden.

De voorzitter: Ik vraag de leden via de voorzitter te spreken. Er worden mij in de loop van de dag zoveel opvattingen en bemerkingsen toegedicht, dat het onderhand een ondragelijk bestaan wordt voor mij. Spreekt u dus weer via de voorzitter.

**

*N

Mevrouw Strik (GroenLinks): Voorzitter, dank voor deze termijn. Ik dank de bewindslieden voor de antwoorden, voor zover ik die heb gekregen. Ik dank ze alvast voor de antwoorden die ik ongetwijfeld nog ga krijgen in de tweede termijn. De beide bewindslieden zijn buitengewoon betrokken bij de Europese Unie.

Mijnheer Timmermans, wilt u alstublieft uw ergernis enigszins in toom houden. Ik was zojuist ook geërgerd. Ik heb van u praktisch geen antwoorden gekregen. Deze opmerking is niet cynisch bedoeld. Ik hoop dat ik straks antwoorden

ga krijgen. Ik zie deze als het uitspreken van vertrouwen dat ik die antwoorden ook ga krijgen.

Ik vind de bewindslieden betrokken bij de EU en dat siert ze. Een groot punt in mijn betoog was dat Europa een probleem heeft in Nederland. Wij kunnen niet zonder de EU. Het is echter niet alleen dat. De EU heeft ook een grote rol gespeeld bij de democratisering, de hervormingen, in de nieuwe lidstaten en ook in de oudere lidstaten. Daarnaast heeft zij een grote rol gespeeld bij de grensoverschrijdende problemen die wij alleen maar in EU-verband kunnen aanpakken. Ik onderschrijf dus absoluut de betrokkenheid van de bewindslieden bij de EU.

Bij de neecampagne heeft de regering het in mijn ogen niet goed gedaan. Het is niet gelukt om overtuigend voor het voetlicht te brengen wat de rol van de EU in Nederland kan zijn en dat gaat mij aan het hart. Ik vind dat de regering erna niet voldoende de kans heeft gegrepen om dit te herstellen. Zij heeft wel haar best gedaan. Ik heb allerlei inspanningen gezien. De eurosceptis is echter nog steeds behoorlijk aanwezig in Nederland. Ik ben heel erg benieuwd wat dat gaat betekenen voor de verkiezingen.

De Europese Unie moet goed voor het voetlicht worden gebracht. Niet alleen de regering moet dat doen, maar ook andere politici en allerlei andere overheden in Nederland. De regering heeft er echter een belangrijke rol in. Dat betekent naar mijn idee dat zij niet opportunistisch met Europa moet omgaan. Daar kwamen mijn zorgen vandaan. Als je je committeert aan harmonisatie op bepaalde terreinen -- ik noem energie, asiel, interne markt en gelijke behandeling -- moet je niet op de rem trappen als je je nationale regels daarvoor moet aanpassen, maar onderhandel je constructief. Als je een richtlijn hebt vastgesteld, ga je die loyaal uitvoeren. Als je draagvlak in het land wilt hebben, neem je het parlement serieus en informeer je het correct en snel. Je achter Brussel verschuilen, is sowieso taboe. Dus steek je nek uit in Nederland voor Europa en ben gewoon niet bang voor mensen die bang zijn voor Europa.

De heer Van der Linden heeft over de Raad van Europa gesproken en minister Verhagen heeft uitgebreid geantwoord op zijn vragen. Naar aanleiding daarvan dat ik dat het wellicht goed is dat wij als nationaal parlement ook met de Europese parlementariërs gaan praten. Zij hebben immers een belangrijke rol wat betreft de begroting van de EU. Wie weet kunnen we hen er wel van overtuigen, zeker met het Verdrag van Lissabon als argument, om daar als EU ook een bijdrage aan te leveren.

Ik wil de minister bedanken voor zijn beantwoording over Israël. Blijkbaar blijven wij van mening verschillen. Ik constateer nu dat de minister geen conditionaliteit wil verbinden aan intensivering. Ik had dat bijna een jaar geleden anders begrepen, maar het is mij nu duidelijk geworden. Ik vraag mij af waarom dat zo is. Naar mijn idee geef je eigenlijk een drukmiddel weg dat je hebt in de mensenrechtenpolitiek als je het intensiveren van betrekkingen niet als beloning wilt gebruiken voor goed gedrag van de andere partner.

Je kunt deze intensivering niet alleen als sanctie gebruiken, dus niet intensiveren. Je kunt die intensivering natuurlijk ook op een constructieve manier heel erg goed inzetten. De minister zegt dat intensivering helpt om de invloed te vergroten. Kan hij dan aangeven in hoeverre het associatieakkoord, wat ook een samenwerkingsverband was, een positief effect heeft gehad op de stappen die Israël heeft gezet in het Annapolis-proces?

Ten aanzien van Wit-Rusland zegt de minister heel duidelijk dat hij wil opschorten omdat hij vindt dat dit land eerst aan een aantal voorwaarden moet voldoen. Dat is een heel andere benadering en daar zou ik graag toch nog een toelichting op willen. Wat betreft Hamas zou immers net zo goed kunnen worden gezegd dat je juist betrekkingen moet aangaan met die organisatie, omdat je op die manier invloed kunt uitoefenen op de houding van de regering en de stappen die zij zet. Ik proef nog altijd een soort dubbele standaard. Ik heb ook gevraagd naar de antwoorden op Kamervragen van een aantal jaren geleden waarin de regering aangaf dat zij de uitsluiting van terroristische groepen rechtvaardig vindt als dat bijdraagt aan het vredesproces. Ik ben heel benieuwd hoe de huidige regering daar nu naar kijkt. Ik heb ook gevraagd of er ooit onderzoek is gedaan naar de doelmatigheid van die zwarte lijsten. Zijn alle bedoelde en onbedoelde effecten in een evaluatie betrokken en, zo ja, wat is de uitkomst ervan? Als dat niet is gebeurd, is het dan niet zinvol om dat een keer te doen?

Er staan nog wat van mijn vragen over de Europese toezichthouder open. Wat vindt de regering daarvan? Denkt zij dat die voldoende vergaand is om de fiasco's die wij recentelijk hebben moeten constateren voortaan tegen te gaan? Ik heb ook gevraagd naar de inzet van de Nederlandse regering ten aanzien van het verbinden van voorwaarden aan de financiële injecties die op de komende Raad worden besproken met betrekking tot verduurzaming en vergroening.

Ik heb het idee dat dit een kans bij uitstek is om die twee crises met elkaar te verbinden. Ik heb ook een vraag gesteld over de Eurozone. Hoe kun je die nu het best besturen? Wat vindt de regering van de ideeën van Verhofstadt en Sarkozy? Maken die eventueel kans in een soort versterkte samenwerking? Zou dat zinvol zijn? Ik heb ook een vraag gesteld over het vervolg van de Lissabonstrategie. Wil de regering in dat kader pleiten voor een verdere vergroening van de doelstellingen voor de toekomst? Ik heb ook een vraag gesteld over het Stabiliteitspact. De staatssecretaris stelde dat de Raad gaat beoordelen of lidstaten met de juiste plannen komen, maar wat zijn de criteria aan de hand waarvan de Raad een en ander toetst? Wordt daarbij ook de Lissabonstrategie meegenomen, in die zin dat het echt moet gaan om verbetering van de arbeidsparticipatie en de verduurzaming van de economie? Ook dat zie ik als een kans bij uitstek om de economische ontwikkeling in de lidstaten met een groot tekort te stimuleren.

De staatssecretaris gaf aan dat hij het niet uitvoeren van Dublin-II op geen enkele manier wil ondersteunen. Wij hebben daar vragen over gesteld. Ik ben benieuwd wat de regering er nog meer over gaat zeggen. Stel dat een Zuid-Europese lidstaat of welke lidstaat dan ook zich niet houdt aan het Vluchtelingenverdrag door bijvoorbeeld asielzoekers geen toegang te verlenen tot de asielprocedure of door ze voorbarig terug te sturen. Als Nederland deze mensen dan terugstuurt naar Griekenland, is Nederland mede verantwoordelijk. Het Europees Hof voor de rechten van de mens heeft daar al een aantal uitspraken over gedaan. Die maken dit glashelder. Het gaat niet alleen om solidariteit met de lidstaten, maar ook om het solidair zijn met de verplichtingen die wij zijn aangegaan in het kader van het Vluchtelingenverdrag.

Ik heb ook nog vragen gesteld over het beleid ten aanzien van de ontwikkelingslanden. Wat is de Nederlandse inzet op de komende Doha-ronde waar het gaat over de mogelijkheid die ontwikkelingslanden moeten houden om hun eigen markt te beschermen, ondanks de liberalisering en de toegang die zij krijgen tot onze markten? Wat zijn de budgetten voor klimaatadaptatie in de ontwikkelingslanden en hoe staat het met de verdeling ervan? In hoeverre hebben de westerse landen daar al afspraken over gemaakt?

*N

De heer Kuiper (ChristenUnie): Voorzitter. Ik dank de SP-fractie en collega Peters. Ik wist niet dat de SP prijzen in de aanbidding had tijdens debatten. Ik weet uit huiselijke kring dat, als er over prijzen wordt begonnen, je altijd erg moet oppassen, want dan komen de huiselijke ondeugden meestal ook boven water. In dit geval zie ik het als een blijk van waardering, als een uiting van het feit dat wij in de Kamer een cultuur hebben waarbij elkaar kunnen waarderen over partijgrenzen heen. Dat is iets dat mij dierbaar is.

Ik dank de bewindslieden voor de beantwoording van de vragen. De kern van dit debat is wat mij betreft de discussie over de verschillende crises die wij in het kader van het Europese beleid moeten aanpakken. De minister van Buitenlandse Zaken zei dat aan het begin van zijn beantwoording. De vraag is wel hoe die crises met elkaar zijn verknoopt. Er zijn oude crises en er zijn nieuwe. Tot de oude behoort in elk geval de uitputting van de grondstoffen en de fossiele brandstoffen in de aarde. Het rapport van de Club van Rome begon daarmee in de jaren zeventig. Een andere crisis, die wat betreft water en voedsel, is aangewakkerd door de klimaatveranderingen van de afgelopen decennia. Die zijn sterker geworden. Deze twee crises worden weer aangejaagd door de ongeremde en ongecoördineerde economische groei. Ik noemde 1989 als een moment waarop wij dachten dat er een nieuwe wereldorde zou komen. De Muur was gevallen en wij gingen een nieuwe wereld inrichten. De markt moest het gaan doen. Dat was heel sterk het verhaal van de jaren negentig. De markt moest het gaan doen. De

grenzen en de regels moesten weg. Er moest een grotere vrijheid voor allerlei actoren komen en ook voor bedrijven. Alles kreeg een prijs en een bepaalde marktwaarde. Deze ontwikkeling heeft die andere crises aangejaagd. Ik doel dan op de uitputting van de grondstoffen en het aanwakkeren van het klimaatprobleem.

Nu weer wij weer nadenken over herstel moet het niet weer business as usual worden. Het moet niet weer groei worden, want groei betekent weer een versterking van het proces van uitputting van de aarde. Ik heb heel goed geluisterd naar de antwoorden die ik op dit punt heb gekregen. Ik heb van beide bewindslieden gehoord dat zij taxeren dat wij nu naar een andere situatie moeten. Wij moeten lessen trekken uit de huidige situatie. Staatssecretaris Timmermans stelde dat het structureel anders moet. Ik ben blij met die visie. Wij moeten die kant op. De Kamer kreeg de conceptconclusies van de Raad van aanstaande donderdag en vrijdag. Daarin gaat het ook over economisch herstel, maar ik kom weinig tegen van de visie die wij hier kennelijk met elkaar delen. Ik vraag de regering hoe zij die gaat inbrengen in de Raad. In de Raad gaat het erom dat Europa economisch weer sterk moet worden en sterker dan ooit uit deze crises tevoorschijn moet komen. Wij moeten de economie weer op het rechte spoor brengen. Dat moet echter op een andere manier.

De heer Engels (D66): Voorzitter. Ik help de bewindslieden even. Ik ben ook voor een heldere en krachtige visie. Ik ben ook voor een krachtige ambitie. Ik onderstreep dat allemaal. Het moet ook anders, maar heeft de heer Kuiper daarvoor een aantal aanknopingspunten? Hij heeft aangegeven wat hij niet wil en wat de verdorvenheden waren van de afgelopen 20 jaar. Welke aanknopingspunten biedt hij op basis waarvan die andere visie gestalte kan krijgen? Hij heeft ook de term "praktisch" gebruikt.

De heer Kuiper (ChristenUnie): Zeker. Er liggen volgens mij belangrijke opgaven in het anders omgaan met energie. Dat heeft betrekking op alle sectoren waarin wij energie-intensief bezig zijn. Ik denk aan andere auto's. Wij moeten ook anders aankijken tegen ons landbouwsysteem. Daar ligt een heel belangrijk gebied. Er zijn allerlei aanzetten voor en ik moedig dat aan. Wij moeten ook genuanceerd denken over economische groei. Wat is de gewenste economische groei en wat is ongewenst wat dat betreft? Met welke economische groei komen wij beter uit en met welke slechter? Ik doel dan op al die indicatoren, dus water, voedsel en klimaat. Ook moeten wij een ander gedrag stimuleren. Globalisering is een belangrijk goed, maar tegelijkertijd is het niet nodig dat wij alles over de aardbol transporteren en verslepen. Wij moeten bezien of wij kunnen zorgen voor het meer lokaal inbedden. Het wordt een heel belangrijke vraag of wij meer lokaal kunnen gaan inbedden. Je merkt dat aan alle kanten. Een woord als "deglobalisering" is ook al gevallen. Het is dus interessant om na te denken over een meer lokaal geïntendeerde economie. Dat kan heel veel

besparingen opleveren. De tijd ontbreekt mij om er nog meer contouren van te schetsen, maar in die richting zoek ik het. Er moeten drastische stappen in deze richting worden gezet.

Dat was voor mij het belangrijkste thema van het debat. Het knoopt aan bij een motie die afgelopen najaar is aangenomen. Terugkijkend op dit debat vind ik dat wij daarmee door moeten gaan. Wij zijn er nog helemaal niet klaar mee. De bezinning moet verder gestalte krijgen. Collega Van der Linden vroeg om een handvest over duurzaamheid. Die vraag is mij uit het hart gegrepen. Kan dat een aanknopingspunt zijn voor de inbreng van de regering in de Europese Raad? Ik ben benieuwd hoe zij haar inbreng gestalte geeft.

Ik heb een vraag gesteld over het noordelijk poolgebied. In de toekomst wordt dat een belangrijk en strategisch gebied, mogelijk een conflictgebied. Hoe staat Europa hierin?

Over duurzaamheid, klimaat en de schuldenposities van arme landen heb ik in eerste termijn een vraag gesteld. Ik snap wel dat je verstandig met deze materie moet omgaan, maar toch wil ik weten of de staatssecretaris iets ziet in het verder ontwikkelen van een aanpak waarbij in de uitwisseling rondom klimaat en duurzaamheid iets gedaan wordt met de schuldenposities van de armste landen.

*N

De heer Engels (D66): Voorzitter. Ook ik dank uiteraard de bewindslieden voor de vele antwoorden die zij hebben gegeven. Ook ik moet echter zeggen dat ik hen ook wil bedanken voor de antwoorden die niet of slechts gedeeltelijk zijn gekomen. Dat is overigens een wijze van communiceren die ook bij ons op de universiteit heel gebruikelijk is. Ik weet niet of de staatssecretaris alweer boos wordt, maar dat moeten wij dan maar accepteren.

Over de crisis heb ik gezegd dat het van belang is dat Europa snel, duidelijk, krachtig met eensgezinde antwoorden komt. Ik heb een aantal elementen genoemd, ik herhaal ze met name voor de heer Kuiper, waar het ons vooral om gaat: hervorming van het bancaire stelsel met een eenduidig Europees toezicht, tegengaan van protectionisme en vooral investeren in een duurzame en innovatieve kenniseconomie. Daarover hoorde ik trouwens zojuist al heel interessante overeenkomsten. Ik heb op dit punt een aantal meer specifieke vragen gesteld en ik moet eerlijk zeggen dat de antwoorden daarop mij niet geheel duidelijk zijn geworden. Ik leg de schuld maar bij mijzelf.

Ik heb gevraagd of er wat het kabinet betreft grenzen zijn aan het probleemoplossend vermogen van overheden in het kader van de crisis. Ik heb gevraagd of het kabinet de teleurstelling deelt over de uitkomst van het rapport van de la Rosière. De woordvoerder van de VVD heeft dit ook gevraagd. Ik heb gevraagd in hoeverre wij staten en bedrijven zo ver kunnen krijgen dat zij daadwerkelijk gaan investeren in meer groene en

innovatieve projecten. Ik heb ook gevraagd of het kabinet ons kan verzekeren dat er echt ondubbelzinnige en verplichtende afspraken zullen worden gemaakt op Europees niveau, in plaats van de mooie beloften die wij tot nu toe hebben gehoord. Wat ik daarover begrepen heb -- ik ben het daar op zich ook wel mee eens -- is dat het nodig om ten aanzien van de crisis te komen tot een herstructurering van de financiële en de economische systemen en dat de Europese afspraken daarover zodanig moeten worden gemaakt dat de lidstaten niet tegen elkaar in gaan werken. Als wij dat communautair doen, is het zelfs goed voor de kleine staten. Dit zijn echter niet de scherpe antwoorden die ik graag had gehoord. Ik hoop dat de bewindslieden er nog even op in willen gaan.

Dan kom ik nog even op een punt dat al aan de orde is geweest, maar niet meer terugkeerde in het verdere debat, namelijk het element van de morele en sociale markteconomie, dan wel de morele of sociale markteconomie. Ik steek zelf in op een duurzame en innovatieve kenniseconomie. De miniter gaf aan dat de staatssecretaris nog nader op dit element zou ingaan, maar dat heb ik niet meer begrepen. Dat vind ik jammer, want dit punt is mij niet helemaal duidelijk. Hetzelfde geldt voor het element van Europa's waardegemeenschap. De vraag is over welke normativiteiten wij het eigenlijk hebben. Wat bedoelen wij precies? Als ik die vraag voor mijzelf moet beantwoorden, vanuit de fractie van D66, zou ik zeggen dat het gaat over mensenrechten, democratie en rechtstaat. Dat zijn volgens mij de beginselen die maken dat de EU uiteindelijk één politieke gemeenschap is. Dit gaat heel snel, maar ik praat even in dat perspectief.

De moeilijkheid die ik heb met spreken over het moreel appel -- ik heb geprobeerd dit eerder aan te geven -- is dat daarin een heel specifieke, subjectief normatieve invalshoek zit. Dat maakt het niet alleen moeilijk om goed greep te krijgen op de vraag over welke moraliteiten wij het hebben, maar werpt vooral ook de vraag op hoe wij kunnen zorgen dat het moreel appel handen en voeten krijgt. Hoe kunnen wij ervoor zorgen dat het gevolg krijgt en doordringt? Handhaven is misschien niet het goede woord.

Ik wil er wel aan toevoegen dat er natuurlijk ook grenzen zijn aan een strakke regulering. Er zijn ook grenzen aan een scherpere controle en meer toezicht. Wat mij betreft, denk ik bij het perspectief van de duurzame en innovatieve kenniseconomie aan elementen als maatschappelijk verantwoord ondernemen. Natuurlijk heeft mijn fractie ook wel gezien dat het heel nodig is dat er een beteugeling komt van hebzucht en onbegrensde zelfverrijking, en dat wij iets moeten doen aan het bonussysteem en de belastingparadijzen. Maar ik zeg er wel iets bij. Ik hoorde zojuist een mooie droom voorbijkomen van mijn goede collega Peters, die meent dat wij hier vanavond het liberalisme en de markteconomie onmiddellijk in één klap ten grave hebben gedragen. Dat is een heel mooie, maar ik denk deels licht illusoire, droom. De steun van de

ChristenUnie is daarvoor denk ik net niet voldoende.

Dank u wel.

De heer Kuiper (ChristenUnie): De heer Engels heeft het over de betekenis van het morele aspect. Het is belangrijk dat wij ons daarover goed verstaan. Ik probeer iets te vinden dat hij en ik kunnen delen, ook over partijgrenzen heen. Wij hebben het hier al over gehad. Wij hebben het tijdperk achter ons van het individu en van het stellen van de belangen van het individu. Daarin lijdt het morele aspect, daarin gaat het morele aspect weg. Volgens mij gaat het morele aspect om onze verhouding tot een ander. Het gaat erom dat wij niet vooropgaan, maar dat wij kunnen delen en het belang van de ander kunnen zien. Als dat een uitgangspunt is, wordt onze politieke werkelijkheid ook anders. Dan staan wij namelijk naast een ander en letten wij niet alleen op onze eigen belangen, maar ook op die van een ander. Dat is voor mij de kern. Als je daar politiek, een economie en een markt op kunt bouwen, doe je iets belangrijks. Is de heer Engels dat met mij eens?

De heer Engels (D66): U maakt het mij nu heel erg moeilijk, mevrouw de voorzitter.

De voorzitter: Ik maak het u toch niet moeilijk, mijnheer Engels?

* *

De heer Engels (D66): Nee. Nee, u niet. U vroeg mij via u te spreken en dat deed ik nadrukkelijk. Ik moet u eerlijk bekennen dat ik nog geen moment heb meegemaakt waarop u het mij ooit moeilijk hebt gemaakt. Integendeel!

Ik had dit onderwerp kunnen negeren. Ik had kunnen denken: laat mijnheer Kuiper maar over een moreel appel praten, ik doe het wel met de mensenrechten, democratie en de rechtstaat, daarmee kan ik ook wel uit de voeten. De heer Kuiper stelt het punt op zo'n manier aan de orde dat ik denk dat hij vraagt om een doordringend appel op iedereen. Ik wil daar graag greep op krijgen. Daarom vraag ik wat het type normativiteiten is. Wat is nu de concrete moraliteit waarover wij het hebben? Ik weet welke moraliteit het voor de heer Kuiper is, hij noemt deze alleen niet zelf. Wij weten allemaal welke moraliteit het is. Hij komt echter met een soort filosofische beschouwing waaraan ik op geen enkele wijze handen en voeten kan geven. En voor de goede orde: ik doe echt mijn best! De heer Kuiper wil toenadering zoeken. Hij kent de instelling van mijn partij: daar zijn wij nooit afkerig van. Maar door wat hij zegt, wordt het nog abstracter dan het in zijn eerste termijn al was.

De heer Kuiper (ChristenUnie): De heer Engels zegt dat ik uitga van een waarde die ik niet benoem. Hij bedoelt waarschijnlijk dat ik uitga van het beginsel van de naastenliefde. Dat is ook zo. Ik geef hem daarin gelijk. Ik vind inderdaad dat de mens een sociaal wezen is, een gemeenschapswezen, dat de deugd van naastenliefde bij uitstek zou moeten

beoefenen. Dit geldt ook in politieke zin, ook als het gaat om zaken als economie en markt. De afgelopen twintig jaar zagen de positie van het individu die zelf alles op zichzelf betreft, ook in economische zin. Dan gaat het om woorden als "hebzucht" en "graaicultuur". Dan gaat het naar het "ik" toe. Het gaat mij er dus inderdaad om dat wij wat hebben, ook in economische zin, kunnen delen en dat wij daar gemeenschappen mee kunnen opbouwen. Dat is de kern van moraliteit en normativiteit, dat is waar het mij om gaat. Is dit nog erg onduidelijk?

De heer Engels (D66): Het wordt iets duidelijker. Ik heb ook het gevoel dat wij nu in een setting zitten die te weinig tijd biedt om dit onderwerp goed uit te discussiëren. Ik begrijp wel wat de heer Kuiper bedoelt. Hij heeft mij ook woorden als "hebzucht" horen gebruiken. Ik ben echter niet iemand die zegt dat wij de afgelopen twintig jaar een soort neoliberale beweging hebben gezien waarbij over de hele linie, zonder enige nuance, de totale individualisering heeft toegeslagen en dat daarmee de graaicultuur en de zelfverrijking normen voor iedereen zijn geworden. Dat zijn mij te algemene en te verstrekkende woorden.

De heer Kuiper (ChristenUnie): Eigenlijk gebruikt de heer Engels dus ook een morele maatstaf, door woorden als "hebzucht" te gebruiken. Dat zijn morele aanduidingen.

De heer Engels (D66): Ja.

De heer Kuiper (ChristenUnie): Kennelijk is het zo dat hij en ik dus toch meer common ground hebben dan hij misschien veronderstelt.

De heer Engels (D66): Ik zou niet met deze discussie zijn begonnen als ik er op voorhand van was uitgegaan dat het onmogelijk is om zelfs met de ChristenUnie een zekere common ground te ontdekken.

Ik had het ook gewoon kunnen negeren, maar, nogmaals, dat heb ik niet gedaan. Dit is echter niet de plaats en het uur om dit nog helemaal uit te praten.

*N

De heer Ten Hoeve (OSF): Voorzitter. Ik dank de minister en de staatssecretaris voor hun uitgebreide beantwoording, maar ik constateer ook dat enkele vragen zijn blijven liggen. Dat zijn voor een deel dezelfde vragen die al genoemd zijn, maar ik noem ze toch nog maar even.

Wat vindt het kabinet van de keuze die door de commissie-De Larosière is gemaakt? Ik vind die teleurstellend. Is het kabinet dat met mij eens.

Waarom was het kabinet zo tegen het plan van Sarkozy om een economische regering voor de Eurozone in te stellen? De economische politiek van de lidstaten ligt op dit moment ver uiteen. Dat maakt het buitengewoon ingewikkeld om één gezamenlijke munt te blijven hanteren. Ik begrijp dat de staatssecretaris het gevoel heeft dat als wij

het Groei- en Stabiliteitspact straks maar weer goed invullen en daar de nadruk op leggen, het hele probleem wordt opgelost. Ik vraag mij af of het werkelijk zo werkt en of het niet beter is om meer te doen dan alleen dat pact achterna te lopen.

Ik heb gevraagd wat het kabinet vindt van het voorstel van Dehaene om een overgang van financiële zevenjaarsplannen naar financiële vijfjaarsplannen te realiseren. Dat is vrij ingrijpend, omdat de Commissie dan meer politiek moet opereren en meer politieke keuzes moet maken. Hoe staat het kabinet daar tegenover?

Deze drie vragen zijn blijven liggen. Ik kom nog even terug op enkele dingen die de minister en de staatssecretaris gezegd hebben. Ik was het met de minister eens toen hij zei dat hij niet soepeler wil omgaan met de criteria voor toelating. Ik begrijp alleen nog steeds niet waarom dat alleen geldt voor een beperkt aantal landen dat al toegezegd is dat zij lid mogen worden en dat diezelfde criteria niet voor andere landen gelden, zelfs niet voor landen die wel duidelijk in Europa liggen. Het ultieme argument van de minister was dat de EU geen VN is. Dat is juist. Van de VN kan iedereen lid worden. Democratie of dictatuur, wel mensenrechten of helemaal niet, dat maakt niets uit, iedereen kan lid worden. De EU stelt eisen. Ik begrijp dat het een belangrijk argument is dat wij met elkaar het gevoel hebben dat heel veel mensen denken dat het zo langzamerhand mooi is geweest. Dat betekent dat wij dan ook maar duidelijk moeten zeggen dat het mooi is geweest. Ik denk dat het op den duur eerlijker is om niet op die manier te redeneren, maar om te zeggen dat wie voldoet aan de normen, bij deze waardengemeenschap hoort en erbij mag. Dat komt mij voor als eerlijker en duidelijker.

Ik begrijp dat de minister de bestaande grenzen in stand wil houden. Hij wil er niet aan tornen, anders komt er van alles en nog wat los. Daar kan hij weleens gelijk in hebben, maar het vervelende is dat de staatkundige grenzen vaak niet in overeenstemming zijn met de etnische grenzen. Bij de frozen conflicts is dat het probleem. Dat is waardoor het probleem ontstaat. Is het dan niet heel vervelend dat de Russen in hun standpunten vaak dichter bij de wensen van de bevolkingen staan dan de democratische EU? En is het niet vervelend dat wij die conflicten over die gebieden in Georgië, ten aanzien waarvan Rusland al een uitdrukkelijk stellingname heeft ingenomen, min of meer onoplosbaar maken als wij inderdaad aan dit uitgangspunt willen vasthouden? Moeten wij toch niet op termijn compromissen vinden?

Mevrouw Broekers-Knol (VVD): De heer Ten Hoeve heeft dit ook in eerste termijn gezegd. Stel dat ik doortrek wat hij zegt over de etnische scheidslijnen, betekent dit dan dat bijvoorbeeld de Russische minderheidsbevolking in Letland zich kan afscheiden? Zegt hij dan: dat is een etnische scheidslijn en daar moeten wij maar mee akkoord gaan?

De heer Ten Hoeve (OSF): Het is moeilijk te bepalen wat eerlijk is in deze conflicten. Abchazië is

een voorbeeld. 50% van de bevolking van Abchazië is Georgisch. Je zou zeggen dat het dan bij Georgië thuishoort. Die Georgiërs waren tamelijk geconcentreerd, dus je had het ook kunnen verdelen. Slechts 20% van de bevolking is Abchazisch. Moet je dan zeggen dat het Abchazisch is? Dat ligt op bevolkingsaantal gerekend niet erg voor de hand. 150 jaar geleden was Abchazië nog vrijwel homogeen Abchazisch, maar al die mensen zijn eruit gezet. Waar ligt in dit geval de eerlijkheid? Dat is verschrikkelijk moeilijk. Voor de Baltische staten geldt hetzelfde. Maar waar historische overwegingen en bevolkingstoestand aanleiding geven tot het trekken van grenzen die anders lopen dan door heel veel historische toevalligheden tot stand gekomen grenzen, zou dat ten minste overwogen moeten worden op zijn redelijkheid en op zijn effecten.

Mevrouw Broekers-Knol (VVD): De heer Ten Hoeve zegt dus dat als het zo gaat met de Russische minderheidsbevolking in Letland, dit dan maar zou moeten kunnen.

De heer Ten Hoeve (OSF): Het grootste deel van de Russische minderheidsbevolking is in de periode tussen de oorlogen daar terechtgekomen. Voor die tijd was de bevolkingssamenstelling heel anders. Dat is wel erg recent. Ik doe op dit moment geen uitspraak over hoe je dat moet wegen. Dat dit vreselijk moeilijke problemen zijn, is ons allemaal wel duidelijk, maar om alleen vast te houden aan bestaande grenzen lijkt mij, wanneer je een onoplosbaar conflict schept, niet vruchtbaar.

Voorzitter. De staatssecretaris zei zo gemakkelijk dat er geen tegenstelling is tussen een sterk Europa en sterke lidstaten, er is geen concurrentieverhouding. Toen hij dat zei, dacht ik dat weet ik nog niet helemaal. Staten laten onder bepaalde omstandigheden toch wel erg gemakkelijk hun eigen belang prevaleren. Dan is de bestaande bevoegdheidsverdeling erg van belang om de uitslag van wat toch een concurrentieverhouding wordt, te bepalen. Het belang van het geheel is waarschijnlijk veiliger als ook de bevoegdheid bij het geheel ligt. Dat betekent niet dat alle bevoegdheid bij Europa zou moeten liggen, want hierbij doet zich juist de vraag naar subsidiariteit voor. Wat is zinvol voor het geheel om daarvoor ook de bevoegdheid bij het geheel te leggen? Wat kan dichter bij de mensen geordend worden? Daarbij is de staatssecretaris misschien wel erg gefocust op de natiestaat die zo erg belangrijk is. In een aantal gevallen is dat zo, maar zoals wij zojuist ook al constateerden, is er vaak geen sprake van een natiestaat, maar van een staat met meerdere naties. Dan heb je gemakkelijk een probleem. Het zal duidelijk zijn dat ik mij meer thuis voel bij collega Kuiper, die het heeft over de gemeenschappen die Europa vormen, dan bij het uitgangspunt van de natiestaten die Europa vormen.

*N

De heer Koffeman (PvdD): Voorzitter. Ik dank de beide bewindslieden voor hun antwoorden, voor zo ver zij die gegeven hebben. Als laatste spreker kan ik het een beetje overzien en het is toch wel opmerkelijk dat alle sprekers hun tweede termijn vooral benut hebben om nog maar eens de vragen te stellen die zij in eerste termijn hebben gesteld, maar niet zijn beantwoord. De tweede termijn is daar naar mijn gevoel niet voor bedoeld. Misschien is het iets om in het vervolg anders mee om te gaan.

Ik wil ook een aantal vragen dat niet beantwoord is, opnieuw stellen. Ik moet wel zeggen dat de staatssecretaris een stuk milder is dan vorig jaar. Ik weet niet precies wat voor apparaatje het is, maar als je daar heel mild van wordt, is zo'n ding helemaal niet gek. De staatssecretaris zei dat het toch wel heel fijn is dat wij de euro hebben, dat je zelfs de mensen die zo tegen de euro waren, nu niet meer hoort en dat je er toch niet aan moet denken dat wij geen euro hadden gehad. Het gaat natuurlijk niet over Nederland of over Duitsland, dat wel of niet een euro heeft. Ook zonder euro hadden die landen een stabiliteitspact en een monetair stelsel waarmee geen problemen ontstaan zouden zijn. Het gaat natuurlijk veel meer over de vraag hoe de euro gaat bevallen in Griekenland, Portugal en bij andere zwakke broeders en wat de euro gaat doen in de Oost-Europese landen waar gigantische leningen afbetaald moeten worden in euro's. In die zin is er een heel oude spreuk, die luidt: prijs de dag niet voor het avond is. Wij moeten dus geen voorschot nemen op de precieze betekenis van de euro voordat wij de afloop van de crises die wij op dit moment meemaken, kennen.

De heer Eigeman herkende in mijn betoog Eve of Destruction als melodie. Het spijt mij heel erg, maar ik heb het decor van die zeven crises niet gebouwd. Ik heb ze er echt niet bij verzonnen. Ze teisteren op dit moment de wereld. Ik ben daar niet de oorzaak van of maar zeer ten dele. Het gaat er niet zozeer om dat wij moeten vaststellen dat wij te maken hebben met de eve of destruction, als wel dat wij op een constructieve manier moeten proberen om tot een nieuwe ordening te komen, waarin wij wel in termen van duurzaamheid kunnen leren van de gemaakte fouten.

De heer Eigeman (PvdA): Dat is wel een draai van uw betoog in tweede termijn. Ik heb u over dat perspectief helemaal niet gehoord. U hebt zeven crises genoemd. Zeven grote plagen hebben wij al eerder gehad in de geschiedenis. Je kunt daarin blijven hangen, maar daarom heb ik Eve of Destruction, overigens een prachtig nummer, gebruikt. Niet om erin te zwelgen, maar om het achterwege te laten en actie te ondernemen. In de toon van beide bewindslieden herkende ik in ieder geval iets van actie. Dat is belangrijk. Dat hoeft overigens niet uw actie te zijn. Wij moeten elkaar echter de crisis niet blijven aanpraten. In een crisis zit ook absoluut een uitweg, anders hoef je het geen crisis te noemen.

De heer Koffeman (PvdD): Zeker. Het is heel goed om de crisis als keerpunt te hanteren. Dat betekent

nadrukkelijk ook dat de crisis er niet toe moet leiden dat wij binnen de kortste keren terug zijn bij af, dat wij teruggaan naar de doodlopende weg waar wij van afkomen. Wij moeten de crisis benutten om andere wegen in te slaan. Ik moet zeggen dat ik helaas van het kabinet niet heel veel andere, nieuwe wegen hoor die ingeslagen worden. Niet voor niets is het kabinet al een paar weken in conclaaf en komt het niet met die nieuwe wegen af. Dat moet waarschijnlijk geweten worden aan het feit dat het kabinet het er niet over eens kan worden. Het is niet zo dat ik niet graag die nieuwe wegen zie. Ik zou het zeer toejuichen als het kabinet daarmee komt, maar ik heb ze vanavond ook niet gehoord.

De hamvraag die ik heb gesteld, is ook niet beantwoord. Ik heb gevraagd waarom vermindering van vleesconsumptie niet actief bevorderd gaat worden. Dat is niet omdat het alleen maar een persoonlijke hobby van mij is. Neem het Nederlandse Planbureau voor de Leefomgeving. Daar steken wij geld in, dat nemen wij serieus. Als het Planbureau voor de Leefomgeving zegt dat de kosten van het mondiaal klimaatbeleid met 50% tot 70% omlaag kunnen als wij anders omgaan met dierlijke eiwitten, waarom weigert het kabinet dan categorisch om dierlijke eiwitten tot inzet te maken van het klimaatbeleid? Dan kan wel gezegd worden dat dit te maken heeft met de vrijheid van consumptie die het kabinet voorstaat, dat het niet paternalistisch omgaat met de consumptie van mensen en dat het mensen niet gaat opleggen wat zij moeten consumeren, maar dat doet het kabinet wel. Het kabinet gaat de gloeilamp verbieden. Ik hoor daarover niet zeggen dat het kabinet de mensen toch niet gaat voorschrijven of zij gloeilampen of spaarlampen gebruiken. Benzineslurpers worden wegbelast, wat mijn warme instemming heeft, maar het kabinet zegt niet dat het gaat bepalen in welke auto's mensen rijden. Dat doet het wel. In een eerder stadium zijn alcohol en sigaretten al belast. Ook daarbij is ingegrepen in de vrijheid van consumptie van mensen. Een biefstukbelasting is en blijft onbespreekbaar. Kunnen de bewindslieden uitleggen waarom dat is, als het Planbureau voor de Leefomgeving zegt dat wij daardoor de kosten van het klimaatbeleid 50% tot 70% kunnen verminderen? De vrijheid van consumenten is bij andere productcategorieën gelimiteerd. Waarom zou dat bij dierlijke producten niet zo kunnen zijn? Waarom geven wij miljardensteun aan een sterk vervuilende sector? De fractievoorzitter van het CDA in de Tweede Kamer heeft, toen hij nog staatssecretaris van milieu was, gezegd dat vlees het meest milieuvervuilende onderdeel van ons voedselpakket is. Waarom zouden wij een zo sterk vervuilende sector massaal subsidiëren? Waarom zouden wij de melkquota verruimen? Waarom zouden wij 50% van het Europese budget besteden aan een sterk vervuilende sector? Waarom zouden wij €120 per Nederlander besteden aan subsidies voor de veehouderij, terwijl mensen daarin geen vrije keus hebben? Dat is ook een interessante vraag voor de heren Eigeman. Als je via je blauwe envelop al €120 betaalt aan de bio-industrie, kun je er als

consument weinig aan doen. Waarom is dat op een of andere manier onbespreekbaar, stelselmatig? Niet alleen in Nederland, maar ook in Europa waar 200 maatregelen zijn besproken en waarin dierlijke eiwitten geschrappt moesten worden op voorspraak van de christendemocraten. Concreet wil ik weten hoe wij als meest veedichte land van Europa een bijdrage gaan leveren aan de klimaatagenda op een wijze die overeenstemt met de aanbevelingen van ons Planbureau voor de Leefomgeving? Die vraag zou makkelijk te beantwoorden moeten kunnen zijn.

Ik heb ook gevraagd of de regering bereid is een stap terug te bepleiten in Europa, waarbij wij de ecologische voetafdruk verkleinen. De bewindsman heeft tegen mij gezegd dat wij meer hebben dan de rest van de wereld en meer dan ons toekomst. Dat toekomen deed hij een beetje alsof het een soort van toerekening van Onze Lieve Heer zou zijn. Ik denk juist dat dit niet het geval is. Ik denk dat het een toeëigening van ons is. Als wij vier keer ons eigen landoppervlak gebruiken voor grondstofconsumptie, hebben wij dat ons in het verleden toegeëigend. Dan is een tijd van crises een mooi moment om daar nog eens in het kader van de medemenselijkheid die collega Kuiper bepleit heeft, een goede zaak om er nog eens naar te kijken.

Wij noemen het klimaatprobleem en een aantal andere crises groot marktfalen. Ik wil concreet van de bewindsman horen hoe wij dat marktfalen gaan aanpakken, anders dan "het zou mooi zijn als het marktfalen tot het verleden zou gaan behoren". Dat vinden wij namelijk allemaal.

De voorzitter: Wij zijn toegekomen aan de tweede termijn van de regering. Wij verwachten natuurlijk dat antwoord op alle vragen wordt gegeven, maar binnen de tijd die daarvoor staat.

Het woord is aan de minister.

*N

Minister Verhagen: Voorzitter. Ik constateer dat aan mij geen vragen gesteld zijn die ik nog niet beantwoord had. Er zijn wel een aantal opmerkingen in mijn richting gemaakt, omdat men het niet eens was met mijn antwoord. Althans, niet iedereen kon zich erin vinden.

Evenals mevrouw Broekers-Knol kende ik de exacte inhoud van de motie nog niet. Uiteraard wist ik nog niet dat er überhaupt een motie kwam. Ik ken de heer Van der Linden echter al enige jaren. Ik vermoedde dus wel dat een motie in pijplijn zat. Ik had ook enigszins het vermoeden dat die wel over de Raad van Europa zou gaan, gelet op de enorme actieve inzet en betrokkenheid van de heer Van der Linden in de afgelopen jaren juist op dit terrein en mede gelet op het feit dat de Kamer in het vorige debat over de Staat van de Europese Unie unaniem een motie over dit onderwerp had aangenomen.

De heer Van der Linden (CDA): Dat heeft de minister goed gezien. En ik wist dat de minister deze motie nodig had!

Minister Verhagen: Ik ga straks nog op de motie in. Mevrouw Broekers-Knol had nog een aantal vragen. Zij wenste nog een verduidelijking van het oostelijk partnerschap, het onderscheid tussen Belarus en andere, laat ik haar woorden gebruiken, landen met enige manco in de staat van dienst. Waarom dus alleen Belarus apart behandelen in het oostelijk partnerschap en niet Armenië, Moldavië en Azerbeidzjan? Het is evident dat in vrijwel alle oostelijke buurlanden die onderdeel worden van dat oostelijk partnerschap, nog absoluut vooruitgang noodzakelijk is op het terrein van mensenrechten en democratisering.

Om die reden wordt juist in het kader van het Oostelijk Partnerschap specifiek gewerkt aan een verbetering van de mensenrechten en democratisering. Juist de landen die mevrouw Broekers terecht noemde, worden daarop aangesproken. Dat is een van de essentiële onderdelen van het Oostelijk Partnerschap. Daar wordt vooral op ingezet. Het gaat dus niet alleen om de economie en de leuke dingen voor de mensen. Belarus onderscheidt zich van de genoemde landen omdat de situatie daar in de afgelopen periode zo ernstig was dat eerder sancties zijn ingesteld. Ik denk aan de demonstratie, de problemen die zich daarbij hebben voorgedaan et cetera. Dit geldt niet voor de andere landen. Belarus verkeerde al in een andere situatie dan de andere landen van het Oostelijk Partnerschap. De sancties waren reisrestricties, visarestricties en bevroering van financiële goederen.

Eerder is opgemerkt dat wij zouden opschorten en met twee maten zouden meten. Wij schorten de sancties voor Belarus niet op. Anders dan is verondersteld, hebben wij de sancties juist met een jaar verlengd. Wel is sprake geweest van een opschorting van de visarestricties. Voor een bepaalde categorie mensen is de reisbeperking opgeschort om daarmee contacten weer mogelijk te maken. De banktegoeden blijven bevroren. Die sanctie is nu met een jaar verlengd.

Mevrouw Broekers vraagt verder wat de regering bedoelt met deelname op projectbasis van bijvoorbeeld Rusland en Turkije. Voor het Oostelijk Partnerschap wordt een aantal instituties geïnstalleerd. Er komt ook een top waarop dat Oostelijk Partnerschap wordt gelanceerd. Deze landen maken daar geen deel van uit. Wil je samenwerkingsprojecten opzetten in het kader van het Oostelijk Partnerschap, bijvoorbeeld op het gebied van energie of visserij in de Zwarte Zee, dan kunnen Rusland en Turkije daar wel bij betrokken worden. Dat geldt dus niet voor het algehele programma, maar wel voor een specifiek programma in het kader van het Oostelijk Partnerschap. Het aardige is dat het voorzitterschap op 7 mei aanstaande naast de top over het Oostelijk Partnerschap een bijeenkomst houdt over de Southern Corridor. Daarbij gaat het over de samenwerking aan de zuidflank van Europa-Azië. Dat is typisch een project waarbij je de Turkse betrokkenheid kunt gebruiken.

Mevrouw Broekers-Knol (VVD): Het is mij duidelijker geworden. Ik vraag mij af of Rusland en Turkije als toehoorder of als belangstellende worden uitgenodigd op de top van 7 mei, maar dat zal misschien niet gebeuren. Ik hoor de minister zeggen dat zij wel kunnen worden uitgenodigd voor bijvoorbeeld een visserijproject. Ik denk dat het verstandig is om dit "kunnen" meer als een vrij grote noodzaak te zien om hen er zoveel mogelijk bij te betrekken. Anders voorzie ik veel meer problemen, maar misschien ben ik veel te somber. Mij lijkt het verstandig om daar zoveel mogelijk moeite voor te doen.

Minister Verhagen: Ik denk dat wij niet van mening verschillen. Ik noemde al de Southern Corridor. Ik ben het met mevrouw Broekers eens dat het essentieel is dat Turkije daarbij wordt betrokken. Anders kan dit überhaupt niet op een volwaardige wijze worden vormgegeven. Zij kunnen het wel apart doen met de landen die formeel lid zijn van het Oostelijk Partnerschap, maar dan haal je er niet uit wat eruit te halen moet zijn.

De heer Van der Linden sprak over het gebruik van de bilaterale ruimte. Inderdaad. Ook binnen Europa kun je de bilaterale ruimte gebruiken, maar dat dient altijd ter versterking of ter realisering van een gemeenschappelijk standpunt. In het kader van Durbin heb ik net zo goed eerst met het Verenigd Koninkrijk, Denemarken enzovoort bekeken op welke wijze wij een gemeenschappelijk standpunt konden bereiken, juist om dat niet te torpederen. Ik ben het dus volledig eens met de opmerking van de heer Van der Linden.

Dan de Raad van Europa. Nog los van de vraag of ik naar de mening van de Kamer een steuntje in de rug nodig heb, ben ik het in grote lijnen natuurlijk eens met de indiener van de desbetreffende motie. Deze motie zien wij uiteraard als een aansporing om de juiste initiatieven te nemen en met extra kracht voort te gaan.

Laat ik de Kamer niets wijs maken. Negentien verdragen van de Raad van Europa zijn wel getekend, maar niet geratificeerd. Dat ligt niet aan ons maar, met alle respect, aan de Staten-Generaal. Juist een groot deel bevindt zich in de ratificatieprocedure. Bijvoorbeeld de verdragen inzake terrorismebestrijding en de bestrijding van mensenhandel liggen bij de Eerste Kamer. Deze verdragen staan op het lijstje van verdragen van de Raad van Europa die niet zijn geratificeerd. Als de Kamer niet alleen de stofkam wil hebben, maar ook zo snel mogelijk minder verdragen op deze lijst, dan heeft zij onze instemming om dit snel af te handelen.

Mevrouw Broekers-Knol (VVD): Het voorbeeld dat de minister geeft, de ratificatie van het verdrag over terrorismebestrijding, is inderdaad heel recent. Wij spreken met z'n allen echter niet over wat nu bij de Kamer voorligt of over wat twee maanden geleden bij deze Kamer is ingediend. Wij spreken over hetgeen in de afgelopen jaren niet is geratificeerd. Ik vind het een beetje flauw om dit voorbeeld te geven.

Minister Verhagen: Nee, dat is niet flauw. Ik heb toegezegd wat ik heb toegezegd. Wij spreken over het totaal aantal verdragen dat niet is geratificeerd. Negentien verdragen zijn wel getekend. Dat is een feit en feiten zijn niet flauw.

De Europese Unie draagt op dit moment tientallen miljoenen bij aan de gezamenlijke EU-programma's voor de Raad van Europa, bijvoorbeeld in Oost-Europa en in de Balkan. De Europese Unie draagt 35 mln. bij aan programma's van de Raad van Europa. Daarnaast is er nog voor 20 mln. aan nieuwe committeringen. Het beeld dat de Europese Unie niet bijdraagt aan programma's en projecten van de Raad van Europa behoeft dus enige nuancering. Wij zullen ons overigens ervoor inzetten om na de toetreding van de Europese Unie tot het EVRM -- mevrouw Broekers sprak in dit kader ook over het Verdrag van Lissabon -- ook EU-gelden naar het hof te geleiden, want dat is een van de grote pijnpunten in de discussies. Binnen de mogelijkheden en uiteraard afhankelijk van de activiteiten die kunnen worden ontplooid met scholen en niet gouvernementele organisaties, waar in de motie ook specifiek om wordt gevraagd, zal ik bezien of een bijdrage kan worden gegeven die ertoe leidt dat het 50-jarig bestaan van het hof en het 60-jarig bestaan van de Raad van Europa op een goede wijze onder de aandacht worden gebracht. Ik ben het ermee eens dat makkelijk gebruikgemaakt kan worden van het enthousiasme van bijvoorbeeld scholieren om aandacht te vragen voor de specifieke belangen die met de Raad van Europa en met de rechten van de mens in een geliberaliseerde rechtstaat zijn gediend.

Mevrouw Strik stelde dat zij geen antwoord had gehad op haar vragen over de Doharonde en de vrijhandel inzake de ontwikkelingslanden. Ik meen dat ik haar vraag hierover in eerste termijn heb beantwoord. De Europese Unie dringt juist aan op het snel en positief afronden van de WTO-ontwikkelingsronde. Dat is die Doharonde. Nederland zet daarbij juist in op een ambitieuze en ontwikkelingsvriendelijke afronding van de Doharonde. In juli 2008 was er op een haar na een akkoord, maar de Verenigde Staten en India lagen dwars. Ik houd de vlam brandend. Juist in de overwegingen in de Europese Raad en ook in G20-kader dringt Nederland aan op een afronding van de Doharonde. Ik onderstreep dat met name de minst ontwikkelde landen die behoefte hebben aan bescherming van de eigen markt, al in grote mate rechtenvrije toegang hebben tot de Europese markt zonder dat daaraan voorwaarden worden gesteld voor reciprociteit. Dit gaat met name via de "everything but arms"-preferenties die zij specifiek op dit gebied hebben. Het is natuurlijk wel de bedoeling dat in het kader van de Doharonde met name aandacht wordt besteed aan de ontwikkelingslanden in het algemeen.

Ik verwacht niet dat wij het eens worden over de appreciatie van Hamas. Wij zullen zaken doen met de nieuwe Palestijnse autoriteit, die min of meer technocratische regering van Palestijnse verzoening waarvoor Egypte zich inzet, wat wij steunen. In die zin zullen wij onderscheid maken

tussen Hamas als organisatie en een Palestijnse regering onder de voorwaarde dat die Palestijnse regering stappen zet om op vreedzame wijze te onderhandelen over een tweestatenoplossing conform de grenzen van 1967.

De heer Eigeman kwam nog terug op de vraag wat je inzet om iets te bereiken. Bij drukmiddelen gaat het om de wijze waarop en de vraag of je iets bereikt. Daarvoor zet je iets in. Laat ik een voorbeeld noemen. Het is opvallend dat juist Nederland erin is geslaagd om de grenzen van Gaza open te krijgen voor de export van bloemen. Er vinden nu iedere dag transporten plaats die de boeren een mogelijkheid bieden om een inkomen te verwerven. De grenzen zijn open tot het einde van het seizoen. Dat is het enige product dat Gaza uit kan. Ik ben het ermee eens dat de grenzen open moeten, veel meer open dan nu het geval is. Dit is een van de redenen waarom Nederland samen met een aantal andere landen, met het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Duitsland, Italië, VS, Canada en Denemarken, het initiatief heeft genomen voor een systeem om de wapensmokkel tegen te gaan en daarmee de grenzen open te houden voor normale economische goederen, want dan is er geen excuus meer om de grenzen te bewaken.

Ik denk dat wij op andere manieren meer kunnen realiseren. Over het doel zijn wij het eens, namelijk dat de grenzen zo snel mogelijk opengaan zodat een normale economische ontwikkeling van Gaza mogelijk is. De situatie is schrijnend en daar zullen wij zo snel mogelijk op alle mogelijke manieren een einde aan moeten maken.

De heer Eigeman (PvdA): Ik ben het ermee eens dat je op een verstandige manier gebruik moet maken van je invloedsmogelijkheid en dat dit niet altijd hoeft in de scherpte van de conditionaliteit zoals mevrouw Strik heeft gesteld. Principieel blijft staan dat op het moment dat je constateert dat een partner van de EU, of dat nu Israël is of een ander, handelt in strijd met internationaal recht, je die partner daarop moet aanspreken. Dat doe ik met vrienden en dat doe ik met heel goede vrienden nog scherper dan met een vage kennis. Nu is Israël voor mij niet zo'n goede vriend gelet op het gedrag van de afgelopen jaren. De minister kan daar anders over denken, maar ik ben van mening dat wij in termen van democratie, rechtstaat en internationaal recht Israël mogen aanspreken. Dit blijft mijn uitgangspunt en ik neem aan dat dit ook het uitgangspunt is van de Nederlandse regering.

De minister heeft gelijk als hij zegt dat hij niet gebonden wil zijn aan formele en ingewikkelde criteria, maar dat hij invloed wil blijven kunnen uitoefenen op deze Europese partner. Het uitgangspunt moet echter zijn dat als Israël handelt in strijd met het internationaal recht, het land daarop moet worden aangesproken, ook in termen van consequenties als dit blijft voortduren. Dit geldt met name voor het nederzettingenbeleid.

Minister Verhagen: Ik denk dat wij niet wezenlijk van mening verschillen afgezien van de appreciatie van de vriendschap. Het feit dat wij uitgaan van een tweestatenoplossing en een nieuwe Israëliëse

regering van welke samenstelling dan ook daarop zullen aanspreken, geeft aan dat wij van mening zijn dat er zo snel mogelijk een einde moet komen aan de bezetting van de Westbank. De onderhandelingen en de inzet van de Europese Unie en de Verenigde Staten moeten erop zijn gericht dat er een einde komt aan die bezetting. Ik was ervan overtuigd dat met minister Livni in de afgelopen periode, de doelstelling van die gesprekken was om een einde te maken aan de bezetting en om te komen tot een levensvatbare Palestijnse staat naast de veilige erkende grenzen van Israël en dat hebben Fayyad, Abbas en Liki bevestigd, de spelers aan Palestijnse kant. Ik doe zaken om te komen tot een einde van de bezetting. Ik verwerp met de heer Eigeman de uitbreiding van nederzettingen. Wij hebben daar fel tegen geprotesteerd en wij zullen daar tegen blijven protesteren. Wij doen dus zaken met een regering, inclusief de methoden die wij daarvoor kiezen, op voorwaarde dat er wordt gestreefd naar een tweestatenoplossing.

Mevrouw Strik (GroenLinks): De minister is optimistischer over de ontwikkelingen dan ik. Ik ben benieuwd wanneer het voor hem ophoudt. Hoe lang blijft hij verzoeken en onderhandelen als de grenzen dicht blijven en de nederzettingen blijven groeien? Wat doet hij dan?

Ik heb gevraagd wat het antwoord van de regering van een aantal jaren geleden betekent dat je een uitzondering kunt maken op de uitsluiting van terroristische groepen als dat bijdraagt aan het vredesproces.

Minister Verhagen: Wij hebben in reactie op het rapport van de WRR gezegd dat wij niet met terroristische organisaties praten of onderhandelen tenzij die gesprekken zijn gericht op beëindiging van het geweld. Op het moment dat Hamas geweld afzweert dan wel dat wij met hen of via Egypte in onderhandeling zijn om te komen tot een staakt het vuren, weegt dat zwaarder. Het enige wat die betreffende figuur van Hamas waarmee verschillende Kamerleden enige tijd geleden hebben gesproken, sinds die tijd heeft gedaan, is roepen dat er nooit een staakt het vuren zal komen. Bij het laatste staakt het vuren heeft hij gezegd dat er wat hem betreft nog meer raketten moeten worden afgevuurd op Israëlische plaatsen. Dat praten heeft dus buitengewoon veel zin gehad, heb ik gemerkt. Ik ben blij dat ik niet met deze man heb gesproken.

Als je kunt bijdragen aan de beëindiging van geweld is er reden om te onderhandelen. Daar is de bemiddeling van Egypte op gericht.

De heer Ten Hoeve blijft met mij verschillen over de uitbreiding. Marokko ligt niet in Europa, wij zeggen nee tegen Rusland en de Oekraïne is niet aan de orde. Dit is het standpunt van de Nederlandse regering. Hij is het daar niet mee eens, maar ik hoop wel dat wij elkaar kunnen vinden over de wens om de Balkan op termijn te integreren in de Europese Unie. Dit is in het belang van Europa en van de inwoners van de Balkan en kan bijdragen aan de stabiliteit midden in Europa.

Over Georgië blijven wij van mening verschillen. Er is -- in relatie tot de opmerkingen van mevrouw Broekers -- al gezegd dat het als wij ver genoeg teruggaan in de geschiedenis, zelfs diffuus is welke regio's bij het ene of het andere land horen. Laat ik het zo stellen: zelfs als de Duitsers veel aardiger zijn tegen de Friezen dan de Nederlanders, hoop ik toch dat Friesland bij Nederland blijft.

*N

Staatssecretaris Timmermans: Mevrouw de voorzitter. In eerste termijn heb ik, gelet op hoeveel tijd er al was verstreken toen ik aan de beurt kwam, gemeend uit hoffelijkheid jegens uw Kamer en uw agenda kort en beknopt te moeten antwoorden. Dat is echter niet door de leden gewaardeerd. De leden van uw Kamer willen antwoord op alle vragen. Ik zal daar nu zeker voor zorgen. Gelet op het schema hebben wij ook alle tijd daarvoor, tot half twaalf. Dat biedt mij de ruimte om op alle vragen uitvoerig in te gaan.

De voorzitter: Wij gaan ervan uit dat u het ook korter kunt doen mijnheer de staatssecretaris.
**

Staatssecretaris Timmermans: Zeker mevrouw de voorzitter.

Mevrouw Broekers vroeg naar de interne energiemarkt en de situatie met het derde pakket liberalisering. Het derde pakket liberalisering is in tweede lezing en ligt muurvast. Het Europees parlement wil net als Nederland dat energiebedrijven in de elektriciteitssector volledig ontvlecht worden en dat het eigendom van landelijke netten wordt ondergebracht bij een aparte entiteit. De lidstaten zijn eerder overeengekomen dat het ook mogelijk moet zijn om eigendom en beheer van netten in één hand te houden, wat mevrouw Broekers de derde weg noemde; gescheiden boekhoudingen, maar wel in één hand. De Europese raad roept het Europees parlement en de raad op om snel met een oplossing te komen waarbij het Europees parlement sterker staat dan de raad. De raad is immers zeer verdeeld. Een aantal lidstaten wil koste wat het kost vasthouden aan de optie van de derde weg. Nederland en een aantal medestanders zijn juist voorstander van het handhaven van die verdergaande splitsing. Mijn inschatting is dat de raad het Europees parlement iets zal moeten bieden om beweging in de onderhandelingen te krijgen. Het Europees parlement kan dus eisen dat wij verder gaan met die ontvlechting. Wij stimuleren dat ook graag, wat maar weer eens aantoonde dat het Europees parlement vaak onze bondgenoot is in dit soort zaken. Dat is eerder gebleken bij zaken als de dienstenrichtlijn, roaming tarieven, et cetera. In de campagne voor de Europese verkiezingen mag dat ook door u wel eens voor het voetlicht worden gebracht. Ik zal dat in elk geval zeker doen. Een van de opties waaraan gedacht kan worden, is een versterking van de in de huidige voorstellen opgenomen gelijk-

speelveldclausule. Deze clausule stelt dat lidstaten binnen de mogelijkheden die het verdrag hen daartoe biedt overnames van eigen afgesplitste commerciële energiebedrijven door niet-gesplitste energiebedrijven uit andere lidstaten kunnen verbieden.

Mevrouw Broekers heeft ook vragen gesteld over Frontex. Nederland kon inderdaad in 2008 niet een fregat van de Koninklijke Marine in de kustwateren van Griekenland en de Griekse eilanden inzetten. Bij die operatie-Posseidon bleek dat de omvang van de Nederlandse fregatten niet past bij de vaarwateren waar zij zich in zouden moeten begeven. Het is bijna alsof zij klem zouden komen te zitten tussen twee eilanden. Het is gewoon te ondiep daar om goed met de Nederlandse fregatten te kunnen opereren. De operatie-Hera speelde zich af in territoriale wateren van derde landen, wat buiten het bereik van het gebied valt waarbinnen Nederlands materieel kan worden ingezet. Dat moeten echt de territoriale wateren en/of aansluitende zones van EU-lidstaten zijn. Deze beperking is opgenomen in het memorandum of understanding dat wij met Frontex hebben gesloten.

Ik benadruk dat Nederland er alles aan gedaan heeft om een materiële bijdrage te leveren aan de activiteiten die onder coördinatie van het agentschap worden uitgevoerd. Een speciale delegatie heeft daarvoor medio 2008 een bezoek aan het agentschap gebracht om duidelijk uiteen te zetten op welke wijze het Nederlandse schip ingezet zou kunnen worden. Helaas hebben deze Nederlandse initiatieven om een materiële bijdrage te leveren niet geleid tot de gewenste inzet. In 2008 zijn er niet meer verzoeken binnengekomen dan de twee die ik zojuist noemde.

Mevrouw Broekers vroeg verder naar de bevoegdheidsverdeling tussen lidstaten en Frontex.

Mevrouw Broekers-Knol (VVD): Ik stel graag nog een vraag over de fregatten. Ik had begrepen dat de Nederlandse fregatten niet te dicht onder de Griekse kust konden komen omdat het daar te ondiep was. Zij hoeven toch niet zo dicht onder die kust te komen? Zij kunnen toch gewoon varen in het water en op die manier de boel in de gaten houden? Ik vond het een beetje vreemd. Het is een beetje tussen the devil and the deep blue see. Ik begrijp niet dat waarom er niet gewoon gevaren kan worden waar de zee wel diep is want daar kunnen zaken ook in de gaten worden gehouden, maar goed.

Staatssecretaris Timmermans: De Nederlandse fregatten zijn ontwikkeld op basis van koude-oorlogconcepten voor bewaking van grote vaarroutes die gebruikt zouden worden voor de aanvoer van Navo-troepen met name vanuit de Verenigde Staten naar Europa in het geval van een aanval van de Sovjet Unie. Op basis van dat concept zijn deze fregatten ontwikkeld. Er zijn nieuwe taken bijgekomen en de fregatten kunnen die best uitvoeren als de omstandigheden op zee dat toelaten; dat doen ze bij de Antillen ook. Ik heb jaren geleden echter al eens gezegd dat het dan is

alsof je een Ferrari als boodschappenwagentje gebruikt. Het instrument wordt dan zwaar onder zijn niveau benut. Daarom hebben wij besloten in het kader van de Defensie -inspanningen om kustpatrouilleschepen te ontwikkelen. Die worden nu ontwikkeld en die hebben minder diepgang. Ze kunnen handiger opereren in kustwateren. De ontwikkeling van de marinedoctrine ontwikkelt zich überhaupt veel meer van blue see navy naar brown water navy. Het gaat veel meer om het opereren in de kust en om het bieden van ondersteuning aan landoperaties. Dat vraagt om herstructurering van de marine en die is nu in gang gezet. De resultaten daarvan zijn de kustbewakingsvaartuigen die straks voor dit soort operaties kunnen worden ingezet.

De bevoegdheidsverdeling tussen lidstaten en Frontex is vastgelegd in de oprichtingsverordening en de verordening snelle grensinterventieteams. Het komt erop neer dat Frontex een coördinerende rol heeft. Individuele lidstaten blijven echter zelf verantwoordelijk voor het grenstoezicht. In de afgelopen jaren zijn er veel gezamenlijke operaties uitgevoerd onder coördinatie van het agentschap. Ik geef graag toe dat de inzet van materieel niet altijd gemakkelijk te realiseren is. Dat blijkt ook wel uit dit voorbeeld. Het memorandum of understanding waarin het is vastgelegd, leidt vaak tot nogal wat beperkingen van de inzet omdat het om bilaterale afspraken gaat tussen Frontex en de lidstaten. De JBZ-raad heeft dan ook aan Frontex gevraagd om te bekijken of het wenselijk is om gebruik te maken van de bevoegdheid om materieel te kopen of te huren zodat Frontex het zelf in kan zetten in plaats van afhankelijk te zijn van de bijdragen van individuele lidstaten.

Mevrouw Broekers heeft ook gevraagd naar de situatie in de Centraal-Europese en Oost-Europese landen in relatie tot steunmaatregelen die misschien nodig zijn. Dit is een van de belangrijkste onderwerpen bij de Europese raad van donderdag en vrijdag. Een aantal Centraal- en Oost-Europese landen verkeren in behoorlijk grote financieel-economische problemen. Zij hebben er echter geen enkele behoefte aan om over een kam geschoren te worden. De Hongaarse premier die zelf met grote problemen te kampen heeft, vaak veroorzaakt door het feit dat Hongarije jarenlang nagelaten heeft door grote interne politieke verdeeldheid om structurele hervormingen door te voeren, de neiging om zichzelf op te werpen als leider van Centraal- en Oost-Europa. Hij heeft een in mijn ogen vrij ongelukkige oproep gedaan en gezegd dat er weer een nieuw ijzeren gordijn komt. Ik vond dat een ongelukkige oproep. Minister Verhagen zei al dat het belangrijkste dat wij in ons leven meemaken waarschijnlijk de val van dat ijzeren gordijn is geweest. Het was dus een bijzonder ongelukkige oproep. Die oproep werd echter nog veel ongelukkiger gevonden in een aantal Centraal- en Oost-Europese landen, zoals Polen en Tsjechië, die helemaal niet met die problemen te maken hebben en die helemaal geen zin hebben om hun financiële markten belast te zien door praatjes alsof het niet goed gaat. Dat heeft namelijk op die markten meteen invloed. Men wil helemaal niet in

één groep ingedeeld worden maar per land bekijken wat er kan gebeuren.

Naar de mening van de Nederlandse regering is de IMF hét internationale orgaan dat toegerust is om dit te doen. Het IMF zal daartoe wel moeten kunnen beschikken over meer middelen dan het nu doet. Daar moet het gesprek over gevoerd worden. Experts zijn het erover eens, door de oogharen kijkend, dat voor Centraal- en Oost-Europa ongeveer 150 tot 200 mld. nodig is. Dat klinkt als heel veel maar in termen van dit soort leningen is dat overzichtelijk, al klinkt dat vreemd. Wij mogen niet al te gemakkelijk doen alsof die landen er een financiële puinhoop van hebben gemaakt. Juist deze landen hebben vaak een heel strikt begrotingsbeleid gevoerd. Zij hebben op Europese schaal vaak een relatief kleine staatsschuld; de begroting is in evenwicht en vertoont zelfs een overschot. Dat is nu natuurlijk niet het geval, in de huidige situatie, maar structureel ziet het er vaak beter uit dan in sommige Eurolanden. Ook in die zin mag er geen tweedeling in Europa gecreëerd worden die er niet is.

Terecht is gewezen op het feit dat een aantal Eurolanden tegen nogal wat problemen aanhikken.

Ik vind uiteraard dat die landen moeten kunnen rekenen op Europese solidariteit, maar tegen de Amerikanen zeggen wij over hun auto-industrie dat zij geen goed geld naar kwaad geld moeten brengen en dat moeten wij dan ook op Europa toepassen. Als er sprake is van solidariteit, via de EIB of het IMF, mogen wij eisen stellen op het gebied van structurele hervormingen en houdbaarheidsmaatregelen, die ook door de desbetreffende landen genomen moeten worden. Er zijn in de Europese Unie nogal wat landen die veel te weinig maatregelen hebben genomen om bijvoorbeeld hun pensioenvoorziening houdbaar in te richten. Als wij het hebben over solidariteit, moeten wij het ook hebben over de maatregelen die nodig zijn om orde op zaken te stellen. Het Stabiliteits- en groeipact kan daarin een rol spelen. In mijn eerste termijn heb ik al aangegeven dat de zwakte van het SGP is dat het ruimte biedt in slecht weer en strikter zou moeten zijn bij goed weer. Bij goed weer is het in de politiek nu eenmaal zo dat men vaak niet strikter wil zijn. Dat vergt nog meer discussie.

De heer Van der Linden vroeg naar de plannen van mevrouw Merkel voor een Handvest duurzaam economisch beleid. Daaraan wordt gewerkt, ter voorbereiding op de G20-top in Londen. De tekst is nog niet uitgewerkt. Duitsland consulteert gelijkgestemde landen, waaronder Nederland. Als het idee door de G20 wordt omarmd, zal het verder worden ingevuld en zal de tekst worden uitgewerkt. Nederland wil daaraan graag een actieve bijdrage leveren, want wij moeten in Europa ook duidelijke afspraken maken over de wijze waarop wij onze groei zo gebruiken dat wij de crises die op ons afkomen van een antwoord kunnen voorzien. Ik heb het over de demografische crisis, de energiecrisis, de klimaatcrisis et cetera.

Er zijn ook kritische vragen gesteld over het rapport van de commissie-De Larosière. Gelet op de verhoudingen binnen de Europese Unie zien wij het rapport als een goede basis voor verdere discussie. Het gaat over de vraag, hoe te voorkomen dat er een volgende crisis komt. Het rapport is niet op de huidige crisis gericht. De spelregels moeten in één keer goed worden vastgesteld. Wij vinden het rapport dus een goede basis. Ik wil niet verhehlen dat wat de Nederlandse regering betreft een iets forsere stap mag worden gezet, maar daarover gaan wij nu de discussie voeren. Wij zien echter niets in de voorstellen van de heer Trichet van de Europese Centrale Bank om het bij de ECB onder te brengen. De Europese Centrale Bank heeft een andere rol en zou die ook met verve moeten blijven spelen. Toezicht op deelnemers aan de financiële markt moet volgens ons niet worden ondergebracht bij de Europese Centrale Bank, want die is ingericht om te voorkomen dat er in de Eurozone inflatie ontstaat.

De heer Van der Linden (CDA): De staatssecretaris noemt het rapport een goede basis, maar waarvoor? Hoe lang is deze basis houdbaar? Kan men überhaupt verder gaan, zolang bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk, en misschien andere landen om andere redenen, gewoon weigeren verder te gaan? Is wat uiteindelijk op tafel ligt wel voldoende in voorkomende gevallen?

Staatssecretaris Timmermans: Ik begrijp uw vraag, zeker ook wat betreft het Verenigd Koninkrijk. Toevallig ben ik vorige week maandag in Londen geweest om daarover te spreken met de Britse collega's. Er zit geen vrees achter bij de Britten dat er een Europees toezicht zou komen, een vrees die zij traditioneel wel hebben. Er zit een andere analyse achter van de instrumenten die nodig zijn. De heer De Larosière wil heel sterk een Europese toezichthouder, maar de Britten gaan aan de andere kant zitten en zeggen: wij willen eerst heel strenge regels afspreken voor het opereren van de markten, en dan kijken wij daarna wel naar het toezicht. Beide onderwerpen zijn een interessante basis voor discussie. Laten wij eerlijk zijn: als wij dit beleggen dit bij de Europese Commissie, gaan in Londen alle alarmbellen rinkelen. Dat is dus niet meteen het pad dat wij moeten bewandelen. Ik denk overigens dat het in Berlijn ook niet op applaus kan rekenen. Wij zullen daarmee rekening moeten houden. Ik denk overigens wel dat wij met het rapport van de commissie-De Larosière een goede uitgangspositie hebben om het netwerk van nationale toezichthouders te versterken, zoals wij ook een netwerk hebben van nationale centrale banken, en tevens om afspraken te maken op Europees niveau. Wij gaan nu het debat voeren over de toezichtafspraken.

De heer Engels (D66): Mag ik hieruit concluderen dat het kabinet niet uitsluit dat wij vanuit deze goede basis en met actieve medewerking van de Nederlandse regering uiteindelijk zouden uitkomen op één Europees toezicht, niet zijnde de bank enzovoorts, in deze of gene vorm?

Staatssecretaris Timmermans: Ik sluit op dit moment niets uit. Wij zoeken naar Europese consensus. Ons uitgangspunt daarbij is dat het ons niet meer mag overkomen dat het toezicht nog van de vorige eeuw is, terwijl de financiële markten al in de volgende eeuw zijn en met financiële producten werken waarvan niemand meer een idee heeft. Daarvoor moeten wij zo veel mogelijk garanties hebben. Lees *De prooi*, zou ik zeggen; dat is überhaupt een interessant boek daarover. Een van de dingen die ons niet mogen overkomen is dat in boardrooms weer de ene bankier niet tegenover de andere durft te bekennen dat hij totaal niet meer weet waarin hij handelt, omdat hij bang is dan voor dom versleten te worden. Zo kan er ondertussen een virtuele wereld ontstaan die een beetje op de Matrix lijkt en die uiteindelijk de echte wereld grote, grote schade toebrengt. Dat is wat is gebeurd.

Onze opdracht is ervoor te zorgen dat wij een financieel toezicht organiseren waardoor dat wordt voorkomen. Dat kunnen wij dus kennelijk niet aan die heilige bankiers overlaten. Zij kunnen dat dus niet. Dan moet de overheid ingrijpen. Het is ook niet iets wat aan de markt overgelaten kan worden. Solvabiliteit moet een zaak zijn waarop de overheid toeziet, zo zei de heer Brouwer van De Nederlandsche Bank vanochtend nog tegen mij bij het SER-overleg. Wij hebben een herbezinning op de overheidstaken ook echt nodig, denk ik. Degene die zich dat nog het meest realiseert, is de heer Gordon Brown, die jarenlang de kampioen was van deregulering en van de stelling "laat de City maar de City, dan komt het allemaal wel goed". Hij is daar echt van teruggekomen. Ik denk dat dit eveneens geldt voor andere Europese landen.

De heer Peters heeft nog eens gevraagd of Nederland voor de derde keer een nationale verklaring zal afgeven over de besteding van de EU-middelen in gedeeld beheer, met name wat betreft landbouw en de structuurfondsen. Ik meende dat ik op deze vraag al antwoord had gegeven, maar kennelijk ben ik niet duidelijk genoeg geweest. Deze verklaring zal in mei, op Verantwoordingsdag, aan de Kamer worden aangeboden. Minister Bos heeft op 2 juli 2008 al in de Kamer aangegeven dat hij, met enkele kanttekeningen, kon leven met de aangenomen motie-Luijben hierover. Hij leest de motie zo: als bij toekomstige Financiële Perspectieven wordt gesproken over nieuwe EU-programma's, zal worden geprobeerd om afspraken te maken over verantwoording van die programma's.

Met betrekking tot de opmerkingen van de heer Peters over het EU-trendrapport en de nettopositie merk ik het volgende op. Het trendrapport gaat over 2007. In dat jaar was de korting voor Nederland, de 1 mld. per jaar, nog niet van kracht. Die korting zal dit jaar ingaan en tot 2013 doorlopen. Daardoor zal de Nederlandse nettopositie in de komende jaren aanzienlijk minder afwijken van, of eigenlijk in lijn zijn met die van andere landen in ongeveer dezelfde welvaartspositie. Wat de positie van Nederland in de komende jaren interessanter maakt, is dat er steeds meer landen in de nettobetalerspositie

komen. Daardoor hebben wij een steeds grotere groep van gelijkgestemden. Spanje is daarvan een interessant voorbeeld.

De heer Peters vroeg wat wij doen aan het bevorderen van regionale integratie in ontwikkelingslanden. Niet alleen Nederland zelf maar ook de EU is juist zeer actief op dat gebied. Buiten de Europese Unie, zeg ik graag in de richting van de heer Peters, is de Europese Unie als model vaak veel populairder dan binnen de Europese Unie of binnen de landen die daarvan deel uitmaken. Dat is opvallend en het is een heel interessant fenomeen. Wim Wenders, de Duitse filmmaker, heeft het zich ook wel eens in lichte vertwijfeling afgevraagd: waarom is dit voor iedereen die erbuiten is, zo'n geweldig, fantastisch voorbeeld, terwijl iedereen die het eenmaal heeft, het eigenlijk als normaal ziet en niet meer koestert? Dat vind ik een interessante vraag, waarover wij op een ander moment misschien eens een debat kunnen voeren. Ik denk dat het deels te maken heeft met de aard van politiek: je bent niet meer geïnteresseerd in wat je hebt; maar alleen in wat je nog wilt realiseren.

Sommige Europese landen hebben te veel geschiedenis, handelen te veel vanuit de geschiedenis en zijn te veel belast met de geschiedenis. Nederland daarentegen, zeg ik altijd, is een land met veel te weinig geschiedenis, te weinig besef van de eigen geschiedenis en te weinig doorleefdheid van de eigen geschiedenis. Ik denk dat ons het gebrek aan besef van onze geschiedenis op het punt van de Europese integratie regelmatig opbreekt, omdat wij te gauw vergeten wat die Europese samenwerking ons heeft gebracht en van welke ellende deze ons heeft verlost. Ik meen dat minister Verhagen dit ook al zei. Nogmaals, van buiten de Europese Unie is de samenwerking zeer populair. Wij hebben ingewikkelde discussies gevoerd over de EPA's, maar dat begint nu goed te lopen. Dat zijn in toenemende mate voorbeelden van de inrichting van regionale samenwerking. Bij de verstrekking van EU-hulp, in de Balkan en soms ook in Centraal-Amerika, zeggen wij dat als men niet meer regionaal samenwerkt, voor ons ook de samenwerking moeilijk wordt. Dat dwingt die landen al tot onderlinge samenwerking. Dat is dus ook een manier om samenwerking te stimuleren. Wij assisteren bovendien wereldwijd met versterking van douane, handelsfacilitatie, vrijhandel en met kennis van de regels die toegang tot de Europese markt vergemakkelijken.

Mevrouw Strik heeft veel vragen "herhaald" over het asielbeleid, want ook bij eerdere debatten hebben wij met haar daarover gesproken. Laat ik vooropstellen dat zij en ik het daarover gewoon niet met elkaar eens zijn. Mevrouw Strik moet het feit dat wij het onderling niet eens worden, niet zien als mijn eventuele weigering om op haar vragen in te gaan. Integendeel, ik ga graag op haar vragen in. Ik stel echter wel vast dat wij dit onderwerp al vaker hebben besproken en dat mevrouw Strik en ik het op dat punt niet met elkaar eens worden. Harmonisatie van het asielbeleid moet je niet overhaast doen en moet je evenmin doen zonder

dat je weet dat wat je nationaal hebt geregeld, op Europees niveau is geborgd. De uitgangspunten van de Vreemdelingenwet 2000 voor Nederland moeten toch overeind blijven in de discussie met de Europese partners. Ik heb de indruk dat bij het asielbeleid geldt wat je zo vaak ziet bij Europees beleid: als je ontevreden bent met wat nationaal is afgesproken en je hebt het daar niet voor elkaar gekregen, dan probeer je het alsnog via Brussel te regelen. Overigens verdenk ik niet meteen mevrouw Strik van een dergelijke insteek. Ik begrijp de inzet van de GroenLinks-fractie en ik respecteer dat zij het heel anders wil, maar het kabinet staat voor het beleid zoals is afgesproken.

Mevrouw Strik vroeg tevens naar Doha; daarop heeft minister Verhagen reeds geantwoord.

Daarmee kom ik op de vraag over de implementatie van de richtlijnen. In vergelijking met andere lidstaten doet Nederland het op dit punt goed. Natuurlijk gaat het op nationale schaal niet altijd goed. Dat heeft ook te maken met het Nederlands verleden. Vroeger dachten wij eigenlijk veel te laat na over de vraag wat een richtlijn eigenlijk betekende voor ons eigen land. Bij de implementatie van bijvoorbeeld de Vogel- en Habitatrichtlijn, de Luchtkwaliteitsrichtlijn, et cetera, et cetera werd de specifieke Nederlandse situatie te weinig in een vroeg stadium, voordat de richtlijn in ontwerp klaar, ingebracht. De Luchtkwaliteitsrichtlijn is daarvan een perfect voorbeeld: er is veel te weinig ingebracht dat onze kustligging een bepaalde samenstelling van de lucht veroorzaakt, die niet noodzakelijkerwijs veroorzaakt wordt door ernstige luchtvervuiling, maar wel binnen de in Europa gestelde normen extra problemen oplevert. De Kamer kent alle problemen die dit heeft veroorzaakt, ook in de bouwwereld. Die les hebben wij echt geleerd; mede dankzij de inspanningen van beide Kamers bekijken wij nu veel eerder in het traject actief wat een en ander voor Nederland betekent. De BNC-fiches leveren daaraan een bijdrage. Ik voeg daar direct aan toe dat ik niet tevreden ben over het feit dat ik nog steeds niet alle fiches binnen de zeswekentermijn aan beide Kamers kan aanbieden. Dat is voor mij ook niet aanvaardbaar. Ik kan er allerlei verklaringen voor geven en soms zijn deze plausibel en accepteer ik ze, ook van mijn medewerkers en met name -- het ministerie van BZ heeft niet direct zoveel te maken met de fiches -- van de vakdepartementen. Toch wil ik ervoor zorgen dat wij strikt de hand houden aan die zeswekentermijn, zodat de Kamers ook de tijd krijgen om de termijnen te hanteren die zij willen hanteren.

Mevrouw Strik is kritisch over de onderhandelingen over het klimaat- en energiepakket. Oké, je moet altijd ambitieus zijn op dat terrein. Als je echter Nederland vergelijkt met andere Europese landen, dan lopen wij echt voorop. De Denen doen dat omdat ze graag in Kopenhagen succes willen boeken. Nederland doet het omdat het Europa nodig heeft om de nationale duurzaamheidsambities waar te maken, want wij kunnen het niet zonder Europa.

Mevrouw Strik moet niet doen alsof wij achteraanlopen. Nederland loopt voorop in Europa.

Mevrouw Strik (GroenLinks): Ik gaf als voorbeeld de Europese richtlijn energieprestaties gebouwen. Wij verzetten ons daar behoorlijk tegen. Ik bracht dat in verband met de vraag of de regering af en toe meesurft op de golven van euroscepsis. Gooit zij het bij richtlijnen waar zij bezwaren tegen heeft over de boeg van: dat zou Europa helemaal niet moeten regelen, dat moeten wij zelf blijven doen? Gelukkig kan ik luisteren en lezen tegelijk. Ik las zojuist een stukje van een debat in de Tweede Kamer waarin het ging over het wetgevingsprogramma van de Commissie. Het grappige is dat ik lees dat de staatssecretaris de Europese zwangerschapsrichtlijn als voorbeeld heeft gegeven en heeft gezegd dat de subsidiariteitscommissie van de Kamers het niet te snel over de boeg moet gooien dat Europa zich er niet mee moet bemoeien. Zij zou dan moeten aangeven, zo stelt hij, het er inhoudelijk niet mee eens te zijn. De staatssecretaris gaf toe dat de regering zich daar ook aan bezondigt en dat hij dat niet juist vindt, omdat dit een verkeerd signaal is. Ik was blij om te dit te lezen, want dit is precies waar ik in eerste termijn op doelde. De regering zou dat niet moeten doen. Zij moet er elke keer voor waken om in die valkuil te lopen. Je kunt elk inhoudelijk debat aangaan, maar gebruik, omdat je weet dat er euroscepsis is, Europa niet om je zin te krijgen.

Staatssecretaris Timmermans: Ik denk niet dat dit zozeer met euroscepsis te maken heeft, maar u hebt wel een punt met de opmerking dat de subsidiariteitstoets wordt gebruikt als argument om een inhoudelijk negatief oordeel te geven.

Mevrouw Strik (GroenLinks): Maar ook door de regering.

Staatssecretaris Timmermans: Ook door de regering. Ik heb daar ook met collega's wel eens een discussie over. Zij zeggen dan: dit past niet binnen de bevoegdheden van de Europese Unie. Het kan zijn dat je vindt dat Europa zich er niet mee moet bemoeien, omdat je het liever zelf wilt doen. Dat kan, want daar is de subsidiariteitstoets voor. Maar ik merk bij de Kamers en bij collega's ook wel eens dat men zegt: ik begin met te zeggen dat Europa het niet mag doen en als ik dat verlies, ga ik na hoe ik het in de volgende fase inhoudelijk kan bestrijden. De Europese zwangerschapsrichtlijn is interessant. Aanvankelijk werd gezegd, en niet alleen in de Kamer, dat deze in strijd is met de subsidiariteit en dat Europa er zich niet mee mag bemoeien. Het is heel simpel, want er is al een richtlijn over zwangerschap. Het enige wat in de richtlijn gewijzigd wordt, is de termijn. Je kunt stellen dat dit in strijd is met de proportionaliteit en dat het gehanteerde instrument niet proportioneel is in relatie tot het doel dat je wilt bereiken. Dat is mogelijk, maar je kunt niet beweren dat er strijdigheid is met de subsidiariteit, want er is al een richtlijn, dus Europa heeft al bevoegdheden op

dat terrein. Ik zeg tegen mijn collega's, maar ook tegen de Kamers dat de subsidiariteitstoets een zeer waardevol instrument is. Het wordt echter vervormd en verdraaid en het zal falen als het verkeerd wordt gebruikt, namelijk als inhoudelijke toets van het voorstel. Dat is in een andere fase. De subsidiariteitstoets gaat over de vraag of de Commissie het recht heeft om het voorstel in te dienen, omdat het op haar terrein ligt. Wij weten allemaal dat de Commissie de neiging heeft om haar bevoegdheden zeer expansief uit te leggen. Waakzaamheid op dit terrein is dan ook zeer aangelegen, maar wel op de juiste gronden.

Mevrouw Strik (GroenLinks): Ik onderschrijf uw standpunt. Ik zou graag willen dat het inhoudelijke debat met de regering later in de vakcommissies plaatsvindt. Dan is er echt ruimte voor wisseling van argumenten.

Ik kom nog even terug op wat u hebt gezegd over de implementatie. Begrijp ik goed dat u eigenlijk zegt dat de regering, achteraf terugkijkend met de wijsheid van nu, eigenlijk niet had moeten instemmen met de vaststelling van de Europese luchtkwaliteitsrichtlijn, de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn? Begrijp ik dat goed?

Staatssecretaris Timmermans: Dat zeg ik niet. De subsidiariteit is bij die richtlijnen onomstreden. Wij zijn het daar allemaal over eens, want zij zijn rechtstreeks te herleiden tot het Verdrag.

Mevrouw Strik (GroenLinks): Maar puur inhoudelijk met het onderhandelingsresultaat?

Staatssecretaris Timmermans: Als je niet met je experts en je ambtenaren in het allervroegste stadium op het moment dat de Commissie begint na te denken over de vraag wat er eigenlijk in moet komen te staan, aandacht vraagt bijvoorbeeld voor zeer specifieke nationale omstandigheden en je dus te laat bent in dat traject, dan loop je er altijd achteraan. Als je bij codecisie, bij meerderheidsbesluitvorming, als enige lidstaat een probleem hebt, dan word je gewoon overstemd. Het kan vaak om een technisch probleem gaan of een probleem dat te maken heeft met het niet meenemen van de specifieke nationale situatie. Als je in dialoog met de Commissie in de beroemde werkgroepen van de Commissie al duidelijk had gemaakt wat het specifieke Nederlandse probleem was, had je het kunnen oplossen.

Dat is het ene deel van het verhaal. Het andere betreft datgene wat ik straks zei. Wij hebben politici die, wanneer zij linksom iets niet kunnen realiseren, dat rechtsom proberen, maar er zijn ook ambtenaren die zo te werk gaan. Vakkundige ambtenaren gaan bijvoorbeeld naar Brussel als zij het nationaal met iets niet gered hebben. Zij denken dan: via Brussel kan ik het als VROM-ambtenaar van de EZ-ambtenaar winnen. Niets menselijks is ambtenaren vreemd. Daarom wil ik heel snel politiek een assessment kunnen maken, politiek kunnen inschatten wat er aan de hand is. Daarom zijn wij heel vroeg met dit soort voorstellen. Ik stel ze zelf in de ministerraad aan de

orde. Ik zeg waarom het gaat en dat de onderwerpen nog lang niet de finale fase van besluitvorming hebben bereikt, maar wel wat de Commissie gaat doen. Ik wijs er dan op wat het belang voor Nederland is, wat het voorstel gaat kosten en waarom wij het wel of niet moeten steunen. Op die manier kun je in een veel vroeger stadium een politiek oordeel vormen. Dit is overigens een idee van de commissie-Van Voorst tot Voorst.

Mevrouw Strik (GroenLinks): U geeft nu aan hoe een ambtenaar of een fractie kan proberen om via Brussel zijn of haar gelijk te krijgen. Ik kan u vertellen dat er ook regeringen zijn die heel bewust deze route bewandelen als zij voor hun voorstel niet de steun van de meerderheid van de Kamer krijgen.

Staatssecretaris Timmermans: Maar natuurlijk! Dat zeg ik ook.

Mevrouw Strik (GroenLinks): Dan zijn wij het eens. Dan is dit een te veroordelen methode, maar een methode die wel wordt gebruikt. Stel echter dat eenmaal de richtlijn is vastgesteld. Bent u er dan wel voor dat wij die loyaal implementeren en uitvoeren?

Staatssecretaris Timmermans: Let wel: iedereen is gehouden om de wet uit te voeren. Iedere burger moet zich aan de wet houden. Regeringen moeten dat ook. Een richtlijn is voor een lidstaat bindend wat het te bereiken doel betreft. Het kiezen van het implementatie-instrument is aan de lidstaat, maar het te bereiken doel staat in de richtlijn. De Commissie zal ons voor het Hof slepen als wij ons niet aan de richtlijn houden, en terecht. Wij willen ook andere lidstaten houden aan de plicht om Europese regelgeving te implementeren.

Voorzitter. Mevrouw Strik stelde een vraag over de vergroening van de Lissabonstrategie. De vergroening daarvan is voor ons een hoofdpunt bij de bespreking van de vernieuwing van de Lissabonstrategie. Wij hebben de SER gevraagd om op dit punt advies uit te brengen. Toevallig heb ik hierover vanochtend in de SER van gedachten kunnen wisselen. Wij zullen ook de overwegingen die in beide Kamers leven bij onze beschouwingen betrekkingen, evenals de opmerkingen van mevrouw Strik op dit punt. Ik zei zojuist al dat Europa alleen maar economisch succesvol kan zijn als het duurzaam economisch is. Het zal dat niet zijn als het voortgaat op de oude, traditionele, economische weg. Als het dat doet, zullen wij steeds verder achteruit kachelen. Dus de vergroening van de Lissabonstrategie is essentieel.

Dat geldt ook voor het gebruik van het stabiliteitspact. Het criterium van het stabiliteitspact en de Lissabonstrategie sluiten op elkaar aan. Wij moeten wel in aanmerking nemen dat je het pact pas kunt gebruiken als er overeenstemming is over de handhaving van de criteria van "Maastricht". Als je namelijk geen financieel-economische stabiliteit hebt en ook niet een buffer om de transformatie te maken, spoelt je

geld gemakkelijk weg zonder dat er vergroening is. Dus: ja, je kunt het SGP inzetten, maar dan wel op basis van de juiste toepassing van de criteria van "Maastricht". Anders heb je daarvoor nooit de ruimte, zeker niet vanwege de demografische ontwikkeling, waarmee alle lidstaten te maken hebben.

Mevrouw Strik heeft ook vragen gesteld over de additionaliteit voor het klimaatbeleid. De Nederlandse regering heeft met name met de regering van Denemarken en in iets mindere mate met die van Zweden, ook afgelopen maandag nog, aandacht gevraagd voor dit beleid. Wij willen weten wat de conclusies van de Europese Raad zijn. Niet iedereen is het met elkaar eens. Ik weet dus niet hoe de afloop zal zijn. Naar de mening van de Nederlandse regering kun je echter niet tegen de ontwikkelingslanden zeggen: jullie moeten meer aan adaptatie doen, meer doen aan het terugdringen van de CO₂-uitstoot en dat moeten jullie allemaal maar met de middelen doen die voor andere doeleinden beschikbaar zijn gesteld. Dat zeggen zou niet fair zijn. Wij zullen dus blijven toezien dat goed wordt gehandeld, maar ik geef wel aan dat in de Europese Unie de meningen op dit punt verdeeld zijn. Het is nog wel iets te vroeg is om hierover definitieve afspraken te maken, maar als wij die later niet kunnen maken, gaat wat mij betreft het systeem van constructieve ambiguïteit werken. Dan proberen wij tot een dusdanige formulering te komen dat wij nog verder kunnen onderhandelen, zodat alles niet wordt dichtgeschroeid. Op die manier hebben wij de mogelijkheid om de richting die met "Kopenhagen" is aangegeven, te volgen en om tot de juiste uitkomst te geraken.

De heer Ten Hoeve vroeg waarom de Nederlandse regering tegen de economische plannen van Sarkozy is. Ik heb in eerste termijn al gezegd dat wij in deze crisis nationaal gereedschap in onze gereedschapskist hebben. Dat zijn nationale maatregelen en nationaal beleid. De taak van de Europese Unie is om ervoor te zorgen dat zich niet herhaalt wat toen gebeurde met de Ierse banken, dat het inzetten van het nationale gereedschap in een land een negatief effect heeft op een ander land. Dan krijg je spiraalwerking en daar heeft iedereen schade van.

De inzet is om op Europees niveau met regeringsleiders en met andere verantwoordelijken te spreken over de coördinatie van nationale maatregelen, zodat deze elkaar versterken. Er is afgesproken dat we allemaal 1,5% gaan stimuleren, om ervoor te zorgen dat we elkaar versterken. Het mag niet gebeuren dat de een zich gedraagt als een free rider, zijn kruit droog houdt, de buurman laat stimuleren, er zelf van profiteert en de belastingbetalers bij de buurman de schuld laat betalen. Als je alles bij elkaar optelt, zijn wij volgens de Commissie al 3,3% aan het stimuleren, dus wij zijn allang over die 1,5% heen.

De Franse regering heeft traditioneel heel veel plannen voor *gouvernance économique*, zoals zij dat noemen. Dat is wat anders. Dat is toewerken naar de tegenhanger waarvoor wordt gepleit door Szász en anderen; als je een ECB hebt, moet je ook

een economische regering hebben. Ik heb die logica nooit goed begrepen. In die logica zegt de Franse regering dat zij een *gouvernance économique* moet invullen en president Sarkozy zegt dan dat hij dat wel even zal doen namens de eurogroep. De Nederlandse regering ziet dat iets anders en denkt dat de mix tussen Europese coördinatie en nationale beleidsmaatregelen juist is, als je maar zorgt dat je niet tegen elkaar in gaat werken.

Ik heb overigens niet gezegd dat het Groei- en Stabiliteitspact de oplossing van alle problemen is. Ik weet ook niet hoe men dat uit mijn woorden kan destilleren. Ik heb wel gezegd dat het volstrekt onverantwoord is om de rekening door te schuiven naar volgende generaties, gelet op de uitdaging waar wij voor staan, gelet op de demografische ontwikkeling en andere gigantische investeringen die wij nog zullen moeten doen in Europa. Dat kan Europa zich niet permitteren. In die zin zijn de Maastrichtcriteria niet alleen van belang voor de gezonde staatshuishouding op korte termijn, maar ook voor wat wij straks aan onze kinderen en kleinkinderen verder willen geven. Ik vind het Groei- en Stabiliteitspact een hoeksteen voor onze Europese economische ordening, waarmee ook de euro wordt geschraagd. Het is waar als mensen zeggen dat de euro in de problemen is, maar dat geldt voor alle grote valuta, en de landen met de kleine valuta hebben echt grote problemen en kunnen in dit geweld echt niet overeind blijven.

De heer Ten Hoeve vroeg ook of wij bij de financiële perspectieven van zeven naar vijf jaar kunnen gaan. In het Verdrag van Lissabon staat alleen een minimum van vijf jaar, dus je kunt van zeven naar vijf jaar gaan. We moeten het er maar over hebben of dat een verstandige benadering is als het zo ver is. Dat kan, maar het hoeft niet. Als het Verdrag van Lissabon van kracht wordt, wordt die ruimte wel groter.

De heer Ten Hoeve (OSF): De vraag was of u het verstandig vindt om naar vijf jaar te gaan. Dat betekent dat de Commissie veel politieker zou moeten optreden, doordat zij haar eigen financiële planning moet maken, met politieke inhoud.

Staatssecretaris Timmermans: Ik vind een termijn die afwijkt van de zittingstermijn van Parlement en Commissie met het oog op de Raad wel verstandig, want de financiële perspectieven zijn afspraken die de Raad moet maken. Dat zijn de grote kaders die de regeringen samenstellen, waarbinnen de budgettaire ruimte voor de andere instellingen van de Europese Unie ontstaat. Ik zou het verkeerd vinden als de discussie over de financiële perspectieven wordt gekoppeld aan de zittingstermijn van het Europees Parlement of de Commissie. Dan lopen verantwoordelijkheden te veel door elkaar, denk ik.

De heer Van der Linden (CDA): Dat kan de Raad toch alleen maar maken als hij de instemming van het Europees Parlement heeft?

Staatssecretaris Timmermans: Er is uiteraard sprake van discussie met het Europees Parlement,

dat instemmingsrecht heeft. Dat is allemaal waar, maar als dit wordt gekoppeld aan de Europese verkiezingen, zou mijn probleem zijn dat ook de financiële perspectieven onderdeel worden van de discussie over de verdeling van de posten of andere zaken die rond de komst van een nieuwe Commissie en een nieuw Parlement spelen. Dat zou ik onwenselijk vinden.

De heer Van der Linden (CDA): Oké, maar direct na die verkiezingen, met een nieuw Europees Parlement, lijkt het mij verstandig dat dan ook de start wordt gemaakt voor nieuwe vijfjaarlijkse perspectieven.

Staatssecretaris Timmermans: Ik houd mijn aarzelingen over die vijfjaarlijkse perspectieven. Voor mij is het geen halszaak, maar ik vind het nog steeds verstandiger om met zeven jaar te werken. Dit laat onverlet -- dit hebben wij samen met de Britse regering ingebracht voor de Europese Raad - dat herziening van de perspectieven, van de prioriteiten van de Europese Unie, dringend noodzakelijk is. Er wordt nog veel te veel Europees belastinggeld aan overleefd beleid uitgegeven.

De heer Ten Hoeve heeft nog een vraag gesteld over de natiestaat: waarom ben ik daar toch zo aan verknocht? Dat is een rare vraag aan iemand die zijn hele werkende leven in dienst van de Nederlandse overheid heeft gewerkt: eerst als militair, later als diplomaat en vervolgens als politicus. Dat heb ik niet gedaan omdat ik geen ander werk kon vinden maar omdat het mijn passie is om op te komen voor mijn eigen land. Dat maakt mij ook tot een overtuigd Europeaan: Europa is in het belang van Nederland. De heer Ten Hoeve kan mij niet vragen om de natiestaat te relativiseren. Die is het brandpunt van de politieke belangstelling van onze burgers. Dat laat onverlet dat ik evenzeer overtuigd Limburger ben, net als mijn collega hier aan tafel en de heer Van der Linden. Die regio is mijn thuis. Sterker nog, als men mij in Limburg vraagt waar ik vandaan kom, zeg ik: uit Maastricht. Als men mij in Den Haag vraagt waar ik vandaan kom, zeg ik: uit Limburg. Als men mij in Brussel vraagt waar ik vandaan kom, zeg ik: uit Nederland. Vraagt men mij dat in Washington, dan zeg ik: uit Europa. Dat zijn de identiteiten waarin ik leef. Ik zie daar geen enkele tegenstelling tussen. De heer Ten Hoeve zal het mij willen vergeven dat ik hier ben ingehuurd om het Nederlandse belang te verdedigen. Dat doe ik al mijn hele leven en daar ga ik graag nog een tijdje mee door.

De heer Ten Hoeve (OSF): Ik heb natuurlijk geen enkel bezwaar tegen een dergelijke instelling, als de staatssecretaris maar beseft dat er ook staten zijn waarin naties zich voelen opgesloten.

Staatssecretaris Timmermans: Dat ben ik met de heer Ten Hoeve eens. De Europese integratie is daarbij echter heel behulpzaam. De ontspanning ten aanzien van minderheden is een gevolg van de Europese integratie. De ontspanning in Frankrijk ten aanzien van minderheidstalen valt niet los te zien van het wat vervagen van de staatsgrenzen,

het vervagen van de angst voor de buitenwereld. Frankrijk is gecreëerd door iedereen met het mes op de keel -- en vaak door mensen een kopje kleiner -- tot Fransen te maken. Dat doet men niet meer. De Gaulle was nog fanatiek tegen het gebruik van Bretons, Duits et cetera. Dat is allemaal voorbij. Dat is ook dankzij de Europese integratie. De devolution in Schotland was niet mogelijk geweest zonder Europese integratie. De ontwikkelingen in Spanje en Italië ten aanzien van meer regionalisme waren niet mogelijk geweest zonder Europese integratie. België kan op een vreedzame manier een nieuwe toekomst uitstippelen met de gemeenschappen dankzij de Europese integratie. Op dat punt hoef ik niet te worden overtuigd.

De heer Koffeman heeft gevraagd hoe het gaat met de euro in zwakke landen: prijs de dag niet voor het avond is. Ik heb gezegd dat in deze moeilijke tijd waarin het wereldwijd moeilijk gaat met het geld, ook de euro klappen krijgt en wordt getest. Ik houd dus geen hallelujaverhaal maar ik blijf bij de stelling dat wij gelukkig de schaal hebben van een economie met die euro. Zo zijn wij beter in staat om klappen op te vangen dan toen wij allemaal nog met onze eigen munt zaten. Er zijn talloze voorbeelden uit het verleden van het speculeren in Europa van de ene munt tegen de andere. Stel dat de Fortiskwestie had gespeeld terwijl wij de gulden nog hadden. Dan was de rest van de wereld tegen de gulden gaan speculeren. Ik had wel willen zien wat er dan was gebeurd. Ik moet mij hierin niet verliezen, ander krijg ik het verwijt: dit is iffy history, het is niet gebeurd dus je kunt niet bewijzen dat het gebeurd zou zijn. Ik ben in ieder geval nog weinig economen tegengekomen die zeggen dat wij zonder euro beter door deze crisis heen zouden zijn gekomen. Die stelling zal de Kamer mij wel willen vergeven.

Voorzitter, ik hoor wat gemompel uit de banken.

De voorzitter: Daarvan hoeft u zich niets aan te trekken.

**

Staatssecretaris Timmermans: De heer Koffeman vraagt mij ook waarom wij geen actieve bevordering van de vermindering van vleesconsumptie plegen. Zijn analyse is op een aantal punten correct. Vleesconsumptie leidt tot een veel groter gebruik van de milieuruimte dan geen vleesconsumptie. Op een gegeven moment zal wereldwijd het gebruik van de milieuruimte steeds meer geprijsd worden. Ik doe daarvoor nu geen beleidsvoorstellen namens de regering. Gebruik van de milieuruimte en dus ook de vleesconsumptie zal echter steeds meer geprijsd worden.

Ik bewonder het idealisme van de heer Koffeman. De radicale wijze waarop hij voorstelt om met bekende leefpatronen te breken zal echter geen gevolg krijgen. Ik heb al gesproken over vergroening van het belastingsstelsel en over meer aandacht voor de belasting van het milieu door onze gedragspatronen. In Nederland is dan ook al

te merken dat de vleesconsumptie afneemt. Mensen raken er meer van bewust. In de agrarische sector ontstaat een veel groter bewustzijn van het effect op dierenwelzijn. Er ontstaat ook een veel groter bewustzijn van gezond leven dan in het verleden. Ik noem daarnaast de spectaculaire ontwikkelingen in Life Science in Nederland. Ik zie daarbij allemaal gunstige ontwikkelingen. Ik geef graag toe dat het in het perspectief van de heer Koffeman allemaal hopeloos te laat en veel te weinig is. De ontwikkeling is er naar mijn smaak echter een in de goede richting.

De heer Koffeman (PvdD): Kan de staatssecretaris een vergelijking maken met de radicale wijze waarop wij afrekenen met de gloeilamp? Ik heb gevraagd waarom er bij gloeilampen niet wordt uitgegaan van de vrijheid van consumenten om voor gloeilampen of spaarlampen te kiezen. De minister in Nederland en een aantal Europese instanties zeggen echter wel dat vleesvermindering een zaak van de mensen zelf is. Dat willen zij niet opleggen. Ik vraag ook niet om iets op te leggen. Ik vraag wanneer wij stoppen met subsidiëring. Wanneer gaan wij de zaak beprijsen? Pas de derde stap is, in analogie met de gloeilamp, wanneer de zaak wordt afgeschaft. De staatssecretaris moet mij toch kunnen vertellen waarom de eerste twee punten geen deel uitmaken van het kabinetsbeleid?

Staatssecretaris Timmermans: De vergelijking met de gloeilamp gaat in mijn ogen mank. De keuze tussen een duurzame gloeilamp of een gewone gloeilamp heeft geen enkel effect op leven of gedrag van mensen. Het heeft geen effect op de hoeveelheid licht en op hoe je leeft. Een verandering van gedragspatronen die ertoe moet leiden dat mensen geen vlees meer eten? Dan gaat het wel over iets. Dat zal zeker een zeer langjarig proces zijn. Ik maak mij sterk dat het ook mogelijk moet zijn op een duurzame wijze vlees te produceren. Voor de heer Koffeman is dat een gruwel. De mensen blijven dan immers vlees eten. Het kan echter duurzaam gebeuren. Ik zie in Wageningen en elders een ontwikkeling in die richting. Dat is iets dat het kabinet veel eerder zal stimuleren dan mensen met harde of zachte dwang van het eten van vlees afbrengen.

De heer Koffeman (PvdD): Het gaat niet om dwang maar om stimuleren. Het gaat om afschaffen van subsidies en vervolgens beprijsen van de gebruiksruimte. De belasting van het milieu moet betaald worden door de vervuiler. Dit algemene uitgangspunt moet ook voor vlees gelden. De staatssecretaris zegt dat gloeilampen en spaarlampen identiek zijn. Laten wij daarover niet in debat gaan. Er zijn mensen die het jammer vinden dat zij de Hummer aan de kant moeten zetten en een kleinere auto moeten rijden. De Hummer wordt immers uit de markt geprijsd. Dat is een beleidskeuze, die met nadruk niet wordt gemaakt wat betreft vlees.

Staatssecretaris Timmermans: Dat is een perfect voorbeeld van consumenten die zelf met de voeten

stemmen. Die grote auto's worden niet meer verkocht, omdat consumenten graag zuinigere auto's willen en zij tot het besef zijn gekomen dat grote auto's te milieubelastend zijn. En de beleidslijn die wij volgen inzake vleesconsumptie lijkt mij verstandig. Mensen verbieden om vlees te eten, of vlees eten prohibitief duur maken, is niet de beleidslijn van de Nederlandse regering.

De heer Koffeman (PvdD): Ik vraag helemaal niet om een verbod, maar ik vraag om te stoppen met subsidiëren. U maakt niet duidelijk waarom er niet wordt gestopt met de subsidies en waarom er niet wordt beprijsd. Wij subsidiëren Hummers nog steeds niet in de hoop dat consumenten dan geen Hummers meer kopen.

Staatssecretaris Timmermans: In dat geval moeten wij op een ander moment een wat preciezer debat voeren over wat u bedoelt met subsidiëren. Ik constateer dat vanuit de Europese Unie bijna geen subsidiëring meer plaatsvindt met betrekking tot de werking van de wereldvoedselmarkt. Maar we moeten wat preciezer worden, want dat verhaal over subsidiëring is volgens mij echt wat achterhaald; daar zit echt het probleem niet meer.

De voorzitter: Ik dank de minister en de staatssecretaris voor hun reactie in tweede termijn.
* *

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2009 (31700-V) wordt zonder stemming aangenomen.

Het wetsvoorstel Wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2008 (wijziging samenhangende met de Najaarsnota) (31792-V) wordt zonder stemming aangenomen.

Sluiting 23.41 uur.